د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام دویم (دویم ټوک)
لیکوال: زبیر افغان
د نشر کال: ۲۰۲۲م
د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سريزه 7
نورو ته زمور د واعظانو لار ښوونې 9
پر شرعي تفسير د كلتور اغېز 13
پرده له ميرمنو د حق اخيستلو پلمه 19
په شخړو کې راګير ولس ته! 24
په غونډو کې د قران کريم تلاوت 32
په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره 37
په منصوصي مسايلو د پوهاوي لپاره 40
په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات.. 45
د انځور اخيستلو شرعي حيثيت 50
له اوسني افغان دولت سره جنګ زمور په ګټه دی او که تعامل؟.......... 54
د تكبر مفهوم 60
د ثواب او عذاب نيمګړی تفسير 63
د جمعې او اختر خطبې 69
د دين او شريعت په تفسير کې تېروتنې... 73
د ميرمنو مشري او پر ښځو د نارينه د سپرستۍ سهي تفسير 78
د نورو له عمل سره د خپلې ايډيالوژۍ پرتله 83

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب‌فهرست/

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه 85
شرعي حرام که قانوني ممنوع؟ 88
صبر او توکل 93
قران کریم نثر دی که شعر؟ 101
له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه 107
له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي 115
له مادیت څخه محرومه ټولنه 121
له محرم پرته د میرمنو سفر 126
مذهبي و نامذهبي 132
مومن او مسلمان څوک دي؟ 137
د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟ 140
د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت 150
یو محور یو تعبیر 161
عاشورا په روایاتو کې 172
په اسلام کې د مرېیتوب او اسارت قانون 178
د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنیز جاج) 188
د اسلامي ثقافت په اړه زما اند 200
لغوي مانا 200
اصطلاحي مانا: 201

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفهرست/

دين د انسان لپاره دی که انسان د دين؟..209

يا هم انسان وسيله دی که هدف؟ 209

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام 215

مقدس کتابونه..215

صحيفې او حديثي کتابونه 218

په دعوت کې د کتاب اغېز 220

د کتاب پيغام 221

د ديني تعبير د نړۍ والې ادارې اړتيا 223

په کومو حالاتو کې هدف وسيله توجيه کوي؟ 227

منځلاريتوب (وسطيت) 231

لغوي و اصطلاحي معنا: 231

منځلاريتوب په قران او سنت کې:..232

لنډيز: 238

د نارينه او ښځو يوځايي زدکړې...239

د حاکميت د بېلابېلو مفاهيمو توضيح...247

د قرباني اساسي هدف 254

د دعا اهميت او اغېز 260

د تکفير وبا...266

لغوي او شرعي مفهوم:...266

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست/

له شرعي اړخه د تکفیر قباحت: 267

په دې اړه د علماؤ نظرونه:.. 270

د تکفیر په اړه د اهل سنتو اصل:.. 271

اسباب یې: 273

نتیجه:... 275

مور ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا 277

د شریعت او اخلاقو اړیکه 282

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟.. 293

مراجع.. 303

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

له الله سره مناسب حمد او لایق ثنا و صفت ټول د هغه متعال ذات دي او بې پایانه درود و سلام دې د هغه پر وروستي مهربانه رسول وي.

دغه کتاب زما د بېلابېلو مقاله ټولګه ده چې زیاتره یې پر دیني موضوعاتو لیکل شوې دي، ځینې که یې ټولنیزه او تاریخي محتوا ولري، بیا هم په یو نه یو ډول له دین سره اړیکه یې حتمن موجوده وي. په دې لحاض یې ګواګې ټوله محتوا له دیني موضوعاتو سره اړه لري.

دا مقالې زما د کلونو د زیار، لوست او هڅو نتیجه ده، په لیکنه کې زه د یوه خاص فکري مکتب پیروي نه کوم، نه د یوه ځانګړي فکري مکتب مقابلې او ټکولو ته مې کار ویلی. بلکې یوازې مې د خپل فکر لیدلوری لیکلی دی، هره مقاله د هغې خاصې موضوع په باب یوازې زما د فکر نمایندګي کوي، له دې هاخوا نه د یوه خاص فکري مکتب ملاتړ پکې شته او نه یې د رد په پار کښل شوې دي.

ځینې مقالې یې په تاند ویبسایټ کې خپرې شوې هم دي او زیاتره یې تر اوسه نه دي نشر شوې. د کتاب اوډنه د ځانګړې تګلارې له مخې نه ده شوې، دا پوښتنه ما له ځان سره نه ده کړې چې دغه مقاله ولې د کتاب په سر کې ده او هغه یې په اخیر کې؟ دا فکر مې هم نه دی کړی چې تر دې پلانۍ مقالې وروسته دې هغه پلانۍ راوړل شي چې د دوی ترمنځ خاص ارتباط موجود دی، داسې هیڅ نه دي شوي، بلکې څنګه چې راته اسانه وه، په هماغه بڼه مې د کتاب په بڼه اوډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرې مقالې په اخير کې سرچينې راغلې دي او د کتاب پـه اخيـر کـې مې ټول هغه مراجع معرفي کړي دي چې مـا د ليکنـو مهـال ور نـه ګټـه اخيستې ده. زه د مطالبو په پيدا کولـو کـې زيـاتره د مکتبـې شـاملې لـه کتابونو ګټه اخلم، نو د کتابونو معرفي هم لـه مکتبـې شـاملې څخـه ور کوم.

زبير افغان

۲۷/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې

زموږ د ټولنې ناصحان په خپل وعظ کې هر وخت بل ته نصیحت کوي، د خپل نصیحت په ډېره وړه برخه خپله عمل نه کوي. بل ته د خیرات توصیه کوي، خپله خیرات نه کوي، بل ته له تجسسه د ځان ساتنې توصیه کوي، خپله په ټول کلي پسې تجسس کوي، نورو ته د اخلاقیاتو فضیلتونه بیانوي، خپله د بد اخلاقۍ نمونې وي.

زموږ په سیمه کې یو متل دی وایي: که ملا ویل هغه کوه او که ده کول هغه مه کوه. یا وایي: قاضي خپله بد کاري کوله او نورو ته یې لارښوونه کوله.

دا متلونه له دې امله پسې ویل شوي دي چې زموږ د ټولنې ملا، واعظ، قاضي و خطیب خلکو ته د ښو توصیه کوي، خو په خپلو ویناوو او نصیحتونو عمل نه کوي. خلك جنګو ته تشویقوي، نه خپله ورسره ځي او نه د خپلې کورنۍ کسان پکې لېږي، یوازې د بل زامن ورته مستوي.

ځانونه د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم وارثان بولي، خو یوازې د هغې وینا په کولو کې چې دوی ته یې ګټه رسېږي. رسول الله ص ص زکات نه خوړی دوی زکات ته په لین کې ولاړ وي، رسول الله ص ص به خپله خیراتونه کول، دوی د نورو خیراتونو ته سترګې نیولې وي، رسول الله ص ص به خپله سرسایه ور کوله، دوی د نورو سرسایې په جیب کې اچوي، رسول الله ص ص به د بل مړي قرض پر خپله غاړه اخیستی، زموږ هغه که پوروړی هم وي، دوی یې د اسقاط په اخیستو او خیرات کولو، ختم کولو نور پسې وشکوي. رسول الله ص ص تر هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مخکې خپله د قربانۍ ځای ته تلی جهاد یې کاوه، دوی یوازې نور ور ته مستوي. رسول الله ص ص د اخلاقو نمونه وه، د خلکو یې خیال ساتی حتا په لمانځه کې هم د قوم خیال ور سره و، د یوه ماشوم په ژړا یې د سهار لمونځ د ماښام د لمانځه په شان لنډ ور کړی دی، نورو ته یې توصیه کړې ده چې د امامت په وخت کې د کمزوري، اړمن او مریض خیال وساتئ. رسول الله ص ص د مړي کورنۍ سره غمرازي کړې ده، د مړي کورنۍ ته یې د خوراک ور کولو توصیه کړې ده، خو دوی د مړي پر کور ناست وي، له حلالو یې خلاص کړي.

د خپلې وینا او عمل د تضاد له امله یې اوس ویناوې او خطبې بې اغېزې شوې دي، په نه اغېز کې یې ښایي نور عوامل هم دخل ولري، اما که ټول عوامل یې شمار شي، یو به یې حتمي دغه وي.

زموږ د نصیحت تګلاره داده چې په تریو تندي، لوړ اواز او سختو کلیمو نورو ته خطاب کوه، درته ناست خلک مخاطب کړه، ځینې کسان چې د واعظ تر نظر بد ورځي، ښه یې تحقیر کړي، حتا داسې واعظان لا هم شته چې د مسجد په کوم کونج کې به هغه کس ناست و چې د ده به بد ځنې کېدل، له منبره به یې هغه کونج ته لاس نیولی و، د لاس په اشارې به یې ویل چې دغسې او هغسې مه کوئ، دا بد کارونه دي، خلک یې پوه کول چې دغه بد کارونه دغه سړ کوي.

خلکو ته وایي دنیا د خدای په وړاندې هیڅ حیثیت نه لري، تاسو هم ډېر وخت مه ور کوئ، پر خدای توکل وکړئ، خدای مو له لوږې نه مړه کوي. خو همدغه واعظ صاحب به د کلي د ملک تر بل هر چا ډېر لحاظ کوي، د ماړه او شتمن ډېر خیال به ساتي، دومره غوړه مالي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کوي چې حتا ماشوم به هم په پوهېږي او تر دې اندازې به بد ښکاري چې د ده پر ځای به بل کس د ده په غوږه مالي شرمېږي.

خلك چې د هغه د وینا او عمل فاراډوکس ووینې، بیا به ښه د هغه وینا تاثیر پر وکړي. دا خبره سمه ده چې دنیا به خدای ته حیثیت نه لري، اما دا چېرې دي چې خلك دې ډېر وخت نه ور کوي؟ دا چېرې راغلي دي چې له لوږې انسان نه مري؟ موږ خو اوس په نړۍ کې د میلینونه انسانان وینو چې له لوږې سره مخ دي او نړۍ وال یې لاس نیوی کوي، اول کتار کې یې موږ خپله ولاړ یو.

خدای ته د دنیا نه اهمیت دا نه معنا چې موږ ته بې هم نه لري، ځکه موږ په همدې دنیا ژوندي یو. خیرات په همدې دنیا کې کوو، زکات ور کوو، حج په کوو، د بل کس لاس نیوی په کوو، لنډه دا چې دنیا او اخرت په ابادوو. خدای ورته اړتیا نه لري، ځکه ورته بې اهمیته ده، هغه چې اړتیا نه لري له دې امله خدای دی، که یې زموږ په شان اړتیاوې وای، بیا به خدای نه وای؛ البته زه چې یو اړمن انسان یم، اړتیا لرم، نو له دې امله دنیا ته وخت ور کوم، حیثیت راته لري، او دغه خدای امر راته کړی دی بیا په حلاله طریقه گټلې دنیا یې خپل فضل بللې ده، نو زه څنگه دنیا ته وخت ونه کړم؟ او ما ته دې حیثیت ونه لري؟

هدف باید یوازې د بل د اصلاح او یا پر بل نیوکه نه وي، تر هر څه لومړی انسان ته د خپل ځان اصلاح په گټه ورځي، بل ته ښوونه او خپله د هغې مخالفت د خطیب خپل حیثیت د نورو په نظر کې کموي، له وخت او مکان سره متضادې خبرې د هغه علمي او ټولنیز حیثیت تر پوښتنې لاندې راولي، د موضوعاتو داسې تشریح چې نه د هغه وخت چاپیریال، سیاق و سباق، شانزول او شانورود، د اوس وخت غوښتنې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه، کلتور، وخت او ځای او د نوي عصر چېلنجونه په نظر کې ونیول شي او نه خلکو په قانع کړای شي، تر ګټه یې تاوان څو چنده زیات دی، تر دې چې خطیب صاحب خلکو ته بیان ونه کړي، هم زموږ د ټولنې په ګټه دی، مه د دین او هم د خطیب په خپله. د وخت غوښتنه ده چې خطیبان او ویناوال مو باید په فکري او فزیکي لحاظ نور اپډیټ شي، پر همدې حال یې جام پاته کېدل د ټولنې، دین او خطیبانو په کامل زیان وینم.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي تفسیر د کلتور اغېز

نوټ: دین او شرعیت په خپل اصل نازل شوي شکل ایډیالوژي نه شي بلل کېدلای، اما که انسان له هغو تفسیر وکړي، بیا ایډیالوژي بلل کېږي، ځکه چې هغه اصل شکل یې نه پاتېږي، حتمن د انسان خپله مالګه لړ ور ګډېږي، که نه د لمانځه کیفیت در واخلئ چې څنګه د یوه مسلمان له بل سره توپیر لري، د خدای رسول به حتمن یو رقم کړی وي، خو اوس د بشري مالګې ور ګډېدو کیسه دغه ځای ته رسولې ده، نو دلته د ایډیالوژی نوم په دغه معنا استعمال شوی دی.

یوه ایډیالوژي چې د یوه کلتور په غېږ کې را پیدا شي، همدلته وده وکړي او همدلته د عمل جامه ور واغوستل شي؛ د هغې تفسیر که نورو ژبو ته کېږي، په بله ټولنه کې هغه وړاندې کېږي او د یو بل کلتور غوښتنې و اغېزې پر اضافه کېږي، دا به د هغې ایډیالوژي پر اصل څېره او سم تفسیر حتمن داسې تاثیر کوي چې له خپله مسیره او لیکې یې ممکن بل لور ته واړوي.

اسلامي دین و شریعت هم په یوه ټولنه کې نازل شوي دي، همالته د کمال پوړی ته رسېدلي او عملي بېلګه یې هم د هغې ټولنې وړاندې کېږي. دلته دوه شیان مهم دي، یو د هغې ټولنې خپل کلتور دی چې د نزول، تکمیل او تعمیل مهال پام ورته کېږي او بل همدغه د یوه کلتور په غېږ کې پالل شوی قانون، شریعت او ایډیالوژي که بلې ټولنې ته وړل کېږي، د هغې ټولنې کلتور همداسې خپل تاثیر پر کوي، خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنې لري او اړتیاوې یې شته لکه د اولې ټولنې کلتور چې خپل اغېز کړی و، غوښتنو ته یې پام شوی او اړتیاوې یې پوره شوې وې.

اوس موږ له بلې ستونزې سره مخ کېږو، د اولې ټولنې له کلتور څخه موږ پردي یو، په ایډیالوژي کې د هغې ټولنې کلتوري مسایل، اړتیاوې او غوښتنې په نظر کې نیول شوې دي، موږ که خپلې ټولنې ته هغه ایډیالوژي واردوو؛ لومړی به څنګه کلتوري مسایل له اصلي مسایلو سره تفکیک کوو، دویم د هغوی غوښتنې زموږ له هغو سره توپیر لري، اوس به په تفسیر کې خپلې غوښتنې ور ننباسو او که به د هماغو په حکایت بسنه کوو او دریم زموږ اړتیاوې هم ډېرې شوې او هم ځنې بېلې دي، د غوښتنو په برخه کې له احکامو او مسایلو سره به څه ډول چلند کېږي؟

غیر عرب د عربو کلتوري مسایل په اسانه نه شي بېلولای، له دې امله د شریعت په تفسیر کې تر ننه هم عربي کلتوري مسایل پاته دي. په داسې حال کې چې قران کریم رسول په هغو احکامو و مسایلو کې غوره نمونه بللی دی چې د خدای له لوري یې راوړي وي(احزاب: ۲۱)، نه هغه فطري اعمال لکه خوراک، تګ، جامه اغوستل، ناسته پاسته، ولاړه، روغبړ او داسې نور اعمال چې هر انسان یې له هدایت پرته هم کولای شي.

د هغه وخت د عربي طبابت موافق چې په احادیثو کې څه لارښوونې راغلې دي، نن زموږ ځیني کسان د نبوي طب په نامه د هغو لارښونو تابعداري کوي او فکر کوي چې د شریعت طبابت تر عصري طبابت غوره دی، که څوک یې ورسره په بېلګو خبره وکړي، هغه ګمراه بولي؛ په داسې حال کې چې نه په شریعت کې د نبوي طب په نامه څه شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یې د تابعدارۍ امر شوی دی، نه قران کریم د طبابت کتاب دی، د طب برخه انسان په خپله تجربه زده کولای شي، قران د هغه شي لارښوونه کوي چې انسان یې په تجربه نه شي زده کولای، له دې امله قران کریم پر هماغو مسایلو تمرکز کړی دی. نو د نبوي طب په نامه کومه پدیده په شریعت کې نه وه او نه شته، اما زموږ په فهم کې تېروتنه ده.

لومړی باید دا زده شي چې په شریعت کې موږ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پیرو یو نه په کلتوري او فطري کارونو کې او نه د علم په هغه برخه کې چې په تجره تر لاسه کیږي، لکه ساینس. قران نه د کلتور کتاب دی، نه د فطري کارونو د ښودنې او نه د ساینس. اما له دې هم انکار نه شي کېدلای چې په قران کریم او نبوي احادیثو کې د دې هر یوه د ځینو بېلګو ذکر هم شته. قران بشري ټولنې ته د یوه شرعي قانون په توګه راغلی دی هغه ټولنه چې کلتور، فطرت او ساینس یې د ژوند نه جلاکېدونکې اجزاوې وې او دي؛ له دې امله قران کریم د خلکو د پوهاوي، استدلال او قناعت په برخه کې د هره یوه یادونه کړې ده. دغه یادونه نو د دې سبب باید نه شي چې کلتور د قران په رڼا کې تعریف شي، نه هم د دې چې فطري کارونه دې موږ ته قران کریم را زده کړي، یا دې ساینس په قران کریم کې ولټول شي.

انسان په خپله پوهه کې تر اوسه دومره کمزوری دی چې د هغه پر پوهه د چاپیریال او خپل رواني حالت اغېزو مخه نه شي نیولای او ډېری کسان د خپل علم په مټ ټولنې ته د یوې ایډیالوژۍ پر تفسیر چې یې چاپیریال او رواني حالت تاثیر کړی وي، په هغه نه پوهېږي او نه دا درک لري چې بشر په دغسې یوه حالت کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې موږ په دې برخه کې ناتوانه یو یا هم د اړتیا له مخې دا کار کوو، نو باید د شریعت مسایل د ماهیت له مخې پر دوو برخو وویشو:
یو: هغه مسایل چې عبادتي او تعبدي اړخ یې پر ټولنیز او کلتوري ډېر وي، لکه: لمونځ، اودس، روژه، حج او... د شریعت د دې مسلو په تفسیر کې باید تر بشري وسه هڅه وشي د شریعت پر متن او عملي تواتر اتکا وشي.
دویم: هغه مسایل دي چې کلتوري او ټولنیز اړخ یې ډېر وي، لکه: نکاح، فاتحه یا تعزیت، د جنازې او مړي ښخولو مراسم، د خوشالۍ مراسم که څه هم اخترونه وي او... د دې مسایلو په تفسیر کې دې ټولنې، د عربو کلتور او زموږ د ټولنې کلتور ته له اوله سره پام وشي، ځکه په دې برخه کې د عربو کلتور هم خپل پوره اغېز کړی دی، زموږ کلتور یې هم کوي، نو تفسیر یې باید داسې وشي چې اساسي هدف یکې له منځه ولاړ نه شي، نور که شکل او بڼه یې بدله شي هم پروا نه کوي، خو باید زموږ له کلتور سره اړخ ولګوي، د شریعت اساسي هدف لاس ته راشي او ټولنیز حساسیتونه ونه پاروي. مثلن: په نکاح کې ایجاب و قبول دی، شرعي اړخ لري، لمانځل، ډلونه، دریې، میلمستیا، خپل و ناخپل رابلل، یوه ورځ یا څو ورځې لمانځل یې کلتوري مسایل دي چې باید د شریعت له اړخه ګوتې پکې ونه وهل شي او نه پر خلکو خپلې خوښې حرامې کړل شي.
تعزیت کې هدف له نورو سره غمشریکي او هغوی ته تسلیت دی، بڼه یې لازمي نه ده چې څنګه باید ور کول شي، ځکه دلته کلتور دومره ژور اغېز کړی دی چې که له هغه پېژندل شوي کلتوري ډول پرته تعزیت ور هم کړای شي، ممکن د خلکو د خپګان سبب شي. ما په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوټه، کندهار او کابل کې د خلکو د تعزیت ډولونه له نږدې لیدلي دي؛ ټول پښتانه دي، اما ډولونو یې ډېر توپیر سره در لود، که په کابل کې یو څوک دغه ټکی درک نه کړي، په لوی لاس د خلکو غټې ټولۍ ته ورشي او د کوټې له رواج سره سم تعزیت ور ته وړاندې کړي، نو امکان لري چې هم په دې تعزیتي غونډه کې د شخړې سبب شي او هم که دا کسان د خپلوۍ یا انډیوالۍ اړیکې سره ولري، پر هغو منفي تاثیر وکړي. د شریعت هدف تسلیت دی، دا که د رواج سره سم نه شي، نو د تسلیت پر ځای د لا غمجن کېدو سبب کېږي او د شریعت هدف له منځه ځي.

جنازه او مړی ښخول د کیفیت له مخې حتمن توپیر سره لري، شرعي هدف یې انسان ته درناوی، ژر ښخول دي چې بوی ونه کړي او دخلکو په وړاندې خراب نه شي څو بشري کرامت ته یې صدمه ورسېږي، دا چې څنگه یې ښخوي، د خلکو له رواج سره تعلق لري، د شریعت په نوم باید د عربي کلتور د مړي ښخولو بڼې پر ونه تپل شي.

اخترونه دوه اړخه لري، یو یې شرعي اړخ دی چې لمونځ پکې کېږي، حج پکې شته، سرسایه او قرباني لري، دا اړخ یې پر خپل ځای، له دې ماسیوا څو ورځې لمانځل یې، د اختر مبارکي ور کول، نوې جامې اغوستل، میلمستیاوې کول، له خپل رواج او کلتور سره سم اختر او نورې خوشالۍ لمانځل باید د شرعي تفسیر په نوم پر خلکو حرام نه شي، خلک پرېښودل شي چې خوشالۍ ولمانځي او انسان ته خوشالي ور کول خپله یو هدف دی چې په گڼو بانو یې د تروړلو لپاره آگاهانه او ناآگاهانه تر مقدس چتر لاندې کار ونه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند لومړی باید په شرعي تفسیر کې د احکامو ماهیت او شکل سره تفکیک شي، د شریعت تر ډېره حده ټینګار پر ماهیت وي نه پر شکل، یوه مهمه نکته بیا دا هم ده چې احکام په خپل منځ کې هم توپیر سره لري، پر ځینو یې عبادتي صبغه غوړېدلې وي او پر نورو یې کلتوري و ټولنیزه، د تعبدي مسایلو په ماهیت او شکل کې دې لاسوهنه نه کیږي، لمونځ دې په هغه بڼه وشي چې شرعي متونو او د اسلامي امت عملي تواتر ځنګه رانقل کړی وي، اما د تعزیت په برخه کې دې یوه خاصه بڼه پر خلکو نه تحمیلیږي چې د تسلیت پر ځای ناست کسان درسره په مناظره اخته شي او تر تسلیت ورکولو په دې خوشاله شي چې مه یې راکوه زما د غم پر ځای جنجال مه راته جوړوه. دلته هدف ډاډ ورکول او ځان ورسره په غم کې شریک ګڼل دي، دغه هدف چې په هره بڼه تر لاسه کیږي، باید مخه یې ونه نیول شي او د شریعت په نوم د خلکو ترمنځ د شخړو او خپګان اسباب مهیا نه شي.

۱۹/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه

د پردې مسله، په عمومي ډول د مسلمانانو لپاره او په خاص ډول د پښتنو لپاره له دې امله ډېره جنجالي مسله ده چې تر ډېره حده د هغې پر تفسیر د کلتور او فرهنګ اغېز پرې وتلی دی.
له دې مسلې سره داسې چلند نه دی شوی چې یوازې شرعي متن یې په اړه څه ویلي وي، هغو ته په کتو د مسلې ماهیت بیان شي. دا کار د انسان لپاره ګران هم دی؛ ځکه انسان په خپل تفسیر کې خود مختاره نه دی، بلکې محدودیتونه لري. د وخت، ځای، ټولنې، رواج، علم زیاتوالی او کموالی، شخصي ـ رواني صفات، ملګري، خطرونه او اقتصادي ستونزې ټول هغه محدودیتونه دي چې د انسان پر تفسیر خپل اغېز پرېږدي.
اما که هر څومره په دې پوښو کې د پردې مسله ونغښتل شي، موږ یې په تفسیر کې بیخي ډېر افراط کړی دی. زه دلته د دې مسلې پر ماهیت خبرې نه کوم، ممکن ټولنو او وختو ته په کتو څوك پرده یوازې پړونی بولي، څوك یې د اوس وخت تور حجاب وبولي او څوك یې شنه چادري و ګڼي؛ د هر چا د پردې تفسیر ته په احترام، خو داسې باید ونه شي چې پرده له ښځو د حقونو اخیستلو بانه شي.
میرمن چې په ټولنه کې د پردې هر مجسم تفسیر غوره کوي، د هغوی خپل واك دی، اما نارینه حق نه لري چې د پردې په بانه د هغو زدکړې محدودې کړي، له کاره یې منعه کړي، په مسجد کې او عیدګاه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلمانځه ځای ورته جوړ نه کړي، بازار ته له راوتلو يې بندې کړي او داسې نور موارد.

په دې مسله کې شرعي اړخ او کلتوري اړخ يو له بل سره غبرګ پـه غبرګ شوي دي. د يوې پديدې په اړه هغه وخت نظر ور کول يا نيوکه کول ډېر سخت شي چې هم ديني جنبه ولري او هم کلتوري. زموږ د ټولنې حجاب دواړه اړخونه خپل کړي دي، هر شی که وي، نـوم د پـردې ور کول کېږي، اما د پردې عملي بڼه تر شرعي صبغې کلتوري هغې ته ډېره نژدې ده.

ستونزه دلته ده که د اصلاح له امله د اوسنيو چادريو بديل وغوښتل شي هم خلك اوازې ګډې کړي چې پرده نه مني. کـه پـه پـرده کې د مخ پټولو مسله مطرح شي، بيا هم له ورته غبرګون سره انسان مخېږي، پـه داسې حال کې چې دا له ډېره وخته د پوهانو ترمنځ اختلافي پاته شوې ده.

ستونزې به په ډېرو مواردو کې وي، هم به د دې مسلې د ماهيت په بيان کې وي، هم به د خلکو پـه درک کې وي، هـم بـه د موضـوع پـه دوه جانبي بعدونو کې وي؛ خو زما په نظر لويه ستونزه له شرعي -کلتـوري يا يوازې شرعي يا هم يوازې کلتوري مسلو سره احساساتي چلند خرابـه کړې ده.

شريعت د يو چا شخصي ملکيت نه دی چې بل څوك پکې د خبرې حق نه لري او نه هم کلتور شخصي ملکيت دی. شريعت هـم د ټـولنې لپاره دی او کلتور هم ټولنه پنځوي. ستونزه دلته را پيدا شي چې موږ له دې دواړو سره داسې چلند کوو لکه زموږ شخصي ملکيتونـه چې وي؛ که يو څوك په ديني يا کلتوري مسله کې لـه عمـومي رواجـي ذهنيـت څخه يو څه جلا نظر ور کړي، خلك داسې غبرګون ښيي لکـه د هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي ګټې ته چې زيان رسېدلی وي، نه يوازې نظر به يې سخت وي، بلکې کنځل، ټاپې وهل او حتا د فزيکي زيان رسولو ګواښونه او ان ګواښ عملي کول ورسره مله وي.

د ټولنې ځينو برخورد هم د دې سبب شوی دی چې د جنجالي موضوعاتو او مسلو په اړه عام بحثونه ونه شي، خلك نوك نيولي په دغسې مواردو کې نظر ښکاره کوي، يا يې هم په دومره پوښونو کې پټ کړي چې خلك يې ځنې را ايستلای نه شي.

د پردې پر شرعي اړخ ما تر اوسه کوم بيان/ليکنه ونه ليدل چې د دې موضوع ماهيت يې تر خپله وسه روښانه کړی وي، په دې اړه راغلي اياتونه او حديثونه يې يو په بل پسې راوړي، ترجمه کړي او له مجموعي نصوصو څخه چې کوم مفهوم فهمول کېږي هغه يې په روښانه ټکو خلکو ته بيان کړی يا ليکلی وي. له دې سره چې په ټولنيزو رسنيو کې د پردې خبره راشي، هر کس له ديني اړخه د پردې خبره کوي، يو هم دا نه وايي چې پرده يعنې څه؟ پرده يعنې چادري؟ تور حجاب؟ لوی پړونی؟ چې په دې کې مخ پټ وي که ښکاره؟ لاسونه او پښې يې پټې کړې وي که ښکاره وي؟ په دې خبرو سر نه خلاصوو، اما د شرعي پردې غوښتنه هر يو کوي. د ښار تر خلکو کليوال ډېر د پردې لېوال دي، خو په عملي ميدان کې دوی شنه چادري پرده بولي، که له دې پرته يوه ميرمن بل شی د پردې لپاره استعمال کړي، ممکن يو کليوال يې بې پردې وبولي.

خبره دا نه ده چې خلك زموږ په ټولنه کې د پر دې مخالف دي، هيڅا هم ښځه لڅه بهر ته نه ده را ايستلې، ان هغه کسان چې مسلمانان نه دي هم د کلتور تر اغيز لاندې دي، دغسې يو کار چې د ټولنې ټول وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کوي يوه وړه کتله خلک يې هم نه شي کولای. نو بيا د پردې جنجال ولې پېښ دی؟ ښځې ولې په دغه نوم له خپلو حقونو محرومېږي؟

ستونزه زموږ په ذهنيت کې ده، د ټولنې د زياتره وګړو ذهنيت د پردې په باره کې د شنې چادرۍ دی، له دې پرته هغوی فکر کوي چې حجاب يا پرده يې نه ده مرعات کړې. که زموږ په ټولنه کې د يوې شرعي کلتوري مسلې په تفسير کې عملي متنوعې بڼې ته اجازه ور کړل شي، زه فکر کوم نه به ستونزې په دې برخه کې پېښې شي او نه به له ميرمنو په دغه نوم د حق خوړلو بانې پاته شي؛ البته له دې سره تړلی يو بل مهم ټکی د زدکړو د مختلط نظام دی، په دې اړه به يوه بېله مقاله کې بحث وکړم، دغه نکته هم په دې برخه کې ډېر مهم رول لري.

ډېری کليوال له خپله رواجه دفاع کوي او د زياتره ښاري ښځو تور حجاب ورته هيڅ نه ښکاري، د ښار يوه برخه خلک په ښار کې له شنو چادريو بد وړي او يو ډول يې د ښځو بې عزتي ګڼي. څوک چې د دواړو پر ځای پړونی وکاروي، هغه بيا بيخي حجاب نه بلل کېږي، ممکن ښاري او کليوال دواړه په بد نظر ورته وګوري.

که داسې وشي چې هر څوک خپل کار ته پرېښودل شي، د ښار فرهنګ ته کليوال درناوی وکړي، د کليوالې پردې بڼې ته ښاري خلک احترام وکړي، هغه ميرمنې چې پړونی کاروي، هم باپردې وبللې شي او د خلکو له توندو نظرونو سره مخ نه شي، څوک چې مخ نه پټوي، د هغو ښځو او نارينه وو له لوري بې پردې ونه بللې شي چې خپله مخ پټوي يا هم د کور ښځې يې مخ پټولو ته مجبورې کړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر دغه عملي تنوعـو اخـر یـوه بلـه نتیجـه ښـایي ولـري چـې د کلیوالو او ښاري خلکو د ټولو له ذوق سره برابره وي. امـا اوس زغـم او تنوع منل زموږ لپاره تر ټولو اړین دي.

د بې حجابۍ په پلمه ښځې له کار او زدکړو منعه کول ستونزې کمـوي نه، نورې یې زیاتوي. نه ښځې اوس په دې قانع کېږي او نه نوره نـړۍ. زموږ ټولنه په دې توګه هم لـه بهـره تـر فشـار لانـدې کېـږي او هـم لـه داخله. له کاره او زدکړو ممانعت یې د یوه بل نسـل سره ظلـم هـم دی، یوه تعلیم یافته میرمن تر نالوستې ښځې خپل ماشومان ښه تربیه کوي او که له تعلیم سره مال هم ولري، دا نور علی نور دی.

که کلیوال کلتوري ذهنیت په وروستیو کې ډېره وده کړې وي، نو حلالر دې ورته پیدا کړي نه دا چې د کار او تعلـیم حـق لـه میرمنـو واخیسـتل شي. دواړه د هغوی مسلم حقونه دي، اخلاقیات، قانون او شریعت ټول یې د هغوی حق بولي، نو په بانو حقداره وګړي له حقه محروموول به هم په دنیا کې بدې پایلې ولري او هم به یې مرتکبین په اخرت کې د الهـي عذاب مستحق شي.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شخړو کې را ګیر ولس ته!

اوبه خړې کړه، ماهیانو پکې ونیسه، زموږ د پښتو یو متل دی، زما په اند به دا متل تر هغه وروسته ویل شوی او مشهوره شوی وي چې په ټولنه کې همدا عمل بار بار تکرار شوی وي چې حکومتونه، واکمنه طبقه او اشراف هر وخت غواړي تر دوی په اقتصادي، سیاسي او علمي لحاظ د کښتې طبقې خلک په ځینو وړو مسلو کې ښکېل کړي او دوی خپلو لویو اهدافو ته ځان ورسوي.

تاریخ پوه او مورخ ډاکټر مبارک علي د هند په اړه لیکنو کې بیا بیا دا یادونه کوي چې انګریزانو خپلو موخو ته د رسېدو لپاره په هند کې مسلمانان د نورو مذهبونو له پیروانو سره په شخړو اخته کړو.

د فرقو ترمنځ شخړو ته حکومتونه د همدې لپاره هوا ور کوي چې تر شا یې دوی خپل اهداف پټ کړي وي. په هند کې د نورو مذهبونو له پیروانو سره د مسلمانانو اختلاف هم د هند د مسلمانانو په تاوان شو او هم د نورو هندوستانیانو، په همدې اختلاف کې وینې توی شوې، کورونه وران شول، مذهبي ځایونه سپک شول، مقدساتو ته سپکاوی وشو، هغه انرژي چې د یو ملك د ترقۍ لپاره به کار شوې وای، هغه د ډلې او فرقې د ترقۍ لپاره وکارېده.

د پښتنو په منځ کې د لسو، شلو او سلو مذهبي و نامذهبي ډلو پیدا کول، ترمنځ یې اختلافات، مناظرې او شخړې د همدې لپاره دي چې د پښتنو لپاره حیاتي مسلو ته د هغوی ور پام نه شي، له اساسي مسلو د پام اوښتلو لپاره یې سل داسې بانې او لارې ورته پیدا کړې وي چې هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې ته خپلې ادعاوې، وړې مسلې او موخې اساسي ښکاري، په داسې حال کې چې دا مسلې د ملت هیڅ نه شي دوا کولای؛ بلکې نور یې هم پر ستونزو اړوي.

په هیواد کې د مشرقي او جنوب د پښتنو ترمنځ سیاسي، کلتوري، ټولنیز او د ژبې د لیکدود اختلافاتو ته لمن وهل، هوا ور کول او د ولس پام ور ته را اړول د همدې لپاره وي چې ولس، د یوې ژبې خلک، د یوه ملت غړي، د یوه دین پیروان په دې مسلو کې داسې سره بند کړل شي چې بیا ترې د وتلو او دې مسلو ته د حل لار پیدا نه کړي، هغوی باید له ترقۍ پاته شي، د تعلیم پر ځای خپله انرژي دلته مصرف کړي، د دې پر ځای چې هیواد یو موټی وي، تر یوې سیاسي رهبرۍ لاندې وي، د دې هیواد وګړي د دې هیواد پر مختګ او د ملت سوکالۍ ته کار وکړي، پر ځای یې باید یو د بل پښې وکاږي، واړه مسایل لوی وښیي، واړه خلک پکې وپړسول شي، نااهله خلک په دې همدې اختلافاتو کې ځانونه مطرح کړي او خلک ناسم لوري ته رهبري کړي، که د وطن رښتنی خادم او د ملت واقعي غمخوار ولس سم لوري ته د رهبرۍ چاره پر غاړه واخلي، نو د سیمې استخبارات، په حکومت کې واکمنې کړۍ، اشرافیان او د هغوی خادمان ټول په یوه خوله د هغه کس/ډلې د بدنامولو هڅې کوي او ملت ته یې په ناسمونو نومونو ور پېژني، دروغ پسې وایي، اوازې پسې ګډوي، تبلیغات پسې کوي او چې خلک حقیقت ته رسیږي نو یوه پېړۍ پر تېره وي، او هغه مبارز کسان ستړي شوي، له منځه وړل شوي او پیروان یې له مبارزې ستړي شوي یا منحرف شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ لپاره دا مسایل اړین او اساسي دي چې د حکومت پلانـی وزارت مشرقي وال ته ور کړل شوی دی که کندهاري وال او که د فساد پر ضد د ولس بړغ پورته کول؟

د سلفي د پنچپیري په نامه خلك نفرت رابلل، د مذهب او طریقت پـه نوم خلکو ته د نفرت درس او په مسلمانانو کې د بیلتون پیدا کولو مسلې راته حیاتي دي که په دیني، ملي او کلتوري ارزښتونو د ملت یـو مـوټی کول به زموږ په دنیا او اخرت کې په ګټه تمام شي؟

د ملا، پیر، سید، ملك، خان، سیکولر، ډیموکراټ او ملحد و بې دینـه په نوم د ولس ترمنځ د نفاق تخم کرل زموږ د ملت سـتونزې اواروي او که هر یو چې بل وزغمي، یـو بـل تـه لاس سره ور کـړي او د هیـواد او ملت د ترقی لپاره ګډ کار وکړي؟

زموږ په منځ کې د توخي خان، د اڅکـزو ملـك، د نورزیـانو مشر، د کـاکړانو بـدمعاش، د کاسـیانو زورواکـی، د الکـوزو، پـوپلزو، ترکـي، سلیمانخیلو او پلاني و پلاني قومونو په نوم ملکان، خانان، یـا اتحـاد و ټولنې د همدې پلان برخه دي، حکومتونـه او هغـه څـوك چـې د یـوه لوی قوم په توګه زموږ سمه ورځ نه په هیواد کې غواړي او نه بل ځای، هغوی موږ پر وړو وړو ډلـو سره ویشي. تاسـو وګـورئ چـې د پښـتنو ترمنځ څومره سیاسي، مـذهبي، فرهنګـي، قـومي او... ډلـې موجـودې دي؟

په هیواد کې چې د ولسواکی تمثیل کېده یا بل ځای چې د جمهوریـت په نوم ولس غولول کېږي، که هغه وخت د قومونو ترمنځ پر قومي مسلو شخړې وای، نو د اشرافو او واکمنو طبقو باك نه پـه کـاوه، کـه خـبره د مذهبي مناظرې وای، بیا هم ستونزه نه وه، اما که دې د هغوی پـر عیـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته ور ايښې واى، بيا دې د سر خطره هم وه، د مال د خسارې ويره هم وه، زندان ته به هم بيول کېدلې او په ټولنه کې به هم لعنت لړل کېدلې.

په کندهار کې که چا ګمرک د غلا خبره کړې واى، نو بله ورځ به يې يو بل ته د شهادت مبارکۍ ور کېدې، که دې پر چارواکو د فساد خبره کړې واى، بله ورځ به ورک وې، اما په همدې کندهار کې د ملايانو ترمنځ څومره مناظرې وشوې؟ څومره اختلافات د همدې مذهبي ډلو ترمنځ وو او دي؟ د سلفي، ديوبندي، حنفي، پريلوي او صوفي په نوم څومره انسانانو يو د بل له لوري سره بدنام شول؟ ولې دې حاکمې طبقې د دې اختلافاتو د مخنيوي لپاره عملي ګام نه اخيسته، عملي ګام خو لرې خبره ده حتا د دې د حل لپاره يې پر يوه طرحه هم کار نه دى کړى.

عيني مسلمه په پاکستان کې ده؛ که په نصاب کې د خپلې ژبې لپاره څوك اواز پورته کوي، د هغه رږغ په ستوني کې بندوي، اما د قوم، سمت او مذهب په نوم فرقې بيا تر سلهاو اوښتې دي، چې په جنجالونو يې ټوله نړۍ خبره ده، که د دې اختلاف د حل غوښتنه وشي، واى د بيان ازادي ده، اما که د خپل حق غوښتنه وکړې، بيا دې وژني دلته بيا د بيان ازادۍ سر خوړلى دى.

که غواړې چې له دين څخه خلك لرې کړې، نو د مذهب په نوم ډېرې ډلې جوړې کړه، که غواړې چې خلك د يوه ملت او قوم په کچه له اساسي، حياتي او ملي مسايلو او موضوعاتو لرې وساتي، نو په وړو اختلافاتو کې يې سره اخته کړه، د قوم، سمت، ولايت، ژبې او معياري ليکدود په نوم وړې ډلې ورته جوړې کړه، دوى خپله له حياتي مسلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې وړو اختلافاتو خوشاله وي او د ولس هم اساسي شیانو ته نه پام کیږي. چارواکي دې غلاوې کوي، فساد دې کوي، قاچاق دې کوي، بازار دې مافیا په لاس کې نیولی وي، خدمات دې په هره برخه کې صفر وي، له هیواد څخه دې پانګه بل هیواد ته وړل کیږي، خیانت، دوکه، چلول او په نامناسبو لارو د نورو مال خوړل دې د خلکو کسب شوی وي، خو یو څو مزدورانو او دلالانو به د قوم او ملت پام بل لور ته اړولی وي.

زموږ ملا ته دا مسلمه ډېره مهمه ده چې خلکو ته ووایي ډېر اولادونه راوړئ د نبي امت ډېر کړئ، اما دا مسله چې ساتل به یې څنګه کیږي؟ تعلیم به یې وشي که نه؟ سمه تربیه به یې وشي که نه؟ موږ دې ټولو خلکو ته د خوراک، څښاک توکي او نور اړین مواد چمتو کولای شو او که نه؟او که د دې هر څه لپاره نړۍ ته خواستونه کوو؟ شریعت خو وایي چې خیرات کوونکی لاس غوره دی تر اخیستونکي، موږ ولې له نړۍ سوال کوو، ولې خپله دومره باهمته نه شو چې هغوی ته یې ور کړو؟ دا هر څه زموږ له ناسمې محاسبې او د دین له غلط تعبیره را پیښ دي.

موږ ته د ټول ملت تر ګټې د خپل جیب ګټه مهمه ده، تر حق راته د خپل ملا د خولې خبره مهمه ده، تر بشري ارزښتونو راته د کلي او سیمې رواجونه مهم دي، له نورو سره په واک تر شراکت راته په زور د واک انحصاري کول ګټور برېښي، کلتور راته په دین بدل شوی او بدلون یې راته د قران د یوه توري تبدیلي ښکاري په هیڅ توګه یې د بدیل په اړه فکر نه کوو که هر څومره مې په تاوان هم وي، په زیارت کې ناسته ښځه چې په شناخته کې میخ ټکوهي، یا له ملنګ سره په یوه خونه ننوتلې وي، زموږ لپاره د شرم خبره نه ده، که د پیر و فقیر په کوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مو شپې او ورځې ور ایله کړې وي، غیرت مو نه را پارېږي، کـه د حلالې او متعې(صیغې) په نوم یې په خپلـه خوښـه د لنډ وخـت لپـاره نورو ته ور کوو، پر غیرت مو داغ نه لګېږي، اما که مکتـب او پوهنتـون ته وته زما لپاره پېغور ده، که خپل کار وکړي، زموږ غیـرت یـې نـه شي برداشت کولای، که یوازې بازار ته راشي د کور لپاره اړینه سودا وکړي، موږ ته بې ناموسي ښکاري چې ولې یې له خلکو سره خبرې وشې، بې پردې شوه، دین ور کړی حق او د پردې په نـوم ور بانـدې تپـل شـوې رواجي چادري ته سپکاوی یې بولو، اما بل لور ته همدا غیور، مسلمان او په دنیا و اخرت کې د دوی په اند د خدای خـوښ پښـتانه ښـځې پـه بدۍ کې ور کوي، د خور او لور حق په میراث کې نه ور کوي، د خور او لور ولور خوري، خور او لور په پیسو پـر زاړه او کانـه خرڅـوي، پـر یوه ښځه باندې یوه بله، دوې ان درې ښځې هم کوي، دلته بیا نه غیرت ودرته درېږي، نه یې د مسلمانۍ له امله د خدای امرونه په یاد وي او نـه د دنیا او اخرت د بریا سودا د ده فکر ور خرابوي، بس چې د هـوس او خواهشاتو څپه مو په زړه کې را ولاړه شي، ټول هغـه صـفات پـه خپلـه وتوږو چې موږ ځان ته په خپله تراشلي وي.

موږ حقیقت ته تن نه ور کوو، هر وخت په هغو کارنامو خوشـاله کېـږو چې موږ نه دي کړې، خو زړه مو غواړي چې پـه همـدې کـارونو دي زموږ ستاینه وشي. که د پېغور په توګه څوک راته ووایي چـې پـه ښـځو تعلیم نه کوئ، نو هر پښتون خوا بدوي، اما که پوښـتنه وشي، نـو پنځـه فیصده خلک هم د ښځو تعلیم ته زړه نه ښه کوي، که ورته ووایي چې پر یوه مشر نه سره را ټولېږي، د یوه ملـت پـه توګـه مـو څـوک پـر یـوه محور نه شي سره را ټولولای، ټول خپه وي، د بل دسیسې یې بولي، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمل کې د یوه ولایت اوسېدونکي هم دا نه شي ښکاره کولای چې
موږ سره متحد یو ، د یوې کوڅې خلک په اتحاد د خپلې کوڅې د
پاکولو په اشر هم نه شي ثابتولای چې موږ سره متحد یو ؛ زه پر ډېرو
داسې کوڅو تېر شوی یم چې هلته جوړ شوي کورونه هر یوه له یوه
لکه بیا تر څو لکو ډالرو قیمت در لود ، خو د کور مخ ته به یې د
کثافاتو انبار و ؛ یو څوک چې د خپل کور مخ نه شي صفا کولای ، د
خپل ښار سړک ، کوڅې او نالۍ نه شي صفا کولای ، هغه به څه د اتحاد
او یووالي دعوه وکړي؟ څومره به یې خلک ورسره ومني؟
زموږ افکار تر ملي مسلو پر قومي ، سمتي ، کورنیو او د یوه کلي پر مسلو
ښه کار کوي ، زما په کلي کې د مسجد له ملا سره بد نیتي وي ، د کلي
له ملک سره مې اخیستې وي ، زما لپاره دا حیاتي مسله ده په هر ډول
چې وي ، زه باید خپل هدف ته ورسېږم ، اما د دغه سړي لپاره دا هدف
نه وي چې په زوی تعلیم وکړي ، لور دې مکتب ته ولاړه شي ، د خپل
اولاد ایینده دې ور سمه کړي ، د خپل کلي خلکو ته دې مالي گټه
ورسوي ، یو کلی مو له بل کلي سره په جنگ دی ، یو قوم له بل سره
لاس و گریوان دی ، یو ملک د بل ملک بد وایي ، یو خان د بل په
غیبت نه مړېږي ، یو ملا د بل نوم ور بدوي ، یو پیر د خپل ځان په
صفت نه مړېږي ، یو تجار مو ټوله گټه ځان ته غواړي ، یو چارواکی مو
د خپل راتلونکي نسل لپاره هم دغه چوکۍ غواړي ، ښځې زموږ لپاره
ملکیت دي ، که زه به کور کې هر بد ور سره کوم هیڅ پروا نه لري ، اما
که بل پر چادري برسیره ورته وکتل ، بیا زما غیرت پارېږي ، ما ته د
ناموس بې عزتي ښکاري ، که په یوه پاکه میرمن پسې د دروغو ازاوه
گډه شي چې په اخلاقي فساد کې ښکیله ده ، گرده خلک خبرې پسې-

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، څوك يې د خپل ځان او خپلې كورنۍ لپاره نه خوښوي، اما نارينه مو په ډاګه هلكان ګرځوي، له ښځو سره اړيكې ساتي، خو د همدې كس لپاره كه د نكاح او رشتې بڼ غ وشي، هيڅوك يې هم له دوستۍ منعه نه كوي.

موږ ته تر ټولو ډېر تاوان موږ خپله رسولی دی، كه واكمنه د اشرافو طبقه موږ د خپلو اهدافو لپاره كاروي، دا خو د هغوی ملامتيا ده، اما زه ولې ټول ژوند دهغوی لپاره كار وكړم؟ زموږ په وېش كې د ډېرو حكومتونو، استخباراتو، اشرافو، مافيا، زورواكو او نورو و نورو ګټې دي، ځكه نو واړه اختلافات لوی شي، مړي پر وشي، او په داسې بديو پسې واړوي چې لسګونه كلونه واخلي د يوه مړي كيسه په څو مړو پسې بدله شي او په كسات پسې كسات، د يوه انتقام ختمېږي، د بل د هغه وار وي. څه چې روان دي؛ د پښتنو لپاره په خاص ډول او د ټول ملت لپاره په عام ډول د زياترو په تاوان ده، يوه ډېره وړه ډله په دې اختلافاتو كې خپلې شخصي ګټېويني، د نورو نه شخصي ګټې پكې شته او نه د ولس لپاره په عمومي ډول ګټې لري.

۲۲/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غونډو کې د قران کریم تلاوت

د غونډو په پیل کې د قران کریم تلاوت یو معمول جوړ شوی دی، دا توپیر نه کوي چې غونډه سیاسي انجنډا لري که دیني، قومي و قبیلوي صبغه یې پر غالبه ده که ملي، د ستاینې لپاره جوړه ده که د څېړنې، د یو چا تلین دی که د کتابونو مخکتنه؟ بس چې هر ډول غونډه وي، د قران کریم ایاتونه به پکې ویل کېږي.
دا کار که یو لور ته له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه ثابت نه دی، بل خوا یې د قران کریم اهمیت را کم کړی دی، د دې پر ځای چې خلک قران کریم په غور ولولي، پیغام ته یې متوجې شي، فکر پکې وکړي؛ دوی یې په غونډو کې وایي، تر یوه ښه قران پوه د دوی لپاره یو ښه اواز لرونکی مهم دی، تر هغه کس چې د قران کریم پیغام خلکو ته په سم ډول ورسوي، هغه کس مهم دی چې د غونډې په پیل کې د قران کریم څو ایاتونه د تبرک لپاره تلاوت کړي، بیا د غونډې په اخر کې دعا وکړي؛ نور که د غونډې په جریان کې په عمومي ډول د قران کریم له لارښوونو هر څومره مخالفې خبرې وشي، په خاص ډول د هغو ایاتونو له هدایاتو چې د همدې غونډې په پیل کې تلاوت شي؛ هم پروا نه لري، یوازې د ایاتونو تلاوت غونډې ته برکت ور کړ.
هر شی که د دې سبب شي چې د خلکو توجو د قران کریم له پیغامه بل لور ته کړي، هغه ډېر بد دی، که د عبادت په ډول وي، بدعت دی، که غیر دیني وي، له بدوالي سره وسیلې ته تر هدف ډېر اهمیت ور کړل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران كريم يوازې الفاظ جالب نه دي، لوی كمال يې په هغه پيغام کې دی چې د بشر لپاره يې راوړی او د هغه په عملي كېدای يې له بدو ورځو ښو ورځو ته د تګ زېری ور کړی دی.

قران كريم په ګڼو ځايونو کې خلك دې ته رابللي دي چې تاسو له فكره كار واخلئ، د قران په پيغام او اياتونو کې فكر وكړئ، يوازې د تبرك لپاره نه دی، يو كس كه په سينه پسې ټوله شپه قران كريم نيولی وي، خو سهار يې په هداياتو عمل نه كوي، دې كس ته د قران كريم ګوتڅنډنه ده چې عذاب به ور كول كېږي، زموږ ټولنه يوازې دې ته اړتيا نه لري چې په قران كريم تبرك تر لاسه كړي، بلكې په هغه پيغام عمل ته اړتيا لري چې د بشريت لپاره په دې كتاب کې راغلی دی.

بدمرغي او منحوسيت د انسان په اعمالو کې دی، انسان ته هر څه له خپله عمله ور پېښ دي:{قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ} [يس: 19].

ترجمه: دوی ويل: بدفالي له تاسو سره ده. يعنې ستا عمل د بدفالي او بدمرغي سبب كېږي.

موږ ته قران كريم يادونه كړې ده چې دين هغه څوك زده كولای شي چې كوښښ ورته وكړي(عنكبوت: ٦٩) او د خپل ځان حال هغه څوك بدلولای شي چې جمعي هڅې ورته وكړي(انفال: ٥٣، رعد: ١١)؛ مګر موږ د دغه پيغام عملي جنبې ته نه ګورو، يوازې د كتاب په ورقو بركت راته كافي معلومېږي. نبي عليه السلام خلك د قران كريم زدكړې ته هڅول: «إِنَّ اللهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(١)

ترجمه: يقينن الله تعالی په دې كتاب ځينې كسانو ته عزت ور كوي او نور بيا په رسوا كوي.

"اللهم علمه الكتاب" .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: اې الله! په کتاب يې پوه کړه.

څوک په دې کتاب عزت تر لاسه کوي، څوک خوارېږي؟ قـران کـريم په ګڼو ځايونو کې ويلي:

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِـيَ أَقْـوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُـؤْمِنِينَ الَّـذِينَ يَعْمَلُـونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْراً كَبِيراً} [الإسراء: 9]

ترجمه: دغه قران په رښتيا ډېرې غورې لارې ته هـدايت کـوي او هغـو مومنانو ته چې نيک کارونه کوي د ستر اجر زېرى ور کوي.

په قران کريم کې هدايت دى، د عمل لپاره پکې احکام دي؛ که څوک په هدايت نه پوهېږي او په احکامو يې خبر نه وي، نو عمل به له کومـه شي؟ دغه کس به هم په غونډه کې قران کريم وايي چې هم دى برکـت تر لاسه کړي هم يې غونډه برکتمنه شي.

قران کريم د عمل کتاب دى، څوک چې عمـل پـه وکـړي هغـه برکـت ځنې تر لاسه کوي، څوک چې عمل نه په کوي، تلاوت يې د هغه لپاره د لا زيات وبال سبب کېږي، د يهودو په صـفاتو کـې الله تعـالى ذکـر کړي دي چې دوى د کتاب تلاوت کوي، خو عملي اړخ يې کمـزورى دى:

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُـودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ}. [البقرة: 113]

ترجمه: او يهودو ويـل، نصـارا پـه دينـي لحـاظ هـيڅ شى نـه دي، او نصاراوو ويل، يهود په ديني لحاظ پر هيڅ شي هـم نـه دي، پـه داسـې حال کې چې دوى کتاب هم تلاوت کاوه، د دوى په شان خـبرې هغـو هم کولې چې علم يې نه در لود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د یهودو او نصاراوو د اختلاف ته اشاره شوې ده چې دوی په داسې حال کې یو د بل دین او تدین ردول چې د الله کتاب یې هم تلاوت کاوه، د هغه پر پیغام یې خوږ نه نیوی، د الله کتاب چې په دې اړه څه ورته ویلي وو، هغه یې نه عملي کول، د تلاوت ترڅنګ یې په دین کې یو له بل سره اختلاف و. قران کریم وایي: د مکې مشرکانو هم د دوی په شان ویناوې کولې، هغوی هم نورو ته نسبت کاوه چې تاسو په دیني لحاظ پر هیڅ دین نه یئ، زموږ دین حق دی.

جالبه به هغه وخت وي چې دقران کریم دغه پاسنی ایت د هغې غونډې په شروع کې تلاوت شي چې یوې مذهبي فرقې د بلې مذهبي فرقې په مخالفت کې جوړه کړې وي، د ایت تر تلاوت وروسته سمدستي مناظر اسلام ووایي چې بریلوی په دیني لحاظ هیڅ شی نه دی، زموږ تګلاره ډېره قران او سنت ته نږدې ده، سلفیان هم ډېر افراطیان دي، د هغوی لار هم ناسمه ده، موږ اعتدال مرعات کړی، شیعه بیا تر دې یادو دوو ډلو ډېر ګمراهان دي، خوارج بیخي د اسلام له دایرې وتلي دي.

نن چې موږ سترې مذهبي غونډې وینو، په سر کې یې د قران کریم ایاتونه تلاوت شي، ورپسې د قران کریم د پیغام رسونې په پار علماؤ ته د وینا بلنه ور کړل شي، عوام د دې لپاره ورته ناست وي چې د خدای د کتاب په پیغام پوه شي، دوی چې را ولاړ شي، همدغه کیسه ورته کوي چې موږ پر حق یو، زموږ فکري مخالفین ټول پر ناحقه دي، د شیخ القران والحدیث په القابو نازول شوی کس هم د دې پر ځای چې خلك د الله په کتاب پوه کړي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم تګلاره ورته بیان کړي، د قران کریم د زدکړې فضیلت ورته ذکر کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدو اعمالو یې نفرت په زړونو کې پیدا کړي، په ټولنه کې یې نیکو کارونو ته وهڅوي، تعلیم ته یې تشویق کړي، زغم او صبر ته یې را وبولي، د یوه مسلمان پر بل مسلمان حقوق ورته بیان کړي، پر هر مسلمان د ناحقه ټاپو لګولو او تهمت ویلو ګنا ورته روښانه کړي، دی هم د مذهبي اختلاف لمن ونیسي، د اسلام د روح پر ځای له خپلې تګلارې د دفاع په لار کې د خپل ځان کارنامې ورته بیانوي، د خدای د عظمت پر ځای د خلکو عظمت ورته بیانوي، د دین د حقانیت پر ځای د خپل ځان حقانیت ورته بیانوي.

الله دې رحم وکړي، له موږ سره دې ټولو ته سمه لار وښيي، د ټولنې لپاره د پوهانو کار دا وي چې هغه ټولنه له انتشاره وساتي، متحده یې کړي، د ټولو اقشارو، فکري مکتبونو او ډلو لپاره مشترک ټکي پیدا کړي او پر همدې نکتو یې د متحد ساتلو په پار هڅې کوي، زموږ بدمرغي داده چې عالمانو مو د ټولنې د انتشار لپاره ملاتړلې ده، د مذهب او دین په نوم دغه انتشار به د ټولنې لپاره ډېرې بدې پایلې ولري، هیله ده خلک د قران کریم پر پیغام سره راټول کړل شي، نه دا چې د قران کریم په نوم سره وویشل شي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د طریقې په نوم اتحاد ته را وبلل شي، نه دا چې هغه طریقه د اختلاف ذریعه جوړه شي. په دې توګه به هم ټولنه خرابه شي، هم به دین بد نامه شي او هم به پوهان و عالمان خپل حیثیت پکې وبایلي.

۳۱/۱/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب صلاة المسافرین و قصرها، باب فضل من یقوم بالقران ویعلمه... ح: ۸۱۷)

(۲)رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قران د پوهېدنې اصول او تفسیري تګلاره

په قران د پوهېدنې او د تفسیر لپاره یې ځینې ټکي باید په نظر کې ونیول شي چې له قران څخه مفهوم اخیستل او په مطلب یې پوهېدل لوستونکي ته اسانه شي.

اول: قران کریم باید په قران کریم تفسیر شي، دا ځکه چې د قران ځینې مجمل ایاتونه بېرته په قران کریم کې مفصل راغلي دي چې د تفسیر لپاره یې خپله دغه ایاتونه کافي دي.

دویم: قران کریم ته باید په خالي ذهن راشو، هیڅ مخکنی فکر و دریځ باید له ځان سره ونه لرو او د یوه فکري مکتب په پلوي به د هغه تفسیر نه کوو، قران دې یوازې په دې نیت وکتل شي چې خپله قران کریم څه وایي؟ نه دا چې له قران څخه د خپل دریځ او خپل فکري مکتب لپاره د تایید دلایل وتراشل شي.

درېیم: د قران یوه برخه دې په بله نه وهل کېږي، د هغه ایاتونه ددې لپاره نه دي چې خپله د هغه د ایاتونو ځواب په وشي، یو له بل سره ټکر وبلل شي، دواړه یا یو له عمل څخه وایستل شي، بلکې قران کریم د زمانې په یوه اوږده پړاو کې راغلی دی، چې طبعن یې احکام تدریجي دي، د یوه شي په اړه د زمانې، مکان او د ټولنې حالاتو ته په کتو بېلابېل احکام ورکول شوي دي، په دې د پوهاوي لپاره باید د هر یوه حکم د نزول وخت، تقاضا او هغه شرایط وکتل شي چې دغه حکم پکې راغی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم: د قران کریم الفاظ، اصطلاحات، جملې، کنایې، اشارې، ضمني مفاهیم، استعارې او هر څه د عربي ژبې دي، که موږ غواړو چې په مفهوم یې ځان پوه کړو، نو لومړی به عربي ژبه زدکوو، دویم به د هغه تفسیر، د یوې کلمې معنا، د یوې جملې مفهوم، استعاره، کنایه او هر څه د هغه وخت په عربي، د حدیثو په کتابونو، د اصحابو په اقوالو او د عربانو په اشعارو کې لټوو.

پنځم: د قران کریم ایاتونه یو له بل سره تړلي دي، ربط سره لري، یو یو یې تفسیرول یا له قران کریم څخه د یوه یا نیم ایت را اخیستل او بیا یې تفسیر ناسم کار دی، له قران څخه به داسې مفهوم نه اخیستل کېږي چې د اسلام له عمومي روح او د قران کریم له عمومي تګلارې سره مخالف وي، بلکې د یوه ایت په تفسیر کې به د هغې موضوع اړوند د نوور ایاتونو مفهوم ته پام کېږي بیا به یې تفسیروي.

شپږم: د قران کریم د ایت، جملې یا توري ګڼې معناوې کول، ناسم تفسیر دی، دا سمه ده چې یو لفظ، یا جمله یا متل به د څو مفاهیمو لپاره استعمالیږي، اما هر ځای چې وکارېږي، هلته خپل ځانګړی مفهوم ور کوي، ټول هغه مفاهیم چې دی ورته کاریږي هغه په یوه مشخص ځای کې نه ترې اخیستل کېږي، په دې سره خلک د قران کریم په تفسیر کې شکمن کیږي او اصل هدف ورکیږي.

اووم: تر وسه به هڅه کیږي چې د قران کریم مفاهیم په هغه ډول بیان کړل شي لکه څنګه چې یې د الفاظو، جملو او سیاق و سباق غوښتنه وي، مګر که یوه قرینه راشي چې لفظ او جمله له خپل اصل مفهوم څخه اړوي او تر حقیقي یې مجازي مفهوم قران کریم او په مجموع کې د اسلام روح ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم: قران کریم اصل او متن دی، سنت او حدیث یې تشریح کوي، نـو په شرحه باید د قران قاطع احکام مات نه شي او نـه زیـاتوب پـر وشي، یوازې د تشریح برخه کې سنت او حدیث کفایت کوي.

۲۱/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منصوصي مسايلو د پوهاوي لپاره

د يوې تاريخي قضيې لپاره اړينه ده چې د هغه وخت شرايط په پام کې ونيول شي، که موږ نن د احمد شاه بابا د وخت پر تاريخي پېښو څېړنه کوو، ملامت او سلامت پکې پيدا کوو، نو د هغه وخت له شرايطو سره سم به قضاوت کوو، د نن په عينکو کې که ورته وګورو نو د هغه وخت بيخي زيات کارونه او فيصلې به ناسمې راته ښکاره شي، له دې امله پر تاريخي پېښو د قضاوت لپاره د هغه وخت په حالاتو او شرايطوبايد پوه شو، ټولنه، مکان و زمان به په نظر کې نيسو، که نه له دې پرته قضاوت به هسې د ړانده لکړه وي که هر ځای ولګېده.

شرعي نصوص هم د زمانې په يوه خاص مقطع کې راغلي دي، يوې خاصې ټولنې ته راغلي دي، چې په ځانګړو زماني و مکاني، ټولنيزو، سياسي، اقتصادي او پوځي شرايطو کې يې قرار در لود، د هغې ټولنې يو خاص کلتور و، ځانګړې ژبه يې وه، چې طبيعي خبره ده هره ژبه به د سونو کلونو تر تېرېدلو وروسته د هغه وخت له ژبې سره په هره برخه کې توپير ولري، يو متل، يوه اصطلاح، يوه قاعده او... کله له خاصو حالاتو، ځانګړي وخت، يا مشخص مکان څخه را پيدا کېږي چې د هغه حالت، وخت او مکان يا تقاضا هم يو خاص حد وي، ټول وخت نه پاتېږي، له دې امله نو په شرعي نصوصو کې چې کوم احکام راغلي دي، کومې لارښوونې دي، توصيې شوې دي، ترټنې، وعيدونه او ګوتڅنډنې دي، يا بل لور ته ثوابونه، ښيګڼې او نيکۍ دي، دا حتمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تر حالاتو، ټولنې، وخت و زمان پورې په یوه نه یـو ډول اړه لري، چې پرې د پوهاوي لپاره پر دې يادو ټکو نظر ساتل اړين دی.

په دې هر څه د ښه پوهېدلو لپاره بايد موږ دغه ياد هر څه تـر نظـر تېـر کړو، له دې سره به په عربي ژبه هم پوهېږو، ټول هغه وسـيله وي علـوم او ذرايع به له ياده نه باسو چې له موږ سره د شرعي متن پـه پوهـاوي او ترې په اجتهاد کې مرسته کوي، تر دې هر څه وروسته موږ کولای شـو چې له شرعي نصوصو تر ډېره حده سم او درست استنباط وکـړای شـو. په دې تګلاره موږ د عمومي او خصوصي احکامو تفکيـک پـه اسـانۍ کولای شو، اوږد مهالي او لنډ مهالي احکـام پېژنـدلای شـو، د فرضـو، واجبو، سنتو او مستحبو توپير کولای شو، فرد ته متوجې اوامـر لـه هغـو جلا کولای شو چې ټولنې ته متـوجې وي، پـه حکمـت او فلسـفه يـې ځانونه پوه کولای شو، د وخت او حالاتو سره سمون ور کولای شـو، د مکان او ټولنې له غوښتنو سره سم تفسير کولای شو چې نه به بې منطقه ښکاري، نه به يې معقوليت ختم شوی وي، نه به د دين او شريعـت لـه عمومي روح څخه لرې شوی وي او نه به يې د ټولنې خلکو ته ستونزې را ولاړې کړې وي.

يو مثال:

په بخاري او مسلم کې يوحديث دی چې د جامې له ځړولو څخه منعـه کوي: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَـا أَسْـفَلَ مِـنَ الكَعْبَـيْنِ مِـنَ الإِزَارِ فَفِي النَّارِ».(١)

ترجمه: له رسول الله ص صلی الله عليه وسـلم څخـه نقـل دی چـې ده ويل: لنګ چې تر بجلکو کښته شي هغه به په اور کې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه روايت د پوهاوي لپاره اړينه ده چې د هغه وخت ټولنه مطالعه کړو، د شان ورود په اړه يې فکر وکړو، حکمت يې وګورو او د دې موضوع ټول روايات هم تر نظر تېر کړو.

که ددې روايت الفاظ وګورو، نو يو ډول نيوکه دا پر کېږي چې که انسان ته وعيد واى، نو بايد د «ما» پر ځاى يې «من» ويلي واى چې ما غير ذوي العقولو ته کارېږي او من ذوي العقولو ته استعمالېږي، نو که جامه په اور کې اچوي، د دې وعيد نو انسان ته ولې وشي؟

دويم دا چې عربانو پخوا د تکبر له مخې يوه غټه جامه د شا له لورې ځروله، په دغسې احاديثو کې زياتره هماغې د تکبر ځړول شوې جامې ته اشاره ده.

درېيم دا چې په نورو حديثونو کې له غه کاره په هغه صورت کې منعه شوې ده چې د تکبر په نيت وي، په يوه حديث کې دي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا».(٢)

له ابو هريره رض روايت دی چې رسول الله ص صلى الله عليه وسلم ويل: د قيامت په ورځ الله تعالى هغه کس ته نظر نه کوي چې د تکبر له مخې لنګ ځړوي.

د امام بخاري رحمه الله نظر هم دغه دی چې که څوک د تکبر له مخې جامه ځړوي، هغه تر دې وعيد لاندې دی، ځکه يې باب کې د خيلاء يادونه کړې ده.

د هغې قاعدې له مخې چې د قران کريم ځينې اياتونه د قران کريم په نورو اياتونو تفسيرېږي او د حديثو دا هم دغه ډول، نو د مخکې مجمل حديث حکمت په دې وروستي حديث کې ذکر شوی دی چې که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکبر له مخې دا کار څوک کوي، نو د خدای له قهر سره به مخ شي، اوس خبره روښانه شوه چې د جامو له څړولو او ځکولو ولې منعه شوې ده؟

لنډیز:

دا یو مثال و، چې ما غوښتل د خپلې خبرې لپاره یې د سند په توګه وړاندې کړم، په قران کریم او خصوصن په حدیثونو د ځان پوهاوي لپاره اړینه ده چې یاد کړي ټکي ټول په نظر کې ونیول شي.

په قران کریم که د استوی علی العرش، الهي معیت، ساق، ید الله، وجه الله او دې ته ورته نور موضوعات دي چې که د تفسیر په اړه یې دغه تګلاره په نظر کې نیول شوې وای، نو هغه اختلافات او بېلابېل افراطي دریځونه به نه رامنځته کېدلای چې اوس یې په کتابونه کې لولو، د خلکو ویناوې یې په اړه اورو او پر همدې اختلافاتو د یو بل د تکفیر شاهدان یو.

عیني مسله د حدیثو هم ده؛ که سم روایاتو یې له ناسمو بېل شوي وای، د تفسیر او تعبیر لپاره یې منطقي، معقوله، قران کریم ته نژدې، د دین له روح سره سمون لرونکې تګلاره غوره شوې وای، نو د دې اختلافاتو او ټاپو لګولو شاهدان به نه وای، اوس هم وخت لرو چې په دې اړه فکر وکړو، سمه تګلاره تعقیب کړو، نه یوازې د اختلافاتو د حل لپاره؛ بلکې د الهي کتاب د سم تفسیر او نبوي احادیثو د ښه تعبیر لپاره هم دا کار اړین دی، په دې سره به د اختلافاتو او تکفیرولو لړۍ یو څه سلو شي او خلک به د ارام سا واخلي.

۲۱/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچينې:

(۱)صحيح البخاري، كتاب اللباس، باب ما اسفل من الكعبـين فهـو في النار، ح: ۵۷۸۷)

(۲)(بخاري، كتاب اللباس، باب من جر ثوبه من الخيلاء، ح: ۵۷۸۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات

زموږ د مدسو او پوهنتون په نصابونو کې لا هم داسې مضامين تدريسيږي چې په نړۍ کې مصداق نه لري او د مصداق د پيدا کولو لپاره يې څو سوه کاله شا ته تګ کوو؛ يا هم داسې مواد دي چې ځای يې تر هغه ښه بديل نيولی دی، لکه مسواک ته برس، په خاورو لاس مينځلو ته صابون، د استنجا د ډبرو يا لوټو پر ځای تشناب کاغذ او داسې نور.

په شرعي متن کې د موضوعاتو دوه بعده دي، يوه يې له دې امله ذکر شوې ده چې ورته اړتيا وه، تر دې ښه بديل وجود نه درلود يا هم يوازې د انساني ټولنې اړتيا وه، لکه د مسواک بديل نه وو او د غلام يادولو يوازې اړتيا وه ځکه ټولنه کې لويه فيصدي وه، مجبورن بايد يوه حللاره ورته پيدا شوې وای. بل خوا د موضوعاتو اروايي و تعبُدي بعد دی چې د انسان له نفس او د خدای له عبادت سره تړلی دی.

نو کوم موضوعات چې تعبدي او اروايي اړخ لري، لکه: لمونځ او ماثوره دعاوې و اذکار، دا مواد تر وخت نه تېرېږي هر وخت په ټولنه کې ورته اړتيا شته او بايد تدريس شي. بل لور ته هغه موضوعات دي چې يا يې بديل وجود نه در لود، لکه: مسواک، په لوټو يا تيږو استنجا، په خاورو د لاس يا لوښي مينځل، دا هغه شيان دي چې په تېر وخت کې يې ښه بديل وجود نه در لود. اوس بايد په کتاب کې د مسواک ځای برس او کريم ونيسي او که مسواک ياد شي په څنګ کې د برس او کريمو يادونه هم وشي، دا به ښه وي. همدا شان تر لوټو او ډبرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشناب کاغذ ډېر ښه دی، باید د ډبرو و لوټو پر ځای نور کاغذ یاد شي او هم د لاسونو و لوښو په مینځلو کې د خاورو ځای شامپو و صابون ونیسي.

د فقهې په کتابونو کې راغلي دي چې تر استنجا وروسته به لاسونه پر دېوال مښي یا که په لوښي کې سپي وڅټل هغه به په خاوره وهي، دلته هدف د لوښي او لاس پاکوالی دی، نو که له خاورې پرته دا هدف یو بل شي په ډېر ښه ډول ترسره کاوه، بیا به هم خاورې یادوو؟ په حدیث کې یې ځکه یادونه شوې وه چې شامپو نه وه، که شامپو وای، حتمن به یې یادونه کړې وه او خاوره به چا څه کوله؟

بل اړخ د غلامانو د موضوع دی، غلام د عربي جاهلي ټولنې لا ینفک جز و؛ که په شرعي متن کې د هغوی د ستونزو په اړه هدایت نه وای ور کړل شوی هم د هغه خت ټولنه په زحمت اخته کېده. د غلام یادونه د دې لپاره نه وه چې خلک د غلام نیولو ته وهڅوي، بلکې هدف په ټولنه کې د شته غلامانو ختمول وو؛ ځکه به یې په هر شي کې د یوه غلام د ازادولو توصیه کوله. اوس چې په نړۍ کې د غلامانو هغه پخوانی ډول ختم شوی دی، نور باید بحث ور باندې ونه کړو، خپل وخت په داسې بحثونو کې تېر نه کړو چې هغه ګټه نه لري او د تاریخ برخه ګرځېدلي دي.

د بشري اړتیا له مخې په شرعي متن کې د خلافت یا امارت یادونه هم شوې ده. عربو د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په وخت کې ټولمنلی نظام نه در لود، هغوی قبیلې وې او هرې قبیلې ځان ته واکمني او پاچاهي پر یوه موټي ځمکه کوله. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پوهېده چې پر عربو د یوه نظام په نه شتون کې دوی بیا په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځي جګړو سره اخته کیږي، له دې امله یې د یوه نظام بنیاد کېښود، په حدیثونو کې یې د همدې اړتیا له مخې یادونه هم راغلې ده. اوس چې خلافت وجود نه لري، نو په نصاف کې د خلافت په اړه بحث لوستونکو ته څه ګټه لري؟

باید پر دې بحث وشي چې د اوس وخت اړتیا څه ده؟ نړۍ نوره د خلافت دورې ته نه ستنیږي، په اسلامي دنیا کې د ملتونو وېش ته په کتو نور تر یوه خلافت او یوه واکداره لاندې د دې ګڼو ملتونو را یوځای کول شوني نه برېښي، تر دې دا ښه ده چې ملتونه پر خپل ځای ومنل شي، د یوه خلافت پر ځای د ګڼو ملتونو یوه اتحادیه رامنځته شي، د خلافت تر موضوع دا هم نوې ده، هم اوسمهال ممکنه ده او اسلامي نړۍ تر بل هر چا ډېره اړتیا هم ورته لري.

زموږ غلطي دا ده چې د یوه عیني شي له منځه وړلو باندې انرژي مصرفوو، د یوه تېر شي راوړلو ته کار کوو، اما دا نه شو کولای چې له عینیت سره د ټکر پر ځای باید تعامل وکړو، له نویو حالاتو او شرایطو سره باید مخ شو او حللار ورته وباسو. موږ ته اوس هم نړۍ د کفر او اسلام ترمنځ وېشلې ښکاري، فکر کوو چې زموږ اسلامي ورونه او اسلامي امت به له موږ سره مرسته وکړي، لاس به راکړي، د نامسلمانو همکاري به ایله کړي، اما عملن داسې هیڅ نه تر سترګو کیږي بلکې بالعکس خبره ده. نړۍ اوس پر ملتونو وېشل شوې ده، د پخوا په شان دیني هویتونه اوس په نړۍ کې مهم نه دي، ملي هویت سرې کرښې دي، نو تش په خیالونو کې خپل ملي هویت د دیني هویت په جذبه کې قرباني کول، د ځان غلول دي نور په عیني شرایطو کې هیڅ بدلون نه راولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ دا نه سنجوو چې زما مبارزه په نړۍ کې شرایط بدلولای شي که نه؟ که ټوله نړۍ کې ملي هویتونه وي، لا هم موږ دا درک نه لرو چې نور د پښوا په شان نړۍ پر دیني هویتونو وېشل له امکانه وتلې خبره ده، اوس تر دې هویت خلکو ته ملي هویت مهم دی او د خپلو ملي ګټو په رڼا کې خپلې سیاسي، کلتوري، نظامي، اقتصادي او ډیپلوماټیکې اړیکې تنظیموي.

بشر له پیله تر اوسه ورو –ورو د تکامل پړاونه وهي؛ دلته تکامل په هغه ډول نه یادوم چې ډاروین یې یادونه کوي، بلکې له تکامله مې هدف له وروسته پاتیوالي او غیر عصریتوب څخه چټکوالي او عصریتوب ته د نړۍ کړندی سفر، موخه ده.

حج ته پښوا خلك د کاروان په شکل تلو، میقات ته په رسېدو به یې احرام تړی، په دې کې به میاشتې لګېدلې، اما نن په الوتکه کې په ډېر چټك، خوندي او اسانه ډول حاجیان وړل کېږي.

جنګ کې اسان، تورې، غشي، نېزې او ډالونه کارېدل، اما نن طیارې، توپونه، ټانګان، موټر، وړې او غټې وسلې کارېږي.

د کښت په برخه کې همدومره بدلون راغلی، د تعلیم په برخه کې هم، د صنعت برخه بیخي حیرانونکې ده، د ژوند ډولونه بدل شوي دي، لنډه دا چې په هره برخه کې ژور بدلون راغلی دی او دا هر څه د تکامل په نتیجه کې راغلي دي.

حتا هغه ډلې/اشخاص چې په یو ډول هم تکامل نه مني، د هغوی په نظریاتو کې هم له ورایه تکامل جوت دی. د طالبانو په تېره دوره کې ټلویزیون ته اجازه نه وه، اوس شته، عکس بند و، اوس اخیستل کېږي، ښځې له کاره بندې وې، اوس ان د ټلویزیون پر پرده راښکاره کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په حکومت کې کار ورسره کوي. دا د هغوی په نظریاتو او عمل کې ښکاره او محسوس تکامل دی.

د مدرسو اوسنی درسي نصاب بیخي تر وخت تېر دی. مواد یې هم ټول زاړه دي، حتا د عربي د زدکړې په برخه کې هم بیخي ډېر کمزوری دی او هیچا ته د عربي د زدکړې توان نه لري. فقهي برخه یې همداسې، د تفسیر، حدیثو، اصولو التفسیر، حدیث او فقه، تاریخ، اخلاقیاتو، جدیدو معاملاتو، نړۍ والو اړیکو، د سیاسي نظام ترکیب او بالاخره له ټولنې او نظام سره د تعامل او برخورد برخه یې هم په صفر کې ضرب ده.

د پوهنتون برخه هم تر مدرسې ښه نه ده، دلته هم د نړۍ د پوهنتوني نصاب په کچه خورا زیاتې نیمگړتیاوې شته، هم نصاب کمی لري، هم یې استادان لري، هم شاگردان، هم چاپیریال لوړو زدکړو ته نه دی جوړ او هم یې وسایل کم دي.

د مکتب او مدرسې له اولې ورځې موږ خپلو ماشومانو ته غیر ضروري، تر وخت تېر او تر سویه لوړ مواد وایو، ور زدکوو او ویلو ته یې مجبوره کوو.

زموږ په دې برخه کې ډېرو سمونو، زیاتونو، کمونو، سکڼلو، اخیستلو، غورځولو، بدلولو او اصلاح کولو ته اړتیا ده.

۲۲/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځور اخیستلو شرعي حیثیت

انځور اخیستل هم یوه اختلافي موضوع ده، په دې اړه ګڼ کتابونه د بېلابېلو فکري مکتبونو ته منسوبو کسانو لیکلي دي. د کم کیف له یو څه اختلاف سره زیاتره یې په دې اند دي چې له اړتیا پرته انځور ناروا دی.

زما په اند که د دې موضوع ټول احادیث سره یو ځای شي، مطلق یې د مقید په رڼا کې وکتل شي، د حدیث شان ورود تر نظر تېر شي، که د حکم خپل خاص مورد وي، په نظر کې ورسره نیول شي، د واقعې په اړه راغلي احادیث که مطلق راغلي وي که مقید، شوې پېښه د هغه تفسیر وګڼل شي او په همدې رڼا کې دغه روایت شوي ټول احادیث تفسیر شي، هیڅ یو یې له نورو مجرد او بېل تفسیر نه شي، یوازې یو حدیث یې د حکم اخیستلو لپاره کافي ونه ګڼل شي، په دې توګه اختلاف هم له منځه ځي، که بیخي ورک نه شي کمېږي حتمن، د نصوصو سم، منطقي او معقول تفسیر به هم وړاندې شي چې نه به واقعیت له نظره لوېدلی وي، نه به نصوص مجرد تفسیر شوي وي، نه به شانزول او شان ورود له پامه اچول شوی وي او نه به یو نص په بل وهل شوی او ترمنځ به یې ټکر ته په لوی لاس زمینه برابره شوې وي.

تر دې وضاحت وروسته زه د انځور اخیستلو په اړه هغه روایت راوړم چې شان ورود یې خپله پکې ذکر شوی دی او د حکم حیثیت یې هم ځنې معلومېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ، وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أُولَئِكَ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ، فَمَاتَ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكِ الصُّوَرَ، أُولَئِكِ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».(١)

ژباړه: له عائشې رضي الله عنها څخه روایت دی چې ام حبیبې رض او ام سلمې رض رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ته کلیسا ذکر کړه چې دوی په حبشه کې لیدلې وه، په هغې کې تصویران وو، رسول الله ص ص ورته وویل: د هغوی چې به نیک سړی وفات شو، دوی به یې پر قبر عباتخانه جوړه کړه، د هغه انځور به یې پکې نقش کړ، نو دا به د قیامت په ورځ د الله په خوا کې ډېر بدترین کسان وګڼل شي.

دغه حدیث د انځور هغه علت په ډاګه کوي چې ولې حرام شوی دی، شان ورود یې روښانه کوي چې دغه حکم تر چیشي ور کول شوی دی او دا هم روښانه کوي چې ایا دغه حکم خاص دی که عام؟

هر هغه تصویر چې خلك يې عبادت کوي، یا د تقدس تر حده ورته احترام لري، دغه انځور هر وخت حرام دی. له انځور څخه منعه د همدې لپاره وه چې خلکو یوازې د هغه کسانو انځورونه ساتل یا یې اخیستل چې تقدس یې ورته در لود، رسول الله ص ص یې علت بیان کړ، چې دغه انځورونه د هغو نیکانو خلکو وو، چې له دوی سره یوځای یې ژوند کاوه، کله چې به مړه شوو، خلکو یې د یاد تازه کولو په پار انځورنه جوړول، بیا به همدا انځور وروسته نسل ته پاته شو، هغوی به د خپلو پلرونو هدف ورك کړ، فکر یې کاوه چې هغوی یې عبادت کاوه، نو دوی به یې هم عبادت پیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کور کې د انځور د نه ساتلو عامل همدعه کېدلای شي چې ایینده د عبادت وسیله نه شي، حتا دومره سختي پر شوې ده چې مطلق انځورونه یې بند کړي دي، یعنې یو ځای حکم له علت پرته ذکر شوی دی، یا ممکن رسول الله ص ص مطلق حکم ور کړی وي، یا ښایي له راویانو څخه مطلق روایت شوی وي هغوی یې علت او شان ورود نه وي روایت کړی.

له انځور څخه که هدف د خلکو گمراه کول وي، مثلن: یا د خدایي عبادت پر ځای، خلك د هغه عبادت هم پیل کړي یا یې همدومره احترام وکړي، یا هم دا فکر خلکو ته ور کړل شي چې انسان هم کولای شي چې د خدای په شان مخلوق جوړ کړي، نو د انسان انځور وباسي او په دې توگه د خلکو په اذهانو کې د خدایي عظمت د کمولو شیطاني هڅه کوي، له دې امله هغو کسانو ته هم گوتڅنډنه شوې ده چې په دې هدف انځور سازي کوي، روایت کې راغلي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُتَسَتِّرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ، فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بِخَلْقِ اللهِ».(۲)

ژباړه: له عائشې رض روایت دی، دې ویل: رسول الله ص ص ما ته راغی، ما د نرۍ ټوکر یوه پرده ځړولې وه چې پر هغې انځور جوړ شوی و، د ده د مخ رنگ سره واوښت، بیا یې پرده څیرې کړه، وې ویل: د قیامت په ورځ هغو کسانو ته سخت عذاب ور کول کیږي چې له الهي تخلیق سره مشابهت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه حدیث روښانه کړه چې له الهي تخلیق سره مشابهت کول، د الهي تخلیق له عظمت څخه د مخلوق غافله کول دغسې حرام دي لکه څوک چې د خدای له عبادته خلک گرځوي.

اوس خبره صفا شوه، د انځور د حرمت دوه اساسي عوامل دي چې دواړه يې له شرک څخه د اسلامي ایمان د ساتلو لپاره دي. که نن هم څوک د عبادت لپاره انځور ځړوي، لکه ځینو کسانو د پیرانو عکسونه په موټر یا رکشه کې ځړولي وي چې بیا یې موټر له اوښتلو بچ شي یا هم غلا نه شي یا دې ته ورته، دا حرام او مشرکانه عمل دی، یا دا هدف ولري چې د خدای له تخلیق سره مشابه تخلیق کوي، د دې لپاره چې د الهي تخلیق له امله چې د خدای کوم عظمت د مخلوق په ذهن کې دی، هغه ته صدمه ورسوي، نو دا شیطاني عمل دی چې خلک د مخلوق له خالقه گمراه کوي، الله به یې سخته سزا ور کړي.

که د انځور په اخیستلو کې دا دوه علته وجود ونه لري، یا هم دومره ورته اړتیا وي لکه د نن زمانې په ډیجټل نړۍ کې، نو بیا انځور اخیستل حرام نه دي، بلکې په ټولنه کې د امن، استقرار او مجرمانو د نیولو لپاره اړین دي، د کاروباري چاپیریال د خوندیوب لپاره لازمه ده چې ډیجټل وسایل وکارول شي چې د معاملاتو په برخه کې ډاډ رامنځته شي؛ نو نه یوازې انځورونه حرام نه دي، بلکې اړین دي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب النهي عن بناء المسجد على القبور واتخاذ الصور فیها... ح: ۵۲۸)

(۲)(صحیح مسلم، کتاب اللباس والزینه، باب لا تدخل الملائکه بیتا فیه کلب و لا صور، ح: ۲۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟

په هیواد کې د نظام تر سقوط وروسته ډېرې کسان چې یا په خارج کې دي یا هم یې په تېر نظام کې کار کاوه په دې فکر دي چې باید د اوسني دولت خلاف وسله وال مقاومت وشي او دا زموږ د هیواد په ګټه دی، دوی د دې لپاره مبارزه هم کوي، په ټولنیزو رسنیو کې د دې لپاره فعالیت هم کېږي او که یو ځای یو غلچکی برید شوی وي، نو دوی ورته هوا هم ور کوي.

خو جنګ د دوکان یوه سودا نه ده چې که ګټه یې کړې وي هم تر یوه کوره به محدوده پاته شي او که زیان یې وکړ هم تر هغه کوره به منحصره وي، جنګ یوه ټولنیزه پدېده ده چې تخریب، زیان او ورانی یې نه یوازې د هغې سیمې اوسېدونکو ته رسېږي بلکې له هغې سیمې لرې پراته قومونه یې هم له تاثیراتو خوندي نه پاتېږي. نو د یوه داسې کار لپاره ډېر فکر په کار دی، په ډېره سنجېده ګي باید په دې اړه خبرې وشي، خلکو ته مشوره ور کړل شي او دې فعالیت ته لاس ور واچول شي، اما موږ که له یوه جنګه ځانونه خلاصوو، بل ته لاس ور اچوو.

د دغه جنګ شرعي اړخ څنګه دی؟ ایا په شریعت کې د یوه برحاله نظام خلاف یوې ډلې ته د جنګ کولو اجازه ور کړل شوې ده؟ د جنګ لپاره په شریعت کې کوم شرایط دي چې په بشپړولو یې د جنګ لپاره شرعي سند تر لاسه کېدلای شي؟

په دې لنډه لیکنه کې د اوسني دولت خلاف د جنګ پر شرعي او عقلي اړخونو لنډ بحث کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په دې لیکنه کې د شریعت له اړخه د جنګ لپاره ټول شرایط نه لیکم، البته دا یادونه کوم چې شریعت د یوه کار د قبولیت لپاره حتمن شرطونه ایښي دي، حتا که هغه فردي عمل هم وي، مثلن: لمونځ دی، که بې وخته لمونځ وشي، نو قبولیت نه لري، که بې اودسه وشي هم یې نه لري، داسې نور شرایط، نو د فردي او ټولنیز عمل ترمنځ د ځمکې او اسمان هومره فرق دی، د جهاد لپاره اساسي او مهم شرط د نظام وجود دی، یو نظام کولای شي چې د جنګ اعلان وکړي، ملت د جهاد لپاره وپاروي او خپل دښمن ورته مشخص کړي، له دې پرته هیڅ ډله او ګوند نه شي کولای چې د جنګ شرعي اجازه نامه تر لاسه کړي. دا چې په هیواد کې د طالبانو تحریک په زور سیاسي واک نیولی دی، نو اوس یې پر خلاف نورې ډلې ټپلې د جنګ تابیا نیسي. جنګ ته خلک را بولي او یا یې عملن په دې میدان کې اقدامات کړي دي، دا کارونه یې له شرعي اړخه هیڅ جواز نه لري، ځکه دوی دولت نه دي، پر یوه لویشت ځمکه واک نه لري، د مالي تمویل سرچینې نه لري، دوی د بل تر حاکمیت لاندې ساحه کې اوسي، په مالي برخه کې یې نور دولتونه تمویلوي چې هغوی بیا په دې کې خپلې ګټې لري، هیڅوک هم د خدای لپاره کار نه کوي، هر نظام چې د یوه برحاله دولت خلاف مقاومتیانو ته مالي کومک ور کوي، ځای ور کوي، په رواني جنګ کې د هغوی مټ پیاوړی کوي، تر څنګ یې حتمن خپل اهداف لري چې په دې اړودوړ کې خپل ټاکلي اهداف تر لاسه کوي. په دې برخه کې د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم عملي سنت زموږ لپاره د لارې مشال دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په مکه کې جهاد نه دی کړی خو مدینه کې یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د دې ملاتړ نه کوم چې طالبانو په زور د واک په تر لاسه کولو بنه کار وکړ، زه هغه وخت هم د دې ملاتړی وم چې له سیاسي جوړجاړي سره طالبانو د هغه وخت د برحاله نظام برخه شوي وای، اما دا چې اوس طالبان راغلي دي، د هیواد سیاسي واګې یې په لاس کې دي، نو د دوی خلاف مقاومت به هماغه پایلې ولري لکه د تېر نظام خلاف چې د طالبانو مقاومت در لودې یا د کمونستانو د دولت تر ړنګولو وروسته چې د مجاهدینو مقاومت در لودې.

د نیابتي جنګ اول لوی تاوان دا وي چې د هغه دولت لپاره بدیل نه لري، دا اوس موږ طالبان وینو چې د تېر فاسد او مات وګړوب نظام بدیل نه شي کېدلای، د هغه نظام تشه نه شي ډکولای، مجاهدینو د کمونستانو د دولت تشه ډکه نه کړه، نو که بله ډله د یوه برحاله دولت خلاف مقاومت کوي، موږ یې باید لومړی پر دې فکر وکړو چې ایا ته یې بدیل کېدلای شي؟ عقلن دا محاله ده چې د یوه دولت خلا دې یوه ډله ډکه کړي، موږ یې هم تجربه کړې ده او هم عقلن دا کار محاله دی.

دویم لوی تاوان یې دادی چې د نړدې هیوادونو لاسوهنې ته لار جوړوي، دغه ډله چې نه د خپلې سرپنا ځای لري او نه د مالي تمویل لپاره مالي سرچینې، نو حتمي خبره ده چې هم به د بل نظام تر چتر لاندې اوسي او هم به یې مالي ملاتړ نور نظامونه کوي، دا کار هغوی د ثواب لپاره نه کوي، د خپلو ګټو لپاره یې کوي او پر دې ډله خپل شرایط مني، چې دا کار یې هم زموږ د ملت او هیواد په زیان دی او هم د هغې ډلې د راتلونکي واک او قدرت لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم زیان یې دادی چې د برحاله نظام توجو له خدمت، فساد سره لـه مبارزې، د خپلو کسانو له اصلاح، د ولـس د ستونزو لـه حـل کولـو او نورو مهمو چارو څخه یوازې د ځـان دفـاع او د جنـګ پـر ګټلـو شي، جنګ فساد ته لار جوړه کـړي، نـا اهـل کسـان پـر واک راشي، تعلـیم لرونکي او شتمن له هیواده وتښتي، د شیانو نرخونـه لـوړ شي ځکـه د ګنټرول لپاره یې څوک نه وي او واکمن کسان په جنګ اخته وي، مافیا په دې لړ کې نور هم هڅه کوي چې جنګ خونړی کړي څـو دوی پـه خړو اوبو کې ماهیان ونیسي.

د اوسني نظام خلاف وسله وال مقاومت څلـورم دا زیـان لـري چـې تـر سقوط وروسته یې یا داعش بدیل کېږي یا هم هغه خارجي افغانان چې له نورو مفسدینو او جنګسالارانو سره یې د تېر نظام ملا ور ماته کـړه، د طالبانو په نسبت هم داعش د ملت او هیواد په تاوان دی او هم خارجي افغانان، داعش ځکه زموږ په زیان دي چې یو خو به هیواد د نړۍ والـو جنګیالیو لپاره پټنځی شي، له دې ځایه بـه مـوږ د نـړۍ پـه شر واړوي، زموږ له کلتور او دود سره نا اشنا دي، افراطیت یې د نورو ډلو په نسبت اوج ته رسېدلی چې زموږ د هیواد تاریخي اثـار بـه لـه منځـه یـوسي، د خلکو کلتور ته به سپکاوی وکړي، د معتدل تدین پر ځـای بـه افراطـي تدین ته ښه په خرپ کار وکړي چې د راتلونکو نسلونو ژوند به مـو هـم ور خراب کړي.

خارجي افغانان هم د وطن له دې امله په تاوان دي چې هغوی له هیواد سره مینه نه لري، دوی دلته له خطرونو سره ځکه راغلي وي چې خپـل جیب ډکوي، په اروپا او امریکا کې د خپـل ښـه ژونـد لپـاره دلتـه ډالـر ګټي، ځیني یې د هغو هیوادونو د استخباراتو کسـان وي چـې دلتـه پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی لاس شر غواړي، نو تر ګټې یې موږ ته تاوان ډېر دی، البته په دې افغانانو کې به یې وړه سلنه پر وطن او ملت مین کسان هم وي چې هغوی ترې مستثنا دي.

زموږ په اند موږ بیخي ډېره جنګي تجربه لرو، ګټه مو نه ده کړې، که د طالبانو پخوانی نظام پاته وای، تر اوسه به دوی له حکومتداري سره شناخته شوي وای، یو نسل به یې په ښارونو کې را لوی شوی وای چې هم به له ښاري فرهنګ سره بلد وای، هم به یې تعلیم کړی وای، هم به له حکومتداري سره په تعامل کې را ستر شوي وای نه له حکومت سره په جنګ کې؛ په دې توګه به طالبانو له اوس سره توپیر در لودی، نه به دومره ورانی کېدلای، نه به وژنې، نه افراطیت دومره وده کولای او نه به ملت دومره خوږ وای، د دې ټولو اشتباهاتو یوه برخه د طالبانو او یوه برخه یې د نړۍ والو وې چې موږ یې تر دې ځایه را ورسولو، نور باید د سوټې زور ازمویل ایله کړو، کړې تجربې زموږ د کړوسیانو لپاره لا کافي دي، نور د تعامل وخت دی، راځئ له طالبانو سره تعامل وکړو، که دوی هر څومره هم سختدریځ دي، توند دي، د واړه کار په وړاندې یې غبرګون سریع او توند وي، بیا هم زموږ تعامل به هغوی اړ کړي چې په ایینده کې نرم شي، د هر عمل په وړاندې نامناسب، چټک او توند عکس العمل ښکاره نه کړي، حکومتولي هغوی خپله حتمن نرمښت، له خلکو او نړۍ سره تعامل ته را بولي او په لنډ وخت کې به یې شاهدان شئ، د بل هیواد د استخباراتي سازمانو تر سختو شرطونو منلو زموږ لپاره دا ډېره اسانه ده چې له طالبانو سره تعامل وکړو، خطا یې ور په ګوته کړو، هلته د کادرونو رامنځته شوې خلا په خپله ډکه کړو، نورو هیوادونو ته د مداخلې چانس ور نه کړو، په دې سره به هم نظام وساتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم به هیواد او ملت وساتو، هم به طالب تعامل ته اخیر اړ شي او هم به له نړۍ سره اړیکې ورغوو او د هغوی باور به تر لاسه کړو، که موږ هره ورځ یو نظام چپه کوو او بل واک ته رسوو، نو نه به ملت راباندې را ټول شي نه به نړۍ باور وکړي او په لوی لاس به د هیواد ټوله شته گاونډیو هیوادونو ته مفت ور کړو او اخیر کې به د هیواد شته جغرافیه هم د نورو ترمنځ تقسیم شي او موږ به رډې سترگې ورته گورو لکه د احمد شاه بابا د لمسیانو جنگونو چې همدا پایلې در لودې.

۲۰/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکبر مفهوم

زموږ خلك د تکبر په مفهوم او مصداق خبر نه دي، لـه دې وجـې کـه دې ښه جامه اغوستې وه، متکبر دې بولي، که دې ویښتان پاك او غوړ کړو، متکبر دې ګڼي، که ښه موټر دې در لود، متکبر یـې، کـه دې پـه کاچوغه خوراك وکړ، متکبر یې، که د په خوراکي شیانو کـې یـو شـی خوښ نه و، متکبر یې. زما په یاد دې چې مور ته بـه مـې ویـل، پلانـی شی زه نه خورم، زما نه دی خوښ؛ دې به ویل: دومره تکبر کوه، چـې ځان خواروې، دومره مه کوه چې جهان خواروې.

تکبر عربي توری دی، د لغت له مخې لویي ته وایي، تکبر فلان، یعنې استکبر، معنا ځان یې لوړ وښـود، د شریعـت لـه مخـې چـې کـوم ډول تکبر حرام ګڼل شوی دی، د هغه په اړه یوه نبوي حدیث کې راغلي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَـدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ» قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً، قَالَ: «إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض له رسول الله ص ص څخه روایت کړی، ده ویل: د چا په زړه کې چې یوه ذره تکبر وي، هغه جنـت تـه نـه شي تلای. یو کس ویل: سړی دا خوښـوي چـې جامـه یـې ښایسـته وي او څپې یې ښکلې وي،(دا تکـبر دی؟) ده ویـل: اللـه ښـکلی دی ښـکلا خوښوي، تکبر له حقه انکار او د خلکو سپک ګڼل دی.

حدیث خبره روښانه کړه، څوك چې په حق له پوهاوي سره د هغه اتباع نه کوي، حتمن متکبر دی، څوك چې خپل ځان پر خلکو لـوړ بـولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک تحقیروي، ریشخند په وهي، ځان ورته ډېر اوچت او نورو تـه ورتـه پست ښکاري، هغه متکبر دی.

د شریعت له مخې دغه تکبر حرام دی، خلـک سـپک ګڼـل، لـه حقـه انکار کول، د یوه انسان په هر فعل او کړنه چې د نورو سپکاوی کیږي، خلک تحقیرېږي او دی ځان لوړ بولي، هغه تکبر دی او حـرام دی. دا نو د ټولنو تر رواجه تعلق لري، عربانو د اصحابو په زمانه کـې د اوږدې جامې کولې، پر جامو برسېره یې غټه کپړه اغوسته چې پر ځمکه به یـې کشوله، په دې توګه یې ځان د ټولنې مسکینو کسانو ته ډېر مصرفـي ور ښودی، دا د تکبر له امله هغوی کول، ځکه نـو رسـول اللـه ص ص تـر بجلکو کښته جامه حرامه کړه، هدف اصلن تکبر دی، په قران کریـم کې راغلي دي چې له یو چا سره که خبرې کوې، نو څنګ مه ور ګرځـوه، د رسول الله ص ص په اړه راغلي دي چې هغه به مخامخ له یو چـا سره خبرې کولې، په حدیث کې راغلي چې په وریـن تنـدي خـبرې کـول، ملاقات کول صدقه ده، دا ټول د تکبر د مخنیوي لپاره دي.

زموږ په ټولنه کې یو وخت خلکو د پایڅو د کښته کولو پر ځای به یـې دومره پورته کړې وې چې له ګونډو سره به یې درولې وې، ټول خلـک پوهېدل چې دغه کسان د نورو سپکاوی کـوي، پـر مـازي خـبره بـه لـه خلکو سره اخته کېدل، په خلکو پسې به یې نارې وهلې، له څارا راغلي خلک به یې څارایان بلل او سپکاوی به یې کاوه، خولۍ یې چپه پر سر کولې او پټو به یې یوه پیڅکه پر ځمکه ځکېده او بله به یې پـر اوږه را اړولې وه، دغه کسان طالبانو د خپل حکومت مهال بند کـړو، د طالبـانو تر واک وروسته په کندهار کې د حکومت له لوري هم بند شـوو او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې به کله ناکله د یوه مشهور کس د تلین پر وخت را ښکاره کېدل.

یو بل ډول تکبر زموږ په ټولنه کې ډېر رواج دی چې خلکو ته خبرې کوي، ورته ګوري نه، مخ یې بل لور ته اړولی وي، بیا خبرې ورسره کوي، دا یو ډول سپکاوی دی، که یو شی در کوي، نو په لاس کې یې د درکولو پر ځای در غورځوي، د چا چې احترام کېږي، هغه ته شی په غورځولو نه ور کوي، څوک چې تر نظر سپک ورځي، هغه ته یې په ور غورځولو ور کوي.

په کاچوغه خوراک، ښې جامې اغوستل، ښې څپلې، ښایسته خولۍ، ښه ویښتان، بهترین موټر یا دې ته ورته شیان د تکبر په ټاپه باید حرام نه شي، البته که څوک په موټر کې سپرېږي او پر لار د نورو خلکو د ناستې پر ځای یا د تلو پر وخت پر خلکو دوړې په کوي، دا بیا د خلکو سپکاوی دی، پر انسان دوړې کول، هغه ته اذیت دی او دغه موټر یې واقعن د تکبر نښه ده چې د خلکو سپکاوی د خپل موټر په وسیله کوي. له دې ماسیوا دغه شیان د خدای نعمتونه دي چې الله پر خپل بنده د خپل ور کړي نعمت اثر لیدل خوښوي، نو باید اثر یې معلوم شي .

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الایمان، باب تحریم الکبر و بیانه، ح: 91)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ثواب او عذاب نیمګړی تفسیر

د دیني تفسیر لـه زاویـې زمـوږ د ثـواب او عـذاب تفسیر خـورا ډېـرې نیمګړتیاوې لري. زموږ واعظین د وینا لپاره مناسب کسان نه دي، نه یې د وینا طرز د ویناوال دی نـه یـې معلومـات د دې دي چـې د وینـا پـر سـټېج/منبر دې ودرېـږي، نـه د وخـت او حـالاتو موافـق موضـوع انتخابولای شي، نه د ثواب او عذاب په بیان کې انډول ساتلای شي او د ګڼو نورو ستونزو ترڅنګ د ثواب او عذاب تفسیر یې له بـې انـډولۍ سره سخت نیمګړی هم وي.

نیمګړتیا یې دا وي چې د ثواب او عذاب په اړه راغلي نصوص یو د بل تر څنګ نـه ږدي، د دې نصوصـو پـه تفسیر کـې د دیـن اوشریعت عمومي محتوا ته پام نه کوي، د اسلام اساسي پیغام له نظره وباسي او که د ثواب په اړه یوه جمله په درست ایت یا حدیث کـې راغلـې وي یـا د عذاب، دوی یې سیاق و سباق نه ورسره ګـوري، بـس د همـدې یـوې جملې مفهوم بیان کړي او پسې تاپه یـې کـړي. کـه دغـه کـار دې وکـړ جنـت تـه ولاړې او کـه دې هغـه کـار وکـړ، بېرتـه راووتـې دوزخ تـه ولاړې!!!

خطیب صاحب مبارکه! دغه ایت یا حدیث یـوازې یـوه کـړۍ ده؛ یـوه کړۍ له درست ځنځیر پرته بې معنا ده، کړۍ خپل ښه کـار هغـه وخـت کوي چې له نورو کړیو سره وتړل شي، نو پوره ځنځیر ځنې جوړېږي او خورا ډېر کارونه ترسره کولای شي.

دغه هر ایـت او حـدیث بـه هـم وړل کېـږي، لـه خپـل ځنځیـر سره بـه یوځای کېږي؛ لکه یوه کړۍ چې د تړلو لپـاره کـار نـه شي ور کـولای، همدغه ډول یو ایت یا حدیث د جنت او دوزخ په پرېکړو کې هم کـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي کولای. په شریعت کې اصولي او اساسي موارد باید له جزي او فرعي مواردو څخه بېل کړل شي. له جزیاتو او فروعاتو سره تړلي نصوص په یوازې سر نه تفسیرېږي، که یې تفسیر کړي ناسم تفسیر به یې وړاندې کوي. د شریعت اصول به هر ویناوال و خطیب ته معلوم وي، که د فروعاتو یا جزیاتو خبرې کوي هیڅ نص به داسې نه تفسیروي چې له اصولي موضوعاتو سره ټکر وي، زموږ د یناوالو یوه لویه غلطي همدا ده چې خلک یې په وړو شیانو خوشاله کړي وي، بیا نو د بل حق دی نه ګڼي لکه تنزیهي مکروه. بل لور ته یې د ټلویزیون پر کتلو دومره سخت عذاب بیان کړی وي چې د خلکو یې هیلې ور مړې کړې وي خو د اخلاقیاتو، انسانیت او په ورین تندي له خلکو سره مخامختوب به یې نه وي ور ښودلی. تسبیح ویل د یوه سړي شخصي-کار دی، اما په معامله کې ناغېړي یې ټولنې ته زیان دی، تر تسبیح زدکولو لومړی د بل حق ور ښودل او ګنا یې بیانول اړین دي، عینن د تې وي او اخلاقیاتو مسله ده؛ که یو څوک تې وي ګوري خپل کار یې دی ټولنې ته یې زیان نه دی رسولی، په خپل کور کې په خپل مصرف یې له خلکو پټ ګوري، اما د بده اخلاقه او بد خویه انسان خو ټولنې او ځان دواړو ته غبرګ تاوان رسېږي.

د جنت اسباب دي که د دوزخ دا یو له بل سره قوي یا نسبتن ناقوي ارتباط لري؛ که یو څوک لمونځ کوي خو د یتیم حق نه ور کوي، دا ښه سړی دی؟ که یو څوک غل وي، خو پایڅې یې تر نیمایي پنډۍ پورته کړې وي، دا جنتي دی؟ یو څوک نفلي روژې نیسي، اما په کور کې یوه خبره سمه نه کوي، تل یې سوټی په لاس کې وي او خپل کورنیان ډبوي، دا بزرګ دی؟ بل سړی په جګه غاړه حج ته روان دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حجه چې راشي له کور سره مسجد جوړ کړي، کله ناکله د یوه ګاونډي کره یو خیرات هم ور لېږي، خو پیسې او ګټه یې ټوله د قاچاقو ده؛ دا د جنت مستحق دی؟!

یوه بله ستونزه په ټولنه کې د لومړیتوب د نه رعایت ده، همدغه د ثواب او عذاب ویناوال چې له یوې خبرې سره یې د جنت کیلي په لاس کې وي، له بلې سره یې د دوزخ هغه تیاره درته نیولې وي، دا نه فهموي چې اخلاقیات مهم دي که دغه د جنت او دوزخ کیلیانې؟ معاملات لومړیتوب لري که سبحان الله خلکو ته ورښودل؟ له قتل او غلا خلک رامنعه کول د ټولنې په خیر دی که له ټي وي کتلو؟ د کرکیټ بدي خلکو ته بیانول ډېر اړین دي که د یوه ملت د عامه شتمنیو د ورانولو، غلا و چور د بدۍ بیان؟

د اختر او جمعې خطبې تر ډېره حده سیاسي بڼه لري، رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پکې د سیاست او ادارې په اړه خبرې کولې، د وخت امیر او امیرانو به دا کار کاوه، ورو – ورو د امیرانو چارې زیاتې شوې، یو څه یې اعمال هم داسې شول چې خلکو یې تر شا لمونځ کول نه خوښول او بل یې پوهه هم دومره نه شوه پاتې چې خلکو ته بیان وکړي؛ نو منبر له سیاسته ازاد شو او د ناسیاسي اشخاصو لاس ته ورغی چې د امیرانو تر ستونزو یې ډېرې ستونزې وزېږولې. اوس یې حل دادی چې خطیب باید د دولت له لوري معرفي شي، تنخوا او منفک کېدل یې په دولت اړه لري، د بیان لپاره به یا لیکلې خطبې ور کوي یا به حدود و چوکاټ ورته ټاکي چې له دې حدودو به د خپلې وینا مهال نه وزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ بدمرغي داده چې دولتونه مو پر هغه ځای نظارت نه کوي چې د ټولنې د خرابۍ او د ښه والي اساسي مرکز دی؛ پر یوه سنتي مذهبي ټولنه د منبر او مسجد اغېز دومره زیات دی چې بل هیڅ شی ورسره پرتله کېدلای نه شي. د مسجد امام او د منبر خطیب که د یوې ټولنې په خیر کار وکړي، هغه ټولنه به نیکمرغه کړي او که یې بدبختۍ ته لاس واچاوه، بدمرغه کوي یې. دومره مهم ځای بې څارنې او ارزونې ایله کول نه بشري اخلاق ایجابوي، نه قانون او نه هم شریعت.

حالات، ځای، وخت، نظام او ټولنه د خپلو ګټو او زیانونو لوری بدلوي را بدلوي، مثلن: کله یوه ټولنه بشري قوې ته اړتیا لري او کله یې تر اړتیا زیاته وي؛ که دولت او ټولنه ورته اړتیا لري باید خلک دې ته وهڅول شي چې اولادونه ډېر کړي او که په سرخوږي ورته بدلېږي، بیا دې د کمولو توصیه ورته وکړي.

د اولاد زیاتولو مطلقې توصیې زمونږ ټولنې ته په زیان هم تمامېږي، د زیات اولاد راوړلو په اړه راغلي احادیث دوی نه دي کتلي چې دا په کومو شرایطو کې ویل شوي دي؟ داسې خو امکان نه لري چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم دې له ټولنې سره تړلې دومره مهمه موضوع له هر ډول ارتباط، مخکې او وروسته کلام پرته ویلې وي؛ نو د دې وینا نوره برخه چېرې ده؟ ولې یې کړې ده؟ په دې اړه نور نصوص څه وایي او اصحابو کرامو په نبوي دوران کې له دې موضوع سره څه ډول چلند کړی دی؟ د دې حدیث سند په کوم حال کې دی؟ ایا دا خبره په همدې سند تر رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پورې رسېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل اړخ یې دادی چې اوس زموږ د ټولنې په خیر د زیاتوب توصیه ده که د کمې؟ حالات کوم ډول توصیه ایجابوي؟ دولت او ټولنه د دې لپاره څه کوي؟که ټولنه او نظام دې د زیاتو کسانو بوج نه شي پورته کولای، د تعلیم غم یې نه خوړل کیږي، خوراک ورته نه رسیږي، کار یې نه پیدا کیږي، د یوې ګولۍ لپاره یا نړۍ والو ته زارۍ کوو چې موږ له لوږې مرو، کومک راسره وکړئ یا هم د کډوالو سیلابونه نورو هیوادونو ته روان وي، دا اولاد چې ډېر شي مور و پلار، ټولنې، وطن، نظام، دین، شریعت او بالاخره په قیامت کې به یې رسول الله ص صلی ته څه ګټه ورسیږي او هغه به یې په کومه کارنامه ویاړ وکړي؟ د نورو امتونو په نسبت خو یوازې ډېرښت د ویاړ لپاره کافي نه دی، که ډېر وي او قاتلان وي، غله وي، خدای ناترسه وي، له دینه لرې وي، بد اخلاقه وي، بې تعلیمه و تربیې وي، کار نه لري، ژوند یې په فقر تیر شوی وي، جنت ته د تلو لپاره ورسره هیڅ نه وي، خو د دوزخ لپاره یې ښه ډېره تیاري کړې وي؛ په دې امت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د تیرو امتونو مخ ته ویاړ وکړي که به د امت پر حال افسوس؟!

د یوه ملا بیان یو چا په را واوریدی، خلکو ته وایي، که څلوېښتو یا سلو کسانو د یوه مړي په جنازه کې ګډون وکړ، الله یې بخښي.

دا له حدیثو او په مجموع کې له شریعت او دین څخه ناسم فهم دی. پر یوه انسان که د بل انسان حق وي، یا یې قتلونه کړي وي، غلا و فساد یې کړی وي، جامعې ته یې ضرر رسولی وي، چې دوه میلیارده انسانان یې د ښه والي شاهدي ور کړي، هم نه بخښل کیږي. لومړی به د خلکو حسابونه تصفیه کیږي، بیا به وروسته د الله او د هغه ترمنځ معامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتېږي، چې که يې بخښي هم د هغه خپله بنده دی او که يې نه بخښي هم يې خپل مخلوق دی.

اولاد ډېر کړئ! ثواب وګټئ که بند يې کړئ ګنهګار به شئ؛ نور د ټولني ظرفیت په پام کې نه نيسي. حالات نه سنجوي، د نصوصو روايت او درايت ته نه ګوري، د تعليم، خوراک، جامې، کار، روزنې، ګټې او بالاخره دنيا کې د بري اسباب او د اخرت د بريا اسباب يې نه سنجوي، راوړل يې پر دوی دي نور دې پر لار خدای برابر کړي، په داسې حال کې چې د هدايت، ګمراهۍ، ګټې وټې، زيان، تعليم، روزنې او هر څه په اړه د خدای اصولو بيخي واضح دي، تر دومره وضاحت وروسته د خپل اولاد روزي، تعليم، کار، اخلاق، ګټه وټه، په دنيا ا اخرت کې برى د الله لور ته حواله کول د هغه له دينه ناخبري ده، زموږ خلک دغې ناخبرۍ ته د توکل نوم ور کوي په داسې حال کې چې د خدای په دين کې د دغه توکل يوه نمونه او يوه لارښونه هم نه شته.

۲۵/۲/۲۰۲۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې او اختر خطبې

د جمعې او اختر لمنځونه خلکو ته د پيغام رسولو بهترين فرصتونه دي، د مسلمانانو زياتره کسان يوه ځای ته را ټولېږي، نـارې، پسپسـکی او د توجو اړولو شيان نه وي؛ ويناوال په خلاص مټ خپلـه خـبره تـر ناسـتو کسانو رسولای شي.

خطبه عربي لفظ دی، د خاء په پېښ د بيان معنا ور کـوي او د خـاء پـه زير ښځې ته د مرکې په معنا دی.(۱)

بيان د دې لپاره کېږي چې خلکو ته دنيوي يا ديني پيغـام ورسـول شي، د يوه هيواد چارواکي ستېج يا ټلويزيون ته د همدې لپـاره راځـي چـې ملت ته خپل پيغام ورسوي، خطيب د همدې لپاره منبر ته پورته کېـږي چې خلکو ته بيـان وکـړي، خلکـو تـه د پيغـام پـه رسـولو خپـل دينـي مسووليت ادا کړي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم د همدې لپـاره خطبـې ور کـړې دي، د هغه ناست مخاطبين عرب وو؛ د رسول الله ص صـلی اللـه عليـه وسـلم هم بله ژبه نه وه زده، له دې امله هغه په عربي بيان کاوه. رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په يوه خطبه کې خپل ټول پيغـامونو خلکـو تـه نـه رسول، بلکې اسلام تدريج ته پام کړی دی، نو لنډه خطبه يې ويله، پـه حديث کې د نبوي خطبو په اړه راغلي دي:

«إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِـنْ فِقْهِـهِ، فَـأَطِيلُوا الصَّـلاَةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ».(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: د یو کس اوږد لمونځ او لنډه خطبه د هغه د پوهې نښه ده، نو لمونځ اوږد کړئ او خطبه لنډه کړئ.

زموږ په ټولنه کې ولې خطیبان یوځل په پښتو خبرې کوي او بیا په عربي خطبه وایي؟

دا نه یوازې د خطبې له ماهیت څخه ناخبري ښیي، بلکې د خطبې اساسي هدف په دې ورکېږي چې خلک پښتو بیان ته نه راځي، ځکه ډېر اوږد وي، کله چې عربي شروع شي خلک را پیل شي او لمونځ وکړي بېرته ځي، دلته خلک له ثوابه هم محروم شول، له بیانه هم محروم شول، د خطبې هدف هم له منځه ولاړ او خلک په دې اوږدو اوږدو بیانو ستړي شول او په دې سره زموږ خطیبانو تر ماهیت د شکل یوه برخه غوره کړه، په داسې حال کې چې د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم خطبه به لنډه وه، د دوی خطبه اوږده ده، ځکه یوځل پښتو وایي بیا عربي، د پښتو بیان یې ډېر اوږد او خسته کوونکی وي، په دویم قدم کې هغه لمونځ اوږد ور کاوه، دوی لمونځ په انا اعطینا ور کوي، هغه به په روښانه ټکو خپله خبره تر خلکو رسوله، زموږ خطیبان عربي وایي خلک نه په پوهېږي.

دلته ګڼې تېروتنې کېږي، خلک په شکل پسې مبنتي دي، خو ماهیت یې هېر کړی دی. خطبې اوږدې دي، خلک خسته کوي، د دوو خطبو له امله خلک پر وخت مسجد ته نه راځي، د عربي د خطبې مهال راځي چې په عربي دوی نه پوهېږي، نو پیغام هغوی ته نه رسېږي او په دې توګه هم د وختي راتګ له ثوابه محروم شول او هم له دې چې له بیانه به یې یو څه دیني زدکړه کوله، هغه هم پر ودربده. یوه بله تېروتنه په عربي خطبه کې دا ده چې یو خطیب په خپل ټول ژوند کې یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي خطبه وايي، هغه هم له کتابه وايي، نو رسول الله ص صلی الله علیه وسلم که خطبه په عربي ورکوله، نه یې له کتاب ویله او نه یې ټول ژوند یوه خطبه ویله، دوی دا په کوم ایت یا حدیث کې موندلي دي؟

که په رښتیا د نبوي خطبې تابعداري کوي، نو هرې جمعې ته دې نوې عربي خطبه تیاروي، لنډه به یې وايي، د خطبې مهال به یو لرگی هم په لاس کې نیسي، په پښتو به خطبه نه وايي، خطبه یې باید تر لمانځه اوږده نه وي او له کتابه دې نه وايي؛ بلکې له خپل حافظې دې ووايي.

دا نبوي خطبې شکل دی.

خطیبانو ته دا واک ور کول چې د بیان لپاره موضوع او د بیان مواد دې په خپله تیاروي، په لوی لاس له دین او شریعته د ناسم تفسیر لار جوړ وي. ځکه ټول خطیبان د دې وړتیا نه لري چې له وخت سره سمه موضوع وټاکي او بیا دې د هغې په اړه ټول مواد یو ځای کړي، بیا دې مجموعي یو مهفوم ځنې واخلي چې د شریعت له اساساتو او عمومي اهدافو سره ټکر نه وي، له دې امله نو اړینه ده چې یا خطبیانو ته تیارې خطبې ور کړل شي، یا دې په اړه کتابونه ولیکل شي چې په معیار پوره وي، خطیبان دې اړ شي چې یوازې له همدې کتابونو خطبې ووايي، څو د ناسم تفسیر مخه ونیول شي او له دې زاویې د را پیښیدونکو ستونزو، نیوکو او پوښتنو مخه ونیول شي.

که غواړي چې هدف پسې ولاړ شي، تر شکل ماهیت مهم وگڼي، لکه د سرسایې په اړه چې یې همدا تگلاره غوره کړې ده؛ نو بیا خطبه په پښتو، دري، اردو یا بله ژبه چې د دوی مخاطبین په پوهیږي، ووايي، خطبې ته دې تیاري وکړي چې خبرې یې لنډې، واضحې، پیغام رسونکې او پر خلکو نه بوجیدونکې وي، عربي خطبه نه قران کریم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبري کړې ده او نه حديثو، عربي دې پرېږدي او ځای يې پښتو يا د بلې ژبې بيان نيسي، خلکو ته دې د هغوی په ژبه خبرې وشي چې هم ثواب شي هم خورما. خلك به دين زده کړي، وختي به راشي، وخت به يې نه ضايع کيږي، خسته کيږي به نه او دوی به خپل مسووليت ادا کړي، پيغام به ډېرو کسانو ته ورسوي او په عملي توگه به خلکو ته درس ور کړي چې شريعت کې تر شکل ماهيت مهم دی.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچيني:

(۱)(معجم اللغة العربية المعاصره: ۱۶۴۳، لفظ خ طا ب ماده)
(۲)(مسلم، کتاب الجمعه، باب تخفيف الصلاة والخطبه، ح: 869)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین او شریعت په تفسیر کې تېروتنې

د دین او شریعت ترمنځ شته توپیر ته نه پام، د هر یوه داسې بېل تعریف چې په دیني و شرعي متن کې له هر یوه سره د تړلو مسلو او موضوعاتو ربط جوت شي او پر خلکو شته ګډوډي او ختلاط ختم شي؛ نه شتون او ګڼ نور لاملونه د دې سبب شوي دي چې د دواړو په تفسیر کې ستونزې ایجاد او د تېروتنو سبب شي. پر لاملونو به یې په یوه بله مقاله کې بحث وکړم، دلته له دواړو په تفسیر کې پر تېروتنو بحث کوم.

د دین او شریعت بېلوالي ته په قران او سنت کې ګوته نیول شوې ده، په قران کریم وایي:

{إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ} [الأنبياء: 92].

ترجمه: دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم زما عبادت کوئ.

په دغه الفاظو ایت په سورت المومنون(ایت: ۵۲) کې هم شته، دواړه ځایه د ګڼو نبیانو تر کیسو وروسته راغلی دی، هدف یې په ملت سره د ټولو نبیانو مشترک دین ته اشاره ده چې د ټولو الهي پیغمبرانو دین یو دی. همداشان د شریعت جلاوالي ته هم قران کریم ګوتې نیولې ده:

{لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً} [المائدة: 48].

ترجمه: موږ ستاسو هر امت ته ځانګړی شریعت او تګلاره در کړې او که د الله خوښه وای ټول به یې په شریعت کې هم یو امت کړي وئ.

په دې اړه صحیح مسلم کې یو حدیث روایت شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلاَّتٍ، وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.(۱)

ترجمه: نبیان پلرني ورونه چې منديې يې ګنې دي او دين يې يو دی.

د نبيانو د يوه دين يادونه د حديث په متن کې هم شوې ده، خو د شرايعو بېلوالي ته يې د ګڼو مندو په لفظ اشاره وکړه. له دې څخه موږ ته جوتېږي چې دين يو اسماني دين دی، البته شرايع د وخت، ځای، ټولنې او اړتيا له مخې له يوه بل سره توپير لري.

دغو نصوصو ته په پام د دين او شريعت ترمنځ توپير او د هر يوه بېل تعريف هم اسانه کېږي، د نبيانو ترمنځ مشترک ټکي دين دی او اختلافي يې شريعت دي، يا په بل عبارت پر خدای ايمان، د هغه تعظيم، د کتاب، نبي، فرشتو او اخرت باور دين دی، دغه ټکي د نبيانو ترمنځ مشترک هم دي؛ اما شريعت ورځني مسايل دي چې لويه برخه يې لنډمهالي هم وي.

د دين او شريعت دغه توپير او تعريف ته په کتو زموږ لپاره ډېرى ستونزې چې سوء تفاهم ايجاد کړې وې، په خپله حلېږي. يوه اساسي ستونزه د ژوند د ټولو چارو ديني و شرعي حل و چې خلکو به يې استدلال له قران کريم څخه کاوه. خلک وايي؛ الله تعالی په قران کريم کې ويلي چې دين مو بشپړ کړی دی، که د هرې مسلې حل پکې نه وي، بيا بشپړ نه دی. دا چې په ژوند کې ډېرى داسې مسايل شته چې مسلماني ټولنې يې هم د وضعي قوانينو جوړولو ته له دې امله اړې شوې دي چې په دين کې يې حل نه و؛ زموږ لپاره د سرخوږي سبب نه شي کېدلای؛ ځکه قران کريم د دين په اړه د تکميل يادونه کړې ده شريعت يې نه دی بښودلی.

يوه لويه غلط فهمي د دين او شريعت په تفسير کې دغه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره مې بيخي پر ډېرو منبرونو او سټيجونو اورېدلې ده چې د ټولو ستونزو حل يوازې په دين کې دی، دغه ناسم قضاوت له دې امله را پيدا وو چې د دين او شريعت پولې نه وې سره بېلې شوې.

په همدې اساس اسماني دين ته د جمعې صيغه اديان کارول له دې حقيقت څخه د ناخبرۍ علامه ده، البته د شريعت په اړه د جمعې صيغه پروا نه کوي، همدا شان موسوي دين، عيسوي دين او محمدي دين اصطلاحات کارول هم مناسب کار نه دی، خو د شريعت په اړه کولای شي چې دغه اصطلاحات وکاروي.

د دين او شريعت له ګډوالي يوه بله تېروتنه دا هم را پېښه وه چې پخواني اديان/دين منسوخ شوي دي، په داسې حال کې چې قران کريم يې د نسخې پر ځای د تاييد خبره کوي، دغه لوړ اياتونه د همدې خبرې روښانه لاسوند دی. د تېرو نبيانو دين ته يې په مفرده اسم اشاره، اشاره وکړه او هغه يې زموږ دين وباله، نو که د تېرو نبيانو دين منسوخ وای، بيا يې زموږ لپاره څنګه په قران کريم کې دين بالې؟ دغه خبره که د شريعت په اړه وشي، مصداق به يې ځکه سم وي چې شرايع د ټولنې، وخت، ځای او ضرورت له مخې تغيير کوي؛ نو زموږ د شريعت وخت له نورو پخوانيو شريعتونو سره فرق لري، ټولنه يې جلا ده، ځای يې بدل دی او اړتياوې يې بېلې دي، له دې امله پخواني اسماني شرايع يې د ټولو له ځواب ويلو عاجز دي، نو بايد نوي احکام نازل شي، که څه هم د تېرو شريعتونو ځينې احکام به يې هم د تعميل وړ بللي وي.

يوه بله تېروتنه په مسلمانانو کې يو پر بل د کفر او بطلان ټاپې دي، د دين او شريعت نه جلاوالي دا وهم را پيدا کړی دی چې څوک ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي کارونه په يوه ډول وکړي نور يې په بل ډول، يا هم له ځينو شرعي احکامو مخالفت واقع شي؛ نور مسلمانان د کفر او الحاد ټاپو ته زور ور کړي. په داسې حال کې چې د شريعت له ځينو چارو مخالفت د کفر او گمراهۍ سبب نه کېږي؛ پر دين ټول مسلمانانو سره متفق دي، مخالفت هر وخت په شرعي امورو کې وي او د شرعي امورو مخالفت د کفر تر بريده ځوک نه رسوي، بيا هغه څوك چې د يوه اجتهاد او لاسوند پر بنسټ يو کار کوي، يو اصل رامنځته کوي، ځينې احکام له نورو بل ډول تفسيروي يا هم ځينې احکام له عمله ايستل کېږي، لکه د حج لپاره ميقاتونه، د غلامۍ پای، د اس، تورې او غشي- پر ځای د ټانگ، طيارې او مرميو استعمال او...

په مسلمانانو کې داسې هيڅ ډله نه شته چې د شريعت له ټولو احکامو دې منکره وي، هره ډله د شرعي احکامو ځينې عملي نمونې لري؛ له ځينو د مخ اړونې او په ځينو کې له نورو سره د مخالفت لپاره بيا هره ډله خپل شرعي دلايل هم لري چې له همدې امله يې يا مخ ځنې اړولی يا هم له نورو سره په تفسير کې د نظر اختلاف لري چې خطا و ناخطا يې بېل بحث دی.

د دې وضاحت په رڼا کې زما په اند تر مخالفو ټکو د مسلمانانو ترمنځ مشترك ټکي زيات دي، ټول مسلمانان په اصولو کې سره متحد دي، يو الله، يو کتاب، پر قيامت ايمان، د رسولانو او فرشتو باور، د تيرو نبيانو او رسولانو پر حقانيت ايمان راوړل، يوې قبلې ته لمونځ کول، ديني چارې دي چې ټولو مسلمانان يې په اتحاد او اتفاق مني او عمل په کوي. پاته شوه د شريعت احکام، په دې احکامو کې هم هيڅ ډلې ټول معطل کړي نه دي؛ هره ډله يې يوه برخه عملي کوي او له بلې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو دلایلو پر بنا اعراض کوي چې د هیڅ د کفر سبب نه شي کېدلای.

له شرعي متنه د ګڼو تفسیرو امکان یوه فطري ځانګړتیا ده چې د ګڼو ترڅنګ نقصان هم لري. ګټې یې دادي چې وختونه، ځایونه، ټولنې او اړتیاوې د تنوع تقاضا کوي؛ که بشر له یو مقدس متن څخه د متنوعو غوښتنو لپاره د متنوعو ځوابونو توان ونه لري، نو ژوند به له ستونزو سره مخ شي، له دې امله بشر ته دا ځانګړتیا ور کول شوې ده چې یو بشر له یوه متن څخه خپلو اړتیاوو ته په کتو ګڼ تفسیرونه کولای شي څو خپلو اړتیاوو ته پرې ځواب تر لاسه کړي او نقصان یې دادی چې د همدې همعقیده، هم ایمانه، هم دینه، هم شریعته او هم مقصده انسانانو ترمنځ د نظر اختلاف تر فزیکي شخړو ورسیږي، یو د بل په مقابل کې ودریږي، بشري خواخوږي ختمه شي، د مشترکاتو پر ځای اختلافاتو ته لمن وهل کیږي، د زغم ځای تنګ نظري ونیسيـ، د رحم ځای بې رحمۍ ته پاته شي، د دین او شریعت د کلي او انساني اهدافو پر ځای جزي او استثنائي احکامو باندې تمرکز زیات شي؛ په نتیجه کې یې د مسلمانانو ټولنه دړې وړې شي، اخلاقیات پایماله شي، د مقدساتو تقدس ته زیان خپله مسلمانان ورسوي، د خپل هیبت جنازه په خپلو لاسونو واخلي، پر خپل حق دین د ناحقوالي دلایل همدوی دښمنانو ته په لاس ور کړي، لنډه دا چې له وړې او نه خبرې څخه خبر جوړه کړي او د ستر زیان سبب یې کړي.

۸/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائل عیسی علیه السلام، ح: ۲۳۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سرپرستۍ سهي تفسیر

په نر واکه او نر سالاره ټولنه کې د مقدسو متنو سره دا ظلم کېږي چې د نرانو د مطلق افضلیت او نر سالارۍ تفسیر ځنې کېږي او له ښځو سره دا تېرى کېږي چې د هغوى د واک کمولو او تر نارینه د کم ښودلو لپاره یې په مقابل کې له مقدس متن څخه ګټه اخیستل کېږي.
د قران کریم له دې لاندې ایت سره په تفسیر کې همدغه ظلم شوى دى، هم یې د ایت تفسیر له سیاق و سباق سره په ټکر کې کړى دى او هم یې د دې ایت مفهوم داسې اخیستى چې د قران کریم نور موارد یې په نظر کې نه دي نیول شوي، له ښځو څخه د خپل ځان د واک اخیستلو لپاره یې یوه ښه وسیله دغه ایت هم دى چې نرواکه ټولنه ور څخه اسفاده کوي او یو بل حدیث دى چې ددې مقالې پر وروستیو برخه کې به زه بحث پر وکړم. ایت دادى:
{الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ} [النساء: 34].
ژباړه: نارینه د ښځو ساتونکي او له دې امله په مالي چارو کې سرپرستان دي چې الله د دوى ځینو ته پر نورو غوراوى ور کړى او چې دوى له خپلو مالونو نفقه کوي.
په دغه ایت کې د قوامون له توري څخه دا فهم اخیستل شوى چې نارینه پر ښځو واکداران دي، په داسې حال کې چې قوام دلته په یوه خاص سیاق و سباق کې ذکر شوى دى چې د مطلق واکدار مفهوم ترې اخیستل بې انصافي ده ، قوام د لغت په کتابو کې دغسې معنا شوى دى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متولٍّ للأمور، حسن القيام بها "قـوَّام عـلى ممتلكـات- {الرِّجَـالُ قَوَّامُـونَ عَلَى النِّسَاءِ}: يقومون بالنَّفقة عليهنَّ والذّبّ عنهنّ-.(۱)

ژباړه: د چارو سمبالونکی، د چارو ښه ترسره کوونکی، د ملکیتونو چارسمبالی، نارینه پر ښځو قوامین دی یعنې نفقه یې ور کوي او له دوی څخه دفاع کوي.

د ایت په دغه ځای کې د قوامون توری خپل مفهوم لري چې عمومي سرپرستي نه ده ځنې مراد، لکه د لغتو کتاب چې وایي نفقه ور کوي او حفاظت یې کوي، مېړه د ښځې په نفقه مامور دی او د ساتنې مسوولیت یې هم لري.

په دغه ایت کې هر نارینه او هره ښځه هدف نه ده، یعنې عمومن د ټولنې نارینه د ټولنې پر ښځو سپرستان نه دي، نه د ټولنې ښځو ته نفقه ور کوي، په دغه ایت او تر دې وروسته ایت کې د مېړه او مایني په اړه بحث شوی دی، قران کریم دلته د نفقې او مال یادونه کړې ده چې د قوامون مفهوم په دغه ځای او جمله کې د مالي سپرستۍ او حفاظت دی نه عمومي او هم د مېړه او ماینه بحث دی نه د هر نارینه او هرې ښځې. قران کریم قوامین الفاظ دوه ځایه نور هم ویلي دي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ} [النساء: 135].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره ښه عادل شاهدان شئ.

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ} [المائدة: 8].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره انصاف کوونکي غوره شاهدان شئ.

په دغو ایاتونو کې قوام لفظ هغه مفهوم نه لري چې په هغه لوړ ایت کې یې ور کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه ازاد انسان دی، د ازادۍ حق لري، قران کریم د نارینه ملکیت نه ده کرځولې، نر سالاره ټولنه خپله پر هغوی ولکه کوي او د هغوی حقوق په یوه او بله پلمه نه ور کوي. د قران کریم په همدې بحث کې راغلي چې که مېړه او ښځه اختلاف ولري، نو د نارینه او ښځې له کورنۍ دې دوه پرېکړه کوونکي وټاکل شي هغوی دې منصفانه پرېکړه وکړي، که په سر کې مور ښځه د نارینه ملکیت کړو، واک یې نارینه ته ور کړو، سلطه د هغه پر چلېږي، هغه یې د هرې چارې سرپرست شي او دا حکم د ټولنې د ټولو ښځو لپاره د ټولو نارینه وو ته عمومي شي، نو بیا دلته ښځې ته دا واک ور کول چې د خپل ځان د حق غوښتنې لپاره دې خپل حکم له کورنۍ وټاکي او له خپله مېړه دې حقوق تر لاسه کړي، د بحث سر او پای نه سره لګېږي، په سر کې یې ملکیت وه، هیڅ واک یې نه و او په اخېر کې یې ازادي ور کړه حتا له خپل مېړه سره لا د خپلو حقونو پر سر جنجال کولای شي او د خپل ځان په اړه خپله واک لري.

په ایت کې ذکر شوی فضیلت په عمومي ډول د نارینه پر ښځو نه دی، بلکې دلته هدف هغه مالي فضیلت دی چې یو مېړه یې پر میرمن لري، ځکه د میرمنې د نفقه پر مېړه لازمه ده، همدغه فضیلت ته اشاره ده؛ که دغسې تفسیر ونه شي، بیا نو ډېرې ښځې شته چې پر ډېرو نارینه وو بهترې دي، لکه مریم علیها السلام، نبوي میرمنې، صحابیات رضي الله عنهن او داسې نورې. زما په نظر دغه ایت باید له خپل سیاق و سباق سره سم تفسیر شي او مفهوم یې باید د قران کریم د نورو ایاتونو له مفهوم او عمومي و کلي مفاهیمو سره ټکر را نه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم د همدې ایت په اړه زما دغه نظر دی چې دلته مې درسره شریک کړ. پاته شوه د ښځو د مشرۍ مسله؛ په دې کې یو حدیث راغلی چې د هرې ټولنې او فکر خلک ور څخه د خپل فکر او رواج سره سم تفسیر کوي. لومړی به دغه حدیث راوړم:

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الجَمَلِ فَأُقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ: لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ، قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى، قَالَ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً». (۲)

ژباړه: له ابو بکره رض روایت دی، ده ویل: د جمل د جنګ په ورځو کې هغه حدیث ګټه راته وکړه چې ما له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی و؛ تر هغه وروسته چې نږدې وه د جمل د جنګیالیو په ډله کې ور کښېوزم له هغوی سره یوځای جګړه وکړم. ده ویل: رسول الله ص ص ته چې دا خبر ورسېد فارسیانو د کسرا لور ته خپله پاچاهي ور کړې ده، نو ده وویل: هغه قوم(فارسیان) چې خپلې چارې یې یوې ښځې ته ور له غاړې کړې دي، هیڅکله به بريالي نه شي.

دغه حدیث په خپله دغه بڼه بیخي واضح دی، نور حدیثونه چې له دې مفصل حدیث څخه کم شوي وي، یا دا کیسه ټوله پکې نه وي، باید چې د دغه حدیث په رڼا کې له هغو څخه مفهوم واخیستل شي. دلته د حدیث وروستۍ جمله د مخکې کیسې په رڼا کې ویل شوې ده. رسول الله ص ص د فارسیانو او رومیانو حالات څارل، د فارسیانو خپل منځي اختلافات، د کسرا مرګ او تر دې هر څه وړاندې د عربو له لوري په یوه جګړه (ذي قار) کې فارسیانو ته ماتې ټول هغه اسباب وو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص ص يې په رڼا کې دغه جمله ويلې ده، دا يو شرعي حکم نه دی، دا يوه وړاندوينه ده، د يوه هيواد سياسي، نظامي او ټولنيز حالات چې يو ځېرک مشر ـ تر نظر لاندې ونيسي ـ، هغه يې په اړه وړاندوينه کولای شي؛ رسول الله ص ص يوه دقيقه وړاندوينه وکړه، فارسيانو يوه داسې مشره ټاکلې وه چې نه يې تجربه در لوده او نه د هيواد له حالاتو ښخه باخبره وه، د مشرانو او نظامي مسوولينو د نه جوړجاړي له امله هغوی اړ شول چې يوه ښځه د واکمنې په توګه ومني که څه هم د هغه وخت شرايط د دې ميرمنې د مشرۍ لپاره مناسب نه وو.

د دې حديث په کوم ځای کې يادونه شوې ده چې دا يو شرعي حکم دی، دلته خو واضح بيان شوي چې د فارسيانو د خبر په تر لاسه کولو رسول الله ص ص دغسې يوه خبره وکړه، دا خو يې نه دي ويلي چې شرعن دا کار حرام دی، قران کريم د سبا د ملکې يادونه کړې ده، نه قران کريم يادونه کړې ده چې د ښځې واکمنول ناسم کار دی او نه رسول الله ص ص ويلي دي، له دې ټولو ور هاخوا نن په نړۍ کې د ډېرو ملکونو مشرانې ښځې دي؛ هغوی د خپل هيواد بريالی مديريت کوي، هيواد يې د ښځې په مشري کې ترقي کړې ده، نو که دا حديث عمومي شرعي حکم شي؛ بيا به له واقعيت سره ټکر راوړي، د حديث الفاظ او شان ورود يې د حکم له عمومي کولو او شرعي کولو سره سمون نه لري.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (3/ 1877)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب کتاب البني ص الی کسری و قیصر، ح: ۴۴۲۵)

د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله

یو ملګري مې یوه ورځ د میلاد النبي په غونډه کې بیان کاوه، د رسول الله ص صلی علیه وسلم د جنګو له مړو او زخمیانو سره یې د اول او دویم نړۍ والو جنګو د مړو او زخمیانو پرتله کوله. ما بیا بل وخت ورته وویل چې په دې دواړو جنګو کې مسلمانان هم ورسره ګډ وو، دویم دا چې که د بل د امتي او خپل د نبي پرتله سره کوو، نو بیا عیسی علیه السلام هیڅ جنګ نه دی کړی، او که د نورو د عمل او خپلې ایدیالوژۍ پرتله سره کوئ، نو بیا یوځل زموږ اعمال هم د هغوی له ایډیالوژۍ سره پرتله کړئ.

د پوهنتون او مدرسې د درسونو مهال به هم هر وخت استادانو د رسول الله ص ص عمل یا هم د اسلام نظریه بیانول او بیا به یې د نورو مذهبونو د پیروانو له عمل سره پرتله کوله، په دې ډول به یې د خپل ځان اوچتوالی ثابت کړ.

اصلن باید د د بل مذهب له نظریاتو سره د اسلامي نظریې پرتله وشي، د عمل او نظریې ترمنځ هر وخت توپیر موجود وي. یو انسان چې څه وایي، په خوله د خپلې کړې وینا په نیمایي که عمل هم وکړي، نو نړۍ به ګل ګلزار وي.

پریکړه د عمل له مخې کېږي یوازې وینا کفایت نه کوي، که موږ د نورو اعمالو محاسبه کوو، باید د مسلمانانو له عمل سره یې محاسبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو، کـه د هغـوی نظریـات را اخلـو، نـو د اسـلام نظریـه بایـد د هغـو ترڅنګ ورسره کښېږدو.

دا ناسمه تګلاره ده چې له خپلې نظریې سره د بل عمل مقایسه کوو. په دې توګه به موږ خپل خلک په ناسم فکر اخته کړي او غلطفهمـي کـې وي، سم فکر نه شي کولای. د انصاف غوښتنه دا ده چې عمل له عمل سره او نظریه له نظریې سره مقایسه شي.

په دې ډول موږ خلک له ناسم فکره را باسو او یو څوک د واقعیـت پـه درک کولو خپله تګلاره ټاکي. یو څوک که دې په پټو سترګو یو ځـای ته روان کړی وي، نو هر ځای چې یې واقعیت درک کـړ، همالتـه دې ایله کوي او بل په نه پوهاوي کې هغـه ډول خـدمت نـه کېـږي لکـه د پوهاوی او حقیقت تر درک وروسته چې یې څوک کوي.

موږ که واقعیتونه د خلکو مخ ته کښـېنږدو، سـبا یـې زمـوږ مخـالف پـه ناسم ډول خلکو ته بیانوي، بیا چې کله حقیقت راځي دروغو به میـدان لانس کړی وي.

زموږ یوه وېره دا ده چې ځینې نسبتن مشکل ځایونه که خلکـو تـه بیـان شي، نو سـتونزې بـه پیـدا کـړي. امـا دا حـل نـه دی، خلـک اخیـر پـه خبرېږي، حل یې دادی چې باید خبر شي، خو په حقیقي بڼه یې نه په مسخه شوې بڼه یې.

زموږ مخالف کس که د اسلام ایډیالوژي معرفي کـړي، حـتمن بـه یـې مسخه کړي او که موږ خپله د حقیقي بڼې ښکارولو تـه کـار وو‌ایـو، نـو هم به خلک نه شکمن کېږي او هم به مو حقیقت روښانه کړی وي.

۱۲/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه

د تېرو پوهانو هر څه ته په تقلیدي انداز کتل د دې سبب کېږي چې له هغوی شوې تېروتنې همداسې په کتابونو کې پاته شي؛ نه یوازې به پاته وي، بلکې خلك به یې په نورو کتابونو کې نقل کوي او د زدکړې په پار به په مدرسو او پوهنتونو کې تدریسېږي هم. له دې امله اړینه ده چې هر کار یې له شرعي، اخلاقي او قانوني لید لوري اورزول شي، که پر معیار پوره وي، منل یې ښه دي او که پوره نه وي، رد یا اصلاح یې اړینه ده.

له دې امله زه د یوه فقهي اصل ناسموالی ته متوجیه شوی یم، دغه اصل چې له کوم ایت څخه اخیستل شوی دی، د هغه ایت له ټول مضمون او بیان سره پوره سمون نه لري. په اصولو الفقه کې دغه اصل داسې بیانېږي:

الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ.(۱)

ترجمه: اړتیا شرعي ممنوعات روا کوي.

په داسې حال کې چې د روایښت خبره یې په قران کریم کې نه ده راغلې، لومړی به د قران کریم دغه ایت ته نظر تېر کړو:

{إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ترجمه: یقینن پر تاسو مړزګه، وینې، د خنزیر غوښه او هغه څه چې د الله له نوم پرته ذبح شي، نو که څوك مجبور شو، چې نه تر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې شروع کوونکی او نه تېرى کوونکی وي، پر هغه ګنا نه شته ځکه الله بخښونکی مهربانه دی.

دغه مطلب یې د مائدې په ۳، د انعام په ۱۴۵ او د نحل په ۱۱۵ ایاتونو کې بیا بیان کړی دی چې ګنا نه لري ځکه الله بخښونکی مهربانه دی، او په قران کریم الله تعالی دا هم ویلي چې په دین کې سختي نه شته(حج: ۷۸)، له دې امله نو د سختې لوړې یا اړتیا په صورت کې که له دې حرامو استفاده وشي، ګنا نه لري او نه الله تعالی سزا ور کوي؛ اما دا خبره په قران کریم کې نه شته چې حرمت یې ختم شوی دی، حرمت یې پر خپل حال پاته دی، یوازې ګنا نه لري او د ایت په غور کتل زموږ یوې بلې نکتې ته هم ور پام کوي چې هغه تر وخت مخکې پیل او تر اندازې زیاته استفاده ده، که یې حرمت ختم وای، باید دغه نکتې پکې نه وای.

د دې مثال داسې دی لکه لمانځه ته د اودس لازمي کول، اما که اوبه نه وې، ځای یې تمیم نیسي، دا مطلب یې ځوک نه اخلي چې د اودس لزومیت ختم شو، یا هم په سفر کې د څلور رکعتیز لمانځه دوه کول، په دې سره ځوک ادعا نه شي کولای چې د څلورو رکعتونو فرضیت ختمیږي، فرض پر خپل ځای دی، که همدغه مسافر بېرته خپل کور ته ستون شي، څلور رکعته لمونځ به کوي.

د فقهاؤ په اصل کې دا خبره شته چې اړتیا حرام حلالوي، په داسې حال کې چې حلالوي یې نه، اما که یې موږ وکړو پر دې مو سزا نه شته البته حرمت یې پر خپل حال پاته دی. دغه اساني الله تعالی ځکه کړې ده چې بخښونکی دی، مهربانه ذات دی، له خپلو بندګانو څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی تر توان لوړ احکام نه غواړي، له دې امله د یوه محظور کار په کولو هم مواخذه نه کوي.

له دې امله باید اصل داسې وای چې الضرورات ترفع اثم المحظورات، یعنې اړتیا دشرعي ممنوعاتو ګنا ختموي، که څوک د اړتیا له امله حرامو ته نژدې شي، ګنا نه لري نه یې الله تعالی سزا ور کوي.

همدې اصل ته په کتو ځینو کسانو د حرامو وېش کړی دی، یو هغه حرام دي چې دایمي او مطلق حرام دي او بل هغه دي چې مطلق نه وي، په داسې حال کې چې د شریعت په چوکاټ کې دایمي او موقتې حرام نه شته، یو شی چې په قطع الثبوته او قطع الدلالته نصوصو ثابت شي، هغه تل حرام دی حرمت یې وخت ناوخته نه ختمېږي.

۱۲/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)الموافقات: الطرف الاول: في الاجتهاد: ۹۹/۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟

د بشر ښېګڼه د قانون او شریعت لپاره معیار دی، په همدې اساس شریعت ځینې وختونه د انسان لپاره د حرام شویو شیانو د استعمال اجازه ور کړې ده؛ لکه: د مړزګې او خوګ غوښه خوړل. (بقره: ۱۷۳)
همدې معیار ته په کتو رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په مدینه کې د سپیانو د وژلو امر ور کړی و(۱)، کله چې د هغوی خطر کم شو، بېرته رسول الله صلی الله د سپیانو د وژلو تګلاره بدله کړه (۲)، دا نن هم که په ښارونو کې د سپیانو خطر زیات شي حکومتونه د سپیانو د وژلو لپاره لاس په کار کېږي.
قانون هم دغه معیار په نظر کې نیولی دی، په ځینو هیوادونو کې د اونۍ دوې ورځې د څارویو ذبح کول ممنوع دي، دا منعه د شریعت له اړخه نه ده، بلکې حکومت دا کار د انسانانو د ګټې لپاره کړی دی. پر چپ لاس یا راسته لاس د موټر او نورو وسایلو د چلولو امر شریعت نه دی کړی، خو انسانانو ته د اساني او د بشري زیان د مخنیوي لپاره قانون پر خلکو دا جبري کړې ده چې پر چپه یا راسته لاس به ځي، څو نورو انسانان د دوی له خطر څخه محفوظ وي.
ځینې کارونه د شریعت او قانون دواړو له اړخه حرام او ممنوع بلل شوي وي؛ لکه نشيي توکي، د بشریت د ګټې لپاره دغه کار هم شوی دی، نشه نه یوازې د انسان فزیکي وجود ته زیان رسوي، بلکې روحانیت او د ده اقتصاد هم د هغه له زیانه خوندي نه دي. له دې امله باید په شریعت او قانون کې ممنوع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ځینې وختونه نشیي توکو ته انسان اړتیا هم لري؛ لکه د ناروغ د نشې لپاره، دا چې معیار د انسان ګټې دي، له دې امله دومره مقدار نشیي مواد چې د همدې لپاره کفایت کوي، باید شرعن او د قانون له مخې یې کرل او تجارت جواز تر لاسه کړي. د دې لپاره چې عام نه شي، انساني ټولنې ته په زیان وانه وړي، باید د معلوم مقدار د تر لاسه کولو لپاره یې دولتونه لاس په کار شي، مثلن: د جرمني د درمل جوړولو یوه کمپنۍ لس ټنه تاریاکو ته اړتیا لري، د افغانستان له دولت سره په دې اړه خپله موضوع شریکوي چې په قانوني ډول موږ ته دومره مقدار تاریاك راکړئ موږ یې په درملو کې استعمالوو. د افغانستان دولت له هغوی څخه د کمیت او کیفیت په اړه پوره معلومات اخلي او بیا د خپل هیواد بزګرانو ته د ټاکلي مقدار او کیفیت په نظر کې نیولو سره امر کوي چې په دغه ولایت کې دې پر دومره جریمه ځمکه تاریاك وکرل شي، یا دې په دومره ولایتونو کې دومره ځمکه د دې لپاره ځانګړې شي، کله چې تاریاك رسیږي، د دولت تر نظارت لاندې هغه محصول اخیستل کیږي، تر پروسیس وروسته د شوي قرارداد له مخې د جرمني کمپنۍ ته سپارل کیږي، په دې ډول یې هم زیان ټولنې ته کمیږي، هم یې ولس او حکومت دواړو ته مالي ګټه رسیږي او هم د درملو د کمپنۍ اړتیا پوره کیږي چې دا درمل ممکن زموږ د هیواد روغتیا پالانو ته هم په ښه ور شي او د نورو هیوادونو ډاکټرانو ته هم.

په دې کار کې دوه شیان په نظر کې نیول شوي دي، د شریعت د حرمت امر او بل خوا د انسان اړتیا. د شریعت امر ته په درناوي، په عمومي ډول د نشیي موادو کرل او راکړه ورکړه ممنوع اعلان شوې ده او انساني اړتیا ته په کتو، بیا یوه خاصه اندازه تاریاك له دې امره مستثنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلل شوي دي. په دې توګه هم د شريعت امر ته غاړه کېښودل شوه او هم د قانون. شريعت دغه توکي ځکه حرام کړي چې انسان ته زيان لري او قانون يوې خاصې اندازې ته ځکه جواز ورکړی چې بشري ټولنه ورته اړتيا لري؛ دا شو د دواړو امرونو ته د ټولنې د احترام عملي نمونه.

د يوه هيواد صادرات او واردات که په نظر کې ونيول شي، شرعن د صادراتو او وارداتو په اړه ځانګړی امر نه شته، اما که د يوه هيواد دولت تصميم نيسي چې زموږ هيواد ته دې لبنيات نه وارديږي، ځکه زموږ د لبنياتو خاوندان په خپله پانګونه کې زيان کوي، يا د چرګ غوښې له دې امله ممنوع کړي چې د خپل هيواد د فارمونو غوښه خرڅه شي، دا د وخت او ټولنې حالاتو ته په کتو د دولت تصميم دی چې قانوني بڼه لري اما منصوصي شرعي نه ده.

د وخت او حالاتو په اساس دولت د مالیې د لوړولو او کښته کولو تصميم هم نيسي، همدا شان د ځينو شيانو ماليه معافولای هم شي، ځينې وختونه پر يوه خاص شي ټيکس لوړ کړي څو يې هيواد ته د زياتو راتلو مخنيوی وکړي، دولت يو وخت د ځينو شيانو ممنوع کول او بل وخت يې جواز ورکول، د ټولنې حالاتو ته په کتو کوي، چې د قانون غوښتنه ده، دې ته قانوني ممنوع ويلای شو، خو منصوصي حرام نه دي.

له هيوادونو څخه د معلوم مقدار حاجيانو منل د سعودي د دولت غوښتنه ده، په قران کريم کې راغلي دي چې تاسو حج ته د تلو وس لرئ، حج وکړئ. اما که زموږ په وطن کې دوه لکه کسان په يوه کال حج کول غواړي، دولت يې خپلو امکاناتو او د سعودي له دولت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټرون ته په کتو نه شي کولای چې حج ته یې بوزي، له دې امله به هغوی انتظار کوي. دا شریعت کې نه دي راغلي، اما د سعودي دولت خپل وس ته ګوري، هغوی هر کال د معلوم مقدار حاجیانو خدمت کولای شي، تر دې مقدار زیاتوب د حاجیانو د ځاني زیان سبب کیږي چې له امله یې هیوادونو باندې معلوم مقدار حاجیانو ایښي څو یې دوی خدمت ته رسیدګي وکړي او د بشري زیان مخه هم ونیسي. دا قانوني ممنوع دی شریعت یې په اړه هیڅ نه دي ویلي.

د خپل دولت له هغو تګلارو باید ولس ملاتړ وکړي چې د ټولنې په زیان نه وي، دا که د منعې وي یا جواز، ځکه د قران کریم امر دی چې د خپلو امیرانو (نظام) اطاعت وکړئ (نساء: ۵۹) او رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم د نظام د اطاعت امر کړی دی.(۳)

له دې پاس ښېلګو معلومیږي چې نه د هر شي د هر بعد په اړه شریعت هدایت کړی دی او نه قانون په ټولو شرعي منصوصي مسلو کې ګوتې وهي. مقدس قانون د ځینو شیانو په اړه د حرام او حلال حدود ټاکلي دي او ځینې نور یې د انسانانو خوښې ته ایله کړي دي. په یوه حدیث کې دي:

فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلاَلٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ ".(۴)

ترجمه: هغه چې الله حلال کړي هغه حلال دي او چې حرام کړي یې دي هغه حرام دي، له کوم شي چې یې خاموشي غوره کړې هغه معاف دی.

یعنې کول یې ګنا نه لري بلکې الله تعالی د انسان خوښې ته پرې ایښی دی.

۲۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچيني:

١)مسلم، كتاب السلام، باب قتل الحيات وغيرها، ح: ٢٢٣٣)

٢)ابن ماجه، كتاب الصيد، باب قتل الكلاب الا كلب الصيد والزرع، ح: ٣٢٠٠)

٣)(صحيح مسلم، كتاب الامارة، باب وجوب اطاعة الامراء في غير معصية... ح: ١٨٣٥)

۴)ابوداؤد، كتاب الاطعمه، باب ما لم يذكر تحريمه، ح: ٣٨٠٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبر او توکل

صبر په لغت کې منعې ته وايي، لغت پوهان وايي: صبرَ نَفْسَه: ثبَّتها، حبسها وضبطها.(۱)
ژباړه: د صبر نفسه معنا ده ځان يې ټينګ کړ، بند يې کړ او کنټرول يې کړ.
عربي ويکيپيډيا وايي چې هو الوقوف على البلاء بحسن الادب. يعنې غم په ښه ډول تېرول، چې نه انسان په ټولنه کې خپل حيثيت د دوو پيسو کړي او نه داسې شي چې بيخي په غم غمجن نه شي. ويکيپيډيا وايي، د صبر درې ډوله دي، صبر پر عبادت، صبر له ګنا او پر غم صبر دی، تر ټولو بهتر يې له ګنا صبر دی.
يو حديث چې امام بخاري نقل کړی دی، يوې ښځې له قبر سره ژړل، رسول الله ص ورته ويل: له الله وډار شه، صبر وکړه. دې ورته ويل: له ما لرې شه. هغه يې نه دی پېژندلی، بيا چې خبره شوه، کور ته يې ورغله عذر يې وړاندې کړی، رسول الله ص ص ورته وويل: صبر د غم په اول وخت کې وي.(۲)
له دې حديث څخه معلومېږي چې دغې ښځې د خپل عرف او اسلامي هداياتو موافق کار نه وو کړی، ځکه رسول الله ص ورته د صبر وويل.
ويکيپيډيا د ابو ميمون په نوم له يوه کس څخه نقل کړی چې صبر شرطونه لري: دا بايد معلومه کړي چې څنګه صبر وکړي؟ د چا لپاره صبر وکړي؟ له صبر څخه هدف څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان باور ولري او د غم په وخت کې یې خپلوان و ملګري ورته راشي، نو دا د صبر کولو ښه طريقه ده، صبر به د خدای لپاره کوي، هدف به يې ورڅخه اخروي ثواب او په دنيا کې ښه بدله وي. که يو انسان له دې پرته د صبر توصيه کوي، نو هغه اصلن صبر نه پېژني. په حديث کې هر ځای راغلي دي چې فاصبر واحتسب، يعنې د ثواب په نيت صبر وکړه.

صبر او توکل په خپل ذات کې ډېر مهم دي، زموږ په ټولنه کې هر څوک د همدې دواړو توصيې نورو ته کوي، د غم او ستونزو په وخت کې صبر او توکل هر څوك درته وړانديزوي.

صبر او توکل په شرعي متونو کې هم ياد شوي دي، متوکل او صابر د الله خوښ بندګان دي، الله تعالی ډېر ځای د صبر او توکل امر هم کړی دی.

ستونزه له صبر او توکل څخه زموږ په فهم کې ده؛ موږ توکل او صبر ناسم فهمولي دي، له دې دواړو مو خلکو ته داسې فکر ور کړی دی چې له هر ډول اسبابو لاس اخيستل او يوازې له مادي اسبابو پرته د خدای په تمه ناسته توکل دی، همدا شان صبر له هر نوعه وسايلو او اسبابو پرته د هر څومره غم په وخت کې زړه ته ګونډې ور کول دي چې هيڅ اه او اوه به نه کوي، بلکې لاس تر زنې به ناست وي، نه به د صبر اسباب برابروي او نه د توکل، همدغه کس صابر او متوکل ګڼل کېږي.

دې ډول فهم زموږ په ټولنه کې ستونزې جوړې کړې دي، ښه مې په ياد دي چې د عبد الله ذاکري صاحب په نامه يو ديني عالم او پير و، هغه سخت ناروغ شو، زامنو يې ډاکټر ته بيوی، دی نه ورسره تلی، کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بې هوښه شو، نو زامنو يې روغتون ته يو وړی، هغه دا کار له صبر او توکل سره ټکر بالی.

دا فکر د شریعت له سرچینو نه دی تر لاسه شوی، پر دې باندې د نورو شیانو اغېز شوی دی او د اصل شرعي توکل او صبر مفهوم یې داغداره کړی دی. قران کریم خلکو ته امر نه دی کړی چې د الهي توکل په نیت کور کېنه او الله به په همدې توکل تاته خوراك در کړي، نه یې دا ویلي دي چې که دې پلار ومړ، ته اوښکه مه تویوه، غم مه کوه، دا الهي پرېکړه وه.

که د قران کریم ایاتونه وکتل شي نو د صبر او توکل ډېرې لارښوونې پکې شته، الله د صابرانو مل دی، مومنان دې پر الله توکل وکړي، دغه ډول ایاتونه په قران کریم کې تکرار شوي دي. د انفال سورت په ٦٥ او ٦٦ ایاتونو کې د صبر په اړه راغلي دي چې که ستاسو شل صابر کسان وي، پر دوه سوه دښمنانو غلبه موندلای شي، او د ٦٦ په اخر کې وایي الله تعالی د صابرانو مل دی.

دا ایت موږ ته دا وایي چې تاسو له وسایلو پرته جنګ ته ورځاندې شئ، په تش لاس د دښمن مقابله وکړئ او صبر وکړئ الله له صابرانو سره دی؟ که هر چا ته دا خبره د دې ایت په استناد وشي، نو هغه به یې نه یوازې رد کړي، بلکې تمسخر به یې هم کړي.

د انفال په ۴٦ ایت کې الله تعالی وایي تاسو د الله او رسول اطاعت کوئ، ترخپل منځ شخړې مه کوئ چې ناکامه به شئ او هیبت به مو ختم شي، بیا یې د صبر امر کړی دی او صابرانو ته یې د خپلې ملتیا ډاډ ور کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ایت اولې برخې ته وکتل شي، الله تعالی د صبر اسباب بیان کړي دي، صبر څنگه وکړي؟ دوی باید سره متحد شي، خپلمنځي شخړې یې د دې سبب نه شي چې اخر اتحاد یې مات او دښمن ته په گونډو شي، هیبت و رعب یې له منځه ولاړ شي، که په دې لار کې تاسو ته سختي راځي پر هغو صبر وکړئ، ځکه دلته دوه انتخابه دي، یو یې د همدې سترو اهدافو لپاره استقامت دی او بل یې په بې صبري تر دې تېرېدل دي. د اتحاد په شتون کې که سختي وي پر هغو صبر په کار دی، د سترو اهدافو لپاره باید د مسلمانانو صف متحد وساتل شي، دلته اسباب راغلي دي بیا د صبر توصیه ده.

د بقرې په ۲۴۹ ایت کې دي چې د طالوت ډلې د جالوت لښکر مات کړ، بیا یې ویلي چې الله د صابرانو مل دی. هغوی څنگه جالوت مات کړ؟ په تش لاس یې جنگ ورسره وکړ او مات یې کړ؟ نه؛ اسباب به دې په لاس کې وي، بیا که سختي راتله پر هغې به صبر کوې، نو دا صبر دی.

د بقرې ۱۵۳ ایت د صبر په اړه ډېر جالب دی، دلته الله تعالی وایي تاسو په صبر او لمانځه مرسته وغواړئ، یقینن الله تعالی د صابرانو مل دی. خلک له دې ځایه فکر کوي چې صبر تر اسبابو لوړ دی، صبر باید له اسبابو اوچت وي نو صبر دی که نه صبر نه دی اسباب دي. اصلن په نړۍ کې هر څه د اسبابو شا ته دي، که ذهني ارامي وي، د دې لپاره هم گڼ اسباب شته، یو مومن کس یې د خدای په عبادت کې لټوي، یو بل کس یې ممکن میلې ته په وتلو کې وغواړي، نور بیا په نورو شیانو کې. دا ایت موږ د نورو په رڼا کې گورو، قران د هیڅ شي لپاره له اسبابو پرته امر نه دی کړی، د رزق په اړه الله ژمنه کړې ده، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسبابو تر کاروني وروسته، همدا شان يې د صبر لپاره طريقه داده چې شته وسايل به پر کار اچوې، که تر دې وروسته سختي وي د هغې په وړاندې استقامت صبر دی، هيڅ کار په دنيا کې له ستونزو خالي نه وي، نو که ذهني ارامي غواړې، هغه به عبادت کوې، تر دې وروسته به صبر هم کوې، د خدای په لار کې به سختي وي، ذهن به ګډوډ وي، په دې هر څه تر پوهېدلو وروسته چې ته صبر وکړې، ذهني ارامي به تر لاسه کړې. صبر په تمرين زياتېږي، همدا شان له صابرانو سره ناسته پاسته هم د صبر پر پيدا کولو او زياتولو اغېز کوي، که په دې اړه مطالعه وشي هم ګټوره تماميږي.

صبر د وقوع او محل په اعتبار دوې نوعې لري: بدني او رواني، دواړه د اختيار او اضطرار له مخې دوې نوعې لري چې ټولې څلور شوې. اول: بدني اختياري: لکه سخت کارونو باندې صبر کول. دوهم: بدني اضطراري: پر مرض، زخم او درد صبر. دريم: رواني اختياري: له هغه کاره ځان ساتل چې د عقل او شرعې له مخې يې کول ښه نه وي. څلورم: رواني اضطراري: د معشوق او محبوب ترمنځ چې يې کوم شی بيلتون راولي، نو دی په ډېر تکليف صبر وکړي.

توکل په لغت کې ور کول، باور او اعتماد دی او شرعي معنا يې الله ته د چارو د نتيجې سپارل دي. عربي ويکيپيډيا وايي: والتوکل مقرون بالسعي والحرکة، وعند مبادئ الأمور، و في سائر الاحوال، ولا يتحقق معناه بغير عمل، فمن اراد الرزق او النجاح بذل الجهد متوکلا على الله.

ژباړه: توکل له هڅې او حرکت سره يوځای وي، د کارونو په پيل او ټولو حالاتو کې وي، له عمل او کار پرته توکل معنا نه لري؛ که څوک روزي او بريا غواړي، پر الله له توکل سره به خپل ټول وس کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له توکل سره د صبر معامله شوې ده، د توکل په اړه هم د قران کریم مفهوم له اسبابو لوړ ګڼل شوی دی، یعنې له هیڅ سبب پرته باید پر خدای توکل وشي، زما په اند دا مفهوم یې د قران کریم په هیڅ ایت کې نه دی ذکر شوی، لومړی به ځینې ایاتونه وګورو چې په څنګه سیاق و سباق کې یې د توکل یادونه کړې ده:

{إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} [الأنفال: 49].

ترجمه: هغه وخت چې منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو کې مرض و، ویل: دغه کسان په خپل دین باتېږي او څوک چې پر الله توکل وکړي، نو الله غالبه د حکمت خاوند ذات دی.

{فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا () وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا} [الطلاق: 2، 3].

ترجمه: کله چې دوی خپلې نېټې ته ورسېږي، نو یا یې له قانون سره سمې وساتئ یا یې له قانون سره سمې خوشې کړئ، ستاسو دوه عادلان کسان شاهدان کړئ او د الله لپاره شاهدي ور کړئ، څوک که پر الله او قیامت ایمان لري دا د هغوی لپاره نصیحت دی او که څوک الهي تقوا غوره کړي هغه به د خلاصون لار ورته ومومي او له هغه ځایه به روزي ور کړي چې دی یې محاسبه نه وي کړې، او څوک چې پر الله توکل وکړي، هغه ورته کافي دی بېشکه الله خپلې چارې بشپړوي یقینن هغه د هر شي لپاره اندازه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوو ایاتو کې که وکتل شي نو توکل له اسبابو پورته نه وي، دلته یې توکل تر هغه وروسته یاد کړی دی چې د یوې ټولنیز موضوع د حل لپاره یې ګڼې لارښوونې وکړې، د بالقوه جنجال د مخنیوي لپاره یې هدایات ور کړل، تر هغه وروسته یې د خلاصون او روزي یادونه وکړه، ایا له دې دا فکر اخیستلای شو چې خلاصون او روزي به له هر ډول اسبابو لوړه وي؟ د ایت په اخر کې راغلي دي چې د هر شي لپاره خپله اندازه ده، هر شی د اصولو په پام کې نیولو سره یا له منځه ځي یا را منځته کیږي، قدر دلته د قوانینو هغه مجموعه ده چې الله تعالی د کایناتو لپاره ټاکلي دي.

په لومړي ایت کې راغلي چې منافقانو مسلمانانو خطا وتلي بلل، بیا الله وایي: څوک چې پر الله توکل وکړي هغه غالبه د حکمت خاوند ذات دی. دلته پوښتنه دا ده چې اصحابو د دې منافقانو او نورو دښمنانو مقابله څنګه وکړه؟ توکل یې پر الله تعالی څنګه کړی و؟ اسباب یې وو او که له اسبابو پرته یې دا هر څه وکړل؟ همدا یوه پوښتنه د توکل په اړه زموږ سره شته مفهوم بدلوي او اصل مفهوم یې موږ ته په لاس راکوي. رسول الله ص ص له خپلو اصحابو سره متوکلین وو، خو هغوی اسباب کار کړې دي، دا سمه ده چې الله له هر ډول سبب پرته یو کار کولای شي، مګر دا دینا الله تعالی پر دې اصولو ودان کړې ده چې د هر شي تر شا یو سبب وي، الله تعالی د اسبابو امر کړی دی، کار و عمل پر انسان دی او نتیجه پایله یې د الهي قوانینو له لورې کیږي. یعنې انسان به کار کوي، د نتیجې په اړه به یې له پیله پر الله توکل کړی وي.

له دې سره موافق په یوه حدیث کې هم راغلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ، أَوْ أُطْلِقُهَا وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: «اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ».(۳)

ترجمه: يو كس وويل: د الله رسوله! اوښه وتړم بيا توكل وكړم او كه ايله يې پرېږدم او توكل وكړم؟ ده ويل: گونډه يې وتړه او توكل وكړه.

په دې حديث كې په ډاگه شوه چې توكل تر اسبابو وروسته كيږي، توكل ستا ذهني ډاډ دی، ستا باور دی، له خدای سره ستا رابطه ده، چې اسباب دې په لاس كې وي، دماغ دې ارام وي، زړه دې ډاډه وي، نو وران كارونه انسان رغولای شي، او كه زړه دې مات او دماغ دې گډوډ وي، نو روغ كارونه له سره ي وران شي؛ توكل د انسان په عمل كې دومره مهم دخل لري. دا هغه څه دي چې ما د نصوصو تر كتلو وروسته د توكل په اړه له قران او نبوي احاديثو څخه فهمولو دي.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (2/ 1263)

(۲)بخاري، كتاب الجنائز، باب زيارة القبور، ح: ۱۲۸۳)

(3) (ترمذي، ابواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، ح: ۲۵۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم نثر دی که شعر؟

د قران کریم د ژبې په اړه زه د مدرسې له وخته ګنګس وم، د بلاغت په کتابونو کې راغلي و چې د خدای کتاب معجز دی، له دې امله هغه نـه نثر بلل کیږي او نه شعر، بلکـې لـه دې دواړو مـا ورا دی، دغـه یـې د اعجاز نکته بلله.

دغه ګنګسیت تر ډېره وخته را سره پاته و او بیا هغه وخت ختم شو چې په قران کریم کې مې فکر وکړ، د قران کریم په هغو ایاتو کې مې سـوچ کاوه چې قران په عربي ژبه بولي، د عربي ژبې واضح کلام یې ګڼي؛ نو زما پوښتنه حل شوه.

د عربي کلام دوې نوعې دي: یوه یې نثر یادیږي او بله یې شعر، قران له دې دواړو ماسیوا بلل، د قران کریم اعجاز نه دی، بلکې پر قران کریم د خلکو نیوکو ته لار پرانیستل دي. په دې ځای کې باید یادونه وکړم چې ځینو کسانو د دریمې نوعې خبره هم کړې ده، اما که سـم فکـر وشي، هغه یا د نثر برخه ده یا د شعر، که د شعر اصول یې مرعـات کـړي وي، شعر دی او که دا نه وي بیا نثر دی. د نیمه نثر او نیمه شعر پـه اصـطلاح دریمه نوعه د واقعیت له مخې سهي نه ده که څه هم دا اصطلاح ځینـو کسانو ورته رامنځته کړې ده.

الله تعالی خپل کتابونه انسانانو ته را لیږلي دي، که انسان د هغه په کتاب پوه نه شي، پیغام یې درک نه کړي، بیا یې رالیږل هیڅ معنا نـه لـري. دا خبره هر مسلمان درک کولای شي چې الله تعالی له نثر او شعر پرته هم داسې کلام ایجادولای شي چې د یوه صدق به نه پر کیږي، اما په هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام به موږ نه پوهېږو، دلته هدف د یوه داسې معجز کلام اثبات نه دی چې انسان نه په پوهېږي، یا د خدای دا وړتیا خلکو ته روښانه شي چې الله تعالی داسې له انساني انواعو بېل په بله نوعه کلام هم پنځولای شي؛ هو! دا کار الله کولای شي، اما که له هغه کلام څخه د انسان پوهاوی او په یوه پیغام خبرېدل هدف نه وای، بیا به دغه ډول یو کلام راغلی وای، خو دلته هدف د انسان پوهاوی دی. قران کریم معجر کلام دی، خو داسې معجر نه دی چې د کلام له دواړو نوعو وتلی دی، بلکې منثور مجعز کلام دی، خلك یې پېژني چې نثر دی، اما د هغه په شان پرمحتوا له بلاغت و فصاحته ډك د بشریت د ګټې لپاره پیغام لرونکی کلام عربانو نه شوای پنځولای، په همدغه ځای کې یې معجز و او دی.

له دې امله باید داسې یو کتاب ورته راشي چې د انسان تر درك لوړ نه وي، په هغه ژبه وي چې انسان په پوهېږي، د ژبې ټول پېژندل شوي اصول یې مرعات کړي وي، خلکو ته یې په املا او انشاء کې ستونزې نه وي، چې انساني پوهي ته خنډونه ایجاد کړي. نه یې عقل له فهمه عاجز شي او نه بشري توان د هغه د عملي کولو یا د مفهوم په اخیستلو کې بشر ته منفي ځواب ور کړي.

قران کریم د کلام په دوو نوعو کې کوم یو دی؟ شعر دی که نثر؟ که د قران کریم ایاتونه تلاوت شي په ډېر روښانه ډول څنې ثابتېږي چې قران کریم منثور کلام دی، د شعر تعریف د هغه پر ایاتونو نه شي صادق کېدلای او ورسره د قران شعر بلل او د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم شاعر ګڼل قران کریم رد کړي دي؛ اما د منثور کلام ځانګړتیاوې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ته به سوال پیدا وو چې که قران کریم د کلام له دغو دوو نوعو وزي، نو بیا څه شی دی او کوم نوم باید ور کړل شي؟ تر اوسه خو له شعر او نثر پرته د انسان په ژبه کې بله نوعه کلام نه دی راغلی، که د خدای کتاب له دې دواړو ماورا وګڼو بیا به هغې نوعې ته چې قران د کلامي نوعې هماغه ډول دی، څه نوم به ور کوو تر اوسه خو موږ بله نوعه نه ده پېژندلې؟!

جالبه داده چې قران کریم په خپل متن کې هیڅ ځای دا خبره نه ده کړې چې له نثر او شعر پرته د کلام یوه بله نوعه ده، اما انسانانو چې د خدای د کتاب ستروالي ته کتلي، هڅه یې کړې ده چې د انساني کلام له انواعو یې بېل کړي، لکه څنګه چې د دغه کتاب رالېږونکی خالق دی، له بشري ټولنې بهر او لوړ دی، باید کلام یې هم زموږ د کلام له پېژندل شویو انواعو بېل او جلا وي.

خو دې ته فکر نه دی شوی چې دا ادعا یې نه د قران کریم له ایاتونو سره سر خوري او نه هغه هدف بیا تر لاسه کېږي چې دا کتاب یې د تر لاسه کولو لپاره راغلی دی. قران کریم وایي: په څرګنده عربي ژبه نازل شوی دی(شعراء: ۱۹۵) که قران کریم په عربي ژبه وي، باید هغه اصول، ګرامر، اصطلاحات، متلونه، انشاء او املا یې مرعات کړي چې په عربي کې شته، څو عرب په دې کتاب پوه شي، که دا هیڅ مرعات نه شي د قران کریم دغه ادعا چې په واضحه عربي ژبه دی، ناسمه ثابتېږي (العیاذ بالله).

دویمه موخه خلکو ته لار ښوونه او هدایت دی، قران کریم ادعا کوي چې دا کتاب بهترینې لارې ته هدایت کوي(الاسراء: ۹)، که په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب کې هدایت موجود وي، خو خلك يې له فهمولو عاجزه شي، بیا د دې هدایت رالیږل څه معنا لري؟

له دې امله باید په پرېکنده توګه هغه خبره مردوده وګڼل شي چې قران کریم د کلام له پېژندل شویو انواعو څخه باسي، قران کریم د عربي ژبې منثور کلام دی، په خپل جوړښت کې یې د بلاغت او فصاحت اصولو ته پوره پاملرنه شوې چې عربان یې هم جوړښت ته ګوته په غاښ پاتېږي. پیغام یې له نن څخه نژدې څوارلس نیمه سوه کاله وړاندې یوې غیر متمدنې قبایلي ټولنې ته راغلی دی، چې نن هم د یو معتدل مقدس قانون بڼه لري او لا هم یو نیم ملیارد انسانانو ته هدایت کوي او د شرعي قانون کار ور کوي.

یوه مهمه نکته دا هم ده چې د قران کریم چیلنج په هغه پیغام کې دی چې بشر ته یې د رب له لوري راغلی او دغه پیغام چې کومو الفاظو ادا شوی دی؛ نه یوازې د کلام په الفاظو کې؛ ځکه په الفاظو کې یې د بلاغت او فصاحت په چیلنج یوازې د عربي ژبې څو مخصوص کسان پوهېږي، له دوی ماسیوا نه امي عرب په پوهېږي او نه غیر عرب وګړي، اما پیغام ټول درك کولای شي او اساسي هدف هم د کتابونو له رالیږلو څخه پیغام وي چې په بشري ټولنه کې خلك له تیارو رڼا ته راولي نه الفاظ چې یوازې د یوه قوم له ژبې سره اړه لري.

دا سمه ده چې قران کریم په منثور کلام کې معجز دی، که یو څوك د قران کریم په شان ایاتونه یا سورتونه نه شي جوړولای دا معنا نه لري چې قران کریم منثور نه دی، که قران کریم د شعر او نثر له دوو نوعو بیله بله نوعه شي نو هغو انسانانو ته چې له دې دوو انواعو پرته بله د کلام نوعه نه پېژني چیلنج ور کول معنا نه لري. ځکه چیلنج په هغه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ور کول کېږي چې هغه په پوهېږي، زده يې وي، پېژني يې، اما له دې سره د هغه په شان کار نه شي کولای، قران کريم په واضحه منثوره عربي ليکل شوی دی، اما له دې سره د بلاغت او فصاحت وروستۍ نکتې ته رسېدلی دی چې په دغه برخه کې يې هم عرب چيلنج کړي وو. ځينو کسانو د قران کريم چيلنج د دې دليل بللی دی چې هغه نه منثور کلام دی او نه منظوم، اما دا خبره سمه نه ده. د شعريت خبره يې قران کريم هم رد کړې ده، خو د نثر په برخه کې قران کريم هيڅ نه دي ويلي، ځکه داسې يو منثور کلام دی چې عرب يې پېژني، که يې پېژندل ورته له وسه وتلي وای، بيا نه چيلنج ګڼه در لوده او نه انسان په مکلف و.

قران کريم وايي چې هر قوم ته رسول د هغوی په ژبه د دې لپاره ورغی چې هغوی په پيغام ښه پوه کړي(ابراهيم: ۴)، عرب له شعر او نثر پرته په ژبه کې بله نوعه نه لري، که قران کريم له دې دواړو نوعو بېل وي، يوه درېيمه نوعه وي، چې نوم هم نه لري، نو عرب به څنګه په پوه شي؟ د قران کريم دغه ادعا چې د دوی په ژبه دی او د ښه پوهاوي له امله په دغه ژبه دی، نو دا خو بيا العياذ بالله ناسمه ثابته شوه؟ که په عربي ژبه وي، ګونګ هم نه وي روښانه وي، راغلی هم د دې لپاره وي چې خلك په پوه شي او بيا يې فکر کولو ته هم رابللي دي چې تاسو په دې قران کې فکر نه کوئ(نساء: ۸۲، محمد: ۲۴)، که قران کريم له نثر او شعر پرته يوه درېيمه نوعه وای، د دغو ډول اياتونو په ځواب کې ولې عربانو نه ويل چې موږ نه په پوهېږو؟ د روښانه عربي دعوه يې ولې نه ور ردوله چې نه روښانه دی او نه زموږ په پېژندل شويو انواعو کې پر يوه نازل شوی دی؟ د هغه وخت د عربانو چوپوالی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ثابتوي چې قران کریم په متعرفه منثوره عربي ژبه نازل شوی، ټول گرامري اصولو يې مرعات کړي، د بلاغت وروستی نکتې ته رسېدلی، پیغام یې د بشر لپاره د دنیا او اخرت گټې لري او په دې هر څه عربان پوهېدل.

١٧/٢/٢٠٢٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه

په دې مقاله کې به هڅه وکړم چې له دین او شریعته د ناسم تفسیر ځینې لاملونه په ګوته کړم. زما کوښښ دادی چې ټول یې په ګوته کړم، خو ممکن ځینې یې له ما هېر وي، یا مې ور پام نه شي، یا زموږ په سیمه کې نه وي، له دې امله مې ځینې لاملونه وویل.

کمعلمي

انساني ټولنې هر وخت له جهالت څخه رنځ وړی دی، کمعلم د بدبختیو سبب کېږي. انسان چې نه پوهېده د طبیعت له جبره به رنځېدی، د طبیعت جبر ته یې د عبادت سر ټیټ کړ، بیا چې له طبیعي افتونو سره د مقابلې یو څه توان یې په ځان کې ولید، دغه عبادت یې ایله کړ، خو اوس په عادت بدل شوی و، بیا یې هم بدلول او د خلکو پوهاوی اسانه کار نه و، ان په انساني ټولنو کې تر اوسه هم دغه ډول عبادتونه شته.

کمعلمه هم ځان ته زیان رسوي او هم نورو ته، هم مفاهیم خرابوي او هم ارزښتونه، د خپل نه پوهاوي له امله تر ماهیت شکل ورته مهم وي، تر کلي مفهوم جزي ورته ارزښت لري، تر هدف یې وسیله ټینګه نیولې وي، تر انسان د هغه لپاره د ده د نیمګړي علم نیمګړی دیني و شرعي تفسیر ډېر د اهمیت وړ وي.

د کمعلمۍ د مرض زیان دادی چې مریض په خپله ناروغي اعتراف نه کوي، له دې امله یې تداوي هم نه کېږي، د خپل کمعلم او کم فهم له امله به په خپله فتوا خلکو ته زیان رسوي، فتوا به یې هم د شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو په رڼا کې سهي نه وي، تعبير به يې هم زوړ وي، د فتوا مکان او زمان به يې هم خطا کړي وي، ټولنې ته د ګټې فکر به هم نه کوي، بس لکه د ړانده لکړه چې هر ځای ولګېده، هماغه به يې ځای وي.

ناسم اقتصادي وضعيت

اقتصاد د ژوند ډېر مهم جز دی، ښه اقتصاد د انسان پر فزيکي وجود او رواني دواړو ښه تاثير کوي او خراب اقتصاد دواړه خرابوي. ښه اقتصاد د يوې ښې، امن لرونکې، سوکالې او پر مختګ تللې ټولنې ضمانت ور کوي او خراب يې د خرابۍ. د ښې ټولنې غړی به له شريعته د سوکاله ژوند، خوشالې ټولنې، ښې دنيا و غوره اخرت تعبير وکړي او د خرابې ټولنې غړی به د دنيا او اخرت د خرابوالي تفسير وړاندې کړي.

په فردي لحاظ څوک چې مسکين وي د بل تر احسان لاندې وي، هغه د حق خبره نه شي کولای، هغه خبره کوي چې پر ده احسان کوونکی په خوشاله شي. له دين او شريعته تفسير د هغه د ښو او ښېګڼو ګرو وي، په خپلو ښو يې هرې خوا ته سر ور پېچلای شي.

که څوک بل ته اړتيا ونه لري، هغه شرعي اساسات او انساني نيمرغي په نظر کې نيسي، بيا خپل تفسير وړاندې کوي. د هغه د تفسير د يو چا د شتو تر احسان لاندې نه وي، بلکې پر خپلو معيارونو ولاړ او متکي وي، که خطا هم شي خپل معيار، اصول، تګلاره، ماخذ و مرجع يې معلومه وي، اما هغه څوک چې د بل په خوښه تفسير کوي، د هغه نه ماخذ معلومېږي نه يې مرجع، نه يې اصل پر اصل پاتېږي او نه يې فرعه پر فرعې، نه معيار معلوم وي او نه تفسيري تګلاره، بس هر څه تر يوه احسان جار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مجموع کې د انسان شخصيت د هغه پر تفسير تاثير لري، پښتانه وايي؛ څوک چې په ځان کې څه ويني، هغه په جهان کې هم ويني، تفسير د هر انسان د شخصيت هنداره ده، که فقيره، متشدده، ظالمه، خشونتگره او وروسته پاتې ټولنه وه، تعبير به يې هم له دې ټولو شيانو ډک وي، که سوکاله، امن پسنده، عادله، له زورزياتي لرې او پرمختگ خوښونکې ټولنه وه، په ديني وشرعي تفسير کې به يې هم دا هر څه له ورايې څرگند وي.

د دين له ژبې پرديتوب

يو غټ مشکل زموږ د عجمو لپاره د دين له ژبې لرېوالی او حتا پرديتوب دی. زموږ هغه مرکزونه چې د دين لور ته منسوب دي، د عربي په زدکړه کې دومره کمزوري دي چې حتا تر لس کاله زدکړو وروسته هم يو کس نه شي کولای چې په عربي ژبه خبرې وکړي. د کراچي د يوه غټ شيخ مولانا سليم الله خان رحمه الله په اړه يوه شاگرد يې مولوي عبد الحکيم صاحب راته خبره کوله چې عربي يې په خوله نه شوای ويلای، يوه بل طالب چې په ابن عباس مدرسه کې يې عربي کورس ويلی و، د هغه ترجماني کوله او بل لور ته همدې شيخ د کشف الباري په نوم د بخاري يوه اردو شرحه ليکلې ده.

د يوې ژبې زدکړه له هغې په ترجمه او تفسير کې ډېره مهم ده، د هغې ژبې اصطلاحات، محاوره، متلونه، امثال او نور ټول د دې ژبې تر زدکړې تعلق لري. پښتانه د يوه سخي سړي په اړه وايي چې پلانی ډېر ښه سترخوان لري، هدف يې د ښکلي او غټ سترخوان در لودل نه دي، پښتون د دې جملې په اورېدلې کې ستونزه نه لري، خو غير پښتون حتمن له مشکل سره مخېږي. زما يو دري ژبی ملگری و، د هېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ځای به یې ویل، له یاده مې ولاړې، ما به بیا ورته ویل چې هېر مې شو، ده اصلن خپله دري را ترجمه کوله چې از یادم رفت، خو په پښتو کې یې خوند نه کاوه.

د ژبې په اړه موږ له خورا غټ مشکل سره مخ یو، زموږ همدا ستونزه ده چې د قران وجهه، رضاه، ذاته، یده، نفسه، ساق، یداه او دې ته ورته نور قراني الفاظو کې موږ اختلاف لرو، حتا د گمراه، بدعت او نورو گنو ټاپو ته د همدې الفاظو پر تعبیر سره رسېدلي، په داسې حال کې چې دا الفاظ له خپل سیاق و سباق سره روښانه مفهوم ور کوي او هیڅ اړتیا نه شته چې د ناسم مفهوم په اخیستلو اختلافات جوړ کړو او پر خلکو ټاپې ولگوو.

زموږ د مذهبي طبقې یوازې دا مشکل نه دی چې عربي یې نه ده زده، د هغې زمانې له ټولنیز، سیاسي، اقتصادي، نظامي حالت سره شناخت نه لري چې دین پکې نازل شوی دی، بلکې خپله ژبه یې هم نه ده زده، د عربي داسې ترجمه کوي چې ولاکه د عوامو خلکو سر په خلاص شي چې دا اوس څه وایي؟ یوه ملا د سبحانه وبحمده ترجمه داسې کوله: ده لره پاکي ده متلبس دده له حمد سره. په دې پښتو زه ولاکه پوهېدم چې دا اوس څنگه ترجمه ده، نو عوام به څه پوه شي؟

یو بل مشکل دادی چې دوی په مدرسو کې زدکړې کوي، کار نه لري، تجارت نه کوي، په حکومت کې وظیفه نه لري، د کور په چارو کې گډون نه کوي، په دې توگه له کار روزگار، ټولنې، بازار، له خلکو سره له اختلاط او لنډه دا چې د عیني شرایطو له درک کولو بیخي گوښه وي، دوی په مدرسه کې یو څه وایي او دلته په ټولنه کې بل څه موجود دي، دوی چې را بهر شي تعبیر یې یو لور ته زوړ وي، بل خوا د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عيني شرايطو سره سمون نه لري، د خپلې ژبې د نه زدکړې او نه شناخت له امله يې په بيان او ليکلو کې گڼې ستونزې وي او د عربي د سمې نه زدکړې له امله د اصل مفهوم په درك کې گڼې ستونزې ايجادوي.

د دين د نزول له زماني لرېوالی

يوه بله ستونزه داده چې د دين د نزول ډېره زمانه شوې ده، په هغو شيانو کې چې نن موږ پکې اختلاف لرو، د اصحابو په زمانه کې يې چا پوښتنه هم نه ده کړې. هغوی پوهېدل چې د وجهه رضاه او ذاته و نفسه څخه څه هدف دي؟ موږ چې په عربي بلد نه يو، تر مفهوم يې ټکي په ټکي معنا خوند راکوي او دا وېره را سره وي چې که لفظ په لفظ يې ترجمه نه کړم، گنهگاره به شم، نو گڼې ترجمې وکړو او بيا په دې سره هم ځان را څخه کې ورك شي او هم جهان، اختلافاتو ته لار جوړه کړو او د دين د سم تعبير په لار کې خنډونه ايجاد کړو.

د زمانې په دې اوږد واټن کې ډېر امکان شته چې پر اصل مفاهيمو د خلکو د ډېرو تعبيرونو له امله دوړې پرېوتلې وي، ځينې مثالونه، اصطلاحات او جملې له خپل اصل مسير څخه لرې وړل شوي وي، پر ځينو بيا د مذهب او فرقې ټاپې لگېدلې وي چې بل تعبير کول يې په هغه سيمه کې مطلق ناروا وي او د خپل اصل په اړه يې معلومات له نشت سره برابر دي.

د دين او شريعت د چارو له نورو څخه نه بېلوالی

دا هم يو سرخوږی دی چې د دين او شريعت چارې له نورو څخه نه دي بېلې شوې. که په حديث يا ايت کې هر څه راغلي وي، بس خلك يې د دين او شريعت احکام، مسايل، اداب او هدايات بولي. خو که

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کريم ته وکتل شي يا هم د رسول الله ص ص اصل سنتو او کره احاديثو ته، نو په ايت يا حديث کې د هر شي يادونه د هغه د دين پر جز ګڼلو دلالت نه کوي. حتمي نه ده چې زه دې د نس درد ولرم، نو دې د علاج لپاره له عسلو ګټه واخلم، ممکن زه ګولۍ وخورم، زه ډاکټر ته ولاړ شم، شونې ده زه مې د مور په لاس جوړه شوې کپه وخورم، يا هم هيڅ ونه کم، خپله جوړ شي. خو بل لور ته ځينې کسان د نبوي طب په نوم پر خلکو دا تحميلوي چې که دې نس درد کوي، نو رسول الله ص ص يو کس ته د عسلو ورکولو امر کړی دی، بايد عسل وخوړل شي؟!

دلته دا سره ګډه وډه ده چې نبي د ډاکټرۍ او طبابت لپاره راغلی دی که د ديني او شرعي چارو لپاره؟ هغه يو روحاني لارښود و، که طبيب هم و؟ دا کرښې بايد واضحې او څرګندې شي چې کوم شيان دين او شريعت دي او کوم يې له دين او شريعت سره کار نه لري، په شرعي متن کې د هغو يادونه يوازې يو اتفاقي امر دی، نور د هغو شيانو په اړه خلک له خپل وخت سره سم عمل کولای شي.

تنګنظري او مذهبي تعصبونه

فرقه پالنې هم د دين ناسم تعبير ته لار اواره کړې ده. خلک د دې غم نه دي اخيستي چې له دينه سم تفسير وشي، خو د دې غم ورسره دی چې زما له مذهب، فرقې او عقيدې سره برابر تفسير بايد وشي. دلته ستونزه دا پيښېږي چې د مذهب او ډلې بنسټ خو يوه انسان ايښی دی چې اصول، تعبير او تګلاره يې د هر وخت له حالاتو سره سر نه خوري، نه د يوه مذهب لمن دومره غوړېدلای شي چې د درست دين او شريعت تعبير دې وکړای شي، خو ديني او شرعي متن د دې وړتيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چې د نړۍ په هر گوټ کې د هر وخت له حالاتو سره ځان عيار کړي او داسې تعبير يې په نوي ډول وشي چې خلکو ته ستونزې ايجاد نه بلکې اوارې کړې. که د مذهب زاړه اصول د نوي وخت لپاره کار نه ور کوي، نو دې نوي شي، د زړو پر ځای دې نوي اصول وضع شي، پر زړه تگلاره دې بيا غور وشي، سمونې، ايسته کونې او نوي ابتکارات دې وشي چې له دين و شريعت څخه د نوي تعبير او تفسير لپاره لار جوړه کړي.

د ټولنې او محيط تاثيرات(پر کلتور د مذهب او پر مذهب د کلتور اغېزې)

يو مهم لامل يې پر انسان د خپل چاپيريال او ټولنې تاثير دی چې خلك له يوه مسير څخه بل ته برابروي. دلته څو مسايل دي چې يوه بل ته سره په غېږ ورغلي دي. يو پر ديني و شرعي متن د عربو د کلتور اغېز دی چې طبيعي خبره ده پر موږ هم تاثير لري، بل زموږ د خپل کلتور اغېز دی چې يو انسان يې له تاثيره وتلای نه شي، کله چې له داسې متن څخه تعبير کېږي چې هغه د خپلې ټولنې تر کلتوري فشار لاندې تکامل ته رسېدلی وي، بيا يوې داسې ټولنې ته تفسيرېږي چې د هغې تاثير به يې پر تفسير حتمن وي، نو دلته خبره ډېره پېچلې کېږي او د هر چا د وس کار نه دی چې د دې معضلې د حل لپاره داسې انساني او شرعي معيارونه وضع کړي چې د بشر او دين و شريعت دواړو ارزښتونو ته يې تفسير ژمن پاته شي.

له دې امله نو په اوس وخت کې د تفسير لپاره د يوې ټولنې اړتيا ده چې په هيواد کې له دينه د تعبير او تفسير چارې به مخته وړي. هغوی ته به واک ور کول کېږي چې نور کسان به ستاسو په ادرس ستاسو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او متحد و همږغی تفسير خپروي. په دې توگه به د گڼو تفسيرو مخه ونيول شي، اختلافت به حل شي او بل لور ته چې خلك ديني مسلو ته اړتيا لري دا غوښته به هم پوره شي او دا تگلاره اوس يوازې زموږ لپاره نه، بلكې د هر اسلام هيواد لپاره اړينه ده چې د خپلو اړتياو په رڼا کې داسې تفسير وکړي چې هم د ټولنې غوښتنې پر نظر کې ونيول شي او هم ديني تفسير جام او ولاړ پاته نه شي.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي

دوکتور جواد علي په خپل کتاب المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام کې لیکي چې په عربو کې ځکه قبیلوي پېژندګلوي مهمه وه چې هغوی د ځان د حفاظت ذریعه بلله، هغوی ته دا پېژندګلوي د هغوی هویت وه، ځکه دوی یو حکومت نه در لود چې د هغوی له حقوقو یې دفاع کړې وای، نو دوی د دفاع یوازینۍ وسیله همدا قبیله وه، له دې امله یې خپل نسبونه یادول، د پلار او نیکه په کړنو به یې فخر کاوه، د ده په وینا چې غیر عربو ته دا کار ځکه دومره مهم نه وو چې هغوی حکومتونه در لودل، خلکو ته وطن او دولت مهم وو، د هغوی د اواز اورېدلو لپاره دولتي محکمې موجودې وې، پوځ وو، پولیسي-اداري وې، هغوی به د یوه نظام تر چتر لاندې را ټول وو، نو دوی د یوې قبیلې پر ځای په خپل پوځ، وطن، ملت او نظام نازېدل، فخر یې په کاوه، فارسیانو فارس در لود، رومیانو روم در لود، همدا لامل وو چې هغوی ته د انسابو یادول، یا قبیلوي پېژندګلوي مهمه نه وه.(۱)

د عربو دغه حالت قران کریم هم یاد کړی دی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} [الحجرات: 13].

ژباړه: اې انسانانو! تاسو مو له نارینه او ښځې پیدا کړې یئ او خیلونه و قبیلې مو د دې لپاره کړي یئ چې سره وپېژنئ، یقینن الله تعالی ته ستاسو متقیان غوره دي، بېشکه الله ډېر پوه او خبرداره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ټول پوهېږو چې قران کریم د عربو هغې ټولنې ته نازل شوی دی چې خلکو ته یې قبیلوي او د خیلونو پېژندګلوي څکه مهمه وه چې نظام یې نه در لود، قبیلوي ژوند یې وو، خلکو د خپلو قبیلو د ګټو لپاره کار کاوه، قران دا یادونه ورته وکړه چې پر قبیلو او خیلونو د انسانانو جلا کول د معرفت لپاره دي لکه تاسو چې دا کار کړی دی، اما الله ته ځوك د قبیلې له مخې نه نژدې کېږي، که یو ځوك غواړي چې الله تعالی ته نژدې شي، نو تقوا دي وکړي، په تقوا کې هم یو هغه تقوا ته چې زموږ په نظر وي، یا که یو څه نور سپین وواېم زموږ د پښتنو په نظر تقوا وي، هغوی خو ملنګ چې په کال یې غسل نه وي کړی، ترانګې کالي یې اغوستي وي، تل فقر کوي، هم متقي او د خدای دوست ورته ښکاري، یو هغه تقوا ته چې الله تعالی ته مقبوله ده، الله د علیم او خبیر صفات د همدې لپاره ذکر کړي دي چې زه پوهېږم ځوك متقي دی او ځوك یوازې د متقي پېښې کوي، الله تعالی د یو چا په هویت نه خطا کېږي، لکه څنګه چې هویت مهم نه دی همدا ډول یې جنسیت هم ورته مهم نه دی، ځینې نارینه له دې امله خدای ته نژدې بولي چې نارینه دی، ښځه د خپل جنسیت له امله د دې وړ نه بولي، قران کریم په دې عمومي الفاظو کې دا ډول فکرونه مردود وګڼل.

د قران کریم له نزول څخه ډېر کم وخت تېر شوی و، چې عربانو قبیلوي ژوند ایله کړ او د یوه نظام تر چتر لاندې سره را غونډ شول، یوه لویه امپراتوري یې جوړه کړه، د قبیلو پخوانی رواج ورو ورو کمزوری شو، خبره اول د عرب و ناعرب شوه، په دې منځ کې د مسلمان او نامسلمان خبره هم یادېده، نړۍ له قبیلوي پېژندګلوي څخه مذهبي او قومي پېژندګلوي ته ورسېده، عربو ځانونه غوره بلل، نورو یې د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانو پـه نسـبت عجمیـان بلـل، فارسـیانو د خپلـې لـویې امپراتـورۍ او لرغوندي کلتور له امله ځانونه تر عربو هم بر بلـل، مسـلمانانو تـه خپـل دین حق معلومېده، په مقابل کې یې یهودو او نصاراوو خپـل دیـن ښـه باله، هندو ته خپل دین ښه ښکارېدی او داسې نور هم.

دغه وضعیت نـورو انسـانانو هـم تجربـه کـړی دی، پـه هـره ټولنـه کـې حکومتونه تر دغسې حالاتو وروسته جوړ شوي دي، نو دې حالـت تـه په راتلو نړۍ له یوه حالته بل ته ولاړه، چې تر پخوا یې بیا هم ډېر توپیر ونه کړ، د عربو د برترۍ لپاره د ډېرو عجمیانو ککرۍ له تنو بېلې شـوې او د عربو د مغلوبیت لپاره ډېرو عجمیانو خپل ځانونه قربان کړل، بیا هم وینې توی شوې، ښه په لویه پېمانه، د بشر لپاره اساسي هدف ته بیا هم ونه رسېدل، که د قبیلې د ساتنې په پـار ځینـو انسـانانو د نـورو عزتونـه، مالونه او شته لوټل هم بد کار و، او که د مذهب او قوم په نـوم وي هـم بد کار دی، د همدې سلسلې په لړ کې د قوم او دیني هویت ځای ملي هویت ته پاته شو، په مـلي هویـت کـې بیـا هـم لکـه د قـوم او مـذهب هویت چې ډېر شمېر کسان یې په چوکاټ کې راځي، نوره ګټه نه لري، هماغه د قران کریم خبره ده چې یوازې پېژندنه ده، یـو افغـان دی، بـل ایراني، بل پاکستاني، بل چینایي، بل هندوستاني او داسې نور.

هغه اساسي هدف چې د قران کریم پـه یـوه مختصـره جملـه کـې ذکـر شوی دی چې کتاب انزلناه الیک لـه تخـرج النـاس مـن الظلـمات الـی النور، بیا هم تر لاسه نه شو او لا هـم ورک دی، اوس د مـلي هویـت د ساتنې لپاره مبارزې کېږي، یو انسان بل انسان وژني، ملي هویت هـم د ښه انسانتوب نښه نه ده، یو څوک لـه دې املـه ښـه انسـان نـه دی چـې عربستاني دی، یا ایراني دی، یا افغان دی، بلکې د ښـه انسـان د ثبـوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره نور معیارونه شته، خدای ته د نژدیکت لپاره معیارونه شریعت بیان کړي دي، که پر هغه معیار څوک پوره نه وي، نه ملي هویت د هغه د ښه انسانیت لپاره کفایت کوي او نه قوم، نسب او مذهب.

هغه مهال به د قبیلې پر ملکي سره شخړه وه، یوه قبیله به له بلې سره د مالونو د څړځای پر سر، ښکر په ښکر وه، تر دې وړو شیانو وروسته کله چې انسانان یو څه پوه شول، نو د وړو شیانو پر ځای یې غټ را پیدا کړل، د هغو پر سر یې شخړه پیل کړه، تر بل هر شي د انسان لپاره لوی خطر له واک او دولت څخه ور پېښ شوی دی، د واک لپاره انسان هره وسیله کار کړې ده چې واک ته ورسېږي او د مال د تر لاسه کولو لپاره هم انسان له هیڅ وسیلې لاس نه دی اخیستی، خبره ورو ورو ِغټېده، ان چې د نن ملي هویتونو ته ودرېده، د یوه کس، یوې ډلې، یوه درست قوم ان ملت به له دې امله بد ویل کېږي چې د هغوی هویت به له ده څخه بېل وي، نه عقل دا راته وایي چې د انسانیت معیار ملي هویتونه کېدلای شي، نه دین راته وایي، نه په قانون کې شته او نه اخلاقیات دا راهنمایي کوي.

خبره که د پرون ده که د نن ده، هماغه کیسه ده چې تنې ډېرې سر یې یو دی، پرون که د قبایلو پر څړځای سره جنګ و، نو چې زیات کسان سره په شخړه شوي وي، زر او دوه زره به وو، اما نن په میلینو خلک تر څړځای پر یو څه غټه موضوع د نورو همدومره کسانو په مقابل کې درېږي، په لکاوو وژل کېږي، که پرون په زرهاوو مړه کېدل، موضوع یې وړه وه، نن په لکاوو دي، اما موضوع یې یو څه غټه ده. ملي مسایل او سیمه ییز مسایل د حکومتونو او واکداره طبقو له لوري د دې لپاره کښته او پورته کېږي چې خلک په خطا کړي، غلول شروع دي، که نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پرته چې خلك په وغلول شي، يو د بل په مقابل کې استعمال شي، ملي مسايل حل کېدلای شي. په دې مسلو کې يې دومره فکر بند شي چې خپل تعليم ځنې هېر شي، خپل شخصي مسايل يې هېر شي، د سيمې په کچه ستونزې هېرې کړي، د ټول انسانيت په کچه دښمن (طبيعت) ځنې هېر شي، بس هغه دښمن ته يې سترګې وي او انرژي مصرفوي چې واکمنه طبقه يې ورته معرفي کوي. دوی هر وخت له اساسي مسلو د خلکو پام جزي او غير اساسي مسلو ته اړوي، هغه دومره وپړسوي چې خلکو ته غټ ښکاري، اما په اصل کې هغه دومره واړه مسايل وي، چې اصلن په فکر بندولو نه ارزي، دا خو څه کوې چې وخت، پيسې او انرژي ورته ولګول شي.

انسان وږی د همدې انسان له لاسه دی، دې ته خلك نه متوجې کيږي چې د ځمکې دومره منابع چا غلا کړې دي چې ميليونونه انسانان وږي دي؟ انسان د انسان له لاسه بې کاره دی، د انسان له لاسه بې تعليمه دی، د انسان له لاسه لڅ دی، په ستونزو کې راګير دی، طبيعي افتونو په مخه کړی دی، حتا هغه يو د استقرار ځای چې د ټول بشر راتلونکې ورسره تړلې دی لکه ځمکه، هغه هم د دوی له لاسه د ضياع لور ته خپل مزل لنډوي، زه نه وايم چې ملي مسايل دې هېر شي، په سيمه ييزه کچه مسايل دې نه حليږي، اما د سونه کلونو خشونت اميزه حل پر ځای سوله ييز او لنډ حل هم لري، واړه مسايل دې پړسول کيږي نه، انسان دې د انسانيت د بقا لپاره کار وکړي، د انسانيت پر استعدادونو دې کړی نه تاويږي چې يوازې به د دې لپاره کار کوي او بس.

مسايل که هر څومره د جنجال او خشونت لور ته وړل کيږي، عينن همدومره شونتيا يې د سوله ييزتوب لور ته هم شته، که څومره پړسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، بالکل همدومره احتمال د کمېدو هم لري، که څومره غزول کېږي، دا امکان يې هيڅ وخت نه ردېږي چې په لنډ وخت کې دې حل شي؛ مگر ولې داسې نه کېږي؟ ځکه نه غواړي، په لوی لاس دا کار کېږي، هغه ادارې چې په بې ځايه، بې وخته او غير اړينو موضوعاتو د انسانانو مصروفول غواړي، که خپل دغه شته امکاناتو د انسانيت په کچه د مسايلو لپاره ولگوي، ايا بيا به هم دومره انسانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس او گرېوان وي؟ د نړۍ ډېره سرمايه لس فيصده خلکو اخيستې ده او پاتې کسان د هغوی د غلامانو رول ادا کوي، ايا هغوی غواړي چې د دې نيوي فيصده خلکو دي همدې مهم ټکي ته ور پام شي؟ دا خبره که د ټولې نړۍ په کچه صحت لري، د يوه هيواد په اړه يې هم لري، په يوه هيواد کې هم لويه برخه خلک فقيران وي، وړه برخه خلك سرمايه لري، هغوی واک هم لري، پيسې هم لري، په دې دوو شيانو هغوی د يوه بسته ملت په برخليك هر وخت لوبې کوي. دا نن د هيواد حالاتو ته وگورئ، گراني چا جوړه کړې ده؟ د تېر دولت خلاف وسله والو مخالفينو ته چا پيسې ور کولې؟ نن د دولت خلاف مخالفينو ته څوك وسلې او پيسې ور کوي؟ دغه کيسه د امريکا په نظام کې هم شته، هلته هم د شتمنو او واکدارو څو ډلې دي، چې کله يوه غالبه شي د نړۍ لپاره يو ډول نقشه جوړه کړي او کله بله غالبه شي، پر هغه پخوانۍ چليپا را کش کړي، نوې وړاندې کړي، ترمنځ يې انسانان د هغوی تر پښو لاندې دل کېږي او هغوی خپل ساتېری پر کوي.

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچينه:

(۱)(ياد تاريخ: الفصل الحادي عشر: انساب العرب، دويم ټوك ۱۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مادیت څخه محرومه ټولنه

څېړنې ښيي چې مادي محرومیت په انسان کې د کمترۍ احساس پیدا کوي.
مادي محرومیت نه یوازې د انسان پر روان منفي اثر کوي، بلکې پر فزیکي وجود یې هم منفي تاثیرات لري. دا هم ثابته ده چې یوازې پر فرد یې اغېزې منفي نه وي، پر ټولنه هم بد اثر کوي؛ ځکه ټولنه له افرادو جوړه ده، که افراد په فزیکي او ذهني لحاظ روغ نه وي، هغه ټولنه به هم د فزیکي جوړښت له مخې او هم له رواني پلوه نورماله نه وي.
یو انسان/ټولنه چې د نورو په مقابل کې د کمترۍ احساس وکړي، بیا د خیال غېږې ته پنا وړي. د انسان په دماغ کې د تخیل برخه هم د انسان لپاره نعمت دی او هم منفي اړخ لري. د کمترۍ په وخت کې د تخیل نړۍ مونږ ته کاذب ډاډ راکوي، مونږ له خپل شاوخوا ناخبره له ځان سره خوشاله یو، ما/مونږ له ځان سره دنګې مانۍ جوړې کړې وي، شانداره ښارونه مو وي، ښه ژوند لرم/لرو، هغه کسان چې زه یې په وړاندې د کمترۍ احساس کوم، هغوی مې/مو همدې حالت ته اړ کړي وي؛ خو د عینیت په نړۍ کې بیا هر څه د دې برعکس وي. په انسانانو کې یوه برخه یې د مادي نړۍ پر بدلون او اسبابو فکر نه کوي، بس دی د خیال په نړۍ کې ځان ته کاذب ډاډ چمتو کوي، چې د تخیل د ذهني برخې یو منفي اړخ دغه هم دی.
د مادیت په نړۍ کې هر څه په مادي اسبابو اړه لري، د هر پر مختګ تر شا مادي اسباب وي، کله چې دې اسبابو ته لاس رسی ونه لرو، بیا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمترۍ احساس را کې پیدا کېږي او څومره چې زمانه پر تېرېږي، موږ له دې اسبابو محروم پاتېږو، د کمترۍ گراف هم ورسره لوړېږي.

په دې مرض اخته کسان یا پوچې ادعاوې کوي، یا د خیال په نړۍ کې ژوند کوي، یا له مادي محرومیت څخه پیدا شوی بحران په تشو وعظونو کابو کوي، زموږ د ټولنې د تشو ادعاوو یو لامل همدا دی.

هغه ټولنې چې حال یې خراب او ایینده تیارهویني، هغوی په ماضي کې ژوند کولو باندې خوښ وي، د شخص حالت هم له ټولنې بېل نه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د افغانانو حالت د دې خبرې ژوندی مثال دی. مسلمانان چې د غربیانو د مادیت په وړاندې د کمترۍ په احساس اخته دي، څو ډوله عکس العملونه یې پارولي دي:

اول: له مادیت څخه کرکه په روحانیت خوشاله کېدل؛ په وروسته پاته او د کمترۍ په مرض اخته ټولنې او اشخاص له مادیت څخه ظاهرن کرکه کوي او د روحانیت لور ته پر پاملرنه ډېر فوکس کوي. د دغه تمرکز عامل یې هم په اصل کې له مادیت څخه محرومیت وي؛ محرومیت په بشر کې د گڼو ستونزو لامل کېږي، د هغه پر روان تاثیر کوي، د هغه پر فزیکي وجود یې اغېزې جوتې وي، د هغه کردار او گفتار یې اغېزمن کړي وي، له نورو سره پر چلند یې اثرات ثابت وي او... لنډه دا چې محرومیت د بشر د ژوند هر اړخ متاثره کوي.

د روحانیونو دغه ډله بیا له مادي محرومیت څخه ټولنې ته ور پېښ بحران په وعظونو او نصیحتونو کابو کوي؛ په ژوند کې دواړه مهم دي او خپل رول لري، اما له مادیت څخه را پېښه ستونزه په روحانیت له منځه وړل، یا د مادیت اثرات په روحانیت ختمول، د ځان خطا ایستل دي. زموږ ټولنه د دې ښه مثال دی، یو څوک چې په جومات کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ کوي، خو تر راوتلو وروسته د لمونځ کوونکو بوټ غلا کوي، په حرم شریف کې د حاجي همایني وهي، د جومات په محراب کې خپله جنسي تنده سړوي، د جومات له منبره خپله کرکه او غسه ښکاروي، عقده سړوي او په وینا کې یې مادي محرومیت له ورایه څرګندیږي.

ځان غلطول هم د ځان په تاوان دي او ټولنه خطا ایستل هم د ټولنې په زیان، زموږ د ټولنې روحانین دواړه کاره کوي، د ځان له غولولو سره ټولنه هم غولوي؛ دا سمه ده چې مادیات هم د بشر لپاره منفي او مثبت اړخونه لري او بل دا چې منفي او مثبت تر ټولنو توپیر هم کوي، یو شی چې موږ ته منفي جنبه لري، ممکن په بله ټولنه کې مثبت اړخ ولري؛ له دې هر څه سره له مادیاتو د انسان چاره هم نه شته. بل لور ته دغه واعظین دې ته فکر نه کوي چې زموږ په ټولنه کې له دې محرومیت څخه څومره بدۍ را پیدا شوې دي؟ خپل عیب ته پام نه کوي، د بل یوه عیب ته یې ګوته نیولې وي. په ټولنه کې د هر شي د ګټې او زیان اړخونه به سنجول کیږي، که یې ګټه زیاته وي، ټولنه باید ورته تشویق شي او زیاته ګټه یې خپله پر واړه نقصان پرده غوړوي.

یو بل عیب مو دادی چې د مادیت په نړۍ کې هره راغلې نوې پدیده موږ ته تر هغو له روحانیت سره په ټکر کې ښکاري چې اخیر زموږ خپل شخصي ژوند او د کورنۍ ماحول مو ځنې متاثره شي بیا موږ ورته تسلیمیږو. لکه: راډیو، ټلیفون، ټلویزیون، بانک...

دویم: ماضي ته پنا وړل؛ که یوه ټولنه یا شخص شانداره او د یادولو وړ ماضي ولري، نو د حال او ایینده د خرابېدو په صورت کې هغه د خپلې ماضي ډېره یادونه کوي، دغه یادونه به یې هم له مبالغې او زیاتوبه خالي نه وي، په حال کې د هرې نوې پدیدې په اړه به یې عکس العمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماضي ته تګ او مبالغه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د مذهبي قِشر تمرکز پر دې دواړو برخو زيات دی.

دریيم: په خيالونو کې ډوبېدل؛ ځينې کسان مې ليدلي چې د نورو په وړاندې د کمترۍ احساس کوي، دی نور څه نه شي کولای، نو خيالي دنيا ځان ته جوړه کړي. تخيل د هر انسان د دماغ يوه فعاله برخه ده، چې هر انسان په بېلابېلو وختونو کې ور څخه ګټه اخلي. شاعران وايي؛ د هر شاعر د تخيل قوه چې څومره پياوړې وي، د هغه شعر ډېر ښه وي. شعر او شاعري بيا په محرومو ټولنو کې ډېره غوړېږي، ځکه دوی له شعر پرته هم د تخيل پر قوه فشار راوړي، په همدې موډ کې يې ځينې وګړي د شعر په ژبه د خيال د نړۍ يوه وړه برخه موږ ته بيان کړي، چې موږ ورته لاسونه خوځوو، چکچکې ورته کوو او هی و هوی مو جوړ کړی، دا په حقيقت کې هيڅ نه بدلوي، يوازې څو شېبې نور خلک هم خيال پلوه کړي. په خيالونو کې يو څوک هغه وخت زيات ډوب وي چې فارغه وي، يو مصروف کس/ټولنه د خيالونو لپاره زيات وخت نه لري، له دې امله يې د تخيل پر ځای پر ماديـاتو نظر وي.

څلورم: د محروميت پر اسبابو فکر کول؛ ځينې وختونه اړتياوې انسان د بدلون او تغيير اسبابو ته متوجې کوي. دغه ډله محروميت د تقدير پرېکړه نه بولي، چې لاس تر زنې ورته کېني؛ بلکې هغوی د نور پرمختګ ګوري، چې تر شا يې مادي اسباب پيدا کوي، له دې امله دوی هم د خپل ځان/ټولنې هغه نيمګړتياوې پيدا کوي چې په مادي دنيا کې يې د دوی د پرمختګ مخه نيولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې دا ډېره مهمه ده چې یو څوک په خپله نیمګړتیا پوه شي؛ هغه یې پر عامل فکر کوي، کله چې یې عامل پیدا کړي، د ایسته کولو لارې چارې یې لټوي. په مادي دنیا کې ټول تغییرات د مادیاتو په وسیله ممکن دي؛ له دې پرته د بل شي په تمه کېناستل او د تغییر تمه کول د اوبو پر سر لیکې کښل دي چې هیڅ نتیجه به ونه لري.

۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له محرم پرته د میرمنو سفر

د حدیثو په کتابونو کې له محرم پرته د میرمنو د سفر په اړه ممانعت راغلی دی، یوه حدیث کې دي چې که میرمن د یوې ورځې او شپې سفر کوي باید محرم ورسره وي، په بل کې دوې ورځې او په بل کې درې ورځې او شپې راغلي دي. مناسبه ده چې لومړی په دې اړه راغلي احادیث تر نظر تېر کړو، بیا به یې پر مفهوم او احکامو بحث وکړم:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ، تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، تُسَافِرُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن عمر رض له رسول الله ص ص څخه روایت کړی، چې ده ویل: یوه میرمن چې پر الله او اخرت ایمان لري، له محرم پرته د درو شپو سفر کول ورته جواز نه لري.

«لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ يَوْمَيْنِ مِنَ الدَّهْرِ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا، أَوْ زَوْجُهَا».(۲)

دوې ورځې به یوه میرمن سفر نه کوي، مګر چې محرم یا مېړه یې ورسره وي.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُسَافِرِ امْرَأَةٌ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۳)

ژباړه: له ابو سعید الخدري رض روایت دی چې رسول الله ص ص وویل: ښځه تر درې ورځې اضافه یوازې له محرم سره سفر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لاَ يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ تُسَافِرُ مَسِيرَةَ لَيْلَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا رَجُلٌ ذُو حُرْمَةٍ مِنْهَا».(۴)

ژباړه: يوې مسلمانې ښځې ته روا نه ده چې د يوې شپې په اندازه له محرم پرته سفر وکړي.

دا ډول ګڼ روايات شته چې ښځې يې د محرم له وجود پرته له سفره منعه کړې دي.

«لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلاَ تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۵)

ژباړه: يو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نه يوازې کېږي او نه دې يوه ميرمن له محرم پرته سفر کوي.

دلته بيا د هر ډول سفر ممانعت راغلی دی. په دې حديثو د پوهېدلو لپاره که يوځل د عربي نړۍ د هغه وخت حالاتو ته وکتل شي، نو دا لارښونې پر ځای معلومېږي، د رسول الله ص ص په ژوند کې عربي جزيره ناامنه وه، خو د يوه قوي دولت بنسټ چې رسول الله ص ص کېښود، د اصحابو په شان د قوي عزم او پياوړې ارادې خاوندان خلک يې ورته وروزل؛ نو باوري شو چې دغه جزيره به يو وخت امن کېږي، اما تر هغو چې امن شوې نه وي، د ميرمنو لپاره همدغه حکم دی چې له محرم سره يوځای به سفر کوي، څو له شوکمارو، غلو، لار شکونکو، د قومي بديو د خاوندانو، جګړه مارو او نورو بدو خلکو لاس ورته ونه رسېږي، خو که امن شي نو رسول الله ص ص يې په اړه داسې هم ويلي دي:

قَالَ «فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ، لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالكَعْبَةِ لاَ تَخَافُ أَحَدًا إِلاَّ اللَّهَ.(٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ص ویل: که ته ژوندی پاته شوې، نو یوه ښځه به ووینې چې د حیره له ښاره به په سفر روانېږي؛ څو پر کعبه طواف وکړي، له الله ماسیوا به د بل چا وېره نه وي ورسره.

په دغه حدیث کې رسول الله ص ص یادونه وکړه چې د عراق له حیره ښاره به یوه میرمن کعبې ته ځي، عربي جزیره به داسې امن شوې وي چې دغه میرمن به تر کعبې ځان رسوي، طواف به کوي، پر ټوله لار به یوازې د الله وېره ورسره وي، نور به هیڅوک د هغې د ډارولو هڅه نه شي کولای او دا به په پوره امن او ډاډ خپل سفر کولای شي.

په تهذیب الکمال کې امام مزي(مړینه: ۷۴۲) وایي چې عدي بن حاتم رض د دغه حدیث راوي، په اوومه هجري د شعبان په میاشت کې مسلمان شوی دی.

د دې حدیث له متن او د راوي له اسلام منلو څخه یې ښکاري چې د ښځو په اړه د رسول الله ص ص په پاسنیو احکامو کې یې دغه وروستنی دی، دویمه خبر داده چې عدي رض ته وایي، که ته ژوندی پاته شوې، نو له حیرې به یوه ښځه کعبې ته سفر کوي، په داسې حال کې چې حیره د دې خبرې کولو مهال د فارسیانو د لاسپوڅو تر واک لاندې وه، نو دا معنا لري چې که وېره موجوده نه وي، میرمنو ته پر لار خطر نه متوجې کېږي، هغوی کولای شي چې له محرم پرته هم سفر وکړي.

پاس راوړل شوي احادیث یوه ورځ یوه شپه، دوې ورځې دوې شپې درې ورځې درې شپې او یا هم تر درې ورځو او شپو اضافه وخت په ګوته کوي، له دې معلومېږي چې لومړی د ښځې سفر کول بیخي ممنوع و، بیا چې حالات یو څه ښه شوو، بیا د یوې ورځې یا شپې په اندازه اجازه ور کړل شوه، کله چې زیاتې سیمې د مسلمانانو په کنټرول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راتلې، د غلو، دښمنانو، مشرکانو، لار وهونکو او نورو خطرونو شتون کم شو، رسول الله ص ص ښځو ته د زیات سفر اجازه ور کوله، اخیر یې درو یا تر درو اضافه ورځو ته جواز اوږد کړی دی، په اخیر کې یې ویلي چې ان که له حیرې څخه تر کعبې سفر وکړي، لار امنه وي، ستونزې ورته پېښ نه شي، نو باک نه لري، شرعن د هغې د سفر مخه یې څوك نه شي نیولای.

لکه په دې حدیثونو کې چې له وخت او مکان سره سم بېلابېل احکام او هدایات ور کړل شوي دي، همدغه ډول نور وختونه او ځایونه هم د جلا جلا احکامو غوښتنه کوي. له دې امله فقهاء کرام وایي چې احکام د زمانې او مکان په تغییر سره تغییرېږي.

اوس حالا تر پخوا ډېر بدل شوي دي، هغه پخوانی خطر نه شته، ښځې په الوتکه، اورګاډي، موټر او نورو وسایلو کې ښه په امن سفر کولای شي؛ نو اړتیا نه شته چې له ښځې سره دې حتمي محرم ملګری وي. ښځې دندې لري، زدکړې کوي، تجارت لري، د قریبانو کره ځي او سل نورې اړتیاوې لري؛ په نوره دنیا کې یوه میرمن هره ورځ له یوه ښاره بل ته په خپل کار پسې ځي، نو که مېړه یا بل محرم له هغې سره تګ راتګ کوي، تر واده به یې پر ډلو ډېر ولاړې شي، لازمه ده چې د وخت، ځای، ټولنې او نړۍ عیني شرایط درك شي او د احکامو په په جاري کولو او فتوا ور کولو کې تجدید نظر وشي، نه دا چې د نوې عصر لپاره چې غوښتنې، حالات او وسایل یې ټول نوي دي، انسانان او افکار یې نوي دي، خو احکام دې هماغه د زرو کلونو وړاندې احکام ورته بسنه وکړي او هماغه دې له هر ډول تغییر او تبدیل پرته پر عملي او پلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مهمه نکته دا هم ده چې په درې ورځې موده کې یوه میرمن پر ټوله نړۍ راګرځېدلای شي او بېرته خپل کور ته هم راتلای شي. نو که درې ورځې وخت په حدیث کې جواز لري، بیا خو پر ټوله نړۍ د ګرځېدلو جواز هم لري؟ هغه میرمن چې هر سهار له یوه ښاره بل ته په کار پسې ځي، ماښام بېرته خپل کور ته راستنېږي، هغه خو د همدې حدیثو لـه مخې هیڅ ډول ممانعت نه لري، ځکه په حدیث کې یوه ورځ، یوه شپه وروستی کم وخت ذکر شوی دی چې باید له دې په اضافه وخت کې دې میرمن له ځان سره محرم ملګری کوي، نو دا چې یوه ورځ هم نه لګېږي، بیا خو تر دې حکم لاندې نه شي راتلای، په داسې حال کې چې هغه به هره ورځ د پخوا په نسبت د څو ورځو او شپو سفر هره ورځ کوي.

که په سفر کې له محرم پرته د نورو غیر محرم کسانو وجود ددې لامل بلل کېږي چې باید محرم ورسره وي، نو دا خو موږ ته ثابته ده چې د افغانستان او پاکستان هیڅ کور داسې نه شته چې په هغه کې دې دوه ورونه یوځای ژوند نه سره کوي، لېور د ورېنداري څه دی؟ حدیث کې یې مرګ بللی دی، نو که لېور له ورېنداري دورمره لرې او غیر محرم وي، بیا نو په یوه کور کې د لېور وجود هم باید داسې عامل وبلل شي چې خلک کورونه سره جلا کړي او حدیث کې باید ددې لارښوونه راغلې وای، ځکه د رسول الله ص ص په زمانه کې هم خلک یوځای اوسېدل، که د ورېندار په شتون کې غیر محرم لېور په کور کې شرعي ستونزه نه پېښوي، نو د نورو انسانانو شتون یې ولې پېښه کړي؟

د نصوصو له ګڼوالي سره په دې موضوع کې د مذاهبو ترمنځ اختلاف شته، که د اوس وخت حالاتو ته وکتل شي، نو زموږ د ټولنې مذهبي واکمنې طبقې ته د مالکیانو مذهب هم یوه غوره نمونه ده چې په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب عمل وکړي او د ټولنې ښځو ته اجازه ور کړي چې سفر وکړي او د سفر مهال ستونزې ورته ایجاد نه شي.

دوی باید د جبري احکامو چې له وخت، مکان او ټولنې سره سمون نه لري، په ورکولو نه د دین څېره مسخه کړي او نه خپل ځانونه بدنام کړي، جبري احکام به یو څه وخت خلک عملي کړي، خو په وړاندې یې عکس العمل هم حتمي دی، دلته دوه زیانه موږ ته رسېږي، یو دین ورسره بدنامېږي او بل د ټولنې وګړي له ستونزو سره مخېږي، درېیم تاوان یې دوی ته دی چې ښایي په وړاندې یې ملت او نړۍ تونند غبرګون څرګند کړي چې که نور نه وي، هغوی له مالي او ډیپلوماټیکو ستونزو سره مخ کړي.

یا خو باید له نویو حالاتو سره نوي احکام ور کړل شي یا هم د نصوصو دغه ډول تعبیر وشي چې ښځو د کار، زدکړو، وتلو او سفر مهال ستونزې ایجاد نه کړي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(۲)(تېره حواله)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)(تېره حواله)

(٦)(بخاري، کتاب المناقب، باب علامات النبوة في الاسلام، ح: ۳۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي و نامذهبي

زما د عمر هغه برخه چې په څه نه پوهېدم د مهاجرو په یوه کمپ کې تېره شوه، بیا وطن ته کډه شوو، هلته مې په کلیوال چاپیریال کې د مذهبي نامذهبي، مقلد و غیر مقلد الفاظ نه اورېدل، یوازې د کلي ملا صاحب چې قاعده راته ویله، نو د امام صاحب د مذهب پیروان یې کړو، مور ته یې په خوله دا راکول چې د چا په مذهب یې؟ د امام صاحب!

تر دې وروسته پاکستان ته ولاړم، هلته له ورتلو سره سم د دیوبند، بریلوي، پنجپیري او سلفي له نومونو سره اشنا شوم، مور په خپل وطن کې یوازې دا پېژندل چې د امام صاحب په مذهب یو، نور نه پوهېدلو چې په مذهب کې هم مذهبونه او ډلې شته.

زمور د عوامو ډېری کړنې د بریلویانو خوا ته نژدې وې، خو کوټې په راتلو زمور ناسته پاسته له دیوبندیانو سره شوه، نو د بریلي پر ځای مو د دیوبندي فکري بهیر ملګري شو.

هغه ادرسونه چې دیني علوم پکې تدریسیږي، هلته د نومونو خبره ډېره مطرح ده، بریلی په دیوبندي مدرسه کې درس نه وایي، نه دیوبندی په سلفي مدرسه کې تعلیم کوي، هر فکري مکتب ځان ته تعلیمي مراکز لري او هلته د خپل مسلک په وسله ځوانان سمبالوي.

له بده مرغه په دې اختلافاتو کې عوام هم ور ننوتي دي، دوی هم پر دې نومونو سره وېشل شوي دي. په داسې حال کې چې عوام د یوه مذهب په اصولو او فروعو خبر نه دي، نو دوی د هیچا په مذهب هم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، دوی يوازې د هغه مفتي په مذهب دي چې دوی فتوا ځنې غواړي او هغه فتوا ورکوي.

دا خبره يوازې پر هغو عوامو نه پاتې کېږي چې په عمومي ډول عوام بلل کېږي، بلکې ډېری هغه کسان چې له ديني مرکزونو ځانونه فارغ بولي هم په دې فهرست کې حسابېږي. دوی هم د مذهب په اصولو خبر نه دي، نه يې فروع په دقت پېژندلي دي، بس چې هر چا يو څه ويلي، دوی په پټو سترګو منلي دي. نو دوی هم ګواکې د هيچا په مذهب نه دي، د هغه چا په مذهب دي چې دوی ترې د مسلې په توضيح کې استفاده کړې ده.

مذهبي و نامذهبي اصطلاح اصولن بايد د ډېرو کمو کسانو لپاره وکارېږي، د مذهب په کره و ناکره، صحيح و سقيم چې څوک نه پوهېږي هغه به څه مذهبي وي؟ هغه چې د مذهب اصول له فروعو نه شي جلاکولای هغه به څنګه يوه مذهب ته پابند پاته شي؟ علمي خلا دلته لوی زيان رسولی دی، ځينې شيان دومره ناحقه پړسول شوي دي چې هغسې بايد نه وای. د مذهبي او نامذهبي نومونه بايد هغو پوهانو ته کار شي چې يوه ډله يې د يوه فکري مکتب په ټولو اړخونو تر پوهاوي وروسته هغه د ځان لپاره يو مسلك غوره کړي او نامذهبي هغه عالمان دي چې يوه خاص مسلك ته پابند نه پاتېږي، بلکې حکمت د مومن ورکه بولي چې هر ځای يې ومومي اخلي يې. دغه دواړه ډلې له قران او سنت څخه د خپلو دريځونو لپاره دلايل لري چې زه نور پر دې بحث نه کوم.

زما په نظر هغه کسان چې دغې کچې ته نه وي رسېدلي او ځانونه غير مذهبي بولي، هغوی اصلن خطا کړل شوي دي. دا سمه ده چې هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د امام صاحب په مذهب نه وي، د شافعي صاحب په مذهب به نه وي، اما د خپل جومات د امام په مذهب دي، لکه د امام صاحب د مذهب پيرو چې د امام صاحب مذهبي نه دی، بلکې د خپل کلي و جومات امام چې څه ورته غوره وګڼل دی يې هم غوره بولي، نو دی به د چا په مذهب وي؟ اصولن خو د هيچا په مذهب نه دی، نه د کلي د ملا په مذهب دی او نه د امام صاحب ځکه د کلي زياتره ملايان خو يې معينه تګلاره نه لري او نه د خپل مذهب په اصولو په هغه ډول پوهيږي چې بايد يو مذهبي کس په وپوهيږي او نه د امام صاحب په مذهب بلل کيږي، وجه يې داده چې د هغه د مذهب اصول هم نه ور معلوميږي، نو دې کسانو ته له دې امله د حنفي مذهب پيروان ووايو چې دوی ځانونه ورته منسوبوي، نور که اصولن دا نوم پر تصديق کيږي يا نه، هغه بېل بحث دی، بيا تر يوه حده سره لګيږي.

همداشان هغه کسان چې په بازار کې د روميانو ريږی چلوي او ځان ته د مجتهد نوم غوره کوي، هغه هم اصولن مذهبي دی؛ ځکه دی نه په قران کريم پوهيږي او نه په حديثو، نه په فقه پوهيږي او نه يې په اصولو، نه يې عربي ژبه لږ زده او نه ډېره، نو مجتهد ځنګه شي؟ غير مقلد ځنګه شي؟ نامذهبي يې ځنګه وبولو؟ د اصولو له مخې هغه هيڅ مذهبي نه دی او د هر چا په مذهب هم دی. وجه يې داده چې دوی له هر چا پوښتنه کوي، نو هر يوه چې فتوا ور کړه تر يوه حده د هغه په مذهب دی او هيڅ مذهبي له دې امله نه دی چې که د هغې خلاف فتوا يې پيدا کړه بيا هغه بله ايله کوي، او بلې ته ټوپ اخلي، نو هيڅ مذهبي نه دی، يعنې هغه ښايي يوه ورځ هم پر يوه موقف ټېره نه کړي، بلکې تبديل يې کړي، له دې امله نو هيڅ مذهبي نه دی. اما که د هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې خبره ومنو، چې ځانونه غير مقلد او نامذهبي بولي، نو سمه ده تر يوه حده به دا خبره د هغوى د ادعا له امله ورسره ومنو.

يوه ستونزه چې علمي خلا رامنځته کړې ده، هغه د عوامو ترمنځ د مذهبي نامذهبي په نوم وېش دى، اصولن بايد عوام په دې اختلافاتو کې نه واى راغلي، که هر فکري مکتب ته منسوب هم واى، دومره کش بايد نه واى ور کول شوى چې يو د بل مسجد ته نه ورځي، يو د بل لمونځ سهي نه بولي، يو له بل سره کار وبار نه کوي، يو له بل سره دوستي نه کوي، يو پر بل بد نومونه ږدي.

له شرعي متن څخه د هر چا تعبير سوچه د خداى او د رسول شريعت نه پاتېږي، هر څوک چې تعبير ځنې وکړي، هغه د حق و ناحق شتونتيا لري، نو سل سلنه ځان حق او نور ناحق بلل، په مسلمانانو کې د يوه فکري مکتب حق هم نه جوړېږي. له دې امله بايد عوام او خواص ټول تعامل سره وکړي، هر څوک په دې هڅه کې شي چې که په حقه خبره زه پوه شوم، ټولنيز او کورني مشکلاتو ستونزې نه ايجادوي، هغه به منم. ځکه د دوى ترمنځ په شرعي فرعي مسلو کې اختلاف دى، هيڅوک د خداى د وجود په اړه اختلاف نه لري، د هيڅ نبي په اړه اختلاف نه لري، د کتابونو په اړه يې نه لري، د اخرت و حساب و کتاب په اړه يې نه لري، عبادات ټول مني، يوازې د کيفيت اختلاف يې پاتېږي، په دې وجه بايد تعامل سره وکړي، اتحاد وساتي، اختلاف پرېږدي، دغه انرژي چې په وړو ډلو يا انفرادي توګه يې يو د بل په مقابل کې لګوي، هغه دې د ټولې ټولنې او هيوادونو د ښېګڼو لپاره ولګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: په یوه کوڅه کې سلفي، دیوبندي، بریلوي، پنچپیري، مماتي او حیاتي ټول اوسي، که دوی تر خپل منځ د مناظرو او د حق و ناحق د ټاپو پر ځای ټولنیزو ښېګڼو ته توجو وکړي دا به تر هغه اولني کار هم په دنیا او هم په اخرت کې ورته غوره وي. لومړی کار دی الله دی چې معلومه کړي څوک حق دی او څوک ناحق، دین هم د هغه دی، سزا یې هم هغه ور کوي، حساب یې هم د ځان مسوولیت بللی دی، موږ ته یې دا حق نه دی راکړی، موږ ته چې څه راپاته دي په هغو عمل دی، بس خلاص. اما که دا کسان خپله کوڅه پاکه وساتي، دا هم دنیا شي هم دین، د نظافت امر په شریعت کې هم شوی دی او انساني مزاج یې هم غوښتنه کوي، که د یوې ډلې مړی وشي، ټول یې تجهیز او تکفین ته راشي دا به تر دې ښه وي چې هره ډله خپل کار وکړي. یوه جومات کې لمنځونه به یې تر دې غوره وي چې په څو مسجدونو کې لمنځونه وکړي، یو بل ته د ګټې هڅې به یې تر دې غوره وي چې یو بل ته د زیان لپاره کوښښونه وکړي.

زما په نظر دغه اختلافات ټول فرعي او لفظي جنجالونه دي، که په واقعیت یې څوک ځان خبر کړي، د ګټې او زیان پرتله یې وکړي، حتمن دې نتیجې ته رسېږي، چې نه یې په ورځه کڅه یوې کوڅې ته خیر رسېږي، نه درست هیواد ته او نه ټول امت ته؛ بلکې اختلافات هم د کوڅې په زیان دي، هم د هیواد او هم د ټول امت. له دې هر څه سره د دین او شریعت بدنامي هم پکې نغښتې ده. موږ په خپلو اختلافاتو نه یوازې ځانونه بدناموو، وطن ته زیان رسوو، د اسلامي امت وحدت و اتحاد ختموو؛ بلکې دین او شریعت دواړه هم مسلمانو او هم نامسلمانو ته بدناموو چې په دنیا او اخرت کې به یې مسوولیت ټول موږ ته متوجې وي.

۲۰/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومن او مسلمان څوک دي؟

د مسلمانۍ او مومنتوب ادعاوې به ډېرې اورو، ظاهرن خلک د مسلمانۍ ښکارندويي هم کوي، بېره ايله کول، جومات ته په ځغاسته تګ، پايڅې لوړې ساتل، په خبرو کې ځان د خدای دين ته نژدې بلل او ځينې نور رياکارانه کړنې موږ مشاهده کوو، البته که د مسلمانۍ او مومنتوب غوښتنو ته ځير شو، د اخلاقياتو په چوکاټ کې د دې خلکو کړنې راولو، نو ډېری اعمال به يې نه له مسلمانۍ سره سر خوري او نه به اخلاقي جواز لري.

د مسلمان او مومن د پېژندنې لپاره به هغه تعريف راوړم چې په حديث کې راغلی دی:

تَدْرُونَ مَنِ الْمُسْلِمُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ "، قَالَ: " تَدْرُونَ مَنِ الْمُؤْمِنُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ أَمِنَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ.(۱)

ژباړه: تاسو پوهېږئ مسلمان څوک دی؟ دوی ويل: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مسلمانان يې د ژبې او لاس له زيانه خوندي وي، بيا يې ويل: تاسو پوهېږئ چې مومن څوک دی؟ دوی ويول: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مومنان يې پر خپلو ځانو او مالونو امنتدار وګڼي.

اوس پوه شوو چې د دين له مخې مسلمان او مومن څوک دي؟ که موږ له ځان سره دغه معيار وساتو، په خپله ټولنه کې به څو مسلمانان او مومنان پر دغه معيار پوره وخېژي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم ټولنیز اعمال د مسلمانۍ او مومنتوب لپاره د پېژندګلوي معیار وبلل، که یو څوك په خپل شخصي ژوند کې ټول لمنځونه په جومات باندې کوي، حتا تهجد هم کوي، د قران کریم تلاوت هم نه ایله کوي، اما خپل ګاونډی ځنې په تکلیف وي، دا ښه مسلمان دی؟ د دغه تعریف له مخې هغه په ښو مسلمانانو یا تقوادارانو کې شمارل کېږي؟ که له همدې کس څخه خپل نژدې همسایه ډار لري چې زما مال غلا نه کړي، د کاروبار شریك یې پر خپل مال امین نه بولي، د کور د یوه دېوال شریك یې خپل ناموس ځنې خوندي نه ګڼي، د دې مومن د ډېرو لمنځونو، تلاوتونو، د شپې د تهجد، اذکارو او نورو شخصي اعمالو ټولنې ته څه ګټه رسېږي؟ هغه په دې سره دین ته ګټه رسولې ده که تاوان؟ خلك به د هغه له امله نور کسان چې له شخصي اعمالو سره ټولنیزو ته هم پام کوي، هم بدناموي، نه یوازې دغه دوه رنګه اعمال یې دین ته ګټه نه لري، بلکې هغه ته شخصن هم تاوان کوي، ځکه هغه څوك چې د الله یو امر مني او بل یې صرف نظر کوي، په قران کریم سخته ګوتڅنډنه ورته شوې ده، قران کریم ورته وایي تاسو د کتاب پر یوه برخه ایمان لرئ او له بلې انکار کوئ؟(بقره: ۸۵) دغه اعمال الله تعالی د یهودو ګڼلي، له دې امله نو دغه کار یې هم د ټولنې په زیان دی، هم د دین په تاوان دی او هم خپله د هغه شخص.

قران کریم که د یو قوم د هلاکت کیسه کړې ده، نو د هغوی ټولنیز بد اعمال یې د دې سبب ګڼلي دي، نه فردي اعمال، د یوه فرد اعمال تر هغه پورې منحصر پاتېږي، اما ټولنیز اعمال یې نورو ته سرایت کوي، خلك ځنې زیانمنېږي، د معاشرې په تاوان تمامېږي، له دې امله نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د مسلمانۍ او مومنتوب معیار ټولنیزې کړنې وګڼلې.

د یو شخص بډیره که وي که نه، ټولنې ته یې څه زیان رسېږي؟ اما که دوکه باز وي، خلکو ته زیان رسوي، یو څوك که د قران کریم تلاوت کوي که نه؟ زموږ یې په څه، ځان ته ګټه رسوي، خو که شیطان وي، ټولنې ته نقصان رسوي، پایښې لوړې ساتي که ټیټې، خلکو ته یې څه؟ اما که غل وي، یا د بل میرمنو ته په بد نظر ګوري، خلك ځنې په تکلفیږي. نور ټولنیز او فردي اعمال دې پر همدغو قیاس شي!

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسند احمد، مسند عبد الله بن عمرو بن العاص، ح: ۶۹۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟

حد، د حدود مفرد دی. لغت کې مانع ته وایي، د بدایع لیکوال وایي، پیردار ته هم ځکه حدّاد ویل کیږي چې خلګ له دخوله منعه کوي. د لیکوال په وینا چې حد هم انسانان د ګناوو له ارتکابه ډاروي. لیکوال یې شرعي تعریف داسې کوي: ټاکل شوی لازمي عقوبت دی چې یوازې د خدای حق دی، د تعزیر او قصاص برخلاف ځکه تعزیر ټاکلی نه دی او قصاص د بنده حق دی.(۱)

د (۲۰۱۸/ د جون/ ۲۸) تاریخ ماښام د بي بي سي رادیو راپور ور کړ چې طالبانو د هیواد په مغرب زون کې پر یوه میرمن د زنا حد جاري کړی چې ویډیو یې ټولنیزو رسینو ته راوتلې او ناسته میرمن په درو وهل کیږي.

دلته غواړم دوې خبرې راوسپړم. یوه دا چې په شریعت کې هدف د حد جاري کول دي او که اصلي موخه له حد څخه بل څه ده؟ دویمه دا چې ایا طالبانو غوندې یوه ډله واک لري چې شرعي حدود نافذ کړي؟

د لومړۍ خبرې په اړه د قران کریم دوه ایاتونه را اخلم:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ (۲)

ژباړه: او د غله و غلې لاسونه ور پرېکړئ، د دوی د عمل سزا او د خدای له لوري عبرت.

په دې ایت کې د (نکالا) نکره لفظ ثابته کړه چې له حد څخه هدف د خلکو عبرت دی او اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی. ځکه له نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه (۱۴۵۰) کاله پخوا د یوه سیستم لـه لارې لـه جرایمـو د مخینـوي چاره نه شوای عملي کېدای، نو لازمه وه چې که پر یو چا جـرم ثابـت شي او د تردید هیڅ عوامل یې نه وي، په ایینده کې د عبرت پـه خـاطر هغه کس ته سزا ور کوله کېده چې ټولنه په دې ډول له جرایمو خوندي شي.

یو بل ایت کې هم وایي:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَـةَ جَلْـدَةٍ وَلَا تَأْخُـذْكُمْ بِهِـمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُـونَ بِاللَّـهِ وَالْيَـوْمِ الْآخِـرِ وَلْيَشْـهَدْ عَـذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٣)

ژباړه: زانیه او زاني هر یو سل درې ووهئ، د الهـي دیـن لـه مخـې پـر دوی نرمي مه کوئ که رښتیا پر الله او اخرت باور لرئ او د دوی عذاب ته دې د مومنانو یوه ډله حاضره شي.

له دې ایتونو څخه څو خبرې ثابتې شوې؛ غل او زاني هغه چا ته ویل کېږي چې دواړو دا دواړه کارونه کړي وي؛ یانې سـل فیصـده بـاور بـه موجود وي چې دې کسانو دا جرمونه کړي دي، کله چې موږ په ټولنـه کې یو چا ته غل وایو، نو تر هغو یې غل نه بولو چې پر دې کار یې ونه وینو، د شریعت په برخه کې نور هم احتیاط اړین دی. ځکه دلته د یـو چا عزت او ځان له خطر سره مخېږي، له دې امله چې سـل سـلنه بـاور موجود نه شي تر هغو هیڅوک هم د حد جـاري کولـو شرعـي واک نـه لري.

په لومړي ایت کې د (نکالا) او په دویم ایت کې دا امر چې د مومنانو یوه ډله دې د هغوی حد ته حـاضره شي دا جوتـوي چـې حـد خپلـه د هغه مجرم او نورو انسانانو د عـبرت لپـاره یـوه وسـیله ده. د مومنـانو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضري څخه دا هم فهمېږي چې يوازې مومنان دي ورته راشي څکه هغوی پر دې حد باور لري، نو د هغوی د عبرت سبب کېږي او د طائفة له توري معلومېږي چې د دې کار لپاره به ځانګړي اعلانونه نه کېږي، بلکې د مسلمانانو يوه ډله به راځي او په پر ټلويزيون يې نشرول يا هم ويډيوګانې تر ثبتول، ناسم کار دی. څکه ټلويزيون او ويډيو يوازې تر ځانګړې ډلې پورې محدود نه پاتېږي او نه د مسلمان و نامسلمان قيد پکې ځايېږي. نامسلمان چې کله دا کار له لرې څخه ګوري، نو د دين په اړه ناسمه انګېرنه ترې اخلي او د مسلمانانو په اړه هم بد تصور ور سره پيدا کېږي. له دې امله بايد پر رسنيو د حدودو ويډيو رانه شي.

د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل د منعې موجب هم کېدای شي. مثلن: يو څوک د وچ مجبوريت له مخې غلا کوي، ايا دا کس چې د ځان د ژوندي پاتېدای يا د کورني مجبوريت له مخې يې غلا کړې ده، دا هم د حد لايق دی او بايد حد پرې جاري شي؟ يو څوک د چا د فشار له امله يو جرم کوي، ايا دا هم د حد وړ دی؟ يو څوک په بدني لحاظ کمزوری دی، د حد د زغملو وړتيا نه لري، که حد پر جاري شي نو د هغه ژوند له خطر سره مخېږي، ايا بيا به هم حد جاري کېږي؟

قران کريم د انسان ژغورنې په خاطر د حرامي غوښې د خوړلو اجازه ور کړې ده، نو که څوک د مجبوريت له مخې غلا وکړي، د حد وړ نه دی. يا هم د فشار له امله څوک يو داسې جرم وکړي چې بايد حد پرې جاري شي، خو د فشار له امله قران کريم د کفر ويلو اجازه هم ور کړې، نوکه په جبر جرم ته اړويستل شي حد بيا هم نه شته يا که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری وي، د حد زغم نه لري، نو هم حد باید پرې جاري نـه شي. ځکه یو خو انسان پکي وژل کېږي او دا کار شرعـن روا نـه دی، بـل دا چې که زیان زیات وي او ګټه کمه، بیا فقهي اصل دا دی چـې د زیـان مخه نیول لومړیتوب لـري. حـد هـم د شریعـت غوښـتنه ده او د انسـان ژوند ساتل هم، نو انسان تر حد مهم دی، د دې کس لپاره بـه د وخـت علماء اوقاضیان د نغدي جبیرې یا بلې سزا وړاندیز کوي، اما حـد بایـد پرې جاري نه شي.

د جرایمو مخنیوی نن په سیستم ډېر ښه کېدای شي. یعنې کله چې په ټولنه کې څوك وږی نه وی، ټولنیز عوامل یې جرم ته نـه هڅـوي، تـر دې وروسته بیا سیستم ورته جوړ شي چې تر جرم مخکې هغـه کـس د سیستم له مخې یا رسوا شي او یا د نیولو لوی خطر ورسره وي او بیا تر جرم وروسته هغه په ټولنه کې انزوا ته ټېل وهل شي چې په دولتي ادارو او خصوصي سکتور کې ورته کاري فرصـتونه کمېږي، دا ټـول د هغـه سیستم برخه دي چې نن یې د جرایمو په راکمولو کـې ډېـر مهـم رول لوبولی دی. پوښتنه دا ده چې که هدف د جرم مخنیوی وي، نو بیـا تـر حدودو باید پر سیستم ډېر ټینګـار وشي او تـر وسـه انسـان لـه جسـمي خسارې څخه وسـاتل شي. خـدای هـم د جـرم مخنیـوی غـواړي نـه د انساني بدن خساره. له دې امله اړینه ده چې لومړی په خارج کـې هغـه عوامل له منځه یووړل شي چې د جرم هڅونکي وي. مثلا: د فقر په لـه منځه وړلو کې پـوره هڅـې وشي. کلـه چـې ټولنـه د غربـت لـه کرښـې راووزي، بیا خلګ لېوني نه دي چې په لوی لاس غـلا وکـړي او ځـان هم ټولنې او هم خدای ته مجرم کړي.

د قران کریم څو ایاتونه د دې پاس خبرو ځواب وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (۴)

ژباړه: او الله پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي.

دا ایت په قران کې پنځه واره تکرار شوی دی. له دې څخه معلومېږي چې الله پر دې موضوع ډېر ټینګار کړی دی او په هیڅ صورت هم د بنده زورولو ته اجازه نه ور کوي.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (۵)

ژباړه: که چا یو کس د بل له بدلې پرته قتل کړ او یا یې په ځمکه کې فساد وکړ، ګواکې ګرده انسانیت یې قتل کړ او که چا یو نفس ژوندی کړ، نو ګواکې ټول انسانیت یې ژوندی کړ.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ (٦)

ژباړه: که چا تر ایمان وروسته له الله انکار وکړ، مګر هغه چې اړ ایستل شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

الله تعالی پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي، ډېر مهربان دی، له دې امله یې په ټولنه کې د جرمونو د مخنیوي قانون جوړ کړی، کله چې انسان یو داسې سیستم رامنځته کوي چې جرم بیخي له منځ یوسي یا یې ګراف را کم کړي نو ایا د خدای به دا خوښ نه وي؟ اصلي موخه تر لاسه شوه چې په انساني ټولنه کې د جرم مخنیوی وو، په دې سره هم ټولنه خوندي شوه او هم د شریعت موخه تر لاسه شوه. په حدودو کې داسې هم کېږي چې بې ګنا کس پکې ومري، بیا په اوس وخت کې چې یوه ډله دا کار کوي او هیڅ ډول د جرم ثابتونې وسایل په لاس کې نه لري، امکانات یې نه شته، قاضي یې لازمې زدکړې نه لري، تورن ته په محکمه کې د ځان سپینونې اجازه نه ور کوله کېږي، په دې صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه خدای د حد امر کړی دی او نه عقل اجازه ورکوي. دا مهال که هر څوک حدود جاري کوي یوازې دین او مسلمانان بدناموي نور یې هیڅ لاسته راوړنه نه شته. په وروستي ایت کې ثابته شوې ده چې انسان تر ایمان مهم دی، که ایمان مهم وای، نو خدای چا ته اجازه نه ورکوله چې په ظاهره کفر وکړي. له دې جوتېږي چې تر وسه باید د جرم په ورکولو کې انساني جمعي هڅې وشي چې لویه برخه یې باید په بهر نړۍ کې د هغو عواملو له منځه وړل وي چې انسانان یې له امله جرمونو ته اړ کېږي. تر دې وروسته دولتي سیستمونه دي چې خلګ له جرمه بندوي او که تر دې هر څه وروسته ثابته شي چې جرم یې کړی دی، دې سزا ور کړله شي.

امام بخاري یو روایت نقل کړی چې یو کس په روژه کې له خپلې ښځې سره جماع وکړه. تر دې وروسته رسول الله ص ته راغلی، خپل حال یې بیان کړ. هغه د ٦٠ روژو ورته وویل، ده ویل په وس مې نه دي، هغه د غلام د ازادي ورته ویل، ده بیا هم د کمزوري اقتصاد یادونه وکړه، هغه د ٦٠ مسکینانو د خوراک ورته وویل، ده بیا هم ناتواني وښوده. تر دې وروسته رسول الله ص هغه ته له ځانه خورما ورکړه او پر مسکینانو یې د وېش ورته وویل، خو هغه د خپل وږي اهل یادونه وکړه، رسول الله ص ورته وویل، خپل کور ته یې ور وړه.(٧)

له دې روایته معلومه شوه چې د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل رول لري چې په بېلابېلو ډولونو ممکن رامخې ته شي او له امله یې حد یا بیخي له منځه یووړل شي یا یې بڼه بدله کړای شي.

د غله او زاني له الفاظو ثابتېږي چې هغه مهال به حد جاري کېږي چې یو څوک زاني او غل وبلل شي. د شک له مخې چا ته دا نوم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ور کول کېداى. شريعت کې شک حرام بلل شوى، ان گومان يې گنا بللې ده او په ټولنيز ژوند کې بيا شکونه شخړې را پيدا کوي. يعنې نه شريعت شک ته اجازه ور کوي او نه ټولنه. نو معلومه شوه چې سل سلنه به يو څوک غل يا زاني بلل کيږي او بيا به حد جاري کيږي.

د طالبانو غونډې يوه ډله په کومو امکاناتو يو کس مجرم ثابتوي؟ قاضي يې د يوې ونې لاندې، د غره په يوه لمن کې هغه ثبوتونه له کومه کوي چې له امله يې يو کس سل سلنه مجرم ثابت کړي اوبيا شرعي حد پر جاري کړي؟ د زنا لپاره يوازې دا ثبوت بس نه دى چې له يو پردي کس سره ښځه يوازې وليدل شي، يا له يوه کس سره ميرمن وتښتي، يا يې پلار او بل قريب راولي او د زنا تور پرې پورې کړي. دا يو هم د شريعت له مخې د حد ثابتونې شواهد نه شي بلل کېداى.

د ټولو فقهاؤ پر دې اتفاق دى چې حدود جاري کول د امام کار دى. امام قرطبي په خپل تفسير کې د بقرې د قصاص تر ايت لاندې کاږي:

الرَّابِعَةُ- لَا خِلَافَ أَنَّ الْقِصَاصَ فِي الْقَتْلِ لا يقيمه إلا أولو الْأَمْرِ، فُرِضَ عَلَيْهِمُ النُّهُوضُ بِالْقِصَاصِ وَإِقَامَةُ الْحُدُودِ وَغَيْرُ ذَلِكَ، لِأَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَاطَبَ جَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْقِصَاصِ، ثُمَّ لَا يَتَهَيَّأُ لِلْمُؤْمِنِينَ جَمِيعًا أَنْ يَجْتَمِعُوا عَلَى الْقِصَاصِ، فَأَقَامُوا السُّلْطَانَ مَقَامَ أنفسهم فِي إِقَامَةِ الْقِصَاصِ وَغَيْرِهِ مِنَ الْحُدُودِ. (٧)

ژباړه: څلورمه مسله، په دې کې هيڅ اختلاف نه شته چې د قتل قصاص يوازې امير اخيستى شي، پر دوى د قصاص، حدودو او نورو اقامه فرض شوې ده، ځکه الله ټولو مومنانو ته د قصاص خطاب کړى دى، د قصاص لپاره د ټولو مومنانو راغونډول ممکن نه دي، نو د دوى

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو پر ځای د قصاص او حدودو په اقامة کې سلطان ځای ناستی شو.

امام قرطبي د بقرې له (۱۷۸) ایت څخه دا حکم استنباط کړی وو چې حدود د امام کار دی. که ډلې ټپلې دا کار وکړي نو ګڼې بدۍ ترې پیښیږي. په ټولنه کې انتشار جوړیږي، مجرم ته د سپیناوي وخت نه ور کول کیږي، وکیل نه شي نیول کېدای، د قاضي او محکمې معلوم ادرس نه شته، قاضیان هغه علمي وړتیاوي نه لري چې نن د یوه قاضي لپاره اړینې دي، د جرم ثابتونې هغه ډول امکانات چې یو دولت یې لري ډلې یې نه لري، له دې امله ډېر امکان شته چې بې ګنا کسان تر حدودو لاندې ونیول شي، په دې سره به هم د هغه حیثیت ته زیان ورسیږي او هم به له شریعت څخه مخالفت شوی وي، دا ډلې هغه شبهې او ګڼ منعه کونکي عوامل نه مرعاتوي چې فقهاؤ د حدودو د نفاذ لپاره اړین بللي دي. د حدودو ثابتونه نن ډېره سخته ده. طالبان زیاتره د زنا په تور کسان محکمه کوي، په داسې حال کې چې دا جرم دوی ته ثابتول که ناممکن نه دی، نو بیخي ډېر سخت خو دي؛ ځکه خلك په خپله اقرار نه کوي او شاهدان به یې په داسې حالت کې سره ویني لکه ستن او سپنسی، دا هیڅ امکان هم نه لري، د یو چا اقرار هغه مهال د شریعت له مخې د منلو وړ دی چې خپله راشي او دا کار وکړي، نه دا چې بل یې محکمې ته راوړي او بیا محکمه له هغه اقرار واخلي. رسول الله ص ماعز اسلمي ته څو واري وویل چې زنا به دې نه وي کړې، بلکې مچه به دې اخیستې وي او په غیږ کې به دې نیولې وي. له دې ښکاري چې هغه تر وسه د حد له اقامې ځان ساته، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د وخت ډلي کوښښ کوي چې يو څوك حد ته برابر کړي. له دي امله رسول الله ص امت ته داسي لارښووني کړي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " (8)

ژباړه: ابوهريرة رض له رسول الله ص روايت کړی چې ده ويل: يو بنده د بل بنده (عيب) په دنيا کې نه پټوي، مگر الله به دی په قيامت کې مستور کړي.

په دې اړه په مسند احمد کې له عبد الله بن عمر او هم له عقبه بن عامر څخه روايات نقل شوي.

له دي رواياتو دا ثابتيږي چې که يو څوك په تولنه کې کوم ناسم کار وکړي، نو لازمي نه ده چې محکمې ته خبره يووړله شي؛ بلکې که تولنيز فساد يې نه زيږاوه، ښه او افضله خبره دا ده چې پرده پرې وغوړوله شي. رسول الله ص يو بل حديث کې هم دا توصيله کړې ده:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ»

ژباړه: له عبد الله بن عمرو بن العاص څخه روايت دی چې رسول الله ص وويل: تر خپل منځ مو حدود معافوئ، که ماته د يوه حد خبر ورسيږي بيا واجبيږي.(۱۰)

امام ابو يعلی په خپل مسند کې يو روايت نقل کړی چې د يوه حد مهال اصحاب له رسول الله ص پوښتنه کوي:

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا عَفَوْتَ عَنْهُ؟ قَالَ: «ذَاكَ سُلْطَانُ سَوْءٍ الَّذِي يَعْفُو عَنِ الْحُدُودِ، وَلَكِنْ تَعَافَوْا بَيْنَكُمْ» (۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: دوی وویل: ای د الله رسوله! ته دی نه معافوې؟ ده وویل: هغه به ډېر بد سلطان وي چې له حدودو معافي کوي، لاکن تـر خپـل مـنځ حدود سره معافوئ.

له دي روایاتو معلومه شوه چې د یو مسلمان عیـب بایـد وسـاتل شي، دوهمه خبره دا ثابته شوه چې حدود د امام کار دی. ځکه نو رسول الله ص ته په راتلو حد واجبېده نه دا چې هر کس بـه دا کـار کـاوه. پـه دې وروستي حدیث کې رسول الله ص د سلطان یادونه کړې ده، ځکه حد د هغه مسوولیت دی، هغه به تر ټولو شواهدو وروسـته دا کـار کـوي؛ د رسول الله ص لوړه خبر همده ته متوجې ده.

سرچینې:

(۱)بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع، کتاب الحدود: ۷/ ۳۳، د ابو بکر علاء الدین الکاساني لیکنه، د دار الکتب العلمیة دویم چاپ)

(۲)المائـده: ۳۸) (۳)النـور: ۲) (۴)ال عمـران: ۱۸۲) (۵)المائـده: ۳۲)(٦)النحل: ۱۰٦)

(۷)تفسیر قرطبي(الجامع لاحکام القران) د بقرې (۱۷۸) ایت تفسیر: ۲/ ۲۴۵)

(8)صحیح مسلم, کتاب البر والصلة والاداب، باب بشارة من ستر اللـه عیبة في الدنیا، بان یُستر علیه في الاخرة: ۲۵۹۰)

(۹)ابوداؤد کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود مالم تبلغ السـلطان: ۴۳۷٦)

(۱۰)(ابـوداؤد، کتـاب الحـدود بـاب العفـو عـن الحـدود مـا لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷٦)

(۱۱)مسند ابي یعلي، مسند علي ابن ابي طالب: ۳۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت

سود ته په عربي کې (ربا) وايي، د المعجم الوسيط ليکوال وايي: د لغت له مخې ربا زياتوب ده، شريعت کې (فضل خال عن عوض شرط لاحد المتعاقدين) له بديل پرته هغه زياتوب دی چې په طرفينو کې پر يوه شرط کيږي. په اقتصاد کې سود دادی چې پوروړی به د د خاصو شرطونو له امله تر اخيستې اندازې زيات مبلغ ادا کوي.(۱)

د زياتوب په معنا قران کريم کې هم استعمال لري: ويربي الصدقات، معنا صدقې زياتوي، بل ځای وايي: وما آتيتم من ربا ليربو في اموال الناس فلا يربو عند الله. يعنې تاسو سود د دې لپاره ور کوئ چې له خلکو زيات مالونه په تر لاسه کړئ خو د الله په خوا کې نه زياتيږي.

لسان العرب کې راغلي چې ابو اسحاق ويل: دفع الانسان الشيء ليعوض ما هو اکثر منه، يعنې انسان يو شی ور کوي ددې لپاره چې بدل کې يې تر هغه زيات تر لاسه کړي. لسان العرب کې دا هم راغلي: كُلُّ قَرْض يُؤْخَذُ بِهِ أَكثرُ مِنْهُ أَو تُجَرُّ بِهِ مَنْفَعة فَحَرَامٌ. هر پور چې زيادت پرې واخيستل شي يا هم د بلې ګټې ذريعه شي حرام يا سود دی.(۲)

د سود د نوعيت په اړه خورا زيات اختلاف موجود دی. د سود يو شکل د ډېرو علماؤ ترمنځ متفق عليه دی چې پر پور له پوروړي څخه زياتوب دی، په نورو ټولو ډولونو کې يې خورا زيات اختلاف دی. حتا عمر فاروق ته يو قول منسوب دی چې هغه بيخي ويلي رسول الله ص مړ شو او موږ ته يې د سود پوره مفهوم روښانه نه کړ، ځکه په دې اړه خورا متعارض احاديث راغلي دي. دا پوره تاريخي ثبوت لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکیانو تر اسلام مخکې سود کاوه، رسول الله ص د حجة الوداع په خطبه کې یادونه هم وکړه چې زه لومړی د خپل تره سود حراموم، له دې امله ابن عباس د خپل ځان په اړه ویلي هم دي چې سود موږ کاوه او ډول یې هم تر نورو موږ ته ښه معلوم دی.

زما په اند پر پور د زیاتوب په اړه قران کریم هم وضاحت کړی دی چې فقهاء ورته ربا النسیئه وایي، قران وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ () فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ () وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [البقرة: 278 - 280]

ژباړه: ای مومنانو! له الله وډار شئ او که رښتیا مومنان یاست نور سود ایله کړئ، که مو دا کار ونه کړ نو د الله او رسول له لوري درته د جنګ اعلان دی او که مو توبه وکړه بیا تاسو ته یوازې خپل راس المال دی نه به تاسو ظلم کوئ او نه به پر تاسو ظلم کېږي، که پوروړی تنګ لاسی وي نو د اسانۍ تر وخته دې وخت ورکول شي او که صدقه وکړئ بیخي درته غوره ده البته که پوهیږئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې دلته همدا د پور پر سر زیاتوب غوښتل کېده چې الله منعه کړ او د مال خاوند ته یې یوازې د راس المال اجازه ورکړه چې په دې ډول به نه د مال پر خاوند ظلم کېږي او نه به پوروړی تر ظلم لاندې کېږي.

یو بل ځای هم وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [آل عمران: 130]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: اى مومنانو! په چندونو سود مه خورئ، له الله وډار شئ ګوندي بريالي شئ.

له دې ايته هم معلومېږي چې هغوى پر راس المال خورا ډېر زياتوب کاوه چې د ټولنې يوه طبقه يې بيخي استئصال کوله، له دې امله الله منعه کړل چې دا کار د انسانيت او اسلاميت خلاف دى.

ابن کثير تر دې ايت وروسته کاږي:

يَقُولُ تَعَالَى نَاهِيًا عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ تَعَاطِي الرِّبَا وَأَكْلِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً، كَمَا كَانُوا يَقُولُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ -إِذَا حَلَّ أَجَلُ الدَّيْنِ: إِمَّا أَنْ يَقْضِيَ وَإِمَّا أَنْ يُرْبِيَ، فَإِنْ قَضَاهُ وَإِلَّا زَادَهُ فِي الْمُدَّةِ وَزَادَهُ الْآخَرُ فِي الْقَدْرِ، وَهَكَذَا كُلُّ عَامٍ، فَرُبَّمَا تَضَاعَفَ الْقَلِيلُ حَتَّى يَصِيرَ كَثِيراً مُضَاعَفًا.وَأَمَرَ تَعَالَى عِبَادَهُ بِالتَّقْوَى لَعَلَّهُمْ يُفْلِحُونَ فِي الْأُولَى وَالْأُخْرَى.(3)

ژباړه: الله تعالى خپل مومن بندګان په چندونو د سود له اخيستلو او خوړولو منعه کوي، کله چې به د پور وخت راغى نو دوى په جاهليت کې ورته ويل، يا به پور پرې کوي يا به زياتوب مني ، که به يې ادا کړ (خو ښه)که نه د مال خاوند به موده وغزوله او پوروړي به په مال کې زياتوب ومانه، دا به هر کال همداسې کېدل، ډېر ځله به لږ مال څو چندونو ته ورسېد. نو الله تعالى خپل بندګان په تقوا امر کړل چې دنيا و اخرت کې بريالي شي.

زه چې څومره پوهېږم په دې اياتونو کې يوازې د پور ربا(ربا نسيئه) ياده شوې ده هغه ربا چې دوى ربا الفضل ورته وايي قران کې هيڅ ځاى نه ده ياده شوې وې. د ربا الفضل په اړه لومړى څو روايات را اخلم او بيا يې د متن په اړه خپل ملحوظات شريکوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الذّهب بالذّهب، إلا مثلاً بمثل، ولا تَشفوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا الوَرِق بالورِق إلا مِثْلاً بِمِثْلٍ، ولا تَشفُّوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا منها غائباً بناجز). والمقصود بالنّاجز أي الحاضر، وبالغائب أي ما هو مؤجّل(۴).

ژباړه: ابو سعيد خدري رض روايت کړی چې رسول الله ص وويل: سره په سرو مه ور کوئ مگر مثل په مثل، ځینې يې پر نورو مه زياتوئ، سپين په سپينو مه ور کوئ مگر مثل په مثل او ځینې پر نور مه زياتوئ او مه يې هم غايب په حاضر بدلوئ. له ناجز څخه هدف حاضر او له غايب څخه موخه اينده ادا کېدونکی دی.

وعن عثمان بن عفان رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الدّينار بالدّينارين، ولا الدّرهم بالدّرهمين).(۵)

ژباړه: عثمان بن عفان رض روايت کړی چې رسول الله ص ص ويل: يو دينار په دوه ديناره او يو درهم په دوه درهمه مه پلورئ.

عن عبادة بن الصّامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم: (الذّهب بالذّهب، والفضّة بالفضّة، والبرّ بالبرّ، والشّعير بالشّعير، والتّمر بالتّمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل، سواءً بسواء، يداً بيد، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم، إذا كان يداً بيد).(٦)

ژباړه: عباده بن صامت رض ويل چې رسول الله ص ص وويل: سره په سرو، سپين په سپينو، غنم په غنمو، اوربشې په اوربشو، خورما په خورما او مالکه په مالکه مثل په مثل، برابر او لاس په لاس(خرڅ کړئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د دې اصناف سره تغییر شي بیا چې مو خوښه وي هغه ډول یې خرڅ کړئ مګر لاس په لاس.

د دې حدیثونو په اړه څو پوښتنې را پورته کېږي:

۱/ سره په سرو یا سپین په سپینو یا هم دینار په دوه دیناره یا هم درهم په دوه درهمه که د جنس له مخې تفاوت سره ولري، نو بیا خو یو په خپل ذات کې لوړ قیمت لري او بل ټیټ؛ نو بیا یې مثل په مثل بدلول یوه ته زیان او بل ته ګټه لري او که دواړه د یوه جنس یې یو پر بل په خپل ذات کې غوراوی ونه لري، نو بیا د یوه درهم په بل بدلول، د یوه دینار په بل اخیستل یا هم سپین و سره څه ګټه لري؟ دا خو داسې مثال لري لکه نن چې یوه افغان یا هم یو ډالر په عیني همداسې بله افغانۍ یا هم ډالر بدل کړي، نو په دې کې سود د چیشي ده او ګټه یې څه ده؟ اجناس یا هم درهم و دینار خو د دې لپاره بدلیږي چې د سودا او لاس پر لاس کېدا یې یو بل ته ګټه ورسېږي، که نه دا لاس پر لاس کېدا یې بې معنا ده!

۲/ په حدیث کې د دې شپږو شیانو یادونه ولې شوې ده؟ د سودا لپاره خو تر دې ډېر زیات نور شیان هم وو، ولې یې یوازې دا څو شیان یاد کړي، ایا دا خو به د یوه اوږده بیان یوه ټوټه نه وي چې په سیاق و سباق کې یې ددې په اړه کومه بله یادونه شوې وي چې هغه دلته نه ده را اخیستل شوې او د مفهوم ګونګوالی له همدې نیمګړي بیان څخه رامنځته شوی دی؟ د حدیثو په نقل او افهام کې دا ډول تېروتنې خورا زیاتې شوې دي چې مفاهیمو ته یې خورا لویه صدمه رسولې ده.

۳/ خورما او دا نور یاد شیان که سره ورته وي او هیڅ ښه والی په خپل ذات کې نه لري، نو بیا یې لاس په لاس او مثل په مثل بدلول څه ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او که توپير ولري نو بيا خو به يو جم ښه وي او بل کمزوري او حتمي خبره ده چې د ښه په مقابل کې به کمزوری زيات ورکول کېږي، دلته څنګه خبره ګونګه شوې ده او دا نه ده روښانه شوې چې هدف يې څه دی؟ يو ډول خورما او دا ياد شيان يې هدف دي که هر ډول وي خو مازې به يې جنس سره يو وي او زياتوب پکې حرام دی؟ که زه عجوه خورما ولرم او له بل سره يې په يوه کيلو بل ډول خورما بدلوم، نو حتمي خبره ده چې هره خورما که ښه وي هغه کمزورې به يې په مقابل کې زياته ورکوله کېږي ځکه قيمت يې هم د يوې زيات او د بلې دا کم دی، نو د عيني جنس په بدلولو کې به يې ولې توپير نه کېږي؟ او که بيا يو ډول وي؛ نو په بدلولو کې يې ګټه جانبينو ته څه ده؟

۴/ زما په ګومان له دې حديثونو څخه چې کوم مفهوم په عمومي ډول اخيستل شوی دی دا نه د عقل پر تول پوره دی او نه د قران له بيان سره اړخ لګوي، له دې امله حتمي خبره ده چې له دې حديثونو هغه مفهوم واخلو چې هم يې عقل مني هم قران ته نژدې وي او هم يې نور حديث تاييد وکړي، د ابن عباس په يوه روايت کې داسې راغلي:

عن أبي صالح قال: سمعت أبا سعيد الخدري رضي الله عنه يقول: (الدّينار بالدّينار، والدّرهم بالدّرهم، مثلاً بمثل، فمن زاد أو استزاد فقد أربى، فقلت له: إنّ ابن عباس يقول غير هذا، فقال: لقد لقيت ابن عباس فقلت له: أرأيت هذا الذي تقول، أشيء سمعته من رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم، أو وجدته في كتاب الله عزّ وجلّ؟ فقال: لم أسمعه من رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم، ولم أجده في كتاب الله، ولكن

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدّثني أسامة بن زيد أنّ النّبي - صلىّ الله عليه وسلّم - قال: الرّبا في النّسيئة) (٧).

ژباړه: ابو صالح ویل له ابو سعید خدري رض مي واورېدل ویل یې: دینار به په دینار او درهم به په درهم وي، مثل په مثل، که چا زیادت وکړ یا یې زیاتوب طلب کړ نو سود یې وکړ. ما ورته وویل چې ابن عباس رض بل ډول بیان کوي، نو له ابن عباس سره مخ سوم، ورته ومې ویل: ته خبر یې چې دغه څه وایې؟ ایا داسې شی تا له رسول الله ص اورېدلی یا دې هم د الله په کتاب کې لیدلی دی؟ ده ویل: ما نه له رسول الله ص داسې څه اورېدلي او نه مې د الله په کتاب کې لیدلي دي، مګر ماته اسامه بن زیدرض حدیث بیان کړ چې رسول الله ص ویل: سود په نسیئه کې دی.

د ابن عباس رض حدیث روښانه کړه چې د عباده رض په حدیث کې یاد شوي شیان هم د نسیئې ربا برخه دي، په دې معنا چې په دې شیانو کې هم زیاتوب کول سود دی. یو کس څخه نن یو درهم اخلي سبا دوه ور کوي، دا د ناچارئ په وخت کې یو کار دی چې تیر وخت هم خلکو کړی دی او نن هم له ناچارئ پنا ور وړي؛ مګر الله پر انسانانو د مهربانئ له مخې دا کار حرام کړ او امر یې وکړ چې صدقه یا قرض باید ور کول شي چې انسان د نن اړتیا په پوره کړي او سبا ته تر پورو هم لاندې نه شي. همداشان خورما او یاد نور شیان ټول په همدې بنه یاد شوي دي؛ په حدیث کې دغه شپږ شیان ښایي له دې امله ذکر شوي وي چې زیات تبادله کیدل او د هغه وخت مشهور خوراکي یا د زیاتې اړتیا توکي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیرو حدیثو لپاره همدا یوه تشریح داسې ده چې هم یې له قران کریم سره سمون راولي او هم له دې حدیث سره، هم یې عقل مني او هم تر نیوکو لاندې نه راځي. ابن عباس رض د مکې دی او اسامه رض هم په مکه کې اوسېدلی دی، هغوی د مکې په حالاتو تر بل غیر مکي ښه خبر دي، نو د دوی خبره نسبت بل ته د منلو وړ ده. د قران د ایت په تشریح کې همدا د ابن عباس رض فکر ښه خوند کوي او د عباده بن صامت رض حدیث بیخي ور سره ټکر دی.

بیه یا سودا اصلا داسې وي چې یا یو جنس په بل ور کول کیږي او یا هم د جنس په مقابل کې کرنسۍ استعمالیږي یا هم یوه کرنسۍ په بله بدلیږي، نو که یو څوک زر افغانۍ را اخلي بیرته له بل څخه د همدې زر افغانۍ لوټ غواړي دا نه سودا ده او نه ګټه لري! خو که یو څوک سل ډالر واخلي په مقابل کې یې افغانۍ ور کړي نو دا هم ګټه لري او هم دا نن په بازار کې رواج ده. د دې لپاره چې د ربا فضل په اړه راغلي روایات هم له ځمکنیو حقایقو سره ولګېږي او هم یې د قران سمه تشریح کړې وي او هم د نیوکو مخه بنده شي همدا تشریح ورته کافي ده چې دا هم د ربا نسیئې په اړه دي؛ ځکه د نصوصو تشریح ته دا قاعده ده چې ګونګ او متشابه نصوص به په محکمو او واضحو نصوصو تفسیریږي، دا چې د عباده رض یا عثمان رض حدیثونه څو داسې عمده ستونزې لري چې بل ډول یې حل ممکن نه وو، له قران سره د نه توافق له امله یې ځینې کسان ردوي، له حدیثو سره د تصادم له کبله هم بعضي کسان پاملرنه نه ورته کوي، نور بیا دعقل له نګا ورته ګوري او هغوی د عقل پر تول پوره نه خېژي، له دې امله اړینه ده چې داسې تعبیر یې پیدا شي چې هم عقلي نیوکې باندې ونه شي او هم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قران و حدیث سره تصادم ختم شي. موږ تـر خپلـه وسـه دلتـه هڅـه وکړه چې همدا تعارض ختم کړو او په عیني حال کې حدیثو ته هم یـو داسې تعبیر ومومو چې د عقل خاوندانو ته د منلو ترڅنګ پـه عمـلي و عیني ژوند کې د پیښېدو وړ وي. مثلن: عجوه خورما پـه عینـي همـدې خورما څوك نه بدلوي، مګر داسې کېږي چې نـن یـې لـه تـا پـه پـور واخلي او سبا عینن همدومره خورما درته راوړي، مګر که څوك په دې کې ظلم وکړي او د یوې کیلو پر ځای سبا دوه کیلو وغواړي دا حرام او سود دی. همدا شان یوه توله سره یا سپین نن غواړي سبا همدومره بیرته در کوي خو که تر دې اضافه طلب کړي بیا سود دی او دارنګـه دا پاتـه ټول شیان او بل هر شی هم پر دې قیاس کېدای شي.

یوه ستونزه د همدې روایاتو په مفهوم کې وه چې ظـاهرا نـه لـه عقـل سره لګېدل او نه قران یا نورو حدیثونو سره. دویـم مشـکل پـه دې کـې دی چې سود څو ډولونه لري؟ زما په اند همدا یوه نوعه سود او بل هـر شی چې د همدې نسیئه سود په تعریف کې داخلېږي هغه هم سود دی که څه هم نن وجود ونه لري خو یو مهال په بلـه بڼـه را پیـدا شي. سـود دومره پیچلی کول چې د بیې ډولونو ته هم شـامل شي اصـلي مصـداق یې له خلګو څخه ورك شي هـم خلـګ سرګردانـه کـول دي او هـم د نصوصو سهي تعبیر نه کېږي.

بله ستونزه د ځینو کارونو په اړه ده چې ایا سود دي که نه؟ مثلن: د یوه کس موټرسایکل دی، که نغدې روپې ور کـړل شي دیـرش زره افغـانۍ غواړي او که د درو میاشتو پور وي، بیا څلویښت زره غواړي. ایا دا کار سود دی که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند دا سود نه دی، دا د کاروبار يو ډول دی. دلته زيادت له عوض پرته نه دی، بلکې جنس ته يې دوه قيمته ټاکلي دي او هر څوک چې په خپله خوښه ترې اخلي وړاى يې شي. د دې او قرض ترمنځ بايد شته توپير له پامه ونه باسو. دلته د جنس قيمت دی، زيادت د دې جنس د هغې استفادې په مقابل کې غواړي چې په دې وخت کې يې دا مشتري ترې اخلي او د دې بل سړي مال يې له کاروباره بند کړی دی چې بايد عوض يې ور کړي. دا د سودا يو ډول دی او هلته قرض وي، کله چې د خداى لپاره قرض ور کړل شي او بيا د پوروړي په خپل وخت کې اداينه په وس کې نه وي نو د زړسوي وړ دی نه د دې چې نور هم تر پښو لاندې شي.

يو بل ډول سودا اوس هم رواج ده او فقهاؤ هم بحث پر کړی دی. يو کس بل ته جنس ور کوي خو قيمت يې لوړ ورته ښيي، بيرته همدا مال ځاى پر ځاى ځيني اخلي په کښته بيه، ايا دا سود دی که نه؟

زما په گومان دلته دوه صورته دي؛ يو دا چې دا مال خپله د مال مالك بيرته واخلي بل دا چې دا مهال بل کس ته په ارزانه نرخ ور کړي. که مالك د بادامو من په پنځه سوه افغانۍ لومړی پر يو کس خرخ کړي خو بيرته يې همدا من له هغه په درې سوه افغانۍ رانيوی، نو دا سود ته نژدې يو صورت دی؛ ځکه که د مال قيمت پنځه افغانۍ وي نو بيا يې مالك ولې په درې سوه رانيسي او که درې سوه وي نو پر هغه يې ولې په پنځه سوه شمار کړی دی؟ دلته اصلن جنس نه ور کول کيږي خبره ټوله د نغدو پيسو ده، کله چې پيسې ور کړي نو هغه خپل حاجت په پوره کوي نو تر دې سودا قرض ښه دی. که يو څوك د يوې مياشتې لپاره همدا معامله کوي نو که نن هغه د مال رانيولو پيسې نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنس په لوړ قيمت د دې لپاره اخلي چې بيرته يې په ټيټ قيمت د دې لپاره خرڅ کړي چې پيسې لاس ته راوړي نو ارو مرو د هغه جنس ته اړتيا نه ده بلکې پيسې غواړي خو دا چې مخامخ د سود غوښتنه نه شي کولای، نو دا يې يو ډول يا يو بل شکل ورته ټاکلی دی.

2018/11/13

سرچينې:

(١)(المعجم الوسيط، باب الراء: ٣٢٦/١)

(٢)(لسان العرب، فصل الراء المهمله: ٣٠٤/١٤)

(3) (تفسير ابن كثير ت سلامة (2/ 117)

(۴)بخاري، کتاب البيوع، باب بيع الفضة بالفضة، ح: ٢١٧٧)

(۵)مسلم، کتاب المساقات، باب الربا، ح: ١۵٨۵)

(٦)مسلم، کتاب المساقات، باب الصرف وبيع الذهب بالورق نقدا، ح: ١۵٨٧)

(٧)مسلم، کتاب المساقات، باب بيع الطعام مثلا بمثل، ح: ١۵٩٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو محور یو تعبیر

په قران کریم کې الهي وینا ده:
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا .(۱)
ژباړه: او ټول د الله پر رسۍ منګولې ښخې کړئ او اختلاف مه کوئ.
له دې ایت څخه معلومه شوه چې اختلاف ناسم او اتفاق د خدای تعالی موخه ده. اما دا چې قران کریم یو جاري متن دی، د یوه کس تعبیر د خپل محیط، غوښتنو، علم، رواني و مالي حالت، زمان او مکان ته په کتو له بل څخه توپیر لري، له دې امله له دین او شریعت څخه د انسانانو تعبیرونه هم توپیر لري. په مسلمانانو کې ګڼ مذاهب د دې ادعا ژوندي ثبتونه دي. یعنې اختلاف یوه طبیعي پدیده ده؛ تر یوه حده ګټې هم لري، اما کله بیا په زیان اوړي. له دین څخه په یوه خاصه جغرافیه کې، د یوه ملت ترمنځ چې زیاتره کسان یې د یوه مسلك پیروان هم وي، اختلاف او ګڼ تعبیرونه په تېره بیا هغه چې ټولنیزې شخړې ور سره تړلې وي او په ټولنه کې د حساسیتونو د را پورته کولو سبب کېږي؛ د ګټې پر ځای زیان لري.
د یوې زمانې شرایط له بلې سره توپیر لري، حتمي خبره ده چې له دین څخه انساني تعبیر به هم فرق کوي. د یوه چاپیریال اغېز له بل سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرق کوي؛ ديني و شرعي تعبير هم ور سره هممهاله بدلېږي، د يوې ټولنې غوښتنې د بلې معاشرې له تقاضاؤ څخه جلا وي، له دې امله چې انساني علم د خپل کلتور، ټولنې او محيط له محدوديت څخه ځان تر اوسه نه دی خلاص کړی؛ د شريعت او دين له متن څخه تعبير يې هم د دې اجباري شرايطو تر سيوري لاندې کېږي او پسې غوړېږي.

اوس که ټولنه همداسې خپل طبيعي مسير ته ايله کړله شي؛ نو د عقل او مشاهدې له مخې جامعه ورو- ورو انتشار ته نژدې کېږي؛ ځکه هر کس چې له بل سره په رنګ، قد، ظاهري جوړښت کې څومره توپير لري همدومره توپير د فکر، علم، رواني حالت، تحليل و تجزيې، بشري تجربې، د زمان و مکان اجباري حالاتو او د کورنۍ و ټولنې د توپيري شرايطو او... له مخې هم لري.

دا ياد ټکي هغه حقيقتونه دي چې نن به څوک انکار ترې ونه کړي. دا ټول شيان له يوه متن، د يوه کس له شخصيت، له وينا، د يوې پيښې له مشاهدې او نورو څخه د يوه کس تعبير له بله بېلوي. عيني همدا معامله د دين اوشريعت له متونو سره هم کېږي او هم شوې ده؛ موږ د دې هر څه شاهدان يو. زموږ په هيواد کې دا نن پر يوه وخت د دين او شريعت له ادرسه ځينې شيان د يوه، دوو يا بسته ډلې له لوري ناروا دي او بل لور ته بيا همداسې کسان او ډلې شته چې عيني همدا شيان روا بولي. په يوه ټولنه کې خلګ د دې کسانو د مختلفو تعبيرونو له امله په دوه کې حيران شي. له دې امله په يوه هيواد کې د ملت او وطن دواړه په ګټه د پوهانو اختلاف نه؛ بلکي د نن غوښتنه اتحاد دی.اوس مهمه دا ده چې له دې حالت سره څه بايد وشي، څنګه دا روان وضعيت کابو کړای شي او حللار يې څه کېدای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند نن زموږ ملي، بشري او شرعي اړتیا دا ده چې په ټول هیـواد کې له دین او شریعت سره د ټړلو مسلو په اړه تعبیـر یـو محـوره شي. دا کار غیر شرعي نه دی، بلکې زموږ د بشري اړتیا له مخې عیني شریعـت دی. فقهي قاعـده ده("الحاجـة تنـزل منزلـة الضرورة، عامـة کانـت أو خاصة")(۲) یعنې حاجت د ضرورت ځای ناستی دی، عـام او خـاص یې توپیر نه لري. د ضرورت مهال بیا د ممنوعه شیانو استعمال ته جـواز ور کول کېږي. (۳)

یو محوره تعبیر په څه معنا؟ زما هدف دا دی چې د ټول هیواد په کچه دې یـوه داسـې اداره جـوړه شي چې لـه دینپوهـانو رانیـولې بیـا تـر ټولنپوهانو، تاریخپوهانو، روانپوهانو، اقتصاد پوهانو، د نړۍ والو اړیکو تر سپیشلستانو، سیاست پوهانو او... ټول پکې را غونـډ وي او د هـرې مسلې په اړه تر هر اړخیز بحث وروسته یوه فیصله وشي او هغه پـه ټـول هیواد کې له هر ډول تبعیض، تعصب او توپیري چلند پرته عملي شي.

دا کار څوک کولای شي؟ دا کار یوازې دولت کولای شي او نن یې د ټولنیز امن، سیاسي استقرار، له انتشاره د مخنیوي، اقتصادي گټـو، مـلي مسایلو او له دین، هیواد او ملت څخه د دفاع په خاطر دنـده ده چـې دا ډول یو محور جوړ کړي او ټول هیواد یې د عامه پوهـاوي لـه لارې پـه ارزښت پوه کړل شي او خلگ د دیني، ملي، قانوني او بشري و اخلاقي مسوولیت له مخې دې ته وهڅول شي چې ټولي پوښتنې دې ادارې تـه وړاندې کړي او په ټول هیواد کې یوازې د همدې ادارې لـه لـوري ور کول شوې فتواوې د عمل وړ وبللې شي.

د دې کار گټې به څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټې يې ښې ډېرې دي، خو زه يې دلته يوازې څو ځانګړې فايدې ذکر کوم. لکه مخکې مې چې وويل، د يوه ځای شرايط نسبت بل ځای او هيواد ته فرق کوي، د يوه قوم کلتور او عادات و عرف له بله جلا وي، له دې امله شرعي تعبير هم ور سره بدلېږي. که موږ په هيواد کې د شريعت له حساسې او اساسې پديدې سره همدغسې برخورد وکړو لکه د هغه ارزښت او اغيز ته په کتو چې ور سره مناسب دی، نو کولای شو چې هيواد ته د را واردېدونکو شرعي تعبيرونو مخه ونيسو. خو لوستونکي به دا پوښتنه دلته کوي چې ولې يې بايد مخه ونيسو؟ ايا دا کار مخينه هم لري؟ ځواب يې د يوه فقهي عالم په دې الفاظو کې دی:

وكثيرٌ من فتاوَى الفُقهاء بُنيَتْ على مُراعَاة الزَّمانِ الَّذي كانو فيه، والبَلَد الَّذي عاشُوا فيـِه، فلا تصلحُ تعديَـةُ ما أَثَّـر فيـه العُرفُ من الفتـاوى والأحكامِ إلى غيرِ أهلِ العُرفِ الَّذي أَثَّر فيها، إنَّمـا تُعتـبرُ خاصَّـةً بـذلكَ الزَّمانِ أو المكانِ، ويُراعَى العُرفُ المستجدُّ في تطبيقِ الأحكامِ علـى مـا يُناسبُهُ. (۴)

د فقهاؤ ډېرې فتواوې د هغې زمانې زېږنده دي چې دوی پکې وي او د هغه ښار(حالت په نظر کې نيول) شوی چې دوی پکې اوسي. نو هغه فتواوې او احکام چې کلتور(عرف) پکې اغيز کړی وي؛ د دې وړ نه دي چې د دې اغيزناک کلتور له اهل څخه يې دې بل قوم ته يووړلې شي؛ بلکې دا يوازې په هغه زمانه او مکان کې د اعتبار وړ دي او د احکامو په تطبيق کې چې څنګه مناسبه بلل شوې د هماغه موجود کلتور رعايت شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: زموږ په ټولنه کې دیني ارزښتونه خلك د خپل سر په بیه پالي؛ که موږ خپلو خلګو ته شرعي ارزښتونه داسې ور وپیژنو چې د زمانې له غوښتنو، د مکان له تقاضاؤ، د کلتور له مسایلو او خلکو لـه محـیط سره د تصادم پر ځای توافق راشي، نو ایا دا تعبیـر بـه شریعـت تـه نـژدې، د خدای تعالی خوښ، د ملت او هیواد په ګټه او کـه هغـه تعبیـر چـې نـه زموږ شرایطو ته پکې پام شوی وي، نه زموږ غوښتنې ور معلـومې وي، نه زموږ له کلتوره خبر وي، نه زموږ ملت او ولـس د دې تعبیـر غوښـتنه ځنې کړې؟ بلکې هغه تعبیر یو پردی دی، په دې معنا چې زموږ لپاره نه دی شوی، بلکې د هغه لوړی هدف، بل هیواد، بل ملت، د بل ګټـې، د بل کلتور او د بل ملت شرایط وو؛ نو بناء زموږ هیڅ په پام کې هلته نه دې نیول شوي، له دې امله دلته په راواردولو یـې زمـوږ ملـت او هیـواد یوازې زیان ویني.

په واردېدونکي تعبیر کې یو ټکی دا هم دی چـې زمـوږ لـه هیـواده د زدکړو لپاره کسان یوه هیواد ته نه ځي چې ټول زدکـونکي پـه یـو رنګـه شرایطو، محیط، مکان، غوښتنو او د یوه مذهب له تګـلارې سره سـمه زدکړه وکړي، بلکې د تحصیل په موخه زموږ هیوادوال بېلابېلو هیوادونو ته ځي چې د هر هیواد دیني تګلاره جلا ده، سیاسي غوښتنې بېل دي، کلتوري، محیطي او معاشرتي مسایل توپیر کوي، ان نن ځینې مسـلمان هیوادونه یو د بل په مقابل کې ولاړ دي او دې شخړو د دین او شریعت پر تعبیر هم ژور اغېز کړی. زمـوږ زده کـونکي چـې کلـه راسـتنېږي، د هغوی پوره اغېز ورباندې وي او دلته په ټولنه کـې کوښـښ کـوي چـې هغه څه خلکو ته ور زدکړي او تر یوه حده یې عملي کړي چې د خپلو تحصیلاتو په دوره کې یې په بل هیـواد کـې زده کـړي وي، نتیجـه یـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې انتشار، یو د بل تکفیر، نه زغم، شخړې، اختلاف، د ولسونو ترمنځ بې اتفاقي، د تاریخي اشارو له منځه وړل، کلتوري و عنعنوي مسایل په لخته وهل، د خپل هیواد او ملت شرایط په پام کې نه نیول، زمان و مکان له پامه اچول، تر خپل ملت، هیواد او پوهانو د بل هیواد، ملت او پوهانو ته درناوی در لودل او حتا جنګونو و وژنو پورې خبره ورسیده؛ دا ټول د راوارېدونکي شرعي تعبیر نتیجه ده چې موږ یې نن شاهدان یو.

د عباداتو، حلال و حرام او ثواب و عذاب په برخه کې به ولس په دې توګه له ذهني ګډوډۍ او اختلاف څخه وساتل شي؛ ځکه د هرې مسلې او پدېدې په اړه به یوه فتوا وي، د مسلې او پدېدې هر اړخ، حساسیت او ارزښت به په نظر کې نیول شوی وي او یوازې د یوه عالم فتوا به نه وي، د هیواد په کچه به جید علماء را ټول وي، په شرایطو پوره او وړ کسان به وي، ور سره جوخت به د نورو اړوندو علومو متخصصین هم ناست وي چې د مسلې او یوې پدېدې پر ټولو اړخونو رڼا واچوي او تر متفقه رایو یا اکثریت رایو وروسته له باوري دلایلو سره ور کول شي. د دې فتوا د اوږمهالي توب او لنډمهالي والي واک به هم له دې ادارې سره وي او ټولې دولتي و نادولتي ادارې به د دې ادارې د فتوا په عملي کولو مکلف وي(۵).په دې توګه به ولس ته یوه معتبره دیني مرجع په لاس ور شي، خلک به له اختلافه وساتل شي، د عباداتو، حلالو، حرامو، نیکۍ او بدۍ بریدونه به د ټولو لپاره یو ډول وټاکل شي.

د هیوادوالو د مالي زیان مخنیوی به وشي؛ ځکه اوس زموږ ملت په یوه وخت کې د ګڼو هیوادونو تر اغېز لاندې دی او د یوه شرعي تعبیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه ټول ملت سره یوه خوله نه دی. له دې امله هر څوک چې د کـوم هیواد تر اغېز لاندې وي هغوی خپل کسان او هغه څوک چې خبره یې پر چلېږي د زده کړو او فتوا لپاره د هغه هیواد مدرسو او ادارو تـه لېږي چې په دې سره زموږ له هیواده پانگه وزي او د نورو پـه هیوادونـو کـې مصرفېږي. د دې زده کونکو که احصایه وشي او مصارفو تـه یـې دقیـق حساب وشي، نو زما په اند میلینونه ډالر به مو هر کال له هیواد څخه بهر ته وزي او دا زموږ د ملت لپاره په اوسنیو شرایطو کې یوه نـه جبرانېـدونکي ضایعه ده.

په هیواد کې د ظرفیتونو کچه ور سره لوړېږي؛ که موږ په شعوري توگه دې کار ته ملا وتړو، په هیوادوالو کې مو پر خپلو ځانو او خپلـو علـماؤ باور زیاتېږي او خلک به مو د خپلو ظرفیتونو پـر لوړولـو فکـر وکـړي. موږ ته به دیني رهبران د خپل هیواد وي، زمـوږ د ولـس دینـي ایـډیال کسان به مو خپل وي، ظرفیتونه به مو خپل وي او هر هنر او کمال بـه د دې هیواد او ملت له منځه وي او د دې هیواد و ملت لپاره به په مصرف رسېږي.

خلکو ته به په پوښتنه کې او علـماؤ تـه بـه یـې ځواب ور کولـو کـې اساني وي؛ یو لورته به پوښتونکي په خپله ژبه له خپلو علماؤ څخـه لـه هر ډول ډار او خوف پرته مسلې پوښتي او بل لور ته بـه یـې د محیطـي شرایطو تشریح، د زمـان و مکـان محـدودیتونو بیـان، د کلتـوري مسـلو توضیح او نورو دې ته ورته ټکو بیان ته اړتیا نه وي، ځکه علماء به هـم د دې ځای وي او په دې ټولو شیانو به پوهېږي. په دې توگه به د علماؤ پوهاوی او بیا د علماؤ له لوري د ولـس پوهـاوي کـې د پـام وړ اسـاني رامنځته کېږي چې دا مهال ورته سخته اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار کولای شي چې زموږ هیواد او ملت تر شرعي پوښښ لاندې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو څخه خوندي کړي؛ ځکه موږ به د هغوی وارداتو ته اړتیا نه لرو په هیواد کې دننه به خپل تعبیر د خپلو ظرفیتونو په مټ پوره کولای شو. په دې توګه به وتوانیږو چې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو ځان هیواد او ملت خوندي کړو.

ولس به له روحي شکنجې خلاص شوی وي؛ عوامو ته د یوه شي په اړه مختلف نظرونه د هغوی د اذیت سبب کیږي، کله یو ملا ورته وایي، دا حرام دي، بل بیا ورته وایي، نه روا دي. عوام د دین په اړه شکمن شي، ذهنن زوریږي او له ملایانو په خپلو منځو کې شکایتونه لري. که په هیواد کې د فتوا او دیني تعبیر لپاره یو محور جوړ شي او هر څه له دې یوې لارې نشر شي، نو عوام به له دې لوی امتحان او مشکل څخه ساتل شوي وي.

د علماؤ حیثیت ته دې حالت سخته صدمه ورسوله؛ که په هیواد کې دا کار یوه اداره پر غاړه واخلي او د ملت و دولت دواړو مرسته ورسره وي، نو د علماؤ حیثیت به ور سره وساتل شي او په ټولنه کې به د هغوی په اړه د منفي نظر کچه کمه شي.

دا اداره به د نویو ظرفیتونو د تولید یوه ښه ذریعه وي؛ له دې لارې به تجربه شوي، روزل شوي او په هره برخه کې مالوم شوي وړ کسان ټولنې او دولت ته وړاندې کیږي. د امامت لپاره به له دې ځایه په شرایطو پوره کسان ټاکل کیږي. د خطابت او ویناؤ لپاره به له دې ادرسه اهل کسان معرفي کیږي او د شرایطو له پوره کېدا سره به د هغوی ټوله ماضي له ادارې سره ثبت وي، په ټولنه کې د ور سپارل شوي کار په اړه به یې څوك اندیښنه نه لري ځکه هغه له وخته د همدې ملي ادارې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیږ کې پالل شوی، د همدې ملت او هیواد د خدمت لپاره او خپلو خلګو ته د الهي پیغام رسولو په خاطر؛ ځکه به نو ملت او دولت دواړه پر دې کسانو د دندو په ور کړه کې باور کوي او هغوی به هم په پوره صداقت، ایمانداري او مسوولیت وظیفه مخته وړي.

دین به له بدنامۍ وساتل شي؛ دلته دا اوس هم داسې شرعي تعبیرونه وجود لري چې یو بل سره ردوي، تر خپل منځ سره ټکر دي؛ ان له دې امله جګړې رامنځته کېږي، په دې سره بیا ځینې کسان پر دین نیوکې کوي او په نړۍ واله کچه هم سوالونه پیدا شوي دي چې ولې د یوه دین او یوه هیواد و ملت وګړي د یوه بل په وړاندې د جنګ میدان ته شوه کېږي؟! که موږ هر چا ته اجازه ور نه کړو، نو اختلاف کمېږي او تر ډېره بریده د شخړو مخه نیول کېږي او دا نیوکې به هم تر ډېره حده کمې شي.

له دینه د خلکو د بې زارۍ ګراف هم ور سره کمېږي؛ د کابل په صدارت څلور لارې کې چې چاودنه وشوه، زیات ملکي کسان یې شهیدان کړل او میرمنې و ښځې هم پکې وې؛ تر دې وروسته یوه ویډیو پر رسنیو راغله چې یو کس له دینه د بې زارۍ اعلان کوي، سبب یې همدا خشونت بولي، دی فکر کوي چې اسلام د همدې کارونو اجازه ور کړې او همدا امر کوي؛ دا نو یوازې یوه پېښه نه ده؛ بلکې که ټولنیزې رسنۍ تعقیب شي، نو ډېر کسان به پیدا شي چې پر دین به همدا نیوکه په مستقیم یا نامستقیم ډول کوي. دا خبرې تر عوامو او هر قشر پورې رسېږي او په ټولنه کې له دینه د انکار ګراف هم ور سره لوړېږي او یو ډول تشنج او شخړو ته لار هوارېږي. ځینې کسان بیا د خپلو مخالفینو په وړاندې له دې تور څخه کار اخلي او خبره د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کسانو وژلو ته رسېږي. لکه په کابل کې فرخنده او په پېښور کې مشال خان. که تعبير او فتوا له يوه محوره شي، نو دا ګراف به په لنډ وخت کې ور سره را کم شي.

پر وخت به خلکو ته د پوښتنو ځوابونه په شرعي قانع کونکو دلايلو ور کول کېږي؛ د معقوليت و منطقيت معيار ته به پکې پام کېږي او له مسلو سره به احساساتي چلند نه کېږي. د مسلو په ځواب کې به د يوه مسلك د حتمي حق ثابتونې پر ځای به د حق و حقيقت پله درنه وي او ځمکني حقايق به په پام کې نيول کېږي، د يوه فردي تمايل پر ځای به د يوه جمعي شعور نمايندګي کوي. د يوه فرد په توګه به يې له نتايجو او حساسيتونو بې تفاوته نه وي، بلکې له پيله به د فتوا حساسيت او پايلې په پام کې نيول کېږي.

پر روانو حالاتو د کابو کولو ښه تګلاره زما په اند همدا ده چې د شرعي تعبير يوه مرجع رامنځته کړل شي او په دې توګه به يې دولت د کنټرول، مديريت کولو او په شرعي برخي کې ور څخه د خدمت اخيستلو زمينه هم اسانه کړې وي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچينې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۳)

(۲) القواعد الفقهيه وتطبيقاتها في المذاهب الاربعة، القاعده: ۵۲، مخ: ۳۵۵/ ج: ۱، د محمد مصطفی الزحيلي ليکنه)

(۳)الفتح القدير، کتاب الصلح، مخ: ۴۰۹، ج: ۸، د علامه ابن الهمام تاليف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)تیسر علم اصول الفقه، الدلیل السابع العرف: ۱/ ۲۱۳ ، د عبد الله بن یوسف الجدیع لیکنه)

(۵)شرعي احکامو کې اوږدمهالي او لنډ مهالي د خلکو د حالاتو موافق رامنځته کیږي. یوه حدیث کې دي چې رسول الله ص خلک هدیرو ته له تلو منعه کړل، څه مهال وروسته یې بیا اجازه ور کړه. ځکه د حالاتو غوښتنه همدا وه.(سنن الترمذي، ابواب الجنائز، باب ما جاء في زیارة القبور: ۱۰۵۴) د مکې مکرمې له هغه ډول جوړېدا څخه هم رسول الله ص مخ واړاوه چې لومړي ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه. لامل یې د مکیانو نوي مسلمانېدل بلل چې هسې نه پر خلکو یې ورانی او بیا نوی تعمیر منفي اغیز وکړي. (صحیح مسلم، کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها: ۱۳۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشورا په رواياتو کې

د عاشورا روژې، فضايل، وختونه او شمېر يې هغه څه دي چې د اهل سنتو او شيعه ډلې ترمنځ پکې زښت زيات اختلاف شته، تر دې هم ورهاخوا خپله د اهل سنتو ترمنځ هم ټول مذهبونه او ديني فکري مکتبونه سره په يوه خوله نه دي. څوك يوه د لسم روژه نيسي-، څوك نهم او لسم دواړې، يو شمېر يې لسم او يولسم نيسي، البته داسې څوك لا هم شته چې يوه مخکې او يوه وروسته ترې نيسي.
په دې اړه تر دومره ستر اختلاف وروسته انسان فکر کوي چې کوم لورى غوره کړم او د کومو دلايلو له مخې؟ په دې مقاله کې هڅه کوم چې د موضوع اړوند ټول صحيح الاسناده روايات راړوم، يو د بل تر څنګ يې کښېږدم، د درايت او روايت په اصولو يې وتلم.
د رواياتو له مخې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نيوله، ځکه په دې ورځ مشرکانو هم روژه نيوله او د کعبې غلاف يې هم بدلاوه.
خو بل لور ته وايي چې رسول الله ص مدينې ته راغى نو يهودو روژه نيوله له پوښتنې وروسته ورته جوته شوه چې دا ورځ د موسى ع د بري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ ده له دې امله دوی روژه نیسي، نـو رسـول اللـه ص ص هـم روژه کړه او خلکو ته یې د روژې امر وکړ.

په مسلم کې له عائشې رض څخه روایت دی:

أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصِيَامِهِ.(۱)

ژباړه: قریشو په جاهلیت کې د عاشورا روژه نیوله بیا یې رسول الله ص هم د نیولو امر وکړ.

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نیولـه او هم یې خلکو ته امر کړی و، خو بل لورته بیا وایي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَـلَّى اللـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا، يَوْمَ عَاشُـورَاءَ، فَقَـالَ لَهُـمْ رَسُـولُ اللـهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُـومُونَهُ؟» فَقَـالُوا: هَـذَا يَـوْمٌ عَظِيمٌ، أَنْجَى اللهُ فِيهِ مُوسَى وَقَوْمَهُ، وَغَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ، فَصَامَهُ مُـوسَى شُكْرًا، فَنَحْنُ نَصُومُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَنَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ رَسُـولُ اللـهِ صَـلَّى اللـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ، وَأَمَـرَ بِصِيَامِهِ».(۲)

ژباړه: ابن عباس رض وایي رسول الله ص چې مدینې ته راغـی یهـود یې ولیدل د عاشورا د ورځې روژه نیسي.، وې ویـل: پـه دې ورځ روژه ولې نیسئ؟ دوی ویل: دا ډېره ستره ورځ ده، دا هغـه ورځ ده چـې اللـه بني اسرایلو او موسی ع ته نجات ورکړ او فرعـون و دده قـوم یـې غـرق کړو. نو موسی علیه السلام د مننې پـه پـار روژه ونیولـه، مـوږ هـم روژه نیسو؛ رسول الله ص وویـل: زه تـر تاسـو موسـی ع تـه نـژدې یـم، دی وایي؛ رسول الله ص روژه کړه او امر یې هم په وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مدينه کې د دې روژې امر کړی دی او هم يې خپله روژه کړه.

البته په دې اړه له ابن عباس رض څخه بيا داسې روايت دی:

حِينَ صَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ» قَالَ: فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ، حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.(۳)

ژباړه: کله چې رسول الله ص د عاشورا روژه ونيوله او امر يې هم په وکړ، اصحابو وويل: دالله رسوله! يهود او نصارا د دې ورځې درناوی کوي؟ نو رسول الله ص وويل: راتلونکی کال به د نهم روژه هم ورسره نيسو. راوی وايي: تر راتلونکی کال وړاندې رسول الله ص ومړ.

له دې څو خبرې ښکاري: رسول الله ص روژه کړه خلکو ته يې امر هم وکړ، البته په دې خبر نه دی، چې يهود هم د دې ورځې درناوی کوي، کله چې خبر شو، نو دمخالفت له وجې يې د نهم روژې امر هم وکړ، په داسې حال کې چې مخکې وويل شول، رسول الله ص له يهودو پوښتنه وکړه، دوی ځواب ورکړ او تر دې وروسته رسول الله ص روژه کړه. يعنې د روژې سبب له موسی عليه السلام سره موافقت و، څکه هغه په دې ورځ روژه نيوله، دا يې د الله شکر ادا کاوه، يهودو همدا سنت ژوندی وساته، نو د نهم روژه خو د موسی له سنتو مخالفت دئ، هغه مخالفت څه ګټه لري چې د نبي سنت پکې ترک شي؟ يو بل ټکی دا هم دی چې عبادت خو د الله لپاره وي، نه د دې لپاره چې د يو قوم مخالفت پکې وشي، نو د نهم روژه ولې اضافه شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله پوښتنه دا ده چې نصاراؤ ولې روژه نیوله؟ او همدارنګه مشرکانو ولې نیوله؟ رسول الله ص په مکه کې روژه کړه او که په مدینه کې؟ لاندې روایت بیا بالعکس خبره کوي:

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ أَهْلُ خَيْبَرَ يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، يَتَّخِذُونَهُ عِيدًا وَيُلْبِسُونَ نِسَاءَهُمْ فِيهِ حُلِيَّهُمْ وَشَارَتَهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَصُومُوهُ أَنْتُمْ».(۴)

ژباړه: ابو موسی ویل: د خیبر خلکو (یهودو) د عاشورا روژه نیوله، دا ورځ یې اختر کوله خپلو ښځو ته یې ګېڼې ور کولې او ښې جامې یې په اغوستلې، نو رسول الله ص وویل: تاسو یې هم روژه کړئ.

ښه! د یوې موضوع اړوند دا روایات څنګه سره تطبیق کړو؟ په مکه کې یې د روژې پیل وکړ، که مدینې ته چې راغی؟ د خیبر تر پېښې وروسته او که مخکې یې روژه نیوله؟ خو د یهودو په دې کار بیخي خبر نه وو تر خبرېدا رووسته یې د مخالفت امر وکړ؟ دا څنګه ممکنه ده چې رسول الله ص دي اته کاله په مدینه کې وي، خیبر یې هم فتحه کړ، په مدینه کې یې هم درې ځلې له یهودو سره سترې جګړې وکړې، بندیان یې هم ترې ونیول، البته په دې پېښه چې یهود د عاشورا روژه نیسي او د دې روځې درناوی کوي، په نهم کال خبر شو او راتلونکی کال په عمل کې د هغوی تر مخالفت مخکې ومړ؟ دا پېښې دومره یوه له بلې سره تعارض لري چې د عقل خاوند ورته حیرانېږي، که یې هره یوه ومنو، نو نور روایات مو رد کړل. د نصارا او مشرکانوله دې روژې سره څه کار وو؟ د دوی د هرې ډلې نبي بېل و، مشرکانو د ابراهیمي ملت دعوه کوله او نصارا وو د عیسوي، نو دا ورځ او روژه یې د څه لپاره وه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روايات دا خبره هم کوي چې د عاشورا روژه اصحابو په ماشومانو هم نيولې، ان هغه کسانو هم روژه کړې ده چې د ورځې له پيله يې روژه ما ته کړې وه، خو وروسته د روژې امر ورته شوی دی:

عن الرُّبيع بنت معوِّذ رضي اللَّه عنها قالت: "أرسل رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم غداة عاشوراء إلى قرى الأنصار التي حول المدينة: من كان أصبح صائماً فليتم صومه، ومن كان مفطراً فليتم بقية يومه، فكنّا بعد ذلك نصومه، ونصوِّمه صبياننا الصغار، ونذهب إلى المسجد، فنجعل لهم اللعبة من العهن، فإذا بكى أحدهم أعطيناها إياه، حتى يكون الإفطار".

وفي رواية: " فإذا سألونا الطعام أعطيناهم اللعبة تلهيهم، حتى يتموا صومهم". (۵)

ژباړه: ربيع رض وايي رسول الله ص د عاشورا په سهار د مدينې شاوخوا د انصارو کليو ته استازی وليږه چې که د چا له سهاره روژه وي، پسې پوره دې کړي او که چا ماته کړې وي؛ نو پاته ورځ دې بشپړه کړي، نو موږ تر دې وروسته روژې نيولې او په خپلو وړو ماشومانو مو هم نيولې، جومات ته به تلو له وړی به مو د لوبو شی ورته جوړ کړ، چې کله به يې ژړل موږ به هغه ورکاوه تر روژه ماتي مو همداسي کول. په بل روايت کې دي چې کله به يې خوراک طلب کړ موږ به دلوبو شی ور کړ چې مشغول به يې کړل، څو به يې روژه بشپړه کړه.

په دې روايت کې يوه بله خبره هم د حيرانتيا وړ ده، د عاشورا په ورځ يې دا کار ولې وکړ، ولې يې وختي په دې اړه اعلان نه کاوه؟ ان دومره لازمه يې ګڼلې چې ماشومانو نيولې؟ که فرض هم وای، خو ماشوم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص و؛ نو دلته بیا د ماشوم روژه څه معنا؟ د هغه کس روژه څه ګڼه چې لوږې یې ما ته کړې؟ د روژې خپل وخت او خپله طریقه ده، چې هغه مرعات نه شي نو بیا یې ګټه څه ده؟

د پام وړ یوه نکته دا هم ده چې محرم د هغه کال د میاشتې نوم دی چې د رسول الله ص له هجرته وروسته یې مونږ په هجري قمري یاد وو او د یهودو سنه یا تاریخ شمسي دی، که فرضن د محرم لسمه د شمسي کال له هغې ورځې سره برابره شوې هم وي چې موسی ع پکې نجات موند؛ لکن هر کال بیا داسې نه کیږي، ځکه قمري او شمسي ـ کلونه توپیر سره لري.

هرات - افغانستان

۲۰۱۵

سرچینې:

(۱)بخاري، کتاب الصوم، باب وجوب صوم رمضان، ح: ۱۸۹۳)

(بخاري، کتاب الصیام، باب صوم یوم عاشوراء، ح: ۱۱۳۰)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)بخاري، کتاب الصوم، باب صوم صبیان، ح: ۱۹۶۰، مسلم: ۱۱۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرېیتوب او اسارت قانون

ليکوال: عبد الغفور پېروز او زبير افغان

په بشري تاريخ کې دين د يوې ټولنېزې پدېدې په توګه ژور ځواک درلودلی او احکام يې د تقدس له امله زياترو ته د منلو وړ دي، همدا وجه ده چې ګڼو ډلو او اشخاصو تر بل هر شي دين د خپلو شخصي ـ ټولنيزو، سياسي، نظامي او مالي چارو لپاره ډېر کارولی چې له دې څخه اسلام هم مستثنا نه دی.

ټول پوهېږو چې د اسلام کره، خوندي او د باور وړ سرچينه قران دی، له دې پرته احاديث، تاريخي روايات، اسلامي فقه، نبوي سېرت، تفسير، د سترو مسلمانانو ژوند ليکونه او په ټوله کې د اسلامي نړۍ سياسي، علمي، نظامي، ټولنيز، اقتصادي او... تاريخ هغه سرچينې دي چې پکې د مسلمانانو د ژوند د بېلا-بېلو اړخونو په اړه کره او ناکره مالومات موندلای شو خو د دې ځمکې پر سر د الله وروستی قانون، حجت او رالېږل شوی کتاب قران دی. د ابراهيمي ملت دوام بيا يوه بېله لړۍ ده چې د زمانې په اوږدو کې راپاتې ديني احکام چې ترميم ته يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیتا نه درلوده هماغسې پلې شوي او یا پکې د خلکو بدلونونه او تحریفونه اصلاح شوي هغه اصل شکل یې پلی شوی دی، خو په هر حال دا مهال د اسلام کره سرچینه قران دی، احادیث د دې معتبر متن د تشریح کار ورکوي.

په لرغوني تاریخ کې مرېتوب اړودې ریښې لري او د اسلام د ظهور پر مهال په عربو کې هم ښه په درز موجود وو. د مرېیانو او مینځو د ترلاسه کولو بېلابېلې سرچینې وې، جنګي بندیان، له کوره تښتول شوې او د اقتصادي بوج له امله پلورل شوي ماشومان، په بدو کې ورکول شوي افراد او بالاخره د پور له امله راوستل شوي پوروړي دا ټولې هغه سرچینې وې چې په تېر تاریخ کې ورڅخه مرېیان او مینځې تر لاسه کېدې چې دې کار د ټولنې په اقتصادي او ټولنیزو برخو کې ژور تاثیرات درلودل او د هغه وخت د ژوند یوه نه بېلېدونکې برخه وه.

کله چې په عربي جزیره کې رسول الله ص ته د نبوت او رسالت چاره وسپارل شوه هغه مهال عربي ټولنه له دیني، ټولنیز، اخلاقي، سیاسي او مالي پلوه په سخت بحران اخته وه، هیڅ ډول مرکزي نظام وجود نه درلود، کورنیو جګړو هر څه ویجاړ کړي وو، د خلګو عزت، مال او ناموس نه وو خوندي، بې دریغه قتلونه روان وو، هیچا د امن احساس نه کاوه او عرب د اوږدې ګډوډۍ له امله د ځناورتوب په دوره کې وو، یوازې مکه له دې امله یو څه په امن وه چې د هغه وخت د دیني فکر پر بنسټ یې دیني تقدس درلود او اوسېدونکو ته یې په درنه سترګه کتل کېدل. سوداګري، کرکیله، مالداري او چور چپاول د عربي ټولنې مهمې اقتصادي سرچینې وې چې په دې ټولو کې مرېتوب هم غوښنه ونډه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو او په مجموع کې د ټول انسانیت دا حالت د رحم او زړه‌سوي وړ و، له دې حالته د را ایستلو لپاره الله تعالی خپل رسول له خپل باوري کتاب او حجت سره را ولیږه.

قران د حالاتو له غوښتنې سره سم لږ- لږ نازلیده، مرییان یا مینځې نیول د عربو مخکنی رواج و، کله چې د مسلمانانو او دښمنانو ترمنځ یې جګړې وشوې او په دې کې مسلمانانو له خپلو دښمنانو څخه اسیران ونیول، نو دلته د جنګي بندیانو مسله رامنځ ته شوه چې اوس به څه ور سره کیږي؟ قران د محمد په سورت کې مسلمانانو ته په دې اړه داسې لار ښوونه وکړه:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. (محمد: ۴)

ژباړه: نو چې کله له کافرانو سره مخ شئ د غاړو وهل دي، ان چې دوی مو ښه وځپل بیا ټینګ تړل(ستاسو دنده ده) وروسته یا احسان پرې وکړئ او یا ترې فدیه واخلئ څو چې جنګي وضعیت ختمیږي.

په جګړه کې نیول شوي خلک جنګي اسیران دي چې په اړه یې قران واضحې لارښوونې وکړې، دا حکم دومره ښکاره دی چې په هیڅ ډول سترګې نه شي ځنې پټېدای.

رسول الله ص اړ وو چې د بندیانو په اړه به د قران همدا حکم مني، هغه هم خپله دا کار څو ځایه وکړ او هم یې خپلو ملګرو ته امر کړی و. د بدر له بندیانو فدیه واخیستل شوه، د مکې تر فتحې وروسته جنګي بندیان ټول معاف شول، ثمامه د بنو حنیفه مشر تر بند وروسته له څه شرط او قید پرته ایله کړل شو، د حنین په جنګ کې نیول شوي کسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسيرانو په توګه اصحابو ته وسپارل شول چې ساتنه يې وکړي او ګڼې نورې بېلګې.

د قران له پورتني ايت او د رسول الله ص له کړنلارې ثابتېږي چې په اسلام کې د چا غلام يا مينځه کول جواز نه لري. اسلام خلکو ته د هر مذهب ازادي ور کړې ده. که يو څوك د دين پر سر نور نه زوروي، نو د خپلې عقيدې او دين پالنې په برخه کې هر دين پال ازاد او هيڅوك يې د مخ نيوي حق نه لري.

په جګړو کې د نارينه او ښځو غلامي هم د جاهلي عربو رواج و او هم ور سره د شاوخوا پروتو عجمو. د اسلام راتګ دا کړۍ ماتې کړې، پر خلکو لګېدلي بنديزونه يې لرې کړل، د مذهب په نوم يې د هر چا پر زورونه بنديز ولګاوه. قران خلك د الله بندګان وبلل ان رسول يې هم د الله بنده بللی دی، له دې ښکاري چې انساني بندګي او هم غلامي نوره بايد ختمه شي.

قران د نور په سوره کې دا موضوع داسې روښانه کړې:

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْراً وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ.(نور: ۳۳)

او ستاسو تر لاس لاندې کسانو که مکاتبه وغوښتنه نو مکاتبه(د بدلې په مقابل کې ازادي) ور سره وکړئ که مو ښولنې ته غوره ګڼل او له هغه ماله کومك ور سره وکړئ چې الله در کړی دی.

دې ايت د مريیتوب لړۍ ته د پای ټکی کېښود، اسلام له پيله د مريي نيولو تعليم نه دی ور کړی؛ بلکې د مريي يادونه ځکه شوې ده چې له پخوا څخه موجود و خو اوس يې د هغو د ازادۍ امر هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخواني رواج له مخې خلکو له مینځو سره تر نکاح مخکې هم جنسي اړیکې نیولای شوای او مینځې د همدې لپاره کارېدې، ان دا یو داسې رواج او دیني چاره جوړه شوې وه چې هیچا یې پر خلاف اقدام نه شوای کولای. البته قران د ښځو، غلامانو او مینځو په اړه عمومي لارښوونه وکړه:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ.(النور: ۳۲)

ژباړه: او ستاسو بې ودو (نارینه وي که ښځه) ته نکاح ور وکړئ همدارنگه مو نیکو غلامانو او مینځو ته هم.

له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې څوك جماع نه شي کولای او که یې وکړي نو گنا بلل کېږي، دا ځکه چې قران له ازادو ښځو سره د نکاح امر کړی دی، نو که د ازادو ښځو سره تر نکاح مخکې جماع د دې امر له امله روایښت نه لري عیني همدغه امر الله د غلامانو او مینځو په اړه هم کړی دی، باید له مینځې سره هم تر نکاح مخکې جماع ونه شي او که یې څوك وکړي هغه ډول گنا بلل کېږي لکه له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې جماع.

یو مهم اړخ دلته دا هم دی چې که له مینځې سره د مینځیتوب له امله تر نکاح مخکې هم جماع روا وي نو عیني همدا معامله باید د مسلمانې ښځې له لوري له هغو غلامانو سره هم وشي چې دوی ته په برخه ورغلي وي؛ مسلمانه ښځه باید له نکاح پرته له خپل مریيي سره جماع وکړي، خو په مسلمانانو کې تر ننه هم څوك دې حکم ته په دې ډول نه دي تیار شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته له سړي سره دا پوښتنه پیدا کېږي چې قران خپلو پیروانو ته امر کړی چې جنګي بندیان یا د احسان له مخې ازاد کړي او یا فدیه ځنې واخلي، نو بیا له مینځې سره د نکاح دا احکام د څه لپاره وو؟

له دې حقیقت څخه څوك سترګې نه شي پټولای چې د رسول الله ص په وخت کې زیات شمېر غلامان او مرییان له پخوا څخه موجود وو، د قران دا وروستی حکم د همدې موجودو مرییانو او مینځو لپاره وو نه دا چې اینده دې نور هم ونیول شي. یعنې په ټولنه کې دا خلك وو، لازمي خبره ده چې قران یې باید یو حل وړاندې کړی وای، نو الله امر وکړ چې پخوانی رواج مات دی، له دوی سره به هم نکاح کېږي څو د ټولنې د فساد مخ نیوی وشي او هم د دوی نفسي غوښتنو ته سم عادلانه ځواب ویل شوی وي.

البته قران یو دم د دې ټولو د ازادۍ امر ځکه ونه کړ چې اسلام خپل پیروان یو دم له زیات فشار سره نه مخ کول، د هر دود او رواج په وړاندې یې تګلاره سوله ییزه او سوله غوښتونکې وه، که یې یوځل امر کړی وای نو ممکنه وه چې یوشمېر کسانو مخالفت کړی وای او په ټولنه کې یو ډول بې نظمي را پیدا شوې وای چې قران هیڅکله هم دا حالت نه غوښتی.

د غلامانو او مینځو په قضیه کې خلکو ته ناسم فهم د قران له یو شمېر ایاتو او هغو روایاتو ور ولاړ شوی چې یا خو ناسم تعبیر شوی او یا هم له اره ناسم دي. قران یو ځای وایي:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ () إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيرُ مَلُومِينَ. (المومنون: ٥، ٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او هغه چې خپل فرجونه ساتي مګر له خپلو ښځو او هغه چې د دوی راسته لاسونه یې مالکان دي بې شکه دوی(په دې کې) ملامت نه دي.

خلك فکر کوي چې له ښځو سره د مینځو یوځای یادول دا ثابتوي چې له نکاح پرته جماع روا وي ځکه ښځې تر نکاح وروسته ښځه بلل کیږي او مینځه خو داسې نه ده، بلکې په جګړه کې تر نیولو وروسته هغه مینځه ده او جماع هم وروسته روا شوه. خو دا فکر ناسم دی، د قران یو شمیر مجمل ایاتونه خپله قران تشریح کوي، قران بل ځای وایي:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا. (النساء: ٣)

ژباړه: که له دې وېرېدئ چې د یتیمو په اړه به انصاف ونه کړئ نو له ښځو (یتیمو) چې مو کومې خوښې شي په نکاح یې کړئ، دوې، درې او څلور، بیا که ډارېدئ چې عدل به ونه کړئ نو یوه ده او یا ستاسو وینځه دا نژدې ده چې تاسو به تیری نه کوئ.

که دې ایت ته ځېر شو نو ښکاره امر یې کړی چې د یتیمانو په اړه باید احتیاط وکړو، که د بې انصافۍ وېره وي، دوې، یا درې او یا څلور دې په نکاح شي، البته که د دې وېره وه چې عدل به نه شئ کولای نو بیا یوه ځني وکړئ او یا له مینځې سره نکاح وکړئ. تر مینځې مخکې (فواحدة) لفظ راغلی چې یوه ښځه تړې هدف ده او بیا(ماملکت ایمانکم) راغلی چې مینځه ښیي، نو که د مینځې جماع بې نکاح روا وي بیا خو د یوې یتیمې ښځې جماع هم بې نکاح شوه ځکه له دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د نکاح امر خو همدلته لنډ نه دی شوی، که تر دې مخکې امـر تـه ځو نو بیا دواړه تر هغه حکم لاندې دي.

له پاس ایت سره یوه لویه بې عدالتي دا هم شوې چې خلکـو لـه دې ځخه مطلق دا حکم اخیستی چې قران هر چا ته له یو شمېر ښځو سره د نکاح جواز ور کړی. په داسې حال کې قران دلته د تعدد ازواج موضوع نه څېړي، بلکې له یتیمو نجونو سره د بې انصافۍ مخنیوی کوي. د قران له مخې هغه څوک د بلې ښځې جواز لري چې له داسې حالت سره مخ شي لکه قران چې بیان کړی، نه دا چې هر څوک، هـر وخـت، لـه هـر ډول ښځې سره نکاح کولای شي. یو مهم ټکی دا هـم دی چـې کـه د ښځو ترمنځ عدالت نه شي کولای بیا خو په مطلق ډول بلـه ښـځه ورتـه حرامه ده، که څه هم له یاد حالت سره مخ هم وي.

د النساء سورې له دې ایت سره هم تېری شوی:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

(نساء: ۲۴)

ژباړه: او مېړه داره ښځې(درباندې حرامې دي) مګر ستاسو مینځې پـر تاسو د الله حکم دی.

له دې ایت څخه داسې تعبیر شوی چې ګواکې مېـړه لرونکـې ښـځې حرامې دي البته نه هغه مېړه لرونکې چې مینځې وي، بلکې مینځـه کـه مېړه هم ولري له نکاح پرته جماع ورسره روا ده.

دا تعبیر ډېر کمزوری، له عقله لرې او له قران سره متصـادم دی، قـران دا نه دي ویلي چې له مینځې سره تر نکاح مخکـې هـم جـماع روا ده، بلکې مینځه چې په عربو کې تر اسلام مخکې هم موجودې وې نو حل لار یې دا په ګوته شوه چې مینځه که څه هم مېړه یې په روم، فـارس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا بل ځای کې وي البته دا وس ترې گوښه کړل شوې ده نو لـه دې سره چې مېړه لرونکې ده؛ خو د ټولنې د اصلاح په خاطر یې نکاح روا ده نه دا چې تر نکاح مخکې جماع.

ځکه دلته بحث د نکاح شروع دئ، له د ۲۲ نمبر ایـت څخـه همـدا موضوع پیل شوې چې دا حرامه ده مه یې نکاح کوئ او هغه حرامه ده، نو په دې ضمن کې یې مینځه هغه مهال بېله کړه چې مېړه داره ښځه یې حرامه کړه؛ ستونزه به دا پاتېده چې مینځه مېړه لري، خو دلته نه شته، نو که نکاح یې ونه شي ښایي چې د ټولنې د فساد سبب شي، د همـدې شر د دفعې په خاطر یې له مېړه لرلو سره نکـاح روا کـړه، نـه تـر نکـاح مخکې جماع.

د مربیانو او مینځو په اړه راویانو دې ته په پام نه دی کـړی دا روایـات یې ټول له قران، نبوي سنتو او احادیثو سره په ټکر کـې دي، قـران کـې الهي وینا ده:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّـهِ الَّـذِينَ يُقَـاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَـدُوا إِنَّ اللَّـهَ لاَ يُحِـبُّ الْمُعْتَدِينَ [البقرة 190]

ژباړه: د الله پـه لار کـې لـه هغـو سره وجنگېـږئ چـې لـه تاسـو سره جنگېږي او تېری مه کوئ بېشکه الله تیریگر نه خوښوي.

د قراني اصل له مخې به هغه چا سره جگړه کیږي، نیول کیږي به او ان وژل کیږي به چې له مسلمانانو سره جنگ کوي، ښځه، ماشـوم، بـوډا، عابد او دې ته ورته نور له لومړي سره ازاد دي او هیڅ مسلمان حـق نـه لري چې یا مالي تاوان ور ورسوي، یـا یـې بنـدي کـړي او یـا یـې هـم ووژني. د قـران یـو بـل عـام قـانون دا هـم دی: وَلاَ تَـزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى.(فاطر: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او یو بارونکي د بل بار نه شي وړلای.

دا د لمر په شان ښکاره اصل دی چې کوم څوک گنا وکړي هغه ته به یې سزا ور کوله کېږي، یعنې له هغه چا پرته چې په جگړه کې گډون لري یا هم مالي مرستې ور سره کوي نور څوک دي نه ازارېږي. یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «وُجِدَتِ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ تِلْكَ الْمَغَازِي، فَنَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ».(۱)

ژباړه: ابن عمر رضی الله عنه وایي: په یوه غزا کې کومه مړه ښځه وموندله شوه، نو رسول الله ص د ښځو او ماشومانو له وژلو منعه وکړه.

ددې ټولو قراني ایاتونو، نبوي حدیثونو، د اسلام عمومي روح او انساني عقل ته په پام ویلای شو چې د غلام نیولو په اړه راغلي روایات نه قراني ماخذ لري، نه د رسول الله ص له سنتو او اخلاقو سره اړخ لگوي، نه د اسلام عمومي لار ښوونې داسې دي او نه انساني فطرت و عقل داسې وایي.

د غلام نیولو په اړه راغلي ټول روایات پر قران، الله، رسول او اصحابو د اسلام د دښمنان او هغو امیرانو و حکمرانانو له لورې تړل شوې افتراوې او دروغ دي چې یا د اسلام بدنامول غواړي او یا د دې روایاتو پر بنسټ یې ځان ته جواز پیدا کاوه چې مینځې ونیسي- او د گاونډي ملکونو سیمې یې د جهاد په نوم د همدې هدف لپاره لاندې کولې.

کندهار- افغانستان

۲۰۱۶

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(1)مسلم، کتاب الجهاد والسير، باب تحريم قتل النساء والصبيان في الحرب، ح: ۱۷۴۴)

د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنيز جاج)

د کافرانو او مشرکانو د ماشومانو په اړه دا پوښتنه را سره ده چې دوی به په جنت کې وي که په دوزخ؟ که يې معلومات راکړئ!

حافظ محمد اسحاق روحاني

روحاني صاحب!

دوزخ او جنت ور کول د الله لـه لـوري پـه انسـاني اعمالـو پـورې اړه لري، که انسان ناوړه اعمال وکړي، نو الله د دوزخ سزا ور کـوي او کـه ښه اعمال وکړي نو الله يې په بدل کې جنت ور کوي.

همدې اصولو ته قران کريم داسې اشاره کړې:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّـذِينَ اسْـوَدَّتْ وُجُـوهُهُمْ أَكَفَـرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ(ال عمران: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: په هغه ورځ چې ځينې مخونه سپين او ځينې مخونه تور وي، نو هغو ته به چې مخونه يې توري وي (وويل شي) ايا تر ايمان وروسته مو كفر كړی؟ نو د خپل كفر له امله عذاب وڅكئ.

يو بل ځای وايي:

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

(ال عمران: ۱۰۷)

ژباړه: مگر هغه چې مخونه يې سپين وي، نو دوی به په تل پاتي الهي رحمت كې وي.

د عذاب په اړه يې د انسان عمل ته د انعام سورې په (۳۰) نمبر ايت كې بيا هم اشاره كړې، د همدې سورې په (۹۳) ايت كې بيا هم همدا خبره ده او د اعراف په (۳۹) كې هم، بلكې كه د قران كريم دا ډول اياتونه وشمېرو نو گڼ ځايونه به يې ومومو.

خو بل لورته د جنت په اړه هم داسې اصول ږدي، د اعراف په (۴۳) ايت كې يې جنت د انساني اعمالو پايله بللې، په النحل (۳۲) كې بيا هم داسې په گوته كوي، د السجدې په (۱۹) ايت كې يې بيا هم جنت د اعمالو نتيجه گڼلی.

نو دې عمومي اصولو ته په كتلو ويلای شو چې د مشركانو او كافرانو ماشامان به دوزخ ته نه ځي، ځكه هغوئ هغه اعمال نه دي كړي چې الله يې د هغو د سزا په توگه جهنم ور كړي.

الله وايي:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً(الاسراء: ۱۵)

ژباړه: او موږ عذاب ور كوونكي نه يو څو يو رسول ونه لېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر دلته پوښتنه پيدا کيږي چې که دوی د دوزخيانو اعمال نه دي کړي، نو د جنتيانو اعمل خو يې هم نه دي کړي، بيا يې ولې جنت ته داخلوي؟ د دې پوښتنې په ځواب کې بايد ووايو چې د الله رحمت پر قهر غالب دی.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمَّا قَضَى اللَّهُ الخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.(١)

ژباړه: له ابو هريرة رضی الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: کله چې الله د مخلوق پريکړه وکړه له ده سره پر عرش لوړ کتاب کې يې وليکل: بې شکه رحمت مي پر غضب غالب دی.

د بخاری په يوبل روايت کې دي چې رحمت مي تر غضب وړاندي دی. دې احاديثو او د قرآن کريم هغو آيتونو ته چې هر ځای يې د الله د رحيم، رحمن، روف، غفار او عمومي فضل، احسان، نعمت او پيروزينې صفات ذکر کړي، په پام ويلای شو چې الله خپلو بندګانو ته د عمل نه کولو پر مهال هم جنت ورکوي، خو دوزخ تر هغو نه ورکوي چې ناروا اعمال او د شريعت خلاف کړنې يې د عمل په ډګر کې تر سره کړې نه وي.

په يو بل حديث کې دي:

«جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ الفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ.(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله رحمت پر سلو برخو وېشلی، نهه نیوي یې له ځان سره ساتلي او یوه یې ځمکې ته نازله کړې، د همدې په وسیله مخلوق پر یو بل رحم کوي، ان اس له خپل بچي سَوَهْ پورته کوي چې خوږ یې نه کړي.

مګر د کفارو د ماشومانو په اړه ځو روایات شته چې د خلکو په ذهنونو کې یې شکوك رامنځ ته کړي، له هغو داسې ښکاري چې دوی به دوزخ ته ځي. لومړی به دا روایاتو راوړم:

سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».(۳)

ژباړه: له رسول الله ص د مشرکانو د ماشومانو په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل: الله په هغه څه ښه پوهیږي چې دوی به یې کوي.

په دې روایت کې رسول الله ص توقف وکړ، نه یې د دوی د جنت په اړه خبره روښانه کړه او نه د جهنم په اړه، بلکې وایي: الله ښه په خبر دی.

د دې ترجمې لپاره موږ دوه دلایل نور هم وړاندې کولای شو چې دلته خبره د الله علم ته سپارل شوې ده، نه دا چې الله دوی ته د ائنده اعمالو په سبب سزا ور کوي، یو روایت یې په بخاري کې په داسې الفاظو راغلی چې مسله ښه روښانه کوي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ إِذْ خَلَقَهُمْ».(۴)

ژباړه: ابن عباس رض وایي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مشرکینو د اولاد په اړه پوښتنه وشوه، نو ده وویل: الله په هغه څه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي ځکه الله پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د معجم کبیر الفاظ دي، د بخاري په روایت کې یوازې دومره خلاف دی چې علت (اذ خلقهم) یې مخکې ذکر کړی.

نو له دې الفاظو په ډاګه کیږي چې دا مهال لـه رسول اللـه ص سره د دې مسلې په اړه ځواب نه و، له دې امله یې توقف کړی او خبره یې الله ته سپارلې.

له دې روایت څخه ابن عباس رض خپله هم دا مفهوم اخیستی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَأَنَا أَقُولُ: أَوْلَادُ الْمُسْلِمِينَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ، حَتَّى حَدَّثَنِي فُلَانٌ، عَنْ فُلَانٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سُئِلَ عَنْهُمْ، فَقَالَ: " اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ "، قَالَ: فَلَقِيتُ الرَّجُلَ فَأَخْبَرَنِي، فَأَمْسَكْتُ عَنْ قَوْلِي.(٥)

ژباړه: ابن عباس رضی الله عنه وایي: پر ما داسې وخت راغلی چې ویل به مې: د مسلمانانو اولادونه به له مسلمانانو سره وي او د مشرکانو اولادونه به له مشرکانو سره وي، ان چې ما ته فلانی لـه فلانی حدیث بیان کړ چې لـه رسول اللـه ص د دوی په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل:الله په هغه څه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي، ده ویل: بیا زه له یو کس سره مخ شوم هغه ما ته خبر راکړ نو زه لـه خپلې وینا منعه شوم.

په دې روایت کې مو ولیدل چې کله ابن عباس رضی اللـه عنـه تـه دا روایت ورسېد نو ده هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په څېر توقف وکړ او له خپل مخکیني هغه دریځ څخه چې د مشرکانو اولادونه یې په جهنم کې بلل، تېر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه یو بل روایت له خدیجې رضی الله عنها څخه هم نقل دی چې د اسلام له عمومي قوانینو سره اړخ نه لګوي:

قُلْتُ: فَأَيْنَ أَطْفَالِي قَبْلَكَ؟ قَالَ: «فِي النَّارِ».(٦)

ژباړه: ما(خدیجې) وویل: نو تر تا مخکې زما ماشومان به چیرې وي؟ رسول الله ص وویل: په اور کې.

لکن دا روایت صحیح نه دی، له خدیجې رضی الله عنها څخه چې څوک نقل کوي هغه عبد الله بن الحارث نومی راوي دی چې له خدیجې سره ملاقات نه لري، له دې امله ذهبي روایت مرسل بللی، او الباني ورته منقطع ویلي.(٧)

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نُصِيبُ فِي الْبَيَاتِ مِنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «هُمْ مِنْهُمْ».(٨)

ژباړه: مصعب بن جثامه وایي ما وویل: اې د الله رسوله! زموږ څخه په شپه کې له قصد پرته د مشرکانو اولادونه وژل کیږي؟ ده وویل: دوی له هغوی څخه دي.

دا روایت یو شمیر کسان له عمومي ضوابطو، قراني ایاتونو او حدیثي لاسوندونو سره متصادم ګڼي، خو که د دې روایت ټولې طریقې وګورو نو هیڅ تضاد نه شته، د دې روایت نور متونه په دې ډول دي:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: لَوْ أَنَّ خَيْلًا أَغَارَتْ مِنَ اللَّيْلِ، فَأَصَابَتْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ».(٩)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل شول: که سپاره په شپه کې برید وکړي، نو د مشرکانو زامنو ته زیان رسوي؟ ده وویل: دوی له هغوی څخه دي.

په بل کې داسې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يُبَيَّتُونَ فَيُصِيبُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ "(١٠)

ژباړه: دوی د شپې برید کوي نو د مشرکانو ښځو او اولادونو ته زیان رسوي.

له دې ټولو روایاتو او طریقو څخه یې جوتیږي چې دا پوښتنه یې تر قیامت او عذابه اړه نه لري، بلکې مجاهدینو له رسول الله ص څخه پوښتنه کړې چې یو لورته په جګړه کې د ماشومانو له وژلو منعه شوې او بل لور ته یې موږ په شپه کې توپیر نه شو کولای چې ماشوم دی، ښځه ده او که جنګیالی مشرک؟

نو رسول الله ص ورته روښانه کړه چې په شپه کې د جګړې پر مهال یې حکم یو دی، که ووژل شي نو مجاهدین نه پرې نیول کیږي او نه هم تر نیوکې لاندې راتلای شي ځکه دا حالت جګړه ییز وي او په دې اضطراري حالت کې که په نافهمي ماشوم ووژل شي نو پر اصحابو یې ګنا نه شته.

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: دُعِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ طُوبَى لِهَذَا، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ، قَالَ: «أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ، يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلاً، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ، وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلاً، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ».(١١)

ژباړه: عائشه رضی الله عنها وایي: رسول الله ص د انصارو د یوه ماشوم جنازې ته وبلل شو ما وویل: اې د الله رسوله! دغه ته خوښي ده، د جنت له مرغیو یوه مرغۍ ده، نه یې بدي کړې او نه یې بیخي موندلې. ده وویل: او یا له دې پرته، اې عائشې! بې شکه الله جنت ته اهل پیدا کړی، په داسې حال کې یې ورته پیدا کړي چې هغوی لا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلرونو په شاګانو کې وو او اور ته يې اهل پيدا کړی، په داسې حال کې يې ورته پيدا کړي چې هغوی لا د پلرونو په ملاګانو کې وو.

دا روايت هم په دې اړه شکونه را ټوکوي، يو شمېر کسان له همدې په استناد پر نورو کره رواياتو نيوکه کوي، ځينې يې بيا له هغو کره رواياتو سره ټکر بولي، په داسې حال کې چې دا روايت د اصولو له مخې د هغو نورو په پرتله ډېر کمزوری او ان د ټکر په تعريف کې بيخې داخلېدای نه شي.

د دې روايت په سند کې دوه روايان دي چې يو شمېر محدثينو کمزوري ګڼلي، يو يې طلحه بن يحيى او بل يې علاء بن المسيب دي، د لومړي په اړه پوهان وايي:

قال على ابن المدينى ، عن يحيى بن سعيد القطان : لم يكن بالقوى ، و عمرو بن عثمان أحب إلى منه .و قال البخارى : منكر الحديث . و ذكره ابن حبان فى كتاب " الثقات " ، و قال : كان يخطىء .

ژباړه: علي بن المديني د يحيى په حواله ويل: پياوړی نه وو او عمرو بن عثمان تر ده ما ته خوښ وو. بخاری ويل: منکر الحديث دئ. ابن حبان په کتاب الثقات کې راوړی او ويلي چې خطا کېدی.

حافظ د تهذيب التهذيب په 5 / 28 کې ويلي:

بقية كلام أحمد : بريد له أحاديث مناكير ، و طلحة إنما أنكر عليه حديث عصفور من عصافير الجنة .

و قال يعقوب بن شيبة أيضا : لا بأس به ، فى حديثه لين .

و قال الساجى : صدوق ، لم يكن بالقوى .

ژباړه: حافظ په تهذيب کې ويلي:(امام احمد يو ځای تاييد کړی او دلته يې پاتې خبرې نقل شوې) بريده(چي بل راوي دئ) مناکير

(c) ketabton.com: The Digital Library

احاديث لري او د طلحه د عصفور من عصافير الجنه روايت منكر بلل شوی.

يعقوب بن شيبه ويلي: باك پرې نه شته خو په حديثو كې يې ضعف شته، ساجي ويلي: رښتنی دئ، خو پياوړی نه و.

د دويم راوي په اړه هم دې ته ورته نيوكې شوې، ازدي وايي په ځينو رواياتو كې تېروتی، نو پر داسې سندونو به څرنگه باور وشي چې هم يې متن منكر وي، له قران او حديثو سره اړخ نه لگوي او هم يې په سند كې كمزوري راويان وي، په داسې حال كې چې موږ د دې مسلې د حل لپاره هم په قران كې دلايل لرو او هم يې د حل په اړه له رسول الله ص څخه مرفوع كره احاديث راغلي چې دا مسله يې له كوم مشكل او ستونزې پرته په ډېر غوره ډول حل كړې ده؟

په العلل و معرفة الرجال كې هم امام احمد دا روايت منكر بللی.(١٢)

په ترمذي او مسند احمد كې هم له ابو سعيد خدري څخه مرفوع روايت نقل شوی چې وايي رسول الله ص وويل:

أَلاَ إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَتَّى.

ژباړه: خبردار! بې شكه د ادم زامن پر بېلا بېلو طبقو پيدا شوي.

وروسته دوې داسې جملې وايي:

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيمُوتُ كَافِراً.

ژباړه: او ځيني كافر زيږي، كافر ژوند كوي او پر كفر مري.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيمُوتُ مُؤْمِنًا.(١٣)

ژباړه: او ځينې يې كافر زيږي، په كفر كې ژوند كوي او مومن مري.

خو دا روايت سخت ضعيف دی، په مسند كې محقق او څېړندوی شعيب الارنووط پرې داسې كاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إسناده ضعيف، لضعف علي بن زيد: وهو ابن جُدْعان.

ژباړه: سند يې د علي بن زيد بن جدعان له وجې ضعيف دی.

يو بل روايت چې په مسند احمد او نورو کې نقل شوی وايي د قيامت په ورځ څلور کسان ازمويل کيږي:

رَجُلٌ أَصَمٌّ لاَ يَسْمَعُ شَيْئًا، وَرَجُلٌ أَحْمَقُ، وَرَجُلٌ هَرَمٌ، وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فَتْرَةٍ.

ژباړه: کوڼ چې هيڅ نه اوري، بې عقل، ډېر بوډا او هغه سړی چې (د انبياؤ) د فترت په زمانه کې وي.

هرم هغه بوډا دی چې د ډېر بوډاتوب له امله يې عقل لـه منځـه تللـی وي او فترت د انبياؤ ترمنځ هغـه زمانـه ده چـې ور پسـې نبـي لا نـه وي راغلی.

دا څلور واړه کسان به الله ته عذرونه وړاندې کړي، د روايت اخير کې داسې الفاظ دي:

فَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنْ ادْخُلُوا النَّارَ.(۱۴)

ژباړه: نو دوې ته به پغام ولېږل شي چې اور ته داخل شئ.

بيا وايي که ور داخل شوي وای؛ نو په يخني او سلامتي کې به وو.

البته دا روايت هم ضعيف دی، قتاده راوي يې مدلس دی او پـه عـن يې نقل کړی، همدارنگـه يـې لـه خپـل اسـتاد احنـف بـن قـيس څخـه اوريدنه نه ده ثابته، په يو بل سند کې يې د عطيه پـه نـوم راوي ضـعيف دی.

څېړونکی شعيب الارنووط پرې ليکي:

هذا إسناد ضعيف لانقطاعه، قتادة: وهو ابن دعامة السـدوسي مـدلس وقد عنعن، ثم إن سماعه من الأحنف بـن قـيس مستبعد، لأنـه ولـد في

(c) ketabton.com: The Digital Library

البصرة سنة (60هـ) على أحد الأقوال، وتوفي الأحنف سنة (67هـ) على أصح الأقوال.

ژباړه: دا سند د انقطاع له وجې ضعيف دی، قتاده بن دعامه السدوسي مدلس دی او روايت يې په (عن) کړی، له احنفه يې اورېدنه هم سمه نه ښکاري، ځکه دی له يو قول سره سم په بصره کې د (٦٠ هـ) پر مهال زيږېدلی او له کره روايت سره سم احنف په (٦٧هـ) کې مړ شوی.

له کفارو د پيدا شويو ماشومانو د دوزخي کېدو په اړه پورتني ياد شوي روايات يا ضعيف او کمزوري دي او يا يې مطلب داسې بيان شوی چې د حديث له اصلي محتوا سره اړخ نه لګوي.

لاندې به هغه احاديث راوړو چې ښيي د کفارو ماشومان به جنت ته ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ.(١٥)

ژباړه: له ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چې ويل يې رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: هر ماشوم پر فطرت پيدا کېږي، نو مور وپلار يې يا يهودي، يا نصراني او يا اور لمانځونکی کړي.

بخاري په باب تعبير الرؤيا بعد الصبح کې يو بل رويت هم راوړی چې رسول الله ص د شپې د يوه اوږده خوب يادونه وکړه د دې په ترڅ کې يې وويل چې ما يو شيخ وليد چې شا و خوا يې هغه ماشومان وو چې پر فطرت مړه شوي، مسلمانو ورته وويل: اې د الله رسوله!

وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ.(١٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د مشرکانو اولادونه هم؟ نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: د مشرکانو اولادونه هم.(یعني دوی هم له ابراهیم علیه السلام سره وو)

په لنډو ویلای شو چې د قرآن کریم د عمومي اصولو او څرګندو نبوي احادیثو له مخې به د کفارو ماشومان جنت ته ځي، ځکه الله پر خپل مخلوق مهربان دی، احسان پرې کوي او فضل یې د خپلو سننو یوه نه بېلېدونکې برخه ده. پاتې شول د هغوی د دوزخي کېدو په اړه راغلي روایات نو ټول یې مجروح، کُوټه او د حدیثي اصولو خلاف دي.

۲۰۱۳م

سرچینې:

(۱)(بخاري، کتاب بدء الخلق، باب ما جاء فی قول الله تعالی: وهو الذی یبدأ الخلق... ح: ۳۱۹۴)

(۲)(بخاري، کتاب الادب، باب جعل الله الرحمة مائة جزء ح: ۶۰۰۰)

(۳)(بخاري، کتاب الجنائز باب ما قیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۴)

(۴)(بخاری ح: ۱۳۸۳)

(۵)(مسند احمد ح: ۲۰۶۹۷)

(٦)(معجم کبیر ح:۲۷)

(۷)(سلسله الضعیفه)

(۸)(مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب جواز قتل النساء والصبیان في البیات من غیر تعمد، ح: ۱۷)

(۹)(تېره حواله)

(10)(تېره حواله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱)مسلم، كتاب القدر، باب معنى كل مولود يولد على الفطرة...ح: ۲٦٦۲)

(۱۲)(العلل ۱۳۸۰، ۲/ ۱۱)

(۱۳)(مسند احمد مسند ابى سعيد الخدرى ح: ۱۱۱۴۳)

(۱۴)(مسند احمد حديث الاسود بن سريح، ح: ۱٦۳۰۱)

(۱۵)(بخاري باب ماقيل فى اولاد المشركين ح: ۱۳۸۵، مسلم باب معنى كل مولود يولد على الفطره... ح: ۲٦۵۸)

(۱٦)بخاري، كتاب التعبير، باب تعبير الرؤيا بعد صلاة الصبح، ح: ۷۰۴۷)

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند

لغوي مانا:

ثقافت د (ث ق ف) لـه مـادې جـوړ دی، پـه لغـوي اعتبـار يـې څـو ماناوې شوې دي:

۱/ هغه آله چې نيزه يا غشي په سموي. د لسان العرب ليكوال وايي:

الثِّقافُ: حَدِيدَةٌ تكُونُ مَعَ القَوَّاسِ والرَّمّاحِ يُقَوِّمُ بِهَا الشيءَ المُعْوَجَّ.

ژباړه: ثقاف هغه اوسپينزه اله ده چې له لينـده يـا نېـزه جـوړونكي سره وي او د يوه شي كوږوالى په سموي.

د يادولو، زدكولو، بريـا او مخامختيـا پـه مانـاؤ هـم كـارېږي. د لسـان العرب ليكوال بيا هم ليكلي:

يُقَالُ: ثَقِفَ الشيءَ وَهُوَ سُرعةُ التَّعَلُّم. ابْنُ دُرَيْدٍ: ثَقِفْتُ الشيءَ حَذَقْتُه، وثَقِفْتُه إِذاَ ظَفِرْت بِهِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: عرب ژر زدکولو ته ثقف الشئ وايي، ابن دريد ويلي: ثقفتُ الشيء معنا زده مې کړ يا هم تر برلاسي وروسته عرب وايي: ثقفتُه. الهي وينا ده: که ته پر دوی په جنګ کې بريالی شوې...يا هم که ته له دوی سره په جنګ کې مخ شوې...(١)

اصطلاحي مانا:

په اصطلاحي معنا کې يې دوې معناوې د پام وړ دي، يوه يې د مطلق ثقافت ده او بله يې د اسلامي ثقافت شوې ده. معجم اللغة العربية المعاصرة ثقافت داسې تعريفوي:

مجموع ما توصَّلت إليه أمَّة أو بلد في الحقول المختلفة من أدب وفكر وصناعة وعلم وفن، ونحوها؛ بهدف استنارة الذِّهن وتهذيب الذَّوق وتنمية ملكة النَّقد والحكم لدى الفرد أو في المجتمع.(٢)

ژباړه: په مختلفو وختونو کې چې يو ښار يا امت د ادب، فکر، صناعت، علم، فن او نورو په برخه کې کومو شيانو ته رسيږي همدا ثقافت دی چې هدف ورڅخه د ذهن تنوير، د ذوقونو ښايسته کول او په ټولنه و فرد کې د انتقادي قوې پياوړي کول دي.

د الثقافة السلامية کتاب ليکوال يې داسې تعريف کړی دی:

مجموعة المعارف و المعلومات النظرية، والخبرات العملية المستمدة من القران الكريم والسنة النبوي، التي يكتسبها الانسان، ويحدد على ضوئها طريقة تفكيره و منهج سلوكه في الحياة.(٣)

ژباړه: د نظري معلوماتو، معارفو او هغو عملي علومو ټولګه ده چې له قران کريم او نبوي سنتو انسان اخيستي او د همدې په رڼا کې د ژوند مهال د فکر او سلوک لار ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوم په دویم تعریف کې ثقافت له خپل لوی مفهوم څخه را کوچنی شوی دی، زما په اند په اسلامي ثقافت کې هم یوازې د علم او معارف په اړه خبرې باید نه وي، په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو کلتور، فنون، علوم که دیني وي یا په نورو برخو کې، تاریخ یې، دودونه او رواجونه اسلام ته یې نسبت کېږي که نه؛ ځکه په یوه اسلامي ټولنه کې وي چې که اساسن اسلام کې ریښه هم ونه لري، خو بیا هم په مسلمانانو کې د وجود له امله یې اسلامي ثقافت کې ځایولای شو.

تر دې وضاحت وروسته غواړم ځینې ټکي د اسلامي ثقافت په اړه دلته ذکر کړم چې زما په اند د اسلامي ثقافت د تدریس مهال یې ذکر اړین دی:

۱/ د ثقافت عمومي تعریف او په خاص ډول د اسلامي ثقافت تعریف باید د کتاب په لومړي سر کې وشي. تر هر بحث مخکې د یوه شي تعریف ضروري دی. د تعریف په برخه کې دې یوازې پر نقل اکتفا نه کېږي، بلکې د خپلې ټولنې شرایطو ته په کتو دې ځینې تعریفونه خپله هم جوړ کړي او دا لاره دې همداسې خلاصه پرېږدي چې راتلونکي وخت نور کسان هم ګامونه پر واخلي. د دې تر څنګ دې دا هم واضحه شي چې موږ ولې اسلامي ثقافت وایو؟ اړتیا یې څه ده او ګټه یې څه ده؟

۲/ د اسلامي دین او اسلامي شریعت د اصلي او فرعي منابعو پېژندنه د اسلامي ثقافت د تدریس مهال تر ټولو لومړی ټکی دی چې باید توجو ورته وشي. شاګرد باید دا وپېژني چې د شرعي و دیني مسایلو په حل کې پوهان لومړی او په دویم قدم کې کومو منابعو ته رجوع کوي؟ کوم مسایل باید له اصلي منابعو ثابت وي؟ او هغه مسایل کوم دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له فرعي منابعو ثابت شي هم پروا نه لري؟ د اسلامي سرچينـو پـه اړه بايد بحث هر اړخيز وي، اساسي منابع هم بايد د خپلو مرتبـو لـه مخـې هغه ډول تشريح شي چې ورسره مناسـب وي او لـه دې سره پـه ترتيـب بايد فرعي منابع هم د خپلې درجې له مخـې تشريـح شي چـې د هـرې يوې په بحث کې يې مقام، اړتيا او له دې څخه د مسـايلو پـه حـل کـې چې څنگه گټه اخيستل کيږي؛ هغه هم بايد توضيح شي.

۳/ دريېم بحث زما په اند دا اړين دی چې د اسـلامي ثقافـت مواضـع بايد معلوم شي. په اسلامي ثقافت کـې لـه کومـو شـيانو بحـث کيـږي؟ يوازې عقيـده؟ ورسره عبـادت؟ اخلاقيـات؟ او کـه تـر دې اضافه نـور مجالات هم شته چې بايد د اسلامي ثقافت د تـدريس مهـال ورتـه پـام وشي؟ که بحث يوازې په لومړۍ يا دويمه يـا ورسره دريېمـه کټگـورۍ کې را خاص شي نو بيا د اسـلامي شريعـت نـوم تـر ثقافـت ښـه ورسره لگيږي؛ ولې بيا د اسلامي ثقافت نـوم ور کـړی دی؟ او کـه داسـې وي چې له اسلامه څنگه تعبير هم شوی دی، چا کړی دی، پـه څـه وخـت کې شوی دی، څنگه نتيجه پرې راغلې ده، د کومو اصولو په نظـر کـې نيولو سره يې کړی دی، د اسلامي شريعت اغېز پر کلتور څه و؟ د ټولنې په نظم کې څه رول لري؟ اقتصادي برخه کې څومره مهم دی؟ د غـم و ښادي په وخت کې څه وايي؟ همداسې هغه مواضع بايد پـه گوتـه شي چې د اسلامي شريعت څخه اغېزمن شوي وي او دا ټول په ثقافت کـې داخليږي.

۴/ د ثقافت مضمون بايد د معرفت سبب شي نـه د تجاهـل، همـداراز بايد خلك افراطيت ته سوق نه کړي، بلکې دلته چې څه ورته تـدريس شي هغه يې د لا روښانتيا او زغم سبب شي نه دا چې د نورو په وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرکې او نفرت تخم پکې وکري. له بده مرغه چې د ثقافت مضمون اوس په مسلکي ډول نه دی عیار شوی او څوک چې یې تدریسوي هغه هم پر خپل مضمون بشپړ برلاسی نه لري له دې امله د ښه پایلې پر ځای منفي نتیجه ور کوي.

په ډېر افسوس باید په دې اعتراف وکړو چې اسلامي ثقافت کې د نن پر ځای پر پرون زیات زور راوړل کېږي؛ د دې پر ځای چې د د شریعت پر اساساتو مناسب بحث وکړي، لا یې نورو پیچلی کړي چې محصلین یې په زدکولو کې له ستونزو سره مخېږي. یو بل مشکل د عیني ژوند او ذهني تصور ترمنځ را پیدا کوي؛ ځکه د ثقافت مضمون تر حال پر تېر ډېر بحث کوي چې شاگردان او لوستونکي د نن پر ځای پرون ته توجو کوي او له دې امله د عیني شرایطو او هغه تصور چې له شاگرد سره پیدا کېږي یو ډول ټکر رامنځته کوي او دا د ژوند حقیقت هغوی ته تریخ کړي.

۵/ د دې مضمون یوه بله نیمگړتیا داده چې په محصلینو کې د فکر وړتیا نه زیاتوي. دوی نه د مسلمانانو د تاریخ، نه د اوسنیو ستونزو د حل، نه له تاریخ څخه د زدکړې او نه هم د اسلام د تعبیر او سرچینو په اړه سم پوهاوی تر لاسه کړي. د یوه مضمون چې اساسي هدف همدا د اسلامي شریعت پېژندنه وي، د هغه پر تاریخي سیر باندې رڼا اچول وي، د تعبیرونو او سرچینو په اړه یې بحث وي، اما بیا هم یو محصل تر لوست وروسته په دې یوه هم پوه نه شي، نو حتمن په دې مضمون کې ستونزې شته چې جدي حل غواړي.

۶/ ثقافت که په لنډ ډول تعریف کړو نو د اوسني امت یو ژوندی انځور راته کاږي. که دا مضمون په دې اړه بحث کې ناقص وي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو ته هم څه نه شي ورکولای، تر ټولو مهمه داده چې لـه دې مضمون وروسته طالب العلم پوه شي چې اوس د امت په مخ کې ستر خنډونه څه دي او حل يې څه دی؟ موږ د شريعت پروني تعبير تـه نـن زياته اړتيا نه لرو، خو د نن له شرايطو سره سم ورته اړتيا لرو، نو کـه پـه مضمون کې د نن پر ځای پرون ډېر فشار راوړل شوی وي دا د امت پـه اوسني حالت کې فايده نه لري او بايد فوري يې پر بديل فکر وشي.

7/ اسلامي ثقافت بايد د هغو باورونو، عقايدو او ارزښـتونو پـه اړه لـه اسلامي ليدلوري بحث وکړي چې په يو نه يو ډول له ديـن يـا شريعـت سره تړاو لري.

۸/ په اسلامي ثقافت کې بايد د هغو فرقو پـه اړه هـم ځـانګړی فصـل موجود وي چې له اسلام څخه خپـل تعبيـر لـري. دوی حـتمن د خپـل تعبير لپاره ځانګړي اصول لري، تګلاره يې لـه نـورو بېلـه وي. اسـلامي ثقافت بايد د هرې اسلام ته منسوبې فرقې پر ليدلوري، اصـولو، تعبيـر، له نورو سره پر مهمې اختلافي ټکو بحـث وکـړي چـې محصـلينو تـه د مسلمانانو د مذاهبو، فرقو، تعبيرونو او پـه ټولـه کـې د مسـلمانانو د تېـر تاريخ په اړه معلومات وشي.

۹/ په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو تېر تاريخ ته نظر ډېر لازمي دی. که داسې وشي چې دا تاريخ پر پړاونو ووېشل شي لا به ښه وي چې پـه مختلفو سمسترونو کې ولوستل شي. د رسول الله ص دور دې ځانګړی شي، بيا دې د راشده خلفاؤ دوره ولوسـتله شي، تـر دې وروسـته دې د نورو خلفاؤ، اميرانو، پاچاهانو او هغه کسان هم بايد له پامه ونه غورزول شي چې د خلافت يا امارت دعوه يـې کـړې وي خـو واک تـه نـه وي رسېدلی، د هغه په اړه بحث به دا ګټه وکړي چې هم به يې محصلين پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه معلومات ولري، دويم دا ټکی اړين دی چې معلومه کړي هغه ولې دې ادعا کولو ته اړ شو او بيا برياليی ولې نه شو؟

۱۰/ د اسلامي ثقافت مضمون دې داسې چمتو شي چې پر څو مهمو برخو وېشل شوی وي. مثلن: په لومړۍ برخه کې دې د اسلام پر سرچينو بحث وکړي چې اساسي او فرعي سرچينې کومې دي؟ تر دې وروسته که د اسلامي مذاهبو په اړه بحث کېږي، نو لومړی دې د رسول الله ص له دوره پيل کړي چې هلته يوازې يوه مرجعه وه او هغې تفسير وړاندې کاوه؛ اما که اصحابو ته اړتيا پېښه شوې وای، هغوی اجتهاد کاوه لکن رسول الله ص يې د خطاګانو سمونه کوله. د رسول الله ص په دور کې دا ټکی لازمي دی چې اصحابو کومو معيارونو ته په کتو اجتهاد کاوه؟ دا ټکی له موږ سره د اجتهاد په تعريف او مجتهدينو په پېژندنه کې مرسته کوي.

د اصحابو په دور کې هم د تعبير اختلافات وو؛ له دې امله بايد ښه بحث پر وشي. دلته نو دا ټکی نور هم اړين دی چې کومو معيارونو ته په کتو اصحابو اجتهاد کاوه او ولې ځينو ته پر نورو ترجيح ور کول شوې ده؟ هغه اصحاب چې په اجتهاد کې تر نورو مخکې بلل شوي، که د هغوی د اجتهاد روش معلوم شي په اساني موږ پته لګولای شو چې دوی کوم معيارونه په نظر کې نيولي دي؟ د اصحابو په دور کې که څه هم مدون اسلامي مذاهب نه دي را پيدا شوي خو د هغوی اجتهادي تګلارو بيا د مذاهبو په رغونه کې ښه جوت کردار ادا کړی دی.

د اصحابو تر زمانې را وروسته نو فقهي مذاهب په يو نه يو ډول را پيدا شوي دي چې فقهي تګلارې يې سره بېلې وې. دا دور نو لوی او ژور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ته اړتيا لري چې د اسلامي زده کړو محصلين د مذاهبو په تګلارو، له نصوصو د اجتهاد په طريقو او معيارونو بايد وپوهېږي. دلته بل مهم بحث دا هم دی چې د اختلاف پر را منځته کېدا هم بايد بحث وشي چې مذاهب ولې تر خپل منځ اختلاف سره لري؟ دا ډېر مهم بحث دی او محصلين يې په اړه يا معلومات نه لري يا که څوک پوهېږي؛ نو بيخي کم. د هر مذهب د اصولو په اړه بحث به نور هم ګټور وي، د دې تر څنګ که يې د ځينو مشهورو څېرو په اړه معلومات وړاندې شي ډېر به ښه شي.

زما په اند د اسلامي ثقافت په برخه کې دا هغه ټکي دي چې بايد پکې ځای شي. که اسلامي ثقافت له دې يادو ټکو پرته لوستل کېږي، نو نه يوازې چې اسلامي ثقافت سم معرفي کولای نه شي بلکې زيان به يې دا وي چې محصلين او لوستونکي په تياره کې ساتي. هغوی ته د يادو شيانو په اړه سم ليدلوری نه ورکوي، د اسلامي ثقافت مضمون په خپله غېږه کې خورا زيات شيان را نغاړي چې په يوه چپتر يې خلاصول هم له دې مضمون سره ظلم دی او هم له محصلينو سره. زما په اند د اسلامي ثقافت مضمون بايد په مشخصو پوهنځيو کې ولوستل شي چې هغوی په يو نه يو ډول له اسلامي زدکړو سره اړه ولري. د طب يا ساينس په پوهنځيو کې شاملول يې هم محصلين په تکليف کوي او هم دا مضمون په هغه ډول نه تدريسېږي چې ور سره مناسبه ده. د اسلامي ثقافت مضمون دې د يوه تخصصي مضمون په توګه يوازې هغو کسانو ته تدريس شي چې اسلامي زدکړې کوي او په دې برخه کې پوهاوي ته اړتيا لري. د نورو پوهنځيو محصلين د اسلام په اړه عمومي معلومات د مکتب له ابتدا تر انتها زده کوي او بيا تخصصي زده کړو ته اړتيا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. که بیا هم اړتیا وي، نو ځینې داسې کتابو دې په اړه ولیکل شي چې عمومي وي او یوازې د پوهنتون کسان ګټه ترې وانه خلي بلکې عام افراد یې هم له مطالعې یو څه تر لاسه کړي او هغوی ته په دې اړه یو عمومي پوهاوی ورکړي او همدا به ورته کافي وي.

۱/۲/۲۰۲۰

کابل- افغانستان

سرچینې:

(۱)لسان العرب، الفصل التاء المثلثة: ۱۹/9، د دار صادر- بیروت دریيم چاپ ۱۴۱۴)

(۲)معجم اللغة العربیة المعاصرة، بحث ثاء د ث ق ف ماده ۱۰۶۰ لغت:۱/ ۳۱۸، د عالم الکتب لومړی چاپ: ۲۰۰۸)

(۳)الثقافة السلامیة: ۱۸، د اثراء د نشر و توزیع ادارې لومړی چاپ: ۲۰۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين د انسان لپاره دی که انسان د دين؟

يا هم انسان وسيله دی که هدف؟

اوس ډېر کسان دا پوښتنه کوي چې دين د انساني ګټو لپاره دی او که انسان د دين لپاره پيدا شوی دی چې بايد په خپلو غوښو او وينو د ديني ارزښتونو ساتنه وکړي؟

دا په دې برخه کې خورا اهميت لرونکې پوښتنه ده چې بايد ډېره پخوا په معقول او منطقي توګه حل شوې وای؛ له بده مرغه چې د نورو ټولنو لپاره به حل وي، خو زموږ د ټولنې لپاره تر اوسه هم په معقول ډول نه ده حل شوې.

که د دې پوښتنې په اړه ځينو ټکو ته پام شوی وای، نو معقول او منطقي حل يې ډېر اسانه و، بدبختانه چې د موضوعاتو بعدونه، له زمان و مکان سره يې تطبيق او د ټولنې غوښتنو ته نه پام د دې سبب کېږي چې پوښتنې په خپله اصلي بڼه پاته شي او د معقول حل لپاره يې څوک جدي او پرېکنده اقدام ونه کړي.

د ديني او شرعي متن له محتوا په ډېره څرګنده معلومېږي چې د انسان او دين ترمنځ په پرتله کې د انسان د مهم بللو پله درنه ده، ديني متن په ګڼو ځايونو کې دې موضوع ته پام کړی دی او د مقدسو لارښوونو په بهير کې د شرايعو تغيير او تبديل د همدې محور پر اساسيتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځرخي او موږ ته په ګوته کوي چې دين او شريعت د انساني ګټو د تامين وسيلې، له دې امله نو د قران په مقدس متن کې راغلي چې که انسان ته د زيان رسولو معامله د دين پر سر رامنځته شوه، انسان په ډېره اساني کولای شي چې له دين څخه منکر شي، اما اجازه دې نه ور کوي چې د انسان فزيکي وجود ته زيان ورسېږي.(النحل: ۱۰۶)

دا سمه ده چې د دين او شريعت په متن کې خورا ډېر دلايل د دې لپاره موجود دي چې دين د انسان لپاره وبولي، د انساني ګټو د تضمين وسيله يې وګڼي، اما په دينپالو ټولنو کې دې فکر ولې دومره وده کړې ده چې انسان د دين لپاره دی او بايد د ديني ارزښتنو په خونديتابه کې له ځانه بيا تر ماله او ابرو و عزته هر څه قرباني کړي؟

څو عوامل د دې سبب شوي دي، چې ځينې يې د ديني کتابونو د متن له ناسم تعبير سره اړه لري او نور يې بيا له ټولنيز ژوند سره تړاو لري. د قران کريم له يوه ايت څخه په دې برخه کې خورا ناسم تعبير کېږي چې د ايت اصل متن په دې توګه دی:

{وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ} [الذاريات: 56]

ترجمه: او ما پيری و انسان د خپل فرمان منلو لپاره پيدا کړي دي.

د دغه ايت له الفاظو، موضوع او مخته وروسته جملو سره ډېره بېباکه چلند شوی دی، نه دغه الفاظ هغه مفهوم ايجابوي چې په عمومي توګه ځني کېږي او نه زموږ د سترګو ليدلې مشاهده ورسره سر خوري.

که دلته له عبادت څخه هغه مفهوم ومنو چې عمومن ځني کېږي، نو بيا انسان ولې سرکښي کوي؟ انسان ولې د خپل تخليق هدف هېر کړی دی؟ په عربي کې د عبادت لفظ يوازې دغه مفهوم نه لري لکه زموږ خلکو ته چې له دې لفظ څخه بيخي بدهي ښکاري. عبادت د امر منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم کارېږي، د یو چا امر ته غاړه ږدل، هم عبادت دی، د قران کریم په دې ایت کې د جن او انس له عبادت څخه هدف هم هغو قوانینو ته د هغوی تسلیمي ده چې د کائیناتو د نظم چلولو په برخه کې خالق پیدا کړي او له دې قوانینو سرغړونه د جن او انس له وسه بهر خبره هم ده، دا مفهوم قران کریم بل ځای نورو مخلوقاتو لپاره د الفاظو په یو څه توپیر داسې بیان کړی دی:

{تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا} [الإسراء: 44]

ترجمه: اووه اسمانه، ځمکه او څه چې پکې دي، ټول د هغه لپاره له ستاینې سره یوځای تسبیح وایي؛ خو تاسو د هغوی په تسبیح نه پوهېږئ، یقینن هغه له دې امله بخښونکی دی چې زغم یې زیات دی. په دې ایت کې اسمان، ځمکې او پکې شته ټولو مخلوقاتو ته د تسبیح نسبت هم له دې جملې دی لکه انسان ته چې د عبادت نسبت شوی دی، نه اسمان او ځمکه خوله لري چې تسبیح په ووایي او نه د خدای هدف دغه ټول تسبیح دي، قران کریم وویل چې تاسو یې تسبیح نه شئ فهمولای، یقینن له انسان پرته د نورو مخلوقاتو عبادت او تسبیح تر اوسه هم ډېرو انسانانو ته د فهم وړ نه دي، اما دلته هدف هغو قوانینو ته د ټولو مخلوقاتو تسلیمي ده چې د جهان د اداره کولو لپاره په دې نړۍ کې نافذ دي او هیڅوک یې له پیروي انکار نه شي کولای، حتا دا داسې قوانین دي چې د قران کریم له مخې خدای خپله هم د دې قوانینو پابند دی او مخالفت یې نه کوي، نو مخلوق به یې څنګه مخالف شي؟ مثلن د جاذبې قانون دی، له دې قانون څخه مخالفت د جهان د متلاشي کېدلو په معنا دی، نو که خدای له دې قانون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک معاف کړي، ګډوډي به جوړه شي او الله عزوجل په کائیناتو کې د عمومي ګډوډۍ پلوي نه دی.

که د قران کریم د تفسیر لپاره زموږ مفسرینو اول د قران کریم مفاهیم خپله په قران کې کتلي وای، زما په اند د قران کریم خپل تفسیر او تعبیر به تره ډېره موافقت سره درلودلای او هغه خطاګانې به نه پیدا کېدلای چې اوس یې موږ شاهدان یو، زموږ مفسرینو له بده مرغه چې د قراني ایاتونو په تفسیر کې نه ځمکني شرایط او د عینیت فلسفه په نظر کې نیولې ده او نه یې خپله د یوه ایت تفسیر د بل په څنګ کې ایښی دی چې څومره یو د بل له تفسیر او تشریح سره تطابق لري؟ د تفسیر په کتابونو کې دا هغه خلا ده چې تر اوسه پام نه دی ور ته شوی او لا یې هم د ډکولو لپاره یوې داسې ادارې کار نه دی پیل کړی چې په ټوله معنا د دې کار اهلیت او وړتیا ولري.

دین ولې د انسان په ژبه راغلی دی؟ موږ باید پر دې نکته هم ډېر فکر کړی وای، که هدف د انسان له تخلیق څخه یوازې د الله هغه عبادت وای چې موږ یې په عمومي ژوند کې کوو، نو بیا انسان سرغړونې معنا نه در لوده، د انساني ارزښتونو لپاره د دیني متن تغییر او تبدیل معنا نه ور کوله او په ټوله کې د انسان په هغه ژبه چې تل د تغییر او تبدیل په حال کې وي د هغه قانون متن رالېږل چې د دوی په اند هیڅ وخت تغیير او تبدیل نه مني د ثوابتو له جملې دي، هم بې معنا او بې مفهومه جمله ده؛ ځکه که هدف دغه عبادت شي چې موږ یې په ورځني ژوند کې کوو، نو یو لور ته خو ټول انسانان دا کار نه کوي، بل خوا د دې عبادت نوعیت او ډولونه سره ګڼ او بېل دي او بل یې دغه متن په ایجادولو او د هدف په تر لاسه کولو کې چنداني موثر هم نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای کولای شوای چې د دې تحول منونکې ژبې پر ځای د عبادت قانون د انسان د عصبي سیستم یوه نه جلا کېدونکې برخه گرځولای وای، چې هم هدف تر لاسه شوی وای، هم ټولو انسانانو عبادت کړی وای، ورسره د اختلاف او په عبادت کې د تنوعاتو مخه ډب شوې وای او تر څنګ یې ډېرې نورې ښېګڼې هم؛ اما خدای دا کار نه دی، بلکې په انساني ژبه یې متن رالېږلی دی، هغه ژبه چې انسان پنځولې ده، هغه ژبه چې د خورا ډېرو تعبیرونو، تفسیرونو، ګڼو مفاهیمو ور کولو او نورو ګڼو پدیدو تحمل لري، دا هر څه په ګوته کوي چې تر دین انسان مهم دی، دین به د انسان ګټې ساتي، لکه عملن چې مو‌ږ لیدلي هم دي، دین هغه وخت نازل شوی دی چې یوه ټولنه د تاریکۍ په تور ګرداب کې لاهو کېږي، له دې جوتېږي چې په دیني ارزښتونو به انساني هغه ساتل کېږي.

انسان ته د دین منلو او نه منلو اختیار، یوه بله هغه اساسي نکته ده چې موږ په دې ځانګړې قضیه کې د خاصې پرېکړې برداشت کولای شو، د خدای په رالېږلي متن کې دغه نکتې ټولې د انسان محوره دین تصریح کوي، د خدای دین د کړاو لپاره نه دی، انسان د انسان لپاره داسې ایډیالوژي جوړه کړي چې هغه په کړاو بدله شي، د خدای دین که انسان ته د دین منلو واک ور کوي، نو دا هم ښکاره کوي چې انسان خدای ته څومره مهم دی؟ اما د خدای له متن څخه چې انسان کوم برداشت کړی دی، په هغه برداشت کې د انسان اصل مقام ډېر راټیټ شوی دی، د ایډیالوژیو په ګړبړ کې د انسان مقام ته زیان رسېږي، هره ایډیالوژي که له پیله د انسان په ګټه رامنځته شوې وي، هم وروسته داسې لارې کوڅې پکې جوړې شي د خاصو انسانانو د ګټو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوندیتابه قانون شي، تر جبر لاندې انسان نه شي کولای چې د ټولو انسانانو غوښتنې، اړتیاوې، د طبیعت حالات او نور دې سره ورته شي، بلکې دا هر وخت سره مخالف وي، له دې امله د انسانانو لپاره د یوې داسې عمومي ایډیالوژۍ را پیدا کول چې د ټول بشر په خیر دې وي، که ناممکنه نه ده، نو مشکله حتمن ده؛ ځکه لکه د هر انسان فزیکي وجود چې له یوه بل سره توپیر لري، دغه ډول یې نور ډېر شیان هم له نورو انسانانو سره فرق کوي، یو شی که زه د ځان په ګټه بولم او بل ته یې هم ګټه، اما بل زما په شان فکر نه شي کولای، ممکن هغه یې د ځان په تاوان وګڼي او مخ ځنې وګرځوي، یوه ایډیالوژي په یوه بڼه چې په هیڅ زمان، مکان او ټولنه کې دې د هغې جوړښت، موخه او د تطبیق و اجراء ډول دې توپیر نه سره کوي، یوه اساسي تېروتنه ده چې له له دیني ایډیالوژیو رانیولې بیا تر غیر دیني پورې د هرې یوې پیروان د دغه ناسم فکر ښکار شوي دي او په پایله کې یې انسانیت ته په زیان تمامه شوې ده.

هره ټولنه، ځای او وخت خپلې تقاضاوې لري، د دې لپاره به نظریات تراشل کیږي، که زما د هیواد لپاره یوه دیني نظریه نن کار ور کوي، عیني په همدې وخت کې یې د امریکا دټولنې لپاره نه ور کوي، باید د هغه ځای له شرایطو سره عیاره کړل شي، له دې ثابتیږي چې انسان مهم دی، دیني تعبیرونه، تفسیرونه او ایډیالوژي ګانې له دغه اساسي نکته له پامه نه باسي چې هر څه د انساني ګټې لپاره، که له دې اصل څخه د هرې ډلې، فکر او مکتب پیروان مخالفت کوي، په اصل کې د خپلې ایډیالوژۍ وخت لنډوي او نورو انسانانو ته د کړاو پر ځای اول خپلو ځانو ته د کړاو په ایجادولو کې وخت ضایع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵/۱۱/۲۰۲۱

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام

له شک پرته چې کتاب د انسانیت په رشد او پرمختګ کې خپل رول هر وخت ادا کړی دی، که نن څومره هم نویو عصري وسایلو پر مختګ کړی دی، خو د کتاب اهمیت نه یوازې کم شوی نه دی بلکې زیات شوی دی.
د کتاب اهمیت ته په کتو د عالمیانو خالق هم په بېلابېلو وختونو کې له ګڼو نبیانو سره کتابونه او صحیفې د انسانانو د هدایت لپاره رالېږلي دي.
په ټولو انساني ټولنو کې د کتاب له اهمیت څخه څوک منکر نه دي او هره ټولنه د کتاب اهمیت مني اما ممکن په ځینو ټولنو کې یې اغېز زیات وي او په ځینو کې کم؛ خو دا هر څه د هغې ټولنې په ظرفیت پورې تړلي دي چې د یوې ټولنې ظرفیت څومر لوړ وي، هغومره د کتاب اهمیت هم هلته زیات وي.

مقدس کتابونه

د کتاب نوم په قران کریم کې هم ذکر شوی دی، قران کریم په مجموع کې څلور ستر کتابونه یاد کړي دي چې پر څلورو سترو رسولانو په جلا جلا وختونو کې نازل شوي دي. دلته به د تېرو الهي کتابونو او قران کریم په اړه د قران کریم ځینې لارښوونې او هغه صفات را واخلم چې قران کریم ذکر کړي دي څو د کتاب اهمیت په ښه ډول څرګند شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ () مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (ال عمران: ۳، ۴)

ژباړه: پر تا يې په حقه کتاب نازل کړی چې د مخکنيو تاييدونکی دی، او پخوا يې تورات و انجيل نازل کړي وو چې انسانانو ته لارښود او فرقان يې هم نازل کړی دی.

په دې ايت کې د پخوانو کتابونو لپاره د لارښود صفت ذکر شو، قران کريم يې په حقه نازل شوی ګڼلی دی چې مخکني کتابونه تاييدوي او د فرقان نوم يې ور کړی چې حق و باطل سره بېلوي.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ (المائده: ۴۴)

ژباړه: بېشکه موږ تورات نازل کړ چې په هغه کې هدايت او نور وو، نبيانو ورباندې فيصلې کولې.

دلته له هدايت سره د نور صفت ور اضافه شوی او دا هم ويل شوي چې د خلکو پرېکړې نبيانو په همدې تورات کولې.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

(الاعراف: ۵۲)

ژباړه: او يقينا موږ دوی ته کتاب ور کړی، د علم له مخې مو تفصيل پکې کړی وو، مومنانو وګړو ته لارښود او رحمت.

قران کريم د موسی عليه السلام کتاب هم د فرقان په نوم ياد کړی دی:

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (البقره: ۵۳)

ژباړه: او هغه وخت چې موږ موسی ته کتاب او فرقان ور کړل چې ګوندي تاسو لار ومومئ.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ. (الزمر: ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله د کتاب په بڼه تر تولو ښې خبرې نازلې کړې دي چې يو لـه بل سره مشابه او تکراري دي.

قران کريم د الله تر ټولو بهترې خبرې دي، د کتاب په بڼه دا خبرې يـو د بل تاييد کوي، نقض او تضاد پکې نه شته او دا لامل دی چې خبرې پکې تکرار راغلي دي، قضاياوې بيا-بيا راغلې دي خو د تضاد پر ځای مشابهت پکې دی چې د قران کريم پر حقانيت دلالت کوي.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُـمْ يَتَـذَكَّرُونَ () قُرْآنًـا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (الزمر: ٢٧، ٢٨)

ژباړه: او يقينن موږ په دې قران کې انسانانو ته(د هدايت لپاره) هـر ډول مثال بيان کړی چې ښايي دوی پند واخلي. داسې قـران چـې پـه عـربي ژبه دی، له هر ډول نقص(کوږوالی) څخه پاک دی ګوندي دوی ځـان ساتنه اختيار کړي.

دا خو په قران کريم کې د کتاب په اړه لارښووني وې، په دې اړه مناسبه بولم چې يو حديث هم راوړم:

«إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(١)

ژباړه: بيشکه الله په دې کتاب ځينې خلـک اوچتـوي او نـور بيـا کښـته کوي.

له دې حـديث څخـه د قـران کـريم فضـيلت معلومېږي چې د کتـاب اهميت په ګوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحيفې او حديثي کتابونه

د سترو الهي کتابونو تر څنګ، الله ځينو نبيانو ته صحائف هم ور کړي دي چې انسانانو ته لارښووني پکې وي. قران کريم د ځينو انبياؤ په اړه د صحائفو يادونه هم کړې ده:

وكَتَبْنَا لَهُ فِي الأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا (الاعراف: ١٤٥)

ژباړه: او موږ ده ته په الواحو (صحائفو) کې د هر شي په اړه نصيحت او د هر شي په اړه تفصيل ليکلی وو؛ نو دا الواح ټينګ ونيسه او قوم دې امر کړه چې په ښه ډول عمل په وکړي.

د همدې الواحو په اړه يو بل ځای وايي:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ (الاعراف: ١٥٤)

ژباړه: او کله چې له موسی څخه غوسه ولاړه الواح يې واخيستل او د هغو په نسخه کې هغو وګړو ته چې له خپله ربه ډارېږي هدايت او رحمت وو.

له دې جوتېږي چې صحائف هم د انساني هدايت لپاره وې، کله چې انسانان د الله په فرامينو عمل وکړي نو د رحمت سبب ورته کېږي او له دې امله الله پاک کتاب او صحائف هر ځای انسانانو ته رحمت بولي.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى () وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى (النجم: ٣٦، ٣٧)

ژباړه: او که دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او هغه ابراهيم په صحيفو کې وو چې په خپلو خبرو يې عمل وکړ؟

له دې ثابته شوه چې د موسی عليه السلام تر څنګ د خورا زياتو نبيانو جد او مقتدا ابراهيم عليه الصلاة و السلام ته هم صحيفې ور کړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او په هغو کې ځینې احکام وو چې دلته د یوه سرکښ په اړه وایې،
دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او ابراهیم علیهما السلام په
صحائفو کې راغلي وو؟

تر دې ور هاخوا بیا یوه بله کټګوري کتابونه د انبیاؤ هغه خبرې،
ویناوې، فیصلې او عملي و تقریري اعمال دي چې د همدې کتابونو د
احکامو او لارښونو د تعمیل پر مهال یې ترسره کوي او د نورو انسانانو
په لاس لیکل کېږي. که څه هم دا کتابونه مستقیم انبیاء نه لیکي، اما د
تقدس درجه یې له دې امله پر خپل ځای پاته ده چې دا هم نبیانو عمل
یا قول دی او د دین و شریعت په تشریح کې یې ویلی یا کړی دی. له
دې امله نو دا د شرعي احکامو دویمه سرچینه بلل کېږي چې خورا لویه
برخه شرعي احکام ور پوري تړلي دي. قران کریم د الهي کتاب د
تشریح په اړه رسول الله ص ته وایي:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (النحل: ۴۴)

ژباړه: او موږ تاته ذکر نازل کړی چې خلکو ته هغه څه بیان کړې چې
ورته نازل شوي او ښایي دوی فکر وکړي.

په دې ایت کې الله تعالی رسول الله ص ته امر وکړ چې خلکو ته د
ذکر بیان وکړه. رسول الله ص چې په عمل کې څه بیان کړي، په قول
یې هر شی بیان کړی یا هم تقریر، دا ټول هغه څه دي چې رسول الله
ص ته د تبین امر شوی دی، یعنې دا بیان دی، د قراني احکامو بیان
رسول الله ص خلکو ته په عمل کړی دی، په قول یې ورته بیان کړی او
په تقریر یې هم.

له دې امله چې قولي، فعلي او تقریري احادیث و سنت د شرعي
احکامو تشریح وه، علماؤ هڅه وکړه چې د قران کریم په شان دا هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابي شکل خوندي کړي چې د ابد لپاره نورو راتلونکي نسلونه د يوې شرعي سرچينې په توګه کار تـرې واخـلي. دادی د حـديثي کتـابونو لـه ليکلو تر زر هم زيات کلونه تېرېږي، خو نن هم د امت په لاس کې دي او د مسايلو په حل کې ترې ګټه اخلي.

له دې لوړ بيان څخه ثابته شوه چې کتاب د اسلامي دعوت پـه لار کـې خورا لوی اغېز لري، همدې اغېز ته په کتو الله تعالی کتابونه نازل کړل، صحيفې يې راولېږلې او د امت لومړنيو پوهانو د حديثو کتابونـه وليکـل چې دادی د امت په رهبري کولو، رغولـو، سـمې لارې تـه پـه هـدايت کولو کې خپل مهم نقش لري او امت تر هر څه اول په شرعـي و دينـي احکامو کې همدې سرچينو ته رجوع کوي.

په دعوت کې د کتاب اغېز

مخکې کې مو هم يادونه وکړه چې که کتاب اغېز نه در لودلای نـو اللـه تعالی انسانانو ته د لارښوونې لپاره کتابونه نه نازلول.

د الهي کتابونو نازلېدل خپله ثابتوي چې اغېز يې زيات دی.که کتاب نه وای، نو له ادمه تر دې دمه راغلي اخبار او احوال بـه مـوږ تـه پـه دونـه خوندي ډول نه وای رسېدلي. موږ چې نن د تيرو نبيانو په احوالـو خـبر يو د همدې کتاب نقش دی، که د هغوی خبرې موږ ته رسېږي او مـوږ يې منو، ايمان پر راوړو دا هم د کتاب له امله دی، نـو لازمـه خـبره ده چې کتاب له خورا زيات اغېز څخه برخمن دی چې په ديني او دنيـوي لحاظ يې د انساني رشد په پر مخ وړلو کې ډېر مهم نقش له پامه نه شـو اچولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خپلو اسلافو له اقوالو او احوالو خبر یو، دا هم د کتاب برکت دی، موږ ته د هغوی خبرې او اجتهادات رارسیدلي دي، دا هم د کتاب له رویه، د کتاب اغېز دی چې نن هم د هغوی پیغامونه ژوندي دي او خلکو ته د سمې لارې په ښودنه کې ترې کار اخیستل کېږي.
د اوس وخت پر اجتهاداتو او د مسلو پر حل د پخوانو علماؤ د فکر اثر حتمن شته چې دا هم د کتاب اغېز ثابتوي.
د کتاب یو ښه والی دادی چې لوستونکی ورسره زیاتره وخت حساسیت نه پیدا کوي او نه هم مقابله ورسره کوي، کتاب یو خاموشه داعی دی چې په خپل وار هر وخت، هر ځای کې هر چا ته په خپلو موثرو کلمو او جملاتو پیغام رسوي، د خلکو پر زړو او اذهانو اغېز کوي او ممکن خپل پیغام ور باندې ومني.

د کتاب پیغام

د پیغام په رسولو کې کتاب له پخوا زمانو ډېر د ارزښت وړ وو او دی.
کتاب په زیاتو وختونو کې تر مخامخ خبرو ډېر موثر وي، ځکه د کتاب د وړاندې کولو انداز له خبرو سره فرق لري، په کتاب کې یو خاموش داعي خپل پیغام په ارام ډول، له هر ډول استثنا پرته، په ښو جملو، غوره انداز او داسې میتود وړاندې کوي چې مخاطب ورسره په جنجال نه اخته کېږي. لوستونکی یوازې د کتاب پیغام لولي او فکر پکې کوي، دلایل یې گوري او تامل ته اړ کېږي، تګلاره یې ارزوي او تر اغېز لاندې یې راځي او بالاخره د کتاب پیغام ته تسلمېږي.
د کتاب یوه بله ځانګړنه داده چې هر وخت موجود وي، زموږ سره اوس هم داسې کتابونه شته چې لیکوالان یې خورا وختې مړه شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، ان د رسول الله ص تر بعثت مخکې کتابونـه هـم موجـود دي او د يونان د فلسفې او منطق کتابونه اوس هم په يوه بڼه موجود دي.

د زياتره کتابونو پيغام عمومي وي، هر وخت ته رسېداى شي، عمر يـې اوږد وي، له يوه قومه تر بله له يـوې جغرافـې تـر بلـې هـيڅ سرحـد نـه پېژني، له دې امله د کتاب پيغام خـورا مهـم دى. يـو عـالم وايـي، کـه څوک غواړي چې ونه مري، نو ګټور کتاب دې وليکي.

رښتيا هم د زرګونو کسانو نومونه موږ اوس داسې يـادوو لکـه همـزولي چې مو وي او د ژوند په خورا زياتو پيښو يې داسې خبر يو لکه زموږ د کلي چې وي، دا ولې؟ ځکه چې هغوى علماء وو، کتابونه يـې وليکـل او انسانيت ته يې خدمت وکړ، د هغـوى د کتـاب پيغـام مـوږ د هغـوى پېژندلو ته وهڅولو.

۲۱/۱۲/۲۰۱۹

سرچينه:

(۱)مسـلم، کتـاب صـلاة المسـافرين و قصرهـا، بـاب فضـل مـن يقـوم بالقران... ح: ۸۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني تعبير د نړۍ والې ادارې اړتيا

دغه کار که په تېر وخت کې ممکن نه و؛ اوس خو يې حتمي شونتيا رامنځته شوې ده چې د اسلامي نړۍ په کچه د پوهانو يوه داسې اداره جوړه شي چې يوازينی کار يې له وخت، مکان او شرايطو سره د دين او شريعت سم تعبير وي.

په اوس وخت کې د دې ادارې اړتيا ځکه زياته شوې ده چې د دين په وړاندې چېلنجونه زيات دي؛ له دينه هغه محلي تعبيرونه د وخت او غوښتنو سره سم نه کېږي، د هغو په نتيجه کې خبره جنګونو او ورانيو ته رسېږي چې نړۍ يې هم په ناسم تعبير خبره او د عملي زيان بيلګې يې ويني.

په محلي کچه له دينه ناسم تعبير که يوه لور ته د جنګونو او تشدد سبب شوی دی، نو بل لور ته يې له دينه د مخ اړولو لړۍ هم اوچته کړې ده، په نن وخت کې د اسلامي نړۍ په کچه دا هم يو لوی چېلنج پاتې دی چې خلک له دغه مروجه تعبيره ستړي کېږي او له دينه مخ بې دينۍ ته اړوي چې د اسلام ټولنې لپاره د يوه بل ګواښ زنګ دی.

محلي ناسم تعبيرونه يو بل مشکل دا لري چې دولتونه او ديني مرکزونه/ اشخاص د همدې پر سر سره په جنجال اخته او يو بل ته په سنګر کې ناست دي، که تعبير يو محوره او د زمان و مکان غوښتنې په نظر کې ونيول شي حداقل دې سناريو ته به پای ور کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي او شخصي تعبيرونه د اختلافاتو د زياتېدو سبب هم کېږي چې دا نن يې زموږ په هيواد او نژدې ګاونډي هيواد پاکستان کې خورا زياتې بېلګې وينو. طبيعي خبره ده چې د يوه انسان تعبير نسبت د ډېرو تعبير ته حتمن د خطا زيات احتمال لري، که له دينه تعبير جمعي کړو او د فرد کار يې ونه ګڼو نو زما په ګومان به مو د دې مذهبي زړه بدونکو اختلافونو مخنيوی تر يوه حده کړی وي.

فرد محوره او محل محوره تعبيرونه د وخت او زمان غوښتنو ته هغه ډول پاملرنه نه شي کولای چې بايد ورته شوې وای، اوس هغه وخت تېر دی چې يو کس به د خونې په يوه کونج کې ناست و، کتاب او فتاوا به يې ليکله، کله چې به وليکل شوه نو د هغې سيمې ټولو خلکو ته به يوه لاسته راوړنه وه او په هغه سيمه کې به عمل په کېده، اوس خبره د يوه ولايت او يوې سيمې نه ده، ديني هويتونه اوس په ملي هويتونو بدل شوي او د يوه ولايت په فتوا پر ټول هيواد اثر کوي، چې له امله يې ستونزې را پيدا کېږي، له دې امله اړينه ده چې له فرد محورۍ او محل محورۍ څخه نور دا کار جمع محورۍ ته وسپارو.

د ټيکنالوجي سرعت د هغو نويو مسلو را پيدا کول هم اسانه او تېز کړي دي چې له ديني او شرعي تعبير سره يو نه يو ډول اړيکه ولري؛ د همدې لپاره اړينه ده چې پر وخت او مناسب ځواب په ديني و شرعي تعبير کې ورته وموندل شي، چې دا کار هم فرد او محلي تعبير کوونکې نه شي کولای، له دې امله اړينه ده چې د دې مسلو د حل لپاره د اسلامي نړۍ په کچه د علماؤ اداره موجوده وي چې دې ټول غوښتنو او ستونزو ته پر وخت ځواب وومي او ستونزې هوارې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړتیا تر دې اړینو ټکو را وروسته زه خپل شخصي نظر د دې ادارې د جوړښت په اړه اجمالن لیکم:

اول: په دې اداره کې به د ټولې اسلامي نړۍ او هغو غیر اسلامي هیوادونو استازي وي چې هلته زیات مسلمانان میشت دي او له دین او شریعته تعبیر ته جدي اړتیا لري، د دې استازو کار به دا وي چې په مرکزي اداره کې ناستو د نړۍ نورو پوهانو ته به د خپلې سیمې کلتور، رواجونه، عنعنات، زماني و مکاني غوښتنې، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز چاپیریال معرفي کوي چې همدې ټولو ته په کتو به یوځل پریکړه په مرکزي اداره کې کیږي او بیا به د هیواد په سطحه د هغې ادارې وطني څانګه هم خپل نظر پر ور کوي.

دوم: د ادارې یوه څانګه به په ټولو اسلامي او هغو غیر اسلامي هیوادونو کې وي چې د څانکې اړتیا یې احساسیږي، دوی به له دین سره تړلي مسایل او هغه را ټوکېدلي ستونزې درک کوي چې له دیني و شرعي منابعو په سم تعبیر یې باید حل وړاندې شي، دا به له پوره تفصیل او خپلو نظریاتو سره مرکزي ادارې ته لیږي؛ هغوی به پر همدې ور کړو معلوماتو خپل نظرونه سره ور کوي، که اړتیا شوه نور جزئیات به راغواړي او که دوی نور څه وموندل هم به یې مرکزي ادارې ته پر وخت لیږي، کله چې پریکړه کیږي نو د هغه هیواد وطني څانګه به یې د هیواد په کچه د پلي کېدو د احتمالي ستونزو او جانبي عوارضو د را پیدا کېدو شتونتیا ارزیابي کوي، که له مکان او زمان سره یې تطبیق او سمون نه در لود بیا به اپډیټ کیږي څو د وخت او مکان له شرایطو سره برابره فتوا خلکو ته پر وخت وړاندې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم: په مرکزي اداراه او وطني ځانګو کې به يې د هر مسلك علما او پوهان ناست وي، د دوی غړيتوب ته ځکه اړتيا ده چې ډېری وخت يوه مسله يو بعد نه لري چې يوازې ديني علما يې ارزيابي وکړي او ځواب دې ورته چمتو کړي، په مسله کې طبي اړخ رول لري، يوه مسله له سياست سره تړلې وي، بله يوه له اقتصاد سره، يوه له تاريخي ابدتاتو سره اړيکه لري، بله له زراعته سرچينه اخلي، په همدې ډول نورې هم؛ نو د دې لپاره اړينه ده چې په ټولو ځانګو او خپله مرکز کې د هر فن متخصص کسان غړيتوب ولري او د هرې مسلې د حل هيڅ يوه ناسته د هغې برخې چې شرعي مسله ور سره اړه لري، د متخصصو کسانو له شتون پرته حل او فصل نه شي، د دوی نظر او موافقه به د مسلې په حل کې اړينه او لاينفك جز وي.

څلور: دولتونه به يې ټول ملاتړ کوي، د دې ادارې لپاره به فنډ د اسلامي نړۍ دولتونه په ګډه ور کوي، ځکه د ټولې اسلامي نړۍ په سطحه د دين د تعبير دروند بوج ور له غاړې دی چې پر دولتونو حق لري له مالي اړخه يې ټولې ستونزې ور حل کړي.

پنځه: د هر هيواد هغه جيد علما به يې غړي کېږي چې هم په خپل هيواد کې خپلو دولتي ادارو له هغه څخه امتحان اخيستی وي او له دې امتحانه بريالی وتلی وي او هم به مرکزي اداره کې د ازموينې لپاره خپل سستم موجود وي چې له هغه څخه هم بايد په شفاف ډول تېر شي څو د خپلې وړتيا له مخې دې مقام ته راشي. دغه مقام له هر کس سره ځکه نه ښايي چې د نړۍ په کچه د دين د تعبير مرکز دی، نو يوازې هغه کسان يې بايد د غړيتوب وياړ ولري چې په علمي ميدان کې ځليدلی وي، عملن د داسې تعصب او کينې و عقدې ښکار نه وي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمه خبره ورته چپه ښکاره شي، په اخلاقي لحاظ له دې پاک وي چې ګوته ورته ونیول شي او داغ پرې ولګیږي او نور هغه اړین صفات ولري چې وطني اداري او مرکزي هسته یې ورته تعبینوي.
۲۰۲۱/ ۳/ ۲۰

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟

دا ډېره مهمه پوښتنه ده، ځینې وختونه له همدې اصل څخه ډېره ناسمه استفاده کیږي او کله بیا وسیلې ته د نه توجیه په اړخ کې تفریط کیږي. دغه حالات او شرایط باید معلوم شي چې په کومو حالاتو کې په کومو شرایطو هدف وسیله توجیه کوي او په کومو کې نه کیږي؟
عربي کې یوه قاعده ده چې الغایه تبرر الوسیله؛ تر دې اصل لاندې هم فقهاء او هم پوهان پر همدې موضوع بحث کوي چې هدف څنګه وسیله توجیه کولای شي؟
د دې لپاره پوهانو دوه شرطونه لومړی ذکر کړي دي: اول دا چې هدف به مشروع وي، په هدف کې به شرعي ستونزه نه وي، جائز او روا به وي. دویم دا چې د حرامې وسیلې زیان به د هغه هدف تر مصلحت کم وي چې په دې وسیله تر لاسه کیږي.
هغه وسیله چې موږ هدف ته رسوي، که یې ټولنې ته زیان رساوه او زیان یې هم دومره و چې د هدف تر مصلحت زیات و، بیا دغه وسیله هدف نه شي توجیه کولای، ځکه د وسیلې زیان ټولنې ته دومره دی چې هغه هدف یې نه شي جبیره کولای، او که د هدف مصلحت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسیلې له فساد سره مساوي وي، بیا د فساد مخنیوی د ګټو له تر لاسه کولو ښه دی، بیا هم باید هدف وسیله توجیه نه کړي.

لکه: یو کس د غلا، قاچاقو او فساد په شتمني حج کوي، دی فکر کوي چې حج هدف دی، نو زه باید دې هدف ته په هره وسیله ورسېږم. دوې تېروتنې رامنځته کېږي، یو دا چې الله تعالی په مالي عباداتو کې د پاکوالي قید زیات کړی دی چې حج هم مالي عبادت دی او هم بدني، نو دغه ټکی پکې اړین دی او دویم دا چې د حج تر ګټې د غلا، قاچاقو او فساد و رشوت زیان وټولنې ته زیات دی، نو د حج پر ځای باید د غلا، قاچاقو، فساد او رشوت مخه ونیول شي.(۱)

بل مثال: د قاچاقو او نشیي موادو په تجارت یو څوک جهاد کوي، دلته بیا تېروتنه کېږي. له جهاد څخه هم هدف د انسان ژغورل، په ټولنه کې د فساد مخنیوی او د ډار ختمول دي، که د جهاد په خاطر نشیي موادو ته د کرکیلې او قاچاق اجازه ور کول کېږي، نو د جهاد هدف له منځه ځي، ځکه په نشیي توکو بېرته خلک اخته کېږي، د هغوی د تلف کېدو سبب کېږي، په ټولنه کې فساد پیښوي، بې انډولي رامنځته کوي چې یوه طبقه ډېره شتمنه شي او بله یې بزګر او خواریکښ پاتېږي، نو بیا هم نه شي کولای چې دغه هدف دې وسیله توجیه کړي.

هغه حالات چې پکې هدف وسیله توجیه کوي، یو ضرورت دی، مثلن: یو څوک له لوږې بې حاله دی، یا هم تنده پر راغلې یا مریض دی، کولای شي حرام شی وخوري البته نه به تر وخت مخکې بانې ورته لټوي او نه به افراط پکې کوي، یا هم حرام څښاک وکړي یا نشه مریض ته ور کړي چې ډاکټر یې تداوي وکړي. دا د اړتیا صورت دی چې هغه پاسني دواړه شرایطو ته به پام کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل صورت د اکراه یا مجبوریت دی، که یو څوک مجبور شي چې یا به وژل کیږي یا به اسلام ایله کوي، هغه کولای شي چې اسلام پټ کړي او ظاهرن د نامسلمانو پیرې وکړي.

دریم د مصالحو(گټو) او مفاسدو(زیان) ټکر دی، په دې صورت کې هم هدف وسیله توجیه کوي. لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې د کعبې پر ابراهیمي بنسټ ودانول د خلکو د ارتداد له امله پرېښوده؛ د خلکو له اسلامه گرځېدل غټه فتنه وه نسبت دې گټې ته چې کعبه دې پر ابراهیمي بنیادونو له سره جوړه شي، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېښوده. کعبه اصلن هغه ده چې پر کومو بنیادونو ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه، اما دا یوه وسیله ده چې خلک دې یوه جهت ته لمونځ کوي څو د اتحاد فکر پکې پیدا شي، بل لور ته هدف د خدای لور ته د خلکو متوجې کول او د خدای پر پیغام د هغوی باور دی، نو د کعبې ودانول چې وسیله ده پاته شو څو هغه هدف چې د خلکو ایمان دی له لاسه ور نه کړو او د هغوی باور ته زیان ونه رسیږي.(۲)

یا په قران کریم کې راغلي چې د موسی علیه السلام ملگري د کښتۍ یوه دړه وایسته، دا یو شر دی، د بل په ملکیت کې د هغه له اجازې او خوښۍ پرته ناسم تصرف دی، البته دغه وړوکی شر د دې وسیله شوه چې دا ټوله کښتۍ د یوه غاصب له منگولو وژغوري، نو پروا نه لري. دلته دوه مفاسد دي، یو یې لوی دی بل یې کوچنی، که کوچنی وسیله نه شي د لوی شر د پیښېدو خطر دی، له دې امله باید کوچنی شر وشي چې د لوی مخنیوی وکړي.(الکهف: ۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا هم رسول الله صلی الله علیه وسلم کوچی په مسجد کې بولو کولو ته ایله کړ، دا هم یو شر و، اما که یې ورته ویلي وای چې بهر ته ولاړ شه، هغه ښایي د مسجد نورې برخې هم لړلې وای، دا تر هغه اول ډېر تاواني شر و، له دې امله یې پر یوه ځای د بولو کولو لپاره ایله کړ.(۳)

که دا اصل عمومي شي چې هر هدف وسیله توجیه کوي، نو به په شرعي احکامو ریشخند وهل پیل شي، په شرعي نصوصو کې د دغه ډول مثالونو شتون چې دلته موږ لوړ بیان کړل، باید د نورو احکامو په څنگ کې وڅېړل شي، نه دا چې له هر یوه څخه دې ځای پر ځای حکم استنباط شي. فقهي اصول د همدې لپاره رامنځته شوي دي چې د دغه ډول ناسمو برداشتونو مخنیوی وکړي او خلک د احکامو په اخیستلو کې دغو اصولو ته پام وکړي څو شرعي متن د استهزا مقام ته راکښته نه کړي.

د هدف وسیله توجیه کولو اصل ځینې وختونه همداسې عمومي کاریږي، اما دا فکر ناسم دی، که د قران او سنت په رڼا کې ورته وکتل شي، نو هدف په شرایطو او خاصو وختونو کې وسیله توجیه کوي نه په عمومي حالاتو کې له شرایطو پرته.

۱۳/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الزکاة، باب قبول الصدقه من الکسب الطیب وتربیتها،ح: ۱۰۱۵)

(۲)(مسلم کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها، ح: ۱۳۳۳)

(۳)(مسلم، کتاب الطهارت، باب غسل البول وغیر من النجاسات اذا حصلت في المسجد... ح: ۲۸۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځلاريتوب(وسطيت)

لغوي و اصطلاحي معنا:

د پاس عنوان لپاره عربي کې اعتدلال یا وسطیت الفاظ کارېږي. دا له وسط څخه جوړ دی او ګڼې معناوې لري، (الوسطية مأخوذة من مادة وسط ، وهى كلمة تدل على العدل والفضل والخيرية والنصف والتوسط بين الطرفين.)(۱) وسطيت له وسطه اخيست شوی، چې عدل، فضل، غوره، نيم او د طرفينو مابينځ ته ويل کېږي. قران کريم هم د وسط (۲)لفظ د محمدي امت په صفاتو کې راوړی. دا چې وسط هلته څه معنا ورکوي په اړه يې ګڼشمېر نظرونه او اراء موجود دي. چا د منځلاريتوب معنا ترې کړې او نورو بيا د غوره يا ښه په معنا اخيستی. زما په اند محمدي امت دا دواړه صفات لري، قران کريم بل ځای د امت لپاره د (کنتم خير امة)(۳) الفاظ هم کارولي. له دې جوتېږي چې د دې امت غوروالی په همدې منځلاريتوب کې دی. اعتدال د عدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادې څخه دی چې په چارو کې میانه روي و منځلاریتوب اعتدال بلل کیږي.

د اصطلاحي معنا یې ګڼ تعریفونه یې وړاندې شوي دي چې مفاهیم یې تقریبن سره نږدې دي. د تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي لیکوال وایي: حالة - خطابیة أو سلوکیة محمودة تعصم الفرد من المیل إلی جانبی الإفراط و التفریط.(۴) د وینا او عمل هغه غوره حالت دی چې فرد له افراط و تفریطه خوندي کوي.

افراط تر حد تجاوز ته وایي، او تفریط بیا کموالی دی، له دې هر یوه چې ځان وساتل شي، دا بیا وسطیت یا منځلاریتوب دی. پاس د لغوي او اصطلاحي معناو او د قران کریم له ایاتونو څخه معلومه شوه چې د اسلامي دین اساس پر وسطیت بنودل شوی، د اسلامي دین بنکلا همدا منځلاریتوب دی چې که څوک یې په افراط تر حدودو ګام اړوي یا هم په تفریط؛ نو د دین یو مهم امتیاز او اساس له پام اچوي چې د اسلامي دین یوه مهمه ځانګړتیا او بنسټ دی.

منځلاریتوب په قران او سنت کې:

د الله تعالی په کتاب او رسول الله ص په سنتو کې د منځلاریتوب په اړه ډیرې لاربنوونې موندل کیږي. پخوانیو مفسرینو او فقهاؤ چې په دې اړه بحثونه کړي دي، لومړی یې د قران کریم له دې ایته را پیلوي:

وكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ (۵)

ژباړه: او تاسو مو منځلاری امت کړئ چې پر خلکو شاهدان شئ.

دي امت ته پر نورو امتونو د شاهدۍ امتیاز ور کول هم د همدې منځلاریتوب له امله دی. منځلاریتوب یو ډول انساني فطرت دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان که زیات خوراک وکړي ستونزې ورته جوړوي او که لږ وکړي بې انرژۍ کېږي، خو که افراط و تفریط ونه کړي، له دواړو زیانونو به خوندي وي. منځلاریتوب یوازې په دین کې اړین نه دی، بلکې د ژوند په ټولو برخو کې انسان او ټولنه ورته اړتیا لري. پښتانه یو متل کوي: مه دومره تریخېږه چې څوک دې وغورزوي او مه دومره خوږېږه چې خلک دې وخوري؛ بلکې میانه روي اړینه ده.

د خدای د غوره بندګانو په صفاتو کې الله تعالی وایي:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (٦)

ژباړه: او دوی چې کله نفقه کوي؛ نه اسراف او نه کمبود کوي، بلکې میانه روي غوره کوي.

همدې ته ورته یو بل ایت کې هم رغلي دي:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُوراً (٧)

ژباړه: او مه له صدقې څخه یو مخیز لاس اخله او مه یې پوره پرانیزه نو به ملامت شوی پښیمانه شې.

له دې ایاتونو څخه معلومه شوه چې په خیرات کې میانه روهي لازمي ده، نه دې بیخي بخیل جوړېږي چې هیڅ نه ترې بېلېږي او نه دې داسې کوي چې له ډېره اسرافه وروسته خپله هم پښیمانه وي او نور یې هم ملامت کړي. بلکې غوره او ښه حالت یې منځنی دی چې نه ځان زیانمن کړي او نه ټولنه بې خیره پرېږدي؛ نه باید سیخ وسوځول شي نه کباب!

د منځلاریتوب تګلاره د اسلام د نزول مهال هم عملي شوې ده. د الله کتاب په یوه پلا نه دی نازل شوی، نه داسې کېدل چې ورته اړتیا به وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو الهي قراني پيغام به نه راتلی. بلکې د قران کريم نزول په ۲۳ کاله کې وشو چې د ميانه روهۍ يو بهترين مثال دی. په يوه پلا د قران نزول پر خلکو د عمل او زدکړې له مخې بوجېدی او ټولنه يې له اعتدال څخه د تشدد لور ته وړه. له دې څخه حتمن د فرد په خپل شخصي ـ ژوند او له ټولنې سره په ټرلو مواردو کې تشدد رامنځته کېده او دا ويره هم موجوده وه چې ځينو اصحابو له رسول الله ص څخه مخ اړولی وای ځکه انسان په يوه وار د ډېر بوج پورته کولو توان نه لري او فطرت يې همداسې جوړ دی. که بيا د اړتيا مهال احکام ځنډېلي وای هم به يې ټولنه د سموالي او سمون پر ځای تشنج ته وړې وای. ځکه د قران کريم احکام له عملي ژوند او چارو سره تړلي و چې د خلکو ترمنځ د ستونزو د حل و فصل پرېکړې ور پورې تړلې وې، نو ځنډېدا يې هم حتمن له ستونزه خالي نه وه. يوازينۍ لار يې همدا د منځلاريتوب او اعتدال لار وه چې قران د همدې تګلارې له مخې په ۲۳ کاله کې نازل شو.

رسول الله ص په خپل دعوت او عملي لارښوونو کې هم د قران کريم تګلاره عملي کوله، په يوه وار يې خلک تر بوج لاندې نه راوستل. په يوه حديث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى اليَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» (۸)

ژباړه: له ابن عباس رض څخه روايت دی چې رسول الله ص معاذ بن جبل رض يمن ته ليږه، ورته وې ويل: ته د اهل کتابو يو قوم ته ورځې، کله چې ورشي، بلنه ور کړه چې دوی شاهدي ور کړي له الله پرته بل معبود نه شته او محمد د الله رسول دی. که يې په دې کي ستا اطاعت وکړ، بيا خبر ور کړه چې الله تعالی پر دوی په يوه ورځ او شپه کې پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی. که يې دا هم در سره ومنل، بيا خبر ور کړه چې الله پر دوی زکات فرض کړی دی، له شتمنو به يې اخيستل کيږي او بې وزلانو ته به يې ور کول کيږي. که يې دا هم در سره ومنله، نو د هغوی له غوره مالونو ځان ساته، د مظلوم له ښرا وډار شه، بېشکه د ده او الله ترمنځ هيڅ پرده نه شته.

له دې حديث څخه موږ ته د ميانه روۍ بهترين مثال په لاس راځي. رسول الله ص له دې سره چې دا احکام نازل شوی وو، مسلمانانو په همدې وخت کې عملي کول، مګر يو نوي مسلمان ته يې په يوه وار ډېر احکام نه وړاندې کول. رسول الله ص په خپل عملي او قولي سنتو ثابته کړې وه چې دين اسانه دی. الله تعالی د قران کريم د نزول مهال خپل مخلوق ته روښانه کړه چې الله د اسانۍ اراده لري سختي نغواړي. اعتدال انسان په نارمل حالت کې ساتي او تشدد انساني طبيعي نارمل حالت له منځه وړي، ځکه نو نارمل انسان هغه لار غوره کوي چې اسانه او ګټوره وي. نارمل انسان د خلکو په خبرو کې فکر کوي او ښه يې ترې اخلي او بدې يې ايله کوي، مګر د احساساتو مهال څوک نه شي کولای چې حواس پر ځای وساتي او د ګټې و ناګټې خبرې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکیک کړي، له دې امله قران کریم د دې لاندې صفت لرونکي کسان د زیري وړ بللي دي:

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ (۹)

ژباړه: زماهغو بندګانو ته زیری ور کړه چې وینا ته غوږ ږدي، نو د ښې وینا پیروي کوي. همدوی الله هدایت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

د بل وینا ته غوږ ښودل او ښه یې منل تر نورو یې تېرېدل خپله د اعتدال یو غوره مثال دی. قران کریم په دغو مفاهیم سره اسلامي منځلاریتوب ته اشاره کوي. د قران کریم ډېر تمرکز پر استدلال او غوږ ښودلو دی. له دې امله چې قران کریم په معجز ډول رسول الله ص ته ور کول شوی له دې امله یې پر اعتدال، منځلاریتوب او تعقل و منطقیت ډېر ټینګار کړی دی. ان قران کریم ویلي، د بدۍ په ځواب کې د نیکۍ اعلا مثال وړاندې کړئ چې سخت دښمن به دې ټینګ دوست شي. (۱۰) وسطیت فطري حالت دی، په فطري حالت کې د خدای معرفت او خلکو ته د ګټو رسولو چانس تر هغو استثنایي حالاتو یو په څو چنده وي چې کله ناکله په بیړنیو وختونو کې رامنځته کیږي. د منځلاریتوب تر ټولو لویه ښېګڼه دا ده چې انساني کرامت پکې خوندي کیږي، د انساني وینې تویېنې مخنیوی کیږي او انسان په خپل فطري حالت کې وي او هر څه ته تر یوه حده د واقعیت او حقیقت له زاویې ګوري، خو کله چې منځلاریتوب ځوک ایله کړي یا افراط یا تفریط ته مخه کړي، نو هرو مرو یې یوه عقده په مخه کوي چې حقیقت ته په رسېدلو کې ډېر وخت د انسان په وړاندې د هغه خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني عقده خنډ شوې ده. له دين سره د دغسي چلند په اړه رسول الله صلی الله عليه وسلم منعه کړې ده:

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَعَلَهُ سَهْلاً، فَخُذُوا مِنْهُ مَا تُطِيقُونَ. فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ مَا دَامَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيراً. (١١)

ژباړه: سويد بن غفله ويل چي له عمر بن الخطاب رض مي واورېدل ويل يې چې رسول الله ص وويل: په دين کې له افراطه ډډه وکړئ، ځکه الله دين اسانه کړی دی، نو له خپل وس سره سم عمل په وکړئ، بېشکه الله تعالی ته نيک دوامداره عمل خوښ دی که څه هم لږ وي.

په دې حديث کې رسول الله صلی الله عليه وسلم پر يوه عمل د استقامت او دوام لپاره بهترينه نسخه وړاندې کړې ده. که څوک تر طبيعي حالت ور اضافه ډېر کار وکړي نو ترې خسته کېږي او اخير ځنې پاتېږي، بل لور ته که څوک عمل بيخي نه کوي، نو سوکه سوکه د نورو اعمالو ايله کولو ته هم اړ کېږي ځکه چې ده تساهل خوښ کړی دی. دا نسخه د دنيوي کارونو په اړه هم صدق کوي. که دنياوي کارونه ډېر وشي هم خستګي رامنځته کوي او که بيخي صرف نظر شي نو انسان بيا تر حد زيات لټې ته اړ کېږي. ښه لار يې دوامداره کار دی چې له وس سره سم وي. دا اصل هم په دين کې د تطبيق وړ دی او هم په دنيوي چارو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز:

انساني تجربه موږ ته په ګوته کوي چې د ستونزو په وړاندي هغه وخت د بریا چانس زیات وي چې کله یې پر ټولو اړخونو په ساړه دماغ فکر وشي او دا کار یوازې په منځلاریتوب کې ممکن دی. ځکه د افراط پلویان د عواملو له مخې له منځني حالته وتلي او د تفریط دا همداسې در واخله. انساني اذهان حقیقت ته په رسېدو کې هسې هم له بلا ستونزو سره مخېږي، که د اعتدال لار ورکه کړي او د عیني ستونزو تر څنګ په رواني او ذهني مشکلاتو کې هم راګیر شي نو حقیقت ته رسېدل یې که محال هم نه وي بیخي ډېر ستومنزمن خو هرو مرو دی. د دې لپاره چې په دین او دنیا دواړو کې بریا تر لاسه کړو باید د وسطیت په فلسفه ځانونه پوه کړو. د دین او دنیا او د دنیا و اخرت دواړو لپاره دا یوه ګټوره تګلاره ده. خدای د همدې امر کړی، دین یې د همدې اصل په رڼا کې را لېږلی، رسول یې د همدې اصل د تطبیق لپاره ۲۳ کاله عملي مبارزه وکړه او په انساني تجربو کې موږ د دې تګلارې هغه ګټې ولیدې چې په نورو لارو یې تر لاسه کول له سختو پیچومو تېرېدل غواړي.

۲۰۱۸/ ۹/ ۸

سرچینې:

۱)مجلة البحوث الاسلامیة، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲)البقره: ۱۴۳.

۳)ال عمران: ۱۱۰.

۴)تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵)البقره: ۱۴۳.
٦)الفرقان: ٦٧.
۷)الاسراء: ۲۹.
۸)بخاري كتاب المغازي باب بعث ابي موسى و معاذ الى يمن قبل حجة الوداع حديث نمبر: ۴۳۴۷.
۹)الزمر: ۱۸.
۱۰)الفصلت: ۳۴.
۱۱)امالي د ابن بشران، المجلس الثاني والاربعون حديث نمبر: ٦٧.

د نارينه او ښځو يوځايي زدکړې

يوځايي زدکړو ته د مختلط تعليمي سيستم اصطلاح ډېره كاريږي، زموږ د سيمې مذهبي او كليوال ذهنيت لرونكي كسان له دې ډېر بد وړي او په همدې پلمه د ميرمنو د زدكړو مخالفت هم كوي.
كه يو څوك ووايي چې زما دا طبيعت كې نـه ده خوښـه، دا بېلـه خـبره ده، كه د يو چا د كور ميرمنې نه غواړي چـې دغـه ډول تعلـيم وكـړي، جلا بحث دی او كه يوڅوك دغه ډول سيستم د شريعت له لورې حرام بولي؛ نو دا دريځ يې ناسم دی او د خپل دريځ لپاره كره شرعي لاسوند نه شي موندلای، بلكې لـه قـران او سـنت څخـه د دې دريـځ مخـالف سندونه تر لاسه كېدلای شي.
په قران كريم له سليمان عليه السلام سره د يوې ملكې د يوځـای كېـدو يادونه په دې ټكو راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [النمل: 44].

ژباړه: هغې ته وويل شول چې ماڼۍ ته ننوزه، دې چې ماڼۍ وليده، گومان يې وکړ چې اوبه دي، نو پايڅې يې را پورته کړې، سليمان ورته وويل: دا په ښيښو منظمه جوړه شوې ماڼۍ ده، هغې ويل: زما ربه! ما پر خپل ځان ظلم کړی، د سليمان په ملتيا مې د جهانيانو پالونکي ته ځان سپارلی دی.

په قران کريم کې د دې ايت وجود، له يوه نبي سره د يوې ملکې يوځای کېدل، ترمنځ يې خبرې، ماڼۍ ته تګ ټول ثابت دي، د سبا قوم ملکه د سليمان عليه السلام په همکاري اسلام مني، په قران کريم يا احاديثو کې هيڅ ځای دا کار د نورو کسانو لپاره نه دی غندل شوی.

په قران کريم کې بل ځای وايي:

ولَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلاَمًا قَالَ سَلاَمٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ (69) فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لاَ تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لاَ تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ (70) وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ (هود: ٦٩، ٧٠، ٧١)

ژباړه: او يقينن زموږ استازي مو له زيري سره ابراهيم ته ولېږل، دوی ويل: سلام، نو په لنډ وخت کې ابراهيم سور کړی (کباب شوی) گيلگی راوړی، کله چې يې وليدل هغوی لاس هم نه ور وړي، نو دا کار يې نااشنا وګاڼه او له دوی څخه وډار شو، هغوی ويل: مه ډارېږه، موږ د لوط قوم ته لېږل شوي يو او د ابراهيم ميرمن هم ولاړه وه، وې خندل، نو موږ هغې ته د اسحاق او تر هغه وروسته د يعقوب زيری ور کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ايت کې د ابراهيم عليه السلام د ميرمنې يادونـه شـوې ده چـې د هغه ميلمنو ته راغلې ده، دا که څه هم فرشتې وې، اما لومړی نه ابراهيم عليه السلام پېژندلې دي او نه يې ښځې، مگر بيا هم د هغه ښځه د ده په موجودگي کې ميلمنو ته راغلې ده.

دا په قران کريم کې د اختلاط يادونـه وه، تـر دې وړانـدې چـې نبـوي احاديثو کې د اختلاط په اړه لاسوندونه وړاندې کړم، لومړی غواړم هغـه روايت راوړم چې ځينو ته د اختلاط د تحريم مغالطه ځنې پيـدا شـوې ده:

«لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ ».(١)

ژباړه: يو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نـه يـوازې کېږي.

خلکو ته له دغه حديث څخه د وهم پيدا شوی دی چې ښځې له نارينه وو سره يوځای تعليم نه شي کولای، ځکه په اسلام کـې اخـتلاط نـاروا دی، اما دغه حديث د اختلاط په اړه نه دی، دغه د خلـوت پـه اړه دی چې يوه ښځه له يوه پردي نارينه سره يوځای کېدلای نـه شي، کـه يـې محرم وجود ولري، بيا پروا نه کوي، نو دا حديث پر اختلاط رد نه دی، بلکې د اختلاط تاييد ځنې کېـږي، ځکـه وايـي لـه محـرم پرتـه دې لـه ښځې سره يو سړی نه يوازې کېږي، نو دا معنا چـې کـه محـرم موجـود وي، بيا د پردي سړي اختلاط له پردۍ ښځې سره شرعن هيڅ ستونزه نه لري.

په دې اړه نور احديث هم شته چې دلته يې څو نمونې راوړم:

عَنْ سَهْلٍ، قَالَ: لَمَّا عَرَّسَ أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ دَعَا النَّبِيَّ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ وَأَصْـحَابَهُ، فَـمَا صَـنَعَ لَهُـمْ طَعَامًـا وَلاَ قَرَّبَـهُ إِلَـيْهِمْ إِلَّا امْرَأَتُـهُ أُمُّ أُسَيْدٍ.(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له سهله رض روایت دی، ده ویل: ابو اسید الساعدي رض چې واده وکړ، نو رسول الله ص او د هغه اصحاب یې ولیمې ته وغوښتو، د هغوی لپاره د خوراک تیارولو او ورته راوړلو چاره یوازې د هغه میرمنې ترسره کوله.

نوموتی مفسر امام قرطبي رح(مړینه: ٦٧١) د هود د ٧١ ایت په تفسیر کې د بخاري دغه حدیث راوړی، وروسته دی کاږي:

قَالَ عُلَمَاؤُنَا: فِيهِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْعَرُوسِ زَوْجَهَا وَأَصْحَابَهُ فِي عُرْسِهَا. وَفِيهِ أَنَّهُ لاَ بَأْسَ أَنْ يَعْرِضَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ عَلَى صَالِحِ إِخْوَانِهِ، وَيَسْتَخْدِمُهُنَّ لَهُمْ.(٣)

ژباړه: زموږ د مذهب علماء وايي: له دې حدیث دا جواز تر لاسه کیږي چې میرمن په خپل واده کې د میړه او د هغه د ملګرو خدمت وکړي او دا هم څنې تر لاسه کیږي چې که میړه خپلو نیکو ملګرو ته د خپل کور میرمنې راولي او هغوی د میلمنو خدمت وکړي، پروا نه لري.

امام ابن حجر رح(مړینه:٨٥٢) تر دغه حدیث وروسته د بخاري په مشهوره شرحه فتح الباري کې کاږي:

وَفِي الْحَدِيثِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا وَمَنْ يَدْعُوهُ وَلاَ يَخْفَى أَنَّ مَحَلَّ ذَلِكَ عِنْدَ أَمْنِ الْفِتْنَةِ وَمُرَاعَاةِ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا مِنَ السِّتْرِ وَجَوَازُ اسْتِخْدَامِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ فِي مِثْلِ ذَلِكَ.(۴)

ژباړه: او په دې حدیث کې د دې جواز شته چې میرمن د میړه او راغوښتل شویو میلمنو خدمت وکړي او هیره دې نه وي چې دا هغه وخت که د فتنې وېره نه وه او میرمنې لازمه پرده کړې وي او دا هم ترې ثابته شوه چې میړه په دغه ډول ځای کې له میرمنې د خدمت هیله کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بخاري یو بل شارح ابن بطال رح(مړینه: ۴۴۹) د دې حدیث په شرح کې کاږي:

وفيه: أن الحجاب ليس بفرض على نساء المؤمنين، وإنما هو خاص لأزواج النبى، كذلك ذكره الله فى كتابه بقوله: (وإذا سألتموهن متاعًا فاسألوهن من وراء حجاب.(۵)

ژباړه: له حدیثه ثابته شوه چې د مومنانو پر ښځو حجاب کول فرض نه دي، بلکې دا حکم یوازې نبوي میرمنو باندې خاص و، الله تعالی په خپل کتاب کې همداسې ویلي دي: او که تاسو له دوی د یوه شي پوښتنه کوله، نو د پردې له بلې خوا یې ځنې وکړئ.

یو بل حدیث کې دي:

فَجَعَلاَ يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلاَنِ.(۶)

ژباړه: مېړه او مانیې میلمه ته ور ښکاروله چې دوی هم ورسره خوراک کوي.

د حدیث له الفاظو داسې څرګندېږي چې له یوې کاسې یې خوراک کاوه، دوی هم لاسونه کښته او پورته کول چې ګواکې خوراک کوي، اما دوی خوراک نه کاوه، یوازې یې میلمه ته دا په ذهن کې ور کول چې خوراک کوي.

دا هغه موراد دي چې د نارینه او ښځو ترمنځ په یوه ځای کې اختلاط راغلی وي، په حدیثو کې دا ډول احادیث خورا زیات دي، د رسول الله ص په زمانه کې ښځې لمانځه ته تلې، جنګو ته وتلې، مړي او زخمیان یې را ټولول، د اختر او جمعې خطبو ته وتلې، له اصحابو سره په سفرونو کې ملګرې وې، په یوه کور کې مهاجر او انصار یوځای سره اوسېدلي دي او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ص له میرمنو احادیث روایت شوي دي، له هغوی څخه به اصحابو او نورو کسانو پوښتنې کولې، حتا د رسول الله ص په زمانه کې هم خلکو د هغه له میرمنو د هغه د عمل په اړه پوښتنه کړې ده چې رسول الله ص یې په دې کار خبر شو، هغوی درې کسان وو، رسول الله ص دا نه دي ورته ویلي چې زما په نه موجودګي کې تاسو ولې زما له میرمنو پوښتنې کوئ؟

د الاهرام په نوم یوه عربي ویبسایټ کې مې د دوکتور جمعه محمد په نوم د یوه دیني عالم له دې موضوع سره په تړاو دا خبرې خوښې شوې: کون الرجال یتعلمون من المرأة وكون النساء یتعلمن من الرجل مما لا مانع منه شرعا؛ فالذي علیه عمل المسلمین سلفا و خلفا ان مجرد وجود النساء مع الرجال في مكان واحد لیس حراما في ذاته، وان الحرمة انما هي من الهیئة الاجتماعیة اذا كانت مخالفة للشرع الشریف؛ كأن یظهر النساء ما لا یحل لهن اظهاره شرعا، او یكون الاجتماع على منكر او لمنكر، او یكون فیه خلوة محرمه.

و نص اهل العلم على ان الاختلاط المحرم في ذاته انما هو التلاصق والتلامس، لا مجرد اجتماع الرجال مع النساء في مكان واحد.

ژباړه: دا چې نارینه له میرمنې زدکړه کوي یا ښځې له نارینه زدکړه کوي، په دې کې هیڅ شرعي ممانعت نه شته، د مسلمانانو د اولنیو او وروستنیو عملي تواتر داسې راغلی دی چې په یوه ځای کې د نارینه او ښځو یوځای کېدل په خپل ذات کې نه دی حرام؛ هغه یوځای کېدل یې حرام دي چې له شرعې مخالف وي؛ لکه دا چې ښځې هغه ځایونه ښکاره کړي چې شرعن ناروا وي، یا اجتماع پر یوه منکر کار وي یا د منکر لپاره وي یا هم پکې حرام خلوت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د حرام اختلاط په اړه علماؤ په څرګندو ټکو ویلي چې هغه د نارینه او ښځو د بدنو لګېدلو او د پیستون اختلاط دی؛ نه دا چې نارینه او ښځې په یوه ځای کې سره را ټول شي.

له دې ور هاخوا د عباداتو په برخه کې رسول الله ص د بېلوالي حکم نه دی، لمنځونه یې په یوه جومات کې کول، د نارینه وو تر صف وروسته به د ښځو صف ولاړ و، په حج کې د میلینو انسانانو اختلاط وي، دا حکم نه دی شوی چې یو وخت به نارینه طواف کوي، بل وخت به ښځې.

که څوك ناسم کارونه کوي، هغوی یې له اختلاط پرته هم کوي. د ډېرو کسانو په شتون کې څوك ښځو ته د بدو کتو جرأت نه شي کولای او نه ښځې نارینه ته اشاره کولای شي. دا چې زموږ په هیواد کې د زدکړو سیستم له دې امله ځنډول کیږي چې ښځې او نارینه پکې یوځای وي، دا کار د دوی په اند شرعي مجوز نه لري، سم درك نه دی، په شریعت کې له خلوته منعه شوې ده، خو له اختلاطه منعه نه ده راغلې. د علم او زدکړې لپاره که امکانات کم وي، نو مختلط نظام د شریعت له مخې هیڅ ستونزه نه لري، نه یوازې دا چې هر وخت پروا نه لري، بلکې د اړتیا پر وخت خو بیخي لازمي دی چې باید مختلط تعلیم ته اجازه ور کړل شي، ځکه تعلیم تر دې ډېر اړین دی چې دوی د مختلط تعلیمي سیستم مخه ونیسي.

۲۷/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب النکاح، باب قیام المـرأة علـی الرجـال في العرس و خدمتهم بالنفس، ح: ۵۱۸۲)

(۳)(تفسیر قرطبي، د هود سورت، ۷۱ ایت:9/ 68)

(۴)(فتح الباري لابن حجر: 9/ 251)

(۵)(شرح صحیح البخاری لابن بطال: 6/ 53)

(۶)(صحیح البخاري، کتاب مناقب الانصار، باب قوله الله: ویؤثرون علی انفسهم... ح: ۳۷۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح

پر دې حقیقت اوس ټول ژبپوهان سره یوه خوله دي چې د وخت او ځای په تغییرېدا د الفاظو مفهوم هم تغییر خوري. د حاکمیت موضوع د یوه ایراني لیکوال سید حسن له وینا سره سم د منځنیو پېړیو له وخته خورا جنجالي پاته شوې ده او د اروپا عیسویانو هغه مهال د حاکمیت پر یوه مفهوم یعنې شرعي یا الهي حاکمیت تاکید کاوه چې له دې پرته بل مفهوم یې ورته د منلو نه و او هر مخالف کس به یې تکفیراوه.
همدې موضوع د اسلام په لومړۍ پېړۍ کې د مسلمانانو ټولنې ته هم سرایت وکړ او د صفین تر جنګ وروسته چې علي رض او معاویه رض دوه حکمه د فیصلې لپاره وټاکل؛ یوې ډلې هغه دواړه تکفیر کړل او د الهي حاکمیت تر شعار لاندې یې یو څه خلك سره را غونډ شول او تر ډېره وخته یې د خلافت یا د وخت د نظام په وړاندې له دې امله مقاومت کاوه چې ځانونه یې سم مسلمانان او نور یې کافران بلل.
د تاریخ په بېلا بېلو پړاونو کې حاکمیت ته هم د ګڼو مفاهیمو جامې ور اغوستل شوې دي. یوه ستونزه دا هم وه او اوس هم شته چې د حاکمیت له موضوع ډېری وختونه د سیاسي قدرت یا شخصي کټو لپاره کار اخیستل شوی دی او له بده مرغه چې دې هر څه ته بیا شرعي جنبه هم ور کول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيخي ډېر الفاظ دي چې يو مهال يې يوه مانا ورکوله او نن يې هغه پخوانی مفهوم عمومن نه اخيستل کېږي. د همدې تېرو څرګندونو ته په پام که حاکميت له خپله مفهومه اوښتی يا پراخ شوی وي هم د خلکو د تکفيرولو او د نظامونو د چپه کولو پلمې ترې جوړول له دين او شريعته ناخبري ده. حاکميت د واك لپاره کارېږي، ځکه له حاکم څخه دی او د پرېکړه کوونکي يا منځګړي لپاره عربي کې حَکَم کارېږي د پرېکړې لپاره حُکَم کارېږي، چې له حَکم څخه حکميت (پرېکړه) جوړېږي نه حاکميت.

د قران کريم له دې ايت څخه چې ان الحکم الا لله، دا معنا اخيستل چې حاکميت د الله دی، ناسمه مهفوم دی. حاکميت خپله قران کريم هم انسان ته ورکړی دی، د خليفه د لفظ په يادولو خپله دا خبره ثابتېږي چې انسان دلته د خدای نايب دی او نايب ځيني واکونه لري، قران کريم نور ځايونه هم يادونه کړې ده چې تاسو ته مو په ځمکه کې واك در کړی دی، نو د حکم له ايت څخه د حاکميت د نفې مهفوم اخيستل، که ناپوهي يا عارفانه تجاهل نه وي، دې ته انسان د چيشي نوم ور کړي؟

د حکميت په اړه زموږ د هيواد او هر مسلمان هيواد په اساسي قوانينو کې واضحه شوې ده چې دلته اسلام تر ټولو قوانينو اوچت دی، څوك يې مخالفت نه شي کولای، د اسلام واضح اصول اساسي قوانين نه ماتوي، بلکې په اساسي قانون کې د حاکميت بحث وي يا د هغو مسايلو چې دين اوشريعت انسان ته د رايې ورکولو اجازه ور کړې ده.

نو که د وخت له تېرېدا سره دا ورسره ومنو چې حاکميت اوس د حکميت لپاره هم کارېږي، نو ما چې څومره مطالعه کړې ده او د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحثونو ته غوږ شوی یم، د حاکمیت مې دا لاندې مفاهیم پیدا کړي دي:

۱/ الهي یا شرعي حاکمیت:

که دا پاس اصطلاح استعمال شي هدف یې دا وي چې دلته به د الله یا شریعت امر منل کېږي او له دې پرته د بل انسان پرېکړې ته هیڅ مجال نه پاتېږي.

۲/ سیاسي حاکمیت:

یعنې سیاسي واک، دا یې هغه لومړی مفهوم دی چې د انسان ذهن ته د دې کلیمې له اورېدلو سره سم ورځي.

بل یې په دې ځای کې استعمال دا مفهوم ورکوي چې د سیاسي قدرت لرونکي چارواکي د خپل ولس په وړاندې مسوول دي چې د خپلو کړنو په اړه ولس ته ځواب ورکړي او پر واک باندې پاتېدا یې د هغوی په خوښه او ناخوښه پورې مربوط ده. یعنې اوس واک لري چې تر محاسبې وروسته هغوی ته د سیاسي حاکمیت نور چانس ورکوي که نه؟

۳/ ملي حاکمیت:

دلته د حاکمیت مفهوم دادی چې پر خپل وطن او ملت واک ولري او بل څوک یې دا واک له ګواښ سره مخ نه کړي. یا هم له خپل ولس او جغرافیې څخه د واک ساتنې په موخه دفاع ده.

۴/ د قانون حاکمیت:

د قانون حاکمیت دا مانا چې ټولې چارې د هغو قوانینو په رڼا کې مخته ځي چې ټول حقونه پکې معرفي شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت اوس ګڼ مفاهیم ایجاد شوي دي، نو هر ځای چې حاکمیت کارېږي سیاق و سباق ته په کتو ځانګړی مفهوم ور کوي چې له شرعي حاکمیت سره یې باید ټکر ونه ګڼو. زه په دې باور یم چې په بشري نړۍ کې ټول غیر شرعي چارې نه د شرعیت په قانون کې بشپړ حل لري او نه شریعت د دې ټولو د حل لپاره راغلی دی. یو بل مهم ټکی دا هم دی چې شریعت په خپل ذات کې د خدای اوامر یا نواهي دي مګر کله چې د شریعت له متونو څخه انسانان خپل برداشتونه واخلي بیا نو په یوه انساني یا بشري ایډیالوژۍ بدلېږي چې د وخت، مکان، کلتور او سیاست اغېز له ورایه پکې ښکاري.

د بشر تعبیر هر وخت د خطا امکان هم لري او زما په اند دې ته به سل سلنه د خدای د حاکمیت جامه هم نه ور اغوندو. تاریخي تجربې راته په ګوته کوي چې له مقدس متن څخه د بشر تعبیرونه د زمان، مکان، فرهنګ او سیاسي قدرت په تبدیلېدا ډېر بدلون موندلی دی. له دې ښکاري چې د هر تعبیر نوم که موږ الهي حاکمیت وټاکو نو ایا د ګڼو سوالونو له را پیدا کېدو سره به مو انسانانو ته په ژوند کې مشکلات نه وي ایجاد کړي؟

زه دا نه وایم چې په شریعت کې راغلی مشخص د امر یا نهې امر ته دي بدلون ور کړل شي، اما د شرعي حاکمیت یا سیاسي و نورو حاکمیتونو زاویې سره بېلې دي. یو لفظ د ځای په بدلېدا هر وخت یو مفهوم نه ور کوي، دا نه یوازې د انسان په ژبه کې یې خورا زیات مثالونه موندلای شو؛ بلکې په قران کې هم د دې مثالونه شته لکه د فتنې توری چې قران کې ډېر ځایونه ذکر شوی او مخکې و وروسته جملې ته په کتو خاص مفهوم ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ابوداؤد کې د یوه نبوي حدیث مفهوم دادی چې د الله حلال کړي حلال دي او حرام کړي یې حرام دي او له هر څه چې سکوت شوی هغه کې ستاسو واک او اختیار دی.

له دې په ډاګه کیږي چې شریعت یوازې پر هغو مسلو ږغیدلی چې له شریعت سره اړیکه لري او هغه چارې چې شریعت ترې سکوت کړی خدای پوهیده چې دا چارې انسانان په خپل عقل هم حل کولای شي او بل دا چې که له وخته یو مشخص چوکاټ ورته وټاکل شي نو ایینده به انسانانو ته د ګټې پرځای تاوان وکړي. له دې امله شریعت دنیوي چارې د انسان حل ته ایله کړې چې د خپل وخت، ځای او محیط له غوښتنو سره سمې یې حل و فصل کړي.

دا خبره بیخي واضحه ده چې په شریعت کې ټاکلي چوکاټونه باید مات نه شي، دلته د الله فیصله پره هره بله فیصله لوړه ده، هغه ایاتونه یا احادیث چې د الهي حاکمیت خبره کوي، موضوع یې واضحه او روښانه ده. قران او سنت د شرعي چارو په اړه د خدای پریکړه پر نورو فیصلو لوړه بللې ده او دا هم ترې واضح دي چې دنیوي چارې یې د انسانانو حل ته ایله کړې دي. که داسي نه وای نو ولې رسول الله ص ته امر کوي چې له اصحابو سره د چارو په اړه مشوره کوه؟ ایا شرعي امر هم مشورې ته اړتیا لري؟ یا هم وایي د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره مخته وړل کیږي، که دا چارې شرعي وای؛ نو ایا الله یې انسانانو ته دا واک ور کاوه چې هغوی یې په خپل منځي مشورو پر مخ بوزي؟ یا هم رسول الله ص د اصحابو په منځ کې و، د مرګ وخت یې راغلی، خو رسول الله ص هیڅ کس هم د هغوی لپاره امیر نه کړ ځکه دې کار یې ایینده امت ته ستونزې جوړولي او دا دنیوي چاره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی خپلمنځي مشورې ته پرېښوده چې هغوی یې باید خپله حل کړي.

زما په اند پر ولسواکي باندې د هغه چا نیوکه سمه نه ده چې وایي شریعت او ولسواکي له دې امله سره ټکر دي چې په یوه کې واک یا حاکمیت د الله دی او په بل کې د ملت یا ولس دی! ځکه دلته دوه بېل او متفاوت شیان سره خلط شوي دي. هر یو خپل ځای لري او تر هرې اصطلاح لاندې خپل افراد را نغاړل کېږي. الهي حاکمیت په ولسواکي کې هم پر خپل ځای پاته دی. زموږ مسلمان ملت چې ۹۹ سله یې مسلمانان دي هیڅکله دا نغواړي چې د اسلام له احکامو سرغړونه وکړي او د خدای ټاکلي چوکاټونه مات کړي؛ بلکې دلته په هغو چارو کې د ولس واک او اختیار دی چې شریعت ورته واک ور کړی دی. ولسواکي دا معنا چې له شریعته ور هاخوا چارې د هغوی په خوښه سمبالېږي او دا کار د اصحابو په زمانه کې هم کېده. د هغوی امیران یا هم خلیفه د خپل ولس په وړاندې ځواب ور کاوه. د تاریخ یوه مشهوره پېښه ده چې د عمر رض په وړاندې یو کس ولاړ شو چې تا ولې له هغه ټوکره کالي جوړ کړي دي چې موږ ته دې هم راکړ په داسې حال کې چې هغه خو کم و او د یوه کس جامه نه ترې رغېده؟ عمر فاروق رض خپل زوی عبد الله رض ولاړ کړ او له هغه یې ځواب طلب کړ. هغه وویل: زما د پلا جامه له دوو ټوټو رغېدلې ده، یوه د هغه خپله برخه وه او یوه زما. تر دې وروسته نیوکه کوونکی کېناست او عمر رض خپله خطبه بیان کړه.

د کوفې، بصرې او نورو ښارونو خلکو هم له خپلو والیانو یا نورو چارواکو څخه شکایتونه کول چې دوی زموږ چارې په عادلانه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخته نه وړي. له دې څخه معلومېږي چې ولسواکي په یوه نه یو ډول له ډېره وخته په بشري ټولنو کې موجوده وه که څه هم د ولسواکي یا ډیموکراسۍ نوم به یې نه وو ور کړی.

ډیموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو تغییر کوي، مثلن: د امریکا ولس چې له خپل حکومت څخه څه ډول ولسواکي غواړي، حتمي نه ده چې زموږ ملت دې هم هغه ولسواکي دلته هم طلب کړي. موږ خپلو عنعناتو، ارزښتونو او رواجونو ته په کتو له دې کلتور او محیط سره سمه ولسواکي غواړو او هغوی یې له یادو شیانو سره موافقه ولسواکي غواړي. نو د الهي حاکمیت موضوع لومړی له لویه سره مطرح نه ده، ځکه دا دوه بېلي زاویې لري او بل ډیموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو یې هغه عملي جنبه تغییر کوي؛ نو زموږ د ولس ډیموکراسي د نورې نړۍ له جمهوریتونو سره د ځمکې او اسمان توپیر لري چې هیڅکله به هم د الهي حاکمیت حدود پکې مات نه کړل شي.

۱/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قربانۍ اساسي هدف

دا يو منل شوی حقيقت دی چې د زمانې په تېرېدا سره شرعي مسايل هم د وخت له غوښتنو سره سم خپل شکل، د اداينې طريقه او کيفيت له يوه حالت څخه بل ته بدلوي. يو شمېر شرعي مسايل داسې هم شته چې د وخت تېرېدا نه بلکې د کلتورونو او دودونو تبديلي د مسايلو په کيفيت او کميت کې بدلون راولي.

ستر اومشهور صحابي عمر فاروق رضي الله عنه د حالاتو له غوښتنې سره سم په يو شمېر شرعي مسلو کې بدلونونه راوستل. د تراويحو مسله ټولو خلکو ته معلومه ده چې عمر فاروق رضی الله عنه پکې بدلون راوستی. د طلاق په مسله کې يې لاس وهنه وکړه او ځينې نورې مسلې هم شته چې دلته يې يادونه اړينه نه بولم.

ځينې شرعي مسايل د اسلام په دويمه پېړۍ کې لا د سترو امامانو له لورې تر خپل پخواني مسير پراخ شوي او د ادايني ډول يې تر پخوا پراخ او يا هم يو ډول بدل شوی دی. د امام ابو حنيفه رحمه الله په مذهب کې د کوچني اختر سرسايه د خورما، کشمشو، کورت او اوربشو پر ځای کرنسۍ او بل هر د ګټې شی ور کول کېدای شي. ځکه د امام صاحب دليل دا دی چې سرسايه له بې وزلانو سره د مرستې په غرض را منځ ته شوې او د زمانې په اوږدو کې چې دا هدف په هر شي ښه تر سره کېږي نو بايد مسکين ته هغه شی ور کول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام صاحب په دې تګلاره کې هم د شرعي مسایلو انساني ټولنې ته د ګټې اړخ روښانه شوی او هم خلکو ته د شرعي مسایلو په عملي کولو کې اساني پیدا شوې. که موږ د شرعي مسایلو په اړه د سترو امامانو دا پر ډېرو مهمو انساني ارزښتونو ولاړه تګلاره تعقیب کړو، نو یو لور ته به په ټولنه کې د مسایلو په اړه شته ابهامونه لرې شي او بل لور ته به خلکو ته اساني هم پیدا شي.

نن باید د قرباني په اړه هم فکر وکړو چې قرباني اصلن د څه لپاره وه او د اسلام په سر کې د قرباني په اړه د رسول الله ص او اصحابو عملي تګلاره څه وه؟ لومړی په دې اړه څو روایات را اخلم:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، تَرْفَعُهُ، قَالَ: «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَعِنْدَهُ أُضْحِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلَا يَأْخُذَنَّ شَعْرًا، وَلَا يَقْلِمَنَّ ظُفُرًا».(۱)

ژباړه: ام سلمې رض له رسول الله ص نقل کړی چې ویل یې: که ذی الحجه داخله شي له یو چا سره د قربانۍ حیوان وي او د قرباني اراده یې هم وي؛ نو وېښتان او نوکان دې نه پرېکوې.

په دې حدیث کې دوې خبرې دي، یوه دا چې که څوک قرباني ولري او اراده یې وي چې د اختر په ورځ یې قرباني کړي؛ دا د حدیث اوله برخه ده او زموږ هدف هم دا برخه ده او بله خبره د وېښتانو او نوکانو د نه پرېکولو ده.

له لومړۍ برخې ښکاري چې قرباني د انسان اختیاري عمل دی نه وجوبي. ځکه وایي؛ که څوک حیوان ولري او د قرباني اراده یې وکړي، له دې الفاظو ښکاري چې خبره د اختیار ده نه د لزوم. بل لور ته چې د لزوم په اړه کوم روایات راغلي یو یې هم د هغو اصولو پر تول برابر نه دی چې محدثینو د یوه روایت د کرتوب لپاره ټاکلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګومان د روایت په دویمه برخه کې ابهام شته، دلته ضرور کومه تېروتنه شوې او په دې اړه باید اصل و قانون د عائشې رضی الله عنها هغه روایت وګڼو چې د رسول الله د عمومي ژوند په اړه نقل شوی دی او دا برخه هم پکې راتلای شي. په هغه روایت کې دي:

أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ وَلاَ يَحْرُمُ عَلَيْهِ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يَنْحَرَ هَدْيَهُ».(۲)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله قرباني(حرم) ته استوله او د قرباني تر حلالېدا یې هیڅ حلال شی پر ځان نه حراماوه.

له دې څخه ښکاري چې د نوکانو او وېښتانو نه پرېکولو په مسله کې کومه تېروتنه شوې. ښایي رسول الله ص یو خاص سړي ته د یوه ځانګړي لامل له وجې دا خبره کړې وي، دا هم شونې ده چې رسول الله ص د حیوان په اړه ویلي وي چې ښونګري او وېښته یې مه پرېکوئ او دا امر هم ممکن ځانګړی شالید ولري. د یو شمېر علماؤ په اند دا امر بیخي وجوبي نه دی؛ بلکې هسې استحبابي امر دی.

دویم روایت هم انساني عقل و فطرت مني، هم د اسلام له روح سره سرخوري او هم د رسول الله ص د عمومي ژوند عادت بیانوي. نو دې ټکو ته په کتو تر لومړي روایت زما په ګومان دویم روایت د منلو وړ دی. د روایت د همدې برخې په اړه د سترو امامانو ترمنځ هم ژور اختلاف شته. کتابونه وایي:

وَقَدْ اخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي ذَلِكَ فَذَهَبَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَرَبِيعَةُ وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَدَاوُد وَبَعْضُ أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ إلَى أَنَّهُ يَحْرُمُ عَلَيْهِ أَخْذُ شَيْءٍ مِنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ حَتَّى يُضَحِّيَ فِي وَقْتِ الْأُضْحِيَّةِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ: هُوَ مَكْرُوهٌ كَرَاهَةَ تَنْزِيهٍ وَلَيْسَ بِحَرَامٍ. وَحَكَى الْإِمَامُ الْمَهْدِيُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي الْبَحْرِ عَنْ الْإِمَامِ يَحْيَى وَالْهَادَوِيَّةِ وَالشَّافِعِيِّ أَنَّ تَرْكَ الْحَلْقِ وَالتَّقْصِيرِ لِمَنْ أَرَادَ التَّضْحِيَةَ مُسْتَحَبٌّ وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لَا يُكْرَهُ، وَقَالَ مَالِكٌ فِي رِوَايَةٍ: لَا يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يَحْرُمُ فِي التَّطَوُّعِ دُونَ الْوَاجِبِ.(۳)

په دې اړه علماؤ اختلاف کړی، سعيد بن مسيب، ربيعه، احمد، اسحاق، داود او د شافعي ځينې ملګري په دې اند دي چې د قربانۍ تر وخته د وېښته او نوک پرېکول حرام دی. شافعي او ملګري يې وايي: دا حرام کار نه دی بلکې تنزيهي مکروه دی. په بحر کې امام مهدي له امام يحيى، هادويه او شافعي نقل کړی چې که څوک قرباني کوي نو د وېښته خرييل او کمول دې د استحباب له مخې پرېږدي. امام ابوحنيفه ويلي چې هيڅ مکروه نه دی. امام مالک يوځل ويلي: مکروه نه دي، په بل روايت کې يې ويلي: مکروه دي، دريم وار يې ويلي: په نفلي قرباني کې حرام دي او په لزومي کې نه دي حرام.

له دې اختلافه ښکاري چې تېرو علماؤ هم له روايته يو ډول برداشت نه دی کړی، بلکې دوئ هم د نورو رواياتو، انساني عقل او اسلامي روح ته په کتو اختلاف سره کړی.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ فِي بَيْتِهِ بَعْدَ ثَالِثَةٍ شَيْئًا»، فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ أَوَّلَ، فَقَالَ: «لَا، إِنَّ ذَاكَ عَامٌ كَانَ النَّاسُ فِيهِ بِجَهْدٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَفْشُوَ فِيهِمْ».(۴)

سلمه بن اکوع رض له رسول الله ص روايت کړی چې ويل يې: که ستاسو چا قرباني وکړه نو تر درې ورځو وروسته دې په کور کې هيڅ هم نه ايله کوي.(يعنې خيرات دې کړي) په راتلونکي کال دوی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل: د الله رسوله! د تېر کال په شان عمل وکړو؟ ده وویل: نه! په هغه کال خلك وږي وو نو اراده مې وکړه چې غوښې دوی ټولو ته ورسېږي.

دا روایت هم یو ډول د قرباني سنتوالي ته اشاره کوي که واجب او لزومي وایي؛ نو باید وس لرونکو ته یې امر کړی وای، خو داسي نه دي شوي.

دې روایاتو ته په کتو ویلای شم چې د قرباني اساسي هدف هم په ټولنه کې له موجودو بې وزلو انسانانو سره کومك و. ځکه د رسول الله ص او اصحابو په زمانه کې کرنسي نه وه چې انسانانو دې پېر و پلور په کړی وای. له روایاتو ښکاري چې په هغه زمانه کې زیاتره سوداوې جنس په جنس کېدې. یعنې بایع(خرڅونکی) خو له لویه سره جنس پلوري، مگر مشتري (اخیستونکي) به هم د بل جنس په عوض له بایع سره سودا کوله. د ټولنې همدې اساسي مشکل ته په کتو رسول الله ص له مسکینانو سره د مرستې دا دوې لارې را منځته کړې چې په دواړو اخترانو کې به شتمنو او وس لرونکو کسانو له مسکینانو سره مرستې کولې. حتا د اسلام په سر کې رسول الله ص امر کړی وو چې د قرباني غوښې به تر درې ورځو زیاتې نه ذخیره کېږي. دا امر هم په دې وجه شوی وو چې خلك به د قرباني غوښې نه ذخیره کوي څو په ټولنه کې شته مسکینانو ته پوره حصه ور سېږي.

نو که نن موږ د مسلې اصلي هدف او د ټولنې اوسني حالت ته په کتو دا تگلاره غوره کړو چې د قرباني پر ځای خلك له بې وزلو کسانو سره نغدي مرسته وکړي په دې ډول به هم د شرعي مسلو اساسي هدف پوره شوی وي او هم به زموږ د ټولنې له بې وزلو وگړو سره مرسته شوې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګومان د قرباني مسله د کوچني اختر د سرسايې په شان ده، که د سرسايې پر روایاتو د کرنسۍ جواز ور زیاتولای شو نو د قرباني په اړه هم اوسنیو شرایطو ته په کتو دا زیاتولای شو چې که څوک غواړي نو نغدې پیسې هم مسکین ته ور کولای شي.

ځکه له لویه سره قرباني فرض او واجب نه، بلکې سنت ده چې اصلي هدف يې نن د قرباني او غوښو پر ځای په نغدو ښه کېدای شي.

که د اختر د سرسايې او لوی اختر د قربانۍ د روپيو د پر ځای لګولو لپاره دولت یوه اداره جوړه کړي او په همدې روپو د مسکینانو پر اساسي اړتیاوو کار وکړي، نو له دې راکړل شوي شرعي امکاناتو څخه به مو هم ښه ګټه پورته کړې وي او هم به د ټولنې اساسي ستونزې ورو-ورو حل سي.

۲۰۱۶م

سرچینې:

(۱)مسلم، کتاب الاضاحي، باب بیان ما کان من النهي عن اکل لحوم الاضاحي...، ح: ۱۹۷۷)
(۲)(مسلم، کتاب الحج، باب استحباب بعث الهدی الی الحرم...، ح: ۱۳۳۱)
(۳)(نیل الاوطار باب ما یجتنبه فی العشر من اراد التضحیة)
(۴)(صحیح مسلم، کتاب الاضاحي، باب بیان ما کان من النهي... ح: ۱۹۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا اهمیت او اغېز

دعا په اسلامي دين و شريعت کې ډېر اهميت لري، دعا د عبادت يوه نوعه ده، انسان په دعا خپله عاجزي خپل رب ته څرگندوي. قران او سنت ته په کتو هيڅوک هم د دعا له اهميت، ارزښت، عبادت د نيکۍ له يوه ډوله منکرېدلای نه شي.

دا پاس خبرې د دعا په اړه هر کس مني، مهمه خبره د دعا په اړه داده چې ايا دعا په عينيت کې هم څه بدلوي؟ موږ کولای شو چې يو شی له عمل او کار پرته په دعا وکړو؟ دعا برخليک ټاکوونکې ده؟ که دا کارونه نه شي کولای، دعا ولې عبادت ده او د الله په کتاب و د رسول په سنتو کې د څه لپاره دومره اهميت ور کول شوی دی؟

زه چې څومره له نصوصو پوه شوی يم، دعا يوازې ذهني ډاډ دی، په عينيت کې کوم بدلون نه راولي. ځکه له دعا سره هر نبي د عمل لپاره هم هڅې کړې دي، که په نوح سورت کې د هغه د دعوت په اړه فکر وکړو، نو هغه د شپې او د ورځې، پټ او ښکاره، مخامخ په مجلسو نو کې يوازې فردي دعوت، ټولې طريقې يې کارولې دي، که يوازې دعا کار کولای، نو د يوه نبي دعا حتمن قبلېږي هم، بيا يې ولې په دعا هغه کار نه کاوه چې په عمل يې کړی دی؟ د هغوی عمل د امت لپاره د لارې مشال وي، نو چې يو رسول له دعا سره عمل کوي، دا ثابتېږي چې يوازې دعا کار نه ور کوي، دعا د انسان ذهنيت د عمل لپاره ډاډه کوي، له انسان سره د خدايي بندگۍ فکر پيدا کوي، انسان ته دا ور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه کېږي چې زه بنده یم، عاجزه یم، محتاج یم او هر وخت شونې ده چې زه دې د یوه بل ځواک تکیې ته اړ شم، دعا انسان ته دا هر څه ور په زړه کوي، نو انسان بیا په عمل کې هم دغه چوکاټونه ساتي، انسان د لویي هڅه نه کوي، په بل انسان د ظلم کوښښ نه کوي، پوهېږي چې تر ما په وس او ځواک کې بالا یو ځواک شته، هغه مې څاري، له دې سره د هغه په ذهن کې دا خبره هم وي چې له ماسره خدای د دې کار په اجرا کې مرسته کوي، نو هغه د یوه ساعت کار په نیم کوي، خپله زحمت کش کړي، تکلیف وکاږي، خولې توی کړي، خو ذهنیت یې دا وي چې یو غیبي مرسته راسره وه چې دا کار دومره ژر یا ښه خلاص شو؛ اصلن هیڅ غیبي مرسته نه وه، د هغه کار ته ذهنیت جوړ شوی و، فکر یې کاوه چې غیبي کومک را سره کېږي، نو له دې وجې یې د کار پر اجراء خوند اخیستی دی. په قران پاک الله تعالی وایي:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ} [البقرة: 186].

ژباړه: او که زما بندګان زما په اړه درڅخه پوښتنه وکړي(ورته ووایه چې) زه نژدې یم، کله چې مې څوک ور وبولي، د بلونکي بلنه منم؛ نو دوی دې له ما دعا وغواړي، پر ما دې باور وساتي، ښایي سمه لار ومومي.

د دعا په وخت کې به دې د نورو شرطونو تر څنګ دا هم په ذهن کې وي چې الله نژدې دی، ترمنځ د نورو مخلوقاتو ځایولو ته اړتیا نه شته، نو ما در وبولئ، نور پرېږدئ، پر ما باور ولرئ چې زه مو د دعا په منلو او قبلولو کې یوازینی مرجع یم. د دعا لپاره دغه یت کې یو لړ شرایط بیان شوي دي، پر الله باور، د الله را ننګول، هغه نژدې ګڼل چې ترمنځ یې نورو څوک ځای نه شي، وروسته دعا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا عبادت ده، حدیث کې راغلي دي:
«إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ».(۱)
ژباړه: دعا عبادت دی.

یوه بل حدیث کې راځي:
عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: عَنْ دُعَاءٍ كَانَ يَدْعُو بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ»(۲)
ژباړه: له فروه بن نوفل څخه روایت دی، ده ویل، له عائشې رض مې د رسول الله ص د دعا پوښتنه وکړه، چې هغه به کوله، دې وویل، هغه ص به ویل: اې الله! زما د کړي عمل له شره هم تاته پنا در وړم او د هغه عمل هم چې ما نه وي کړی.

په دغه حدیث کې رسول الله ص د کړنې له فتنو پنا غوښتې ده، دا که د ده خپل عمل وي یا د بل عمل، انسان ته کله خپله عمل او کار بلا شي، لکه پښتانه چې وايي: خپله ژبه هم کلا ده هم بلا او کله بیا د بل عمل د انسان لپاره سرخوړی شي. نو که زما عمل وي، د شر سبب یې مه کوې او که د بل عمل وي، هم یې راته د شر سبب مه کوې.
د یوه انسان بل انسان ته دعا د مینې او محبت سبب کېږي، انسان چې کوم چا ته په زړه کې خِیره نه لري، زړه یې له نفرته ورته ډک نه وي، نو دعا ورته کوي، په دې توګه دعا د مینې ښه وسیله ده. له نفرته د خلاصون ذریعه ده، رسول الله ص ولې یو مسلمان بل ته په دعا امر کړی، د یوه مسلمان دعا یې د بل په حق کې کې د قبولیت وړ ګڼلې ده، دا ځکه چې دعا د مینې د خپرولو، له نفرتونو د پاکې ټولنې وسیله کېږي، مسلمان باید له مسلمان سره خپه نه وي، یو له بل سره خپګان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريعت منعه کړې دی، يو بل ته دعا يې ستايلې ده، نو دعا دومره زياته په قران او حديث کې د همدې لپاره ذکر شوې ده چې د ذهني ډاډ ترڅنګ د يوه او بل د مينې و محبت وسيله شي.

دا چې دعا په عينيت کې بدلون نه راولي، د قران کريم له دې اصل څخه دا مفهوم اخلو:

{إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} [الرعد: 11].

ژباړه: يقينن الله د يوه قوم حالت نه بدلوي څو يې دوی په خپله بدل نه کړي.

يوه شاعر د شعر په ژبه دا مطلب داسې بيان کړی:

خدای هم نه بدلوي حال د هغه قوم

څوک چې خپل حالت پخپله بدل نه کا

د قران کريم دغه ايت ته په کتو موږ ويلای شو چې هر شی په عملي بڼه بدلېدل غواړي، ځکه دا د قران کريم اصل دی، له دې اصل سره ټکر مفهوم د قران کريم له بل ايت څخه اخيستل ناسم کار دی، بل ځای که عام ويل شوي وي چې دعا مو قبلېږي، نو هدف يې دا نه دی چې له عمل پرته يو کار ترسره کېږي، بلکې عمل پر خپل ځای باندې کار کوي او دعا خپل، دعا عبادت ده، ثواب يې اخرت کې در کوي، دعا ذهني ډاډ ده چې ستا په لاشعور کې دا خبره ځای ونيسي- چې له ماسره مرسته کېږي، نو کار په ښه ډول مخته ځي، دعا د مينې وسيله ده چې په ټولنه کې يو بل کس سره نژدې کوي، ته ما ته دعا کوه زه تاته، په دې سره زما زړه هم خوشاله او ستا هم، دا مفته د مينې وسيله ده چې نفرت ختموي او زړونه له مينې و محبته ډکوي، نو ځکه قران کريم دعا ياده کړې، حديثو کې يې فضيلت راغلی، اما له عمل پرته د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلول، یا د یوه انسان د حالت بدلول، امکان نه لري، نه د الله له اصولو سره سر خوري، نه د نبیانو له عملي سنتو سره او نه زموږ له مشاهدې سره. نو ولې باید له قران کریم او احادیثو څخه داسې تفسیر وکړو چې هم له قران سره نه لګیږي، هم د نبیانو له عملي سنتو سره او هم زموږ له مشاهدې و تجربې سره؟!

که په دعا یو څه کېدلای، نه به انسان ناروغ شوی وای، نه به مړ شوی، نه به چا له لوږې سا ور کړې وه، نه به د یوه ملت حالت خراب شوی، نه به یو چا په تجارت کې تاوان کړی وای، نه به څوک په امتحان او درسونو کې ناکامه شوی وای، خو دا چې دغه ټول پېښېږي او پېښ شوي دي، نو معلومه شوه چې دعا د عیني شرایطو په بدلولو کې هیڅ رول نه لري، یعنې مستقیم تاثیر نه پر لري، دا سمه ده چې د انسان ذهن باندې مثبت تاثیر لري، هغه بیا پر عینیت اغېز کولای شي، خو مخامخ پر عیني شرایطو تاثیر نه لري؛ څوک چې د دعا د تاثیر په نیامت ناست وي، تغییر غواړي، تحول راولي، خپل حال او د ملت حال بدلوي، هغوی به همداسې په سراب پسې منډې وهي چې هیڅکله به اوبو ته ونه رسیږي، دوی به په خیال کې د یوه ملت حالت بدل کړی وي، چې دا خوب به یې رښتیا نه شي، دوی به یو هیواد ودان کړی وي چې خولې پر توی نه شي د یوه ملت ودانول، د دې دنیا د شرایطو، مشاهدې او تجربې له مخې د نه منلو وړ خبره ده. بناءن باید ځانونه خطا نه کړو، له دعا سره تر څنګ عملي کار ته هم اوږه ور کړو، د دعا په خپل اصل هدف او اغېز ځانونه خبر کړو، نص د خدای له اصل، د نبي له عملي سنتو او زموږ له تجربو او مشاهدې سره یوځای کښېږدو بیا مفهوم ځنې واخلو چې په دې سره د یوه نص اصل مفهوم ته د رسیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره شونتيا شته، نسبت هغه ته چې هـر نـص دې مجـرد وخپـړل شي او مفهوم دې ورڅخه وفهمول شي.

۳۱/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب دعاء رسول الله ص، ح: ۳۸۲۸)

(۲)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب ما تعوذ منه رسول الله ص، ح: 3839)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکفیر وبا

لغوي او شرعي مفهوم:

تکفیر د کفّر یکفّر یعنې تفعیل د باب مصدر دی، د لغوي معنا په اړه یې عربي ویکیپیډیا لیکي: التکفیر هو نسبة احد اهل القبلة الی الکفر. یعنې تکفیر کفر ته یوه مسلمان نسبت دی.

د شرعي معنا په اړه یې ورپسې کاږي:

واما في الشرع فان معرفة حقیقة التکفیر تتوقف علی معرفة معنی الکفر. فالکفر في اللغة یعطي معنی الستر والتغطیة: و وصف اللیل بالکافر لانه یستر الاشخاص والاشیاء بظلامه، کما وصف المزارعین بالکفار لسترهم البذور في الارض. بینما الکفر بالعقیدة هو عدم الایمان بما یجب الایمان به. في حین ان کفر العمل هو جحد المعروف وعدم شکره.

ژباړه: د شریعت له مخې د تکفیر پېژندنې حقیقت د کفر د کلیمې له معرفت سره تړلی دی، کفر په لغت کې پټولو ته وایي، شپې ته له دې امله کافره ویل کېږي چې په خپله تیاره اشخاص او نور شیان پټوي، بزگرانو ته کفار ځکه ویل کېږي چې په ځمکه کې تختم پټوي؛ د عقیدې کفر پر هغه څه نه ایمان دی چې باید ایمان یې پر وای، په داسې حال کې چې عملي کفر له نیکو انکار او نه مننه یې ده.

دوکتور عبد القادر الشیخلي په اسباب التکفیر وآثاره و علاجه کې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

التكفير بالباطل هو الصاق تمهة الكفر بمسلم بلا ضابط شرعي، وهذا التكفير داء يصيب الفكر الاسلاميّ ويؤدّي الى مزيد من التطرّف والقيام باعمال إرهابيّة تخلّ بالامن.

ژباړه: په ناحقه کفر ته نسبت پر یوه مسلمان له شرعي اصل پرته د کفر تهمت دی، دغه تکفیر یو مرض دی چې مسلمانان په فکري لحاظ په اخته دي، دا د زیات تشدد او داسې ترهگریزو اعمالو سبب کېږي چې امن اخلالوي.

تکفیر د مزیدو باب دی، چې اصلي ریښه یې له کفره راغلې ده، له دې امله یې شرعي معنا کې پر هغه څه د نه ایمان یادونه راغلې ده چې باید ایمان یې پر راوړی وای. د تفعیل باب متعدي دی، معنی یوازې فاعل یې کار نه کوي؛ بلکې مفعول هم غواړي، تکفیر کفر ته منسوبول دي، تعلیم بل ته ښودل دي او داسې نور هم.

له شرعي اړخه د تکفیر قباحت:

شرعي متونو دې اړخ ته پاملرنه کړې ده، چې انسانا کله عقده ونیسي، نو د خپل مخالف په مقابل کې له هرې وسیلې کار اخلي؛ د اسلام په اوایلو کې له اصحابو دغه غلطي تکرار شوې ده، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم پر دغو اصحابو سخت غوسه شوی دی، حتا اصحابو ته یې د هغو منافقانو د وژلو اجازه هم نه ور کوله چې د قران کریم ایاتونه یې په اړه راغلي وو. رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دښمن ته د تبلیغ وسیله په لاس ور کوله او هم یې د هغوی ظاهر ته کتل چې ظاهرن یې د اسلام احکام عملي کول او انسان د بل انسان په اړه وړاندې یوازې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهر فيصله كولاى شي. دغه د اسلام عمومي قاعـده ده او رسـول اللـه صلى الله عليه وسلم هم په عملي ډګر كې د دغې قاعدې پيروي كړې ده. لاندې به د تكفيري وبا په اړه د رسول اللـه صـلى اللـه عليـه وسـلم څـو احاديث د نمونې په ډول راوړم:

وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ»، قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْراً بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ».(١)

ژباړه (موږ له رسول الله ص سره پر څو شيانو بيعت وكړ يو دا وو چـې) له چارواكو سره به د واك پر سر شخړه نه كوو، ده ويل: مگر كه مو لـه دوى څرگند كفر وليدى چې تاسو پر هغه د الله له خوا دليل در لودى.

دلته څو مهم ټكي ياد شوي دي چې ښه پام ورته اړين دى: يـو دا دى چې كفر بايد واضح او صريـح وي، دويـم دا چـې د كفـر پـه اړه بايـد شرعي نصوص قطعي الثبوته او قطعي الدلالته وي، نـه پـه ظنـي الثبوتـه فيصله كيداى شي او نه په ظني الدلالته هيڅوك د پريكـړې حـق لـري. دريیم ټكى په حديث كې دا هم دى چې د كفر په اړه پريكړه د عالمانو او باصلاحيته كسانو كار دى نه د هر كس، ځكه ويلي دي چې تاسو پر دې كفر د الله له خوا دليل ولرئ. په دليل پوهېدل د عالمانو كار دى او دا چې دغه دليل د دوى لپاره حجت وي، دغه يې صلاحيت تـه اشـاره ده، هر څـوك نـه شي كـولاى چـې د نـورو د اعمالـو پـه اړه پريكـړې وكړي، يوازې هغه كسانو د خلكو د عمالو د څارنې دنـده لـري چـې د ټولنې نظم ساتل يې مسووليت وي او د دغه د اخلال مخنيوى د هغوى له مسووليتونو څخه وي، كه هر څوك په دغو چـارو كـې مداخلـه پيـل كړي، هم بـه د مسـووليت او نـا مسـووليت كسـان سره گـډ شي او هـم چارې گډوډېږي، پښتانه متل كوي چې د ډېرو خر ليوان خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلاَّ رَجَعَتْ عَلَيْهِ ".(۲)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم ویل: هر کس که خپل ورور ته وویل: اې کافره! نو له دواړو پر یوه به دا کلمه صادقیږي، که هغه شخص کافر وي(خو سهي ځای یې پیدا کړ) که نه بېرته پر ویونکي راګرځي.

له دینه باید د خپلو اغراضو د تر لاسه کولو وسیله جوړه نه شي، هر وخت چې دیني ارزښتونه د شخصي موخو لپاره کار شوي دي، ډېرې بدې پایلې یې ور کړې دي، دین کې یو بل ته ښه توصیه ده، حدیث کې ویل شوي:

قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».(۳)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: دین نصیحت دی، موږ وویل: د چا لپاره؟ ده ویل: د الله لپاره، د هغه د کتاب او رسول لپاره، د مسلمانانو د مشرانو او عوامو لپاره.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلاَمِ فَهُوَ كَمَا قَالَ، قَالَ: وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، وَلَعْنُ المُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ ".(۴)

ترجمه: نبي علیه السلام ویل: که چا له اسلامي ملت پرته په بل قسم وکړ هغه د خپلې وینا په شان دی، ده ویل: که چا په هره وسیله ځان قتل کړ په دوزخ کې به په هماغه وسیله عذاب ور کول کېږي، پر مومن لعنت ویل، د هغه د قتل په شان دي او که چا یو مومن په کفر تورن کړ، نو ګواکې قتل یې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه حدیث کې یو چا ته د کفر نسبت کول ډېره لویه گنا بلـل شـوې ده، یوه مسلمان ته اصلن نه ښایي چې دغه نسبت خپل ورور ته وکړي، د کفر او اسلام د حساب مسوولیت د یوه عام وگړي کار نه دی، خدای له خپلو بندگانو سره د حساب ژمنه کړې ده او هغه پـوه شـو خپـل یـې بندگان.

په دې اړه د علماؤ نظرونه:

پاس احادیثو ته په کتو علماؤ هم په دې اړه سـخت دریـغ خپـل کـړی دی، په دې اړه د امت پوهانو زیات کتابونه لیکلي دي او دغه مسله یې په ښه ډول روښانه کړې ده. له بده مرغه چې زمـوږ پـه ژبـه تـر اوسـه د یادولو وړ شی نه دی پر لیکل شوی، یوازې د تکفیـر لپـاره د اسـبابو د زیاتوب کتابونه ښه ډېر لیکل شوي او بس. لاندې بـه د عـلي کـرم اللـه وجهه او یوه بل عالم نظر را واخلم:

ولما سئل علي بن أبي طالب رضي الله عنه عـن أهـل الجمـل وصـفين: أمشركون هم؟ قال: لا، من الشرك فـروا. فقيـل: أمنـافقون؟ قـال: لا، لأن المنافقين لا يذكرون الله إلا قليلاً. قيل: له فما حالهم؟ قال: إخواننـا بغـوا علينا".(۵)

ژبـاړه: لـه عـلي رضي اللـه عنـه د جمـل او صـفين پـه جنگونـو کـې د جنگېدونکو کسانو په اړه پوښتنه وشوه چـې ایـا دوی مشرکان دي؟ ده وویل: نه، له شرکه تښتېدلي. پوښتنه وشوه: منافقان دي؟ ده ویل: نه، ځکه منافقان خدای ډېر کم یادوي. پوښتنه ترې وشـوه چـې چـیش دي؟ ده ویل: زموږ ورونه دي خو بغاوت یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويقول ابن دقيق العيد: "وهذا وعيد عظيم لمن أكفر أحداً من المسلمين وليس كذلك، وهي ورطة عظيمة وقع فيها خلق كثير من المتكلمين، ومن المنسوبين إلى السنة وأهل الحديث لما اختلفوا في العقائد، فغلظوا على مخالفيهم، وحكموا بكفرهم ".(٦)

ژباړه: ابن دقيق عيد ويل: دغه حديث لويه ګوتڅنډنه ده هغه چا ته چې مسلمان تکفيروي او هغه دغه ډول نه وي، دغه يوه لويه فاجعه ده چې د متکلمانو او هغو کسانو چې اهل سنت او اهل حديثو ته منسوب دي لويه برخه؛ ځکه پکې ښکېله ده چې عقيدې کې اختلاف سره لري، نو دوی پر خپلو مخالفانو سختي کړې ده او د هغوی د کافر بللو پرېکړه يې کړې.

د تکفير په اړه د اهل سنتو اصل:

د تکفير په اړه اهل سنت دا اصل لري:

لا نكفر الا من كفره الله ورسوله، فمن جاءت النصوص بكفره فهو كافر، ومن لم يكفره الله ورسوله فلا يكفّر... وعلى هذا فاهل السنة لا يكفّرون من يكفرهم من غيرهم لمجرد ان الاخر فد كفرهم، لان التكفير حكم شرعي ليس داخلا في باب العقوبة بالمثل، فالتكفير حق الله، لذا لم يكفّر الصحابة الخوارج مع ان الخوارج كفروا علياً رضي الله عنه ومن معه من الصحابة، فالمعوّل عليه في مسألة التكفير النص الصريح او الاجماع او الاقياس الجلي على منصوص عليه.(٧)

ژباړه: موږ يوازې هغه څوک کافر ګڼو چې الله او رسول يې کافر بللی وي. د يوه چا د کفر په اړه که منصوصي کفر ثابت شي، هغه کافر دی او که څوک الله يا رسول يې کافر نه وي بللی، هغه کافر نه بلل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله اهل سنت هغه څوک کافر نه بولي چې لـه دوی پرتـه نـورو هغه کافر کړی وي؛ ځکه تکفیر شرعي حکم دی د بالمثـل عـذاب پـه کټګوری کې نه داخلیږي؛ تکفیر یـوازې د اللـه حـق دی، لـه دې املـه اصحابو خوارج کافران نه بلـل لـه دې سره چـې خوارجـو عـلي رض او ورسره ملګري اصحاب تکفیر کړل، د تکفیر په مسله کې معیـار صریـح نص، اجماع او پر منصوصي مسله جلي قیاس دی.

دغه اصل ته په کتو که څوک د اهل سنت پیروان وي باید له دې مسلې سره زیات احتیاط وکړي، ځکه دا داسې خبره نه ده چې کول یې انسان ته هیڅ زیان نه رسوي، بلکې دغه یـوه کلیمـه، یـو ویـونکی لـه ایمانـه خلاصوي یا هغه کس چې ورته ویل شوې ده پر هغه صادقیږي؛ نو کـه له چا سره د خپل ایمان او اسلام غم وي، هغـه بایـد لـه دې مسـلې سره احتیاط وکړي، اصلن الله له یوه انسانه دا پوښـتنه نـه کـوي چـې پلانـی کافر و؛ نو تا ولې ورته کافر ونـه ویـل، خـو دا پوښـتنه پـه ډېـر جـدیت کیږي چې پلانی مسلمان و تا ولې کافر ګڼلی دی؟ که څوک په دنیـا او اخرت ځان ته مشکلات نه ایجادوي هغه باید د هیڅ مسلمان په اړه هم د تکفیر الفاظ ونه کاروي. د ایمان او اسلام غوښتنه داد چې هغه څوک چې لمونځ کوي، زموږ ذبیحه خوري او قبلـې تـه پـه لمانځـه کـې مـخ کوي باید د تکفیر الفاظ ورته ونه کارول شي، له رسول الله پـه حـدیث کې همدغه معیار نقل شوی دی او که څـوک د رسـول اللـه صـلی اللـه علیه وسلم معیار نه مني، هغه دې خپلـه پـر خپـل ایـمان او اسـلام وډار شي.(۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسباب يې:

دا چې زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه وبا ولې ډېره شـوې ده او لا پسـې پراخېږي؛ نو ګڼ عوامل شته چې دغه کار ته يې زمينـه برابـره کـړې ده، لاندې يې څو مهم اسباب په ګوته کوم:

ناپوهي: يو له مهمو او بنسټيز اسبابو څخه د شرعي علم نـه وجـود دی چې ځينې کسان د خپل جهالت له امله پر نورو د کفر ټاپې ولګوي. که د شريعت په اصولو او له تکفير سره تړلو ضوابطو څوک خبر وي، کلـه به هم پر يوه مسلمان د کفر تور ونه لګوي، اما له بده مرغه چې زموږ په وخت کې هغه کسان، هم نور، د کفر په تور تورنـوي، چـې حتـا خپـل لمونځ يې هم په معنا نه وي زده، د دغه حالت يو سبب له شرعي علمـه لرې والی دی. علي رضي الله عنه چې عـالم انسـان و خـوارج يـې هـم تکفير نه کړل، خو بلخوا خوراجو نه يوازې علي رض تکفير کړ؛ بلکـې له ده سره يې نور اصحاب هم تکفير کړل، چې د هغوی پـر جهالـت او ناپوهي دلالت کوي.

له نصوصو ناسم برداشت: يو بل سبب لـه نصـوص غلـط برداشـت دی چې په اوس او پخوا کې د خلکو د تکفير سبب شوی دی. لـه اسـلامي متونو د ګڼشمېر مذاهبو را پيدا کيدلو لامل هم له نصوصـو پـه برداشـت کې اختلاف دی چې دغه اختلاف کله تـر دې بريـده ورسـېږي چـې د يوه مذهب خلک د بل مذهب، د يوه فکـر خلـک د بـل فکـر خلـک کافران وګڼي، چې د خوارجو له زمانې دغه فتنه را پيل شوې او تر اوسه دوام لري. له نصوصو اخذ کول د هر چا د وس کار نه دی، که يوڅوک د ژبې له قواعدو سره بلد نه وي، ژبني ظرافتونه ونـه پېـژني، د شريعـت عمومي قواعد يې نه وي پېژندلي، د شکل او ماهيت په مسله پوه نه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له اجتهاد سره تړلي نور موارد ورته سم معلوم نه وي، هغوی به حتمن د ناسم برداشت ښکار کيږي، چې له بده مرغه اوس اسلامي امت دغه رنځ ناسور جوړ شوی دی.

تعصب او تشدد: مذهب پالنه او پر خپل دريځ تر وروستي حده درېدل هم ددې سبب کيږي، چې خلک د يوه بل په مقابل کې تکفير ته مخه کړي؛ لکه د اهل سنت او اهل تشيع ترمنځ، يا هم اوس کې د مذهبي مسلمانانو او اهل حديثو ترمنځ، چې دا لړۍ ښه توده روانه او پر يوه بل د کفر، شرک او بدعت ټاپې سره وهل کيږي.

د خواهشاتو پيروي: په دې ضمن کې يوه غوښنه ډله خلک د خپلو خواهشاتو او شخصي اهدافو لپاره هم پر هغو کسانو د کفر تور لګوي چې دوی يې د خپلو اهدافو په لار کې خنډ بولي. دغه وسيله نه يوازې نن ښه کارېږي، بلکې د اسلامي امت په تاريخ کې د ډېرو حکومتونو، چارواکو، اشخاصو او ډلو خلاف استعمال شوې ده. له بده مرغه چې موږ لا هم تر اوسه په دې برخه کې د خلکو خولو ته ګورو او شرعي تعبيرونه لا هم د خلکو د شخصي اغراضو ښکار کيږي.

جمود: زموږ پر سيمه د جمود سيوری له ډېره وخته غوړېدلی دی، د همدغه جمود نتيجه ده، چې خلک يې له حقايقو لرې ساتلي او پر مازې يوه خبره او واړه مخالفت خلک عقده اخلي او يو پر بل د کفر ټاپې وهي. ما په پاکستان او افغانستانو دواړو کې دغه ډول بېلګې بيخي زياتې ليدلې، چې ووړ مخالفت نه شي زغملای او دومره جامده فکره دي چې که له هغه سره چا په يوه شخصي- مسله کې مخالفت کړی وای، هم نژدې وه چې ځای پر ځای يې د کفر په ټاپه نازولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وسطيت نه وجود: زموږ يو بل مشکل د وسطيت نـه وجـود دی، نـه زموږ په مکاتبو کې وسطيت ته کار کيږي اونه په مدرسـو کـې، نـه مـې پوهنتون کې وسطيت په اړه څه وليدل او نه شخصي علمي مرکزونه شته چې دې لور ته کار وکړي. هره مذهبي ډله يوازې خپل کتابونه وايـي او د خپلو مذهبي مشرانو خبرې اوري، چې په دې ډول د نورو مذهبونو په وړاندې د معلوماتو په خـلا کـې، يـوازې د کرکـې ذهنيـت لـري. دغـه وضعيت که موږ په خپل هيواد کې هم وڅېړو، نو ښه لويه برخـه کسـان به په دې ليست کې شامل شي.

نتيجه:

له پاس احاديثو او د علماؤ له وينا جوتيږي، چې کفر يوه شخصي کړنه ده، پـه دغـه اړه اشـخاص د هـيڅ ډول اقـدام واک نـه لـري، د اخـرت حساب يې لـه اللـه سره دی او پـه دنيـا کـې يـوازې حکومـت د خپلـو اسلامي قوانينو سره سم په دغه اړه د مناسب گام پورته کولو حق لري. اشخاص حق نه لري چې بل ته د کفر نسبت وکړي، د خلکو پـر نيتونـو شک وکړي، د هغوی د پټو مجلسو تجسسي وکړي او ادعا وکړي چـې دغه کس په زړه کې کافر دی يوازې د مسلمان ښـودلو تظـاهر کـوي، اسلام د هر انسان ظاهري اعمالو ته گوري او له دې پرته د هيچا زړه نـه ور څېري چې د زړه په احوالو يې ځان خبر کړي که څـه هـم د زړه لـه څېرولو هم دا کار نه معلوميږي. که هر څوک دغه کار کوي نو پر خپل ايمان دې وډار شي او د هر شخص په اړه چې هر څوک دغه الفاظ پـر خوله راوړي، نو څومره چې بل ته خطر متوجې کوي، همـدومره خطـر په ديني و شرعي لحاظ ځان ته هم متوجې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸/۱۰/۲۰۲۰

سرچيني:

(۱)صحيح مسلم كتاب الامارة باب وجوب طاعة الامراء في غير معصية...ح: ۱۷۰۹.

(۲)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان حال ايمان من قال لاخيه المسلم: يا كافر ح: ٦٠.

(۳)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان ان الدين النصيحة ح: ٥٥.

(۴)صحيح البخاري كتاب الايمان والنذور باب من حلف بملة سوى ملة الاسلام ح: ٦٦٥٢.

(۵)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 15)

(٦)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 13)

(۷)التكفير وضوابطه، المبحث الثاني، قواعد و ضوابط في التكفير، القاعدة الاولى.

(۸)صحيح البخاري كتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا

د انساني ژبو یوه نیمګړتیا او په عیني حال کې بیا تنوع داده چې ټولې کلیماتې او جملې یې یوازې یوه معنا نه ور کوي؛ بلکې کله د حسي‌ـ شیانو الفاظ د معنوي هغو لپاره کارېږي، کله حقیقت متعذر وي لازمـن به مجاز ته تلل حتمي وي او داسې نور موارد چې انساني ژبې یې تـرې برخمنې دي.

دا برخمنتیا هم نقص دی او هم تنوع؛ نقـص لـه دې املـه دی چې لـه یوې کلیمې مختلف تعبیرونه پیدا کېږي. که قانون وي یا بـل هـر شـی، لیکلی وي که شـفاهي، د مختلفـو تعبیرونـو کېـدل د انسـانانو تـرمنځ د اختلاف او شخړو سبب کېږي، چې دا پایله له هیڅا پټه نـه ده او هـر د عقل و بصیرت خاوند پرې پوهېږي.

تنوع له دې امله ده چې انسان ته طبعن یو ډول الفاظ چې زیات تکـرار شي، کلېشه ګرځي او خوند یې له منځه ځي؛ له دې امله یې په اوربدلو یو ډول خواتوری احساسوي او پر مزاج یې ښه نه لګېږي، طعبیت یې د نویو عبارتونو اورېدل خوښوي، د همدې لپاره هـر وخـت پـه ژبـو کـې بدلونونه راځي او له انساني فطرت سره سم یې خپله تنوع ساتلې ده.

الهي ادیانو که څه هم په خپل ذات کې کمی او نقـص نـه لـري، امـا دا چې د انسان په ژبه نـازلېږي، هغـه نقـص حـتمن ورتـه پېښـېږي چـې د انساني ژبې نور متونونه یا شفاهي جملات ورسره مخ وي. د الهي دیـن د تطبیق لپاره خدای یو بشر‌ـ پـه دې خـاطر اسـتازی ټـاکلی وي چـې د انساني توان تر حده هغه اصول عملي کړي چې خـدای د انسـان لپـاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کړي وي. په دې کې دوه بارز حکمتونه دي چې یو خو انسان دا ادعا بیا نه شي کولای چې د دې اصولو تعمیل زما تر وس لوړ وو؛ ځکه رسول هم بشر وي او یو شی چې د هغه تر وس لوړ نه وي، هغه د نورو انسانانو تر وس هم نه لوړیږي.

دویم دا چې د نورو انسانانو په شان هغه هم له مختلفو حالاتوسره مخېږي، کله خوشالي وي کله غم، کله پراخي وي کله تنګدستي، د وخت تقاضا وې هم مختلفې وي، د دې لپاره چې رسول کومه تګلاره غوره کوي، موږ هم په خپل ژوند کې هغې تګلارې ته په کتو، د خپلو بشري تقاضاؤ لوری ټاکلای شو، چې زموږ په وخت کې د ټولنې لپاره حیاتي حیثیت لري.

د احادیثو په کتابونو کې راغلي دي چې له رسول الله ص کله یوه صحابي پوښتنه کړې ده، نو یو ډول ځواب یې ور کړی دی او بل وخت بیا بل پوښتنه کړې، دې ته یې بل ډول ځواب ور کړی. د حدیثو شارحینو هم په دې اړه بحث کړی دی چې ولي د یوې بوښتنې ځوابونه دوه یا تر دې هم زیات ډولونه لري.

د دوی یو عمده ځواب هم دغه دی چې د شخصیت په بدلېدا رسول الله ځواب هم بدل کړی دی، ځکه د یوه کس حالاتو یوه غوښتنه در لوده او د بل کس حالاتو نور څه غوښتل، رسول الله د هغوی وضعیت ته په کتو ځوابونه ور کړي او هر یو له حکمته خالي نه و.(۱)

دې اصل ته په کتو نن او پرون علماؤ همدا تګلاره اخیستې وه، د سوریې علماؤ د افغانستانو له علماؤ څخه په یوه مسله کې اختلاف کړی دی، ځکه د هغوی خلک، حالات، ځای او وخت یوه غوښتنه ځني کوي او زموږ دا بله، له همدې امله موږ اړ یو چې ځمکنیو حقایقو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو دین تفسیر کړو، چې نه دین ته خلك شا ور واړوي او نـه یـې د دین له امله دنیوي ژوند له خنډونو سره مخ شي، د پښتو متـل دی چـې نه سیخ وسوځي او نه کباب!

په قران کریم کې موږ مکي او مدني سورتونه لرو، که یې موضوعاتو او محتوا ته پام وشي، نو ژور بدلون بـه پکـې حـس شي؛ دا ولـې؟ ځکـه وخت، مکان او غوښتنې بدلې شوې، د اسماني اشرایعو روح داسې نـه دی جوړ چې له حـالاتو سره ټکـر تـه انسـان اړ کـړي، بلکـې ورسره د جوړېدا او تعامل توصیه کوي. په اضطراري حـالاتو کـې د حـرام ژوي غوښه خوړل، یا هم خپله مسلماني پټول کفر اظهارول له حـالاتو سره د تعامل دوې نمونې دي.(بقره: 173، نحل: ١٠٦)

فقهي پوهان به دې کې اختلاف نه لري چې د سعودي د علـماؤ فتـوا د افغانستان په اړه د عملي کېدا وړ نه ده، مگر په هغه صورت کې چـې د مسلې په ټولو بعدونو پوه شي او بیا فتوا ور کړي. داسې خو هیڅ ممکنه نه ده چې زموږ د هرې مسلې په هر اړخ دې د بل هیواد علماؤ پوره پوه کړل شي او بیا دې د مسلې حل هغوی موږ ته وړاندې کړي.

له دې امله اړینه ده چې د هر هیواد په جغرافیه کې دننه دینـي پوهـان د مسلو داسې حل وړاندې کړي، چې نه ځمکنـي حقیقتونـه ورسره ټکـر ولري، نه د زماني غوښتنې له پامه پکې اچول شوې وي، نـه هـم مکـان هېر شـوی وي او سـمدم لـه مقتضـا الحـال سره مناسـب ځوابونـه ورتـه موندل شوي وي.

د مشهور فقیه امام شافعي په اړه د تاریخ کتابونو کې راځـي چـې کلـه د عمر په اخیرو وختونـو کـې مصر-تـه ولاړ، نـو د خپلـو پخوانیـو فتـواو برخلاف یې نوې فتواوې ور کړې، ځکه نو د شافعي مذهب په فقه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه مصري اقوال د نويو اقوالو په نوم يادوي او معتبر هم دي. د هغه همدې تګلارې ته د عبد السلام الاندونيسي په نوم يوه عالم په الامام الشافعي في مذهبيه القديم والجديد کتاب کې کتنه کړې ده، دغه کتاب اوونيم سوه مخونه چې د مصر الازهر پوهنتون ته د دوکتورا لپاره ليکل شوی او ۱۹۸۸ کې خپور شوی دی. انلاين موندل کیږي.

د امام مالك څخه د عباسيانو يوه خليفه(چې غالبا هارون الرشيد به وو) وغوښتل چې د موطأ په نوم کتاب به په ټول خلافت کې قانون اعلان کړو، مګر امام هغه منعه کړ چې دا پر خلکو بوج راولي هر ځای زموږ فتوا او اقوال نه چليږي، ځکه کلتورونه، وختونه او ځايونه توپير کوي او دا هر څه د مسلو په ادلون بدلون کې رول لري، له دې امله نو خلکو باندې ديني مسلو کې اجبار مه راوله.(2)

اوس زموږ لپاره ولې د يوه تعبير درلودل اړين دي؟ ځواب تر يوه حده واضح هم دی، خو زه بيا هم خپل استدلال وړاندې کوم: موږ د يوه ملت په توګه خپلې داسې تقاضاوې لرو، چې له نورو ملتونو سره توپير لري، داسې کلتور لرو چې په بعضو برخو کې به حتمن له نورو فرهنګونو سره فرق لري، وختونه تيريږي او نوې غوښتنې و مسلې پيدا کوي، اوس دې ټولو ټکو ته په کتو که موږ د نورې دنيا د علماؤ فتواوې عملي کړو، نو په خورا زياتو ځايونو کې زموږ له غوښتنو، حالاتو، کلتور اوحياتي مسلو سره جوړې نه راځي، اوس به يا موږ خپل دنيوي ژوند په دې خاطر تريخوو چې د نورو علماؤ فتواوې علمي کړو يا به د ځان لپاره زموږ له حالاتو سره سمې فتواوې له شرعي متونو څخه راباسو، چې عقلن و نقلن معقوله او منطقي حللار ده. له دې امله موږ ته په کار ده چې د نورو افکار دلته را وارد نه کړو، بلکې د افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید ته اړتیا ده چې موږ په فرهنګ رنګېدلي وي، له حالاتو سره د ټکر پر ځای جوړ راشي، غوښتنو و پوښتنو ته مو معقولې حللارې وړاندیز شوې وي چې هم نقلي جنبه ولري او هم د مشاهدې، بشري تجربې او عقلانیت پوښ پرې اوار شوی وي.

دا هغه څه دي چې ما له دیني متونو د تجربې، مشاهدې او عقل په مټ فهمولي دي.

۲۵/۵/۲۰۱۹

سرچینې:

(۱)فتح الباري، باب افضل الصلاة لوقتها، ح: ۵۲۷، ۹/۲)

(2)صفة صلاة النبي، د الباني ص: ۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت او اخلاقو اړیکه

له ډېر لرغونی دور څخه په فلسفه کې پر اخلاقیاتو بحث کېده او لا هم کیږي. بلکې تر پخوا نن ډېر په جدي ډول دا موضوع تر بحث لاندې ده او لا نور بعدونه پیدا کوي. اوسمهال د اخلاقیاتو او شریعت ترمنځ پر رابطه هم خورا ډېر بحثونه کیږي. دلته به د خپل بشري وس سره سم پر دې موضوع لږ تم شم.

بحث ته تر داخلېدو وړاندې به لومړی د دین، شریعت او اخلاقو تعریف وړاندې کړو چې له موږ سره د بحث په پوهېدا کې ګټور تمامیږي. که څه هم د ټولنیزو پدیدو په اړه ټولمنلی تعریف نه شي وړاندې کېدای او هر زمان و مکان کې یې ګڼ او بېل تعریفونه وړاندې شوي دي. زما په اند دین او شریعت سره بېل دي. د قران کریم د دې وینا له مخې چې د ټولو نبیانو دین یا ملت یو ګڼي(۱) او بل لور ته بیا شریعت د هر چا دا بېل بولي(۲) دا معلومیږي چې دین او شریعت باید سره بېل شي. دې ته په کتو باید دین داسې تعریف کړو:

د دین تعریف:

د ټولو رسولانو ترمنځ مشترکاتو ته دین ویلای شو، چې احکام یې عمومي او اوږدمهالي وي، ټول فوکس یې د خدای پر احترام، پر هغه د باور او حساب و کتاب باندې وي. له همدې امله چې کله قران کریم د رسولانو د بلنې لنډیز راخیستی، نو اتقوا الله او اعبدوا الله باندې یې بسنه کړې.(۳)

د شریعت تعریف:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعـي احکـام د دینـي احکـامو بـرخلاف زیـاتره یـې لنـډ مهـالي او خصوصي وي. له دې امله نو پـه شرایعـو کـې نسـخه راتـلای شي.(۴) احکامو کې اختلاف تر سترګو کېږي او له یوې ټولنې بلې ته او له یوې زماني بلې ته توپیر کوي. ځکه دا احکام له ټـولنیز ژونـد او اړیکـو سره تړاو لري، چې وخت پر وخت د بدلون، تغییر او بیخي ورکېدا په حـال کې وي، نو احکام یې هم هغه ټول څه مني چې په ټولنیز ژوند کې یې د موجودېدا شتونتیا هیڅکله نه شي ردېدای.

له پاس دوو تعریفونو معلومه شوه چې اخلاق د شریعـت برخـه کېـدای شي، نـه د دیـن؛ ځکـه اخـلاق یـوه ټـولنیزه پدیـده ده، چـې لـه دې موضوعاتو یوازې شریعت بحث کوي.

د اخلاقو تعریف:

جیم ریچلز وایي: د عقل په لارښوونه عمل کول، یعنې د هر کـار د تـر سره کېدا لپاره باید مناسب دلایل وجود ولري.(۵) یـو بـل تعریـف یـې داسې شوی دی: د ژوند په ټولو برخو کې د فضایلو او رذایلو مجموعې ته اخلاق وایي.

دلته یوه بله موضوع زما په انـد ګونګـه پاتـه شـوه. د اخلاقـو او ټـولنیزو ارزښتونو ترمنځ توپیر یا اتحاد ته ګوته ونه نیول شوه. زموږ په ټولنه کـې یو کس چې د بدو ځواب په ښه ور کوي، پر خلکو پوښتنه کوي، بدې خبرې نه کوي، د هر چا سره مخکېدای یې په ورین تندي وي، دې ته اخلاقي وایـو. خـو سـخي تـه اخلاقـي نـه وایـو. ارزښـتونه مـوږ مـلي، فرهنګي، شرعي، تاریخي او... ته ویشلای شو؛ خـو د اخلاقـو دارنګـه تقسیمبندي ما تر اوسه نـه ده لیـدلې. لـه دې جـوتېږي چـې اخـلاق او ارزښتونه تر خپل منځ تـوپیر هـم سره لـري او هـر ارزښـت نـه اخلاقـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت بللای شو او نه له دې زاويې ورته کتل به سم او پـر ځـای کـار وي. خو دا هم بايد ومنو، چې د دواړو ترمنځ پوله درول هم اسانه کـار نه دی. همدا سختي د دې سـبب شـوې چـې د دواړو تـرمنځ د بيلتـون کرښې تر يوه حده همداسې مبهمې پاته شي.

د دواړو د راپيدا کېدا انګېزه هـم لـږ تـر لـږه بيلتـون تـه اشـاره کـوي. د ارزښتونو په اړه عمومي فکر دا دی چې ټولنې يې راپنځوي. له دې امله ورته تولنيز قراردادونه هم وايي. مګر د اخلاقو په اړه په مجموع کـې دا فکر زما په اند سم نه دی. ځکه د يو کس د اخلاقو په لاسته راوړنه کې د هغه خپـل رول او د ټـولنې د ارزښـتونو، قيـدونو او کلتـور رول دواړه شته. خپل رول په دې معنا چې د ټولنې له جبر پرته کولای شي يـو ښـه اخلاقي صفت په ځان کې پيدا کړي، که څه هم هغه صفت هم دی لـه ټولنې کسب کوي، البته اختيار او په ځان کې پيدا کول يې خپـل کـمال وي. دا د يوه کس خپل رول دی.

د ټولنې او کلتور رول بيا دادی چې د اخلاقيـاتو ځينـي برخـې د ټـولنې جبر وي. لکه زموږ په ټولنه کې پردۍ ميرمنې ته لاس ور کول، کـه څـه هم د يو کس به زړه غواړي چې لاس ور کړي، دلته زموږ ټولنه او دين دواړه رول لري، بل خوا بيا په غـربي ټولنـو کـې لاس ور کـول، روغبـړ ورسره کول، پروا نه لري، خو زموږ ټولنه يوه فرد تـه ور زده کـوي چـې دلته به دا کار نه کوې، که نه حيثيت به دې ور سره کم شي، د يو چا له عکس العمل سره به مخ شې، يا به هم په ټولنه کې د بد و بداخلاقـه پـه نوم معرفي شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې اخلاق له شریعت سره څه اړیکه لري؟ د اخلاقو سرچینه شریعتونه دي که ټولنې؟ او د شرعي اخلاقو او سیکولر اخلاقو ترمنځ څه تفاوت دی؟په اړه یې ګڼ نظرونه موجود دي.

یو نظر دا دی چې اخلاق له شریعته بېل دي. د اخلاقیاتو جلا نظام شته چې په یوه غیر مذهبي ټولنه کې هم وجود لري. دویم نظر دا دی چې مذهب یا شریعت عیني اخلاقیات دي. درېیم نظر داسې دی چې اخلاقیات له شریعت سره نه د تضاد اړیکه لري او نه د عینیت؛ بلکې درېیمه اړیکه ده چې نه ټول اخلاقي نظام شرعي بللای شو او نه برعکس. په شریعت کې د اخلاقو په اړه ګڼې لارښوونې شته، دومره لویه ټولنیزه پدیده شریعت له پامه اچولای هم نه شي. زه تر لومړیو دوو نظرونو له درېیم سره موافق یم، خو زه یو بل وېش هم پکې راولم.

د اخلاقو هغه برخه چې شریعت کې یې یادونه نه وي شوې، له لومړي نظر سره سم غیر مذهبي اخلاق دي. دا سمه خبره ده چې په غیر مذهبي ټولنو کې هم اخلاق وجود لري او هلته اخلاقي نظام لازمن شته. مګر موږ دلته یوازې د انساني ټولنې د هغې کتلې په اړه خبره نه کوو چې هلته یا مذهب نه شته یا تر مذهب وړاندې ټولنې وې؛ بلکې د اخلاقو او مذهب په اړیکه کې به هغه ټولنې هم په نظر کې نیسو چې مذهب پکې شته او مذهبي معاشرې یې ګڼلای شو. نو اول اند تر یوه حده سم دی.

دویمه برخه هغه اخلاق دي چې تر شریعت مخکې هم په یوه ټولنه کې موجود وي خو د شریعت تر نزول وروسته یې په شرعي متن کې هم یادونه راشي. ممکن دا برخه ځینې نظروال مذهبي ونه بولي، خو د دویم نظر خاوندان یې مذهبي جامه وراغوندي. په شرعي متن کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخې راوړلو څخه داسې ښکاري چې مذهب ور سره موافق دی، د ساتنې لپاره يې يوه انګېره هم انساني ټولنې ته ور کړې، نو توليدي مذهبي اخلاق يې نه شو بللای، مګر په هر حال مذهبي صبغه لري.
البته دومره هم نه لکه د دويم نظر خاوندان چې يې ادعا کوي او اخلاق عيني مذهب يا مذهب عيني اخلاق ورته ايسي؛ اما داسې انګېرل هم زما په اند سهي نه دي چې په مذهب کې بيخي اخلاقي نظام وجود نه لري يا هم سره ضد دي. مذهب د انساني ټولنې لپاره دی، اخلاق هم د ټولنې د ګټې لپاره جوړ انساني چوکاټ دی، له دې امله مذهب اخلاقيات هېرولای نه شي او ځای پر ځای يې يادونه شوې ده.
درېيمه برخه هغه اخلاق دي چې يوازې په مذهبي ټولنو کې وجود ولري او د هغو سرچينه هم يوازې مذهب وي. مثلن: په عربي ټولنه کې د جنګي بنديانو په اړه د غلامۍ، وژنې، بندي کونې، په فديه کې د ايله کولنې او ډېر نادر له قيد او شرط پرته ايله کولو دود موجود و، خو اسلام د جنګي اسير په اړه د فديې او احسان امر وکړ چې د غلامۍ، وژنې او په زندان کې د ساتنې رواج يې ختم کړ. دلته اسلام د جنګي اخلاقو په فهرست کې يو نوی باب خلاص کړ.(٦) زما په اند دا حکم د جنګي اخلاقو په ليست کې شاملولای شو که څه هم ښايي ځينو ته دا يو حقوقي امر او موضوع و ايسي؛ مګر زه پکې عربو ته د نويو جنګي اخلاقو ځرکونه هم وينم.
که د لنډيز په ډول ووايم هغې ټولنې ته چې د لومړي وار لپاره شريعت ورکول کېږي، تر نزول وروسته به يې اخلاقي سيستم درو برخو ته تقسيمېږي. يوه برخه پخواني اخلاقيات يې شريعت مني چې ځينې کسان يې بيا مذهبي اخلاق بولي. يوه برخه يې ردوي چې د يوې غير

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي ټولنې د اخلاقي نظام برخه وه او له شريعت سره جوړ نه راڅي نو ردېږي او د اخلاقو په چوکاټ کې ځيني نوې اضافې هم کېږي چې د شريعت تر نزول وروسته د هغې ټولنې په اخلاقي چوکاټ کې ځای نيسي او دې ته توليدي مذهبي اخلاق ويلای شو.

د مذهبي ټولنې د اخلاقياتو او د غيرمذهبي ټولنې د اخلاقي نظام ترمنځ جوت توپيرونه شته. لومړی توپير يې په انګېزه کې دی. يو مذهبي کس د ثواب هيله لري، خو نامذهبي کس يې نه لري. مذهبي کس د اخلاقو سرچينه يا شريعت بولي يا يې د مذهبي تاييد له امله مذهبي صبغه ور کوي چې غير مذهبي کس يا ټولنه کې مذهبي اخلاق يا د مذهب له لورې تاييد شوي اخلاق وجود نه لري. پر خدای، قيامت، ثواب او جنت و دوزخ باور د اخلاقو په تعميل، ساتنه او تبليغ کې موثر رول لري چې يوه غير مذهبي ټولنه له دې موثر ځواک څخه بې برخې وي. يعنې مذهبي ټولنه يا کس د اخلاقي اصولو پابندي د خپل وجدان له مخې هم کوي او د خدای په خاطر يې هم کوي، خو غير مذهبي ټولنه يو هڅونکی ځواک لري چې هغه انساني ټولنه يا د وجدان قضاوت دی. په مذهبي ټولنه کې د اخلاقو سرچينه هم ټولنه وي او هم شريعت، خو په غير مذهبي ټولنه کې يوازې ټولنه مرجع وي.

کله چې په يوه ټولنه کې مذهب ځای ونيسي نو د وخت په تېرېدا بيا له شرعي متن څخه يوه برخه نوي مذهبي اخلاق را پيدا کېږي که څه هم د زمان او مکان په تغيير به تغيير خوري؛ خو سرچينه يې مذهبي متون وي. د شرايعو د اختلاف له امله به د اخلاقو دا برخه هم په خپل ذات کې متنوعه وي، خو يو ټکی يې مشترک دی چې سرچينه له مذهبي متن څخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند د بشپړ اخلاقي نظام سرچینه مذهب هیڅکله هم نه دی. اخلاق پنځونه په مجموع کې د یوه فرد کار هم نه دی. که یو فرد ټول عمر یوازې ژوند وکړي، نو ممکن چې د اخلاقو په نوم هیڅ بیخي ونه پېژني. اخلاق یوه ټولنیزه پدیده ده. اخلاقي نظام هغه مهال معنا ور کوي چې ټولنه وجود ولري. د یو کس اخلاق هغه مهال معلومېږي چې له بل سره په تعامل کې واقع شي. نو مذهب یوازې یوه سرچینه نه شي کېدای چې اخلاقي نظام وپنځوي. بلکې د اخلاقیاتو لویه برخه خپله په ټولنه کې د اړتیا له مخې را پیدا کېږي او مذهب یې په مختلفو وختونو کې د تایید یا رد په ټاپه نازوي او د اخلاقو په نظام کې بیخي وړه برخه یې شته چې یا د شریعت راوړونکي مخامخ په هغه امر کړی وي یا د زمانې په اوږدو کې انسانان یو تعبیر ترې واخلي او هغه وروسته د مذهبي ټولنې په اخلاقي نظام کې مهم ځای ونیسي. په یوه حدیث کې راغلي چې زه د غوره اخلاقو د بشپړولو لپاره راغلی یم(۷)، له دې ثابتېږي چې په ټولنه کې اخلاقي نظام وجود در لود، مذهب یې یوه برخه چې ټولنې ته ګټه نه لري، ردوي، یوه برخه یې تاییدوي.

اخلاق د هرې انساني ټولنې اړتیا ده چې باید وپنځول شي. له دې امله د یوې ټولنې د اخلاقي نظام ځیني برخې ښایي د بلې ټولنې له اخلاقي نظام سره توپیر ولري. ځکه هره ټولنه خپلو اړتیاو ته په کتو د اخلاقو چوکاټ جوړوي چې ښایي هغه چوکاټ په بله ټولنه یا زمانه کې کار ور نه کړي. مذهب هم د هرې ټولنې په لوښي کې چې نازلېږي د هغه لوښي په رنګ تل رنګېدلی وي. ځکه لومړي مخاطبین یې د هغې ټولنې وګړي وي چې باید د هغوی زمان، مکان، کلتور او اړتیاوې په پام کې ونیسي. له دې امله نو د مذهبي اخلاقو برخه کمه ده. ځکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ټولنه کې په هغه بڼه نه شي چلېدای چې د لومړي ځل لپاره يوې ټولنې ته ورکول شوي. همدا سبب دی چې بلې ټولنې ته په تلو خپل پخوانی رنګ ورو- ورو بايلي او د بلې معاشرې په رنګ رنګيږي او موږ يې په خپله ټولنه کې ژوندي مثالونه ډېر لرو.

په مذهب کې ډېرې برخه د عباداتو، د ايمان، ميتافزيک مسايلو، معاملاتو او... ګڼو نورو شيانو ده، يوازې يوه برخه يې اخلاقيات دي، مذهب که د ټولنې د خير لپاره نازليږي، نو په هره ټولنه کې د اخلاقياتو دوه ډوله شته چې يا به ښه وي يا بد، که ښه وي، بايد مذهب يې تاييد کړي او که بد وي هغه به ردوي، مثلن: په عربي ټولنه کې فحاشي زياته وه، دا کار يې د ټولنې په ضرر و، د ښځې حيثيت ته يې صدمه رسولې وه، عربي ټولنې له ښځې ته په داسې نظر کتل چې نارينه يې د جنسي- تندې د خړوب لپاره کاروي، عاطفي او غوره اخلاقي اړيکه د دې دوو جنسونو ترمنځ کم رنګه شوې وه. رسول الله ص فحاشي حرامه کړه، ښځو ته يې په ټولنه کې داسې حيثيت ورکړ چې دويمه درجه مخلوق نه وي، بلکې خپل استقلاليت يې په هر شي کې ورکړ، د تجارت حق، د ملکرې د انتخاب حق، د خپل ژوند د هر ډول کولو حق، د تعليم حق، د ميراث حق، تر ټولو بده دا وه چې د مال په شان به ميراث پاته شوه او يوې کورنۍ به په ميراث وړه، الله تعالی دا کار حرام کړ، د ښځې په اړه رسول الله ص وصيت وکړ چې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ».(٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عبد الله بن عمرو رض روايت دی، ده ويل چې رسول الله ص وويل: ستاسو غوره هغه کسان دي چې لـه خپلـو ښـځو سره ښـه چلنـد کوي.

په عربي ټولنه کې يوه بد اخلاقي دا وه چې کمزورو کسانو ته په بد نظر کتل کېدل، په دې کسانو کې زياتره يې هغه خلك وو چې په ټولنه کې يې پېشې در لودې، لکـه زرگـر، پښ، نجـار، حجـام او داسـې، نـور د المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام ليکوال وايي:

وکانوا يعيرون من يتزوج من ابنة صائغ أو حداد أو نجار، ويعيرون نسله، ولا سيما إذا کان من بيت رفيع.(۹)

ژباړه: دوی هغه چا ته پېغور ور کاوه چې د زرگر، پښ يا نجـار لـور بـه يې نکاح کړه، د هغه نسل ته يې هم پېغور ور کاوه، په خـاص ډول کـه به هغه سړی د اشرافي کورنۍ و.

له دې ښکارې چې عربي ټولنه هغه وخت عربي ټولنـه لـه بـد اخلاقـي زوال سره مخ وه، د رسول الله ص په راتلو دا معيارونه بدل شـول، قـران کريم ورته لار ښوونه وکړه:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ }.(۱۰)

ژباړه: اې انسانانو! موږ تاسو له يوه نارينه او ښځې پيدا کړي يئ بيـا مـو خيلونه او قبيلې د دې لپاره کړئ چې سره وپېژنئ، الله ته ستاسو باعزتـه په تاسو کې متقي کسان دي، يقينن الله عليم او باخبره دی.

قران د هغوی اخلاقي بدۍ ته گوته ونيوه، قبيلې، خيلونه او نسب د ښـه سړيتوب معيار نه دی، تقوا د انسانيت معيـار شـوه، همـدې تـه پـه کتـو رسول الله ص ويلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَلاَ لاَ فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلاَ لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلاَ أَحْمَرَ، عَلَى أَسْوَدَ، وَلاَ أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ، إِلاَّ بِالتَّقْوَى.(11)

ژباړه: خبردار! عرب پر عجم غوراوی نه لري او عجم يې پر عرب نه لري، سور يې پر تور نه لري او تور يې پر سور نه لري، فضيلت په تقوا سره دی.

عرب په همدې اخلاقي وبا اخته وو چې خپل ځانونه تر نورو قومونو غوره ورته برېښېدل، عربانو ته دا کسبونه هم سپک ښکارېدل، له دې امله به يوازې مرېيانو، عجميانو او يهودو دا کارونه کول، د المفصل ليکوال د خپل پاسني بحث په اوږدو کې وايي چې په دې برخه کې به حتمي مبالغه هم شوې وي، دې زياتوي: ولكننا لا نستطيع نكران ازدراء العرب للحرف والصناعات.

خو موږ نه شو کولای چې کسب او کمال ته د عربو له سپک نظره منکر شو.

اسلام د هغوی دا اخلاقي مرض په دې توګه بدل کړ: رسول الله ص وويل: لوړ لاس پر کښته غوره دی(۱۲) او خپل کار و عمل يې وغوره باله(۱۳) همدا شان يې وويل چې زکريا ع نجار و(۱۴)، نو کسب او پيشه هيڅ بد کار نه دی، بلکې پر ټولنه ځان تحميلول بد کار دی(۱۵).

۲۰۱۸/ ۶/ ۲۲

سرچينې:

(۱)سورة الانبياء: ۹۲، سورة المؤمنون: ۵۲)

(۲)سورة المائده: ۴۸، او په سورة التوبه کې د قران کريم داسي هدايت هم شته: هُوَالَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ (التوبه: ۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله هغه دی چې خپل رسول یې له عملي تګلارې او حق دین سره لیږلی. دلته د (هدی او دین) بیل- بیل ذکر کول دا په ګوته کوي چې دواړه جلا شیان دي. د معجم لغة العربیه المعاصر لیکوال د (هدی) په درو ترجمو کې طریقه او شریعت هم راوړي دي. له دې هم ثابتیږي چې شریعت او دین سره بیل دي.

(۳)سورة الاعراف: ۵۹، ٦۵، ۷۳، ۸۵)

(۴)سورة البقره: ۱۰٦)

(۵)مصطفی ملکیان، رابطه دین و اخلاق.

(٦)محمد: ۴.

(۷)السنن الکبری، کتاب الشهادات، باب بیان مکارم الاخلاق و معالیها التي من کان متخلقا بها، ح: ۲۰۸۱۹)

(۸).سنن ابن ماجه، کتاب النکاح، باب حسن معاشرة النساء، ح: ۱۹۷۸.

(۹)المفصل فی تاریخ العرب قبل الإسلام (8/ 155)

(۱۰)[الحجرات: 13].

(۱۱) مسند احمد، مسند رجل من اصحاب النبي ص، ح: ۲۳489.

(۱۲)بخاري، کتاب الزکات، باب لا صدقة الا غن ظهر غنی، ح: ۱۴۲۷.

(۱۳)بخاری، کتاب الزکات، باب علی کل مسلم صدقه...ح: ۱۴۴۵.

(۱۴)مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائیل زکریا ع، ح: ۲۳۷۹.

(۱۵)نحل: ۷٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟

لومړی د موضوع په اړه دوه روایات را اخلم:
عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ، أَخْبَرَتْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ».(۱)
ژباړه: ام شریک رض سعید ته خبر ورکړ چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه.
عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، " أَمَرَ بِقَتْلِ الوَزَغِ، وَقَالَ: كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ".(۲)
ژباړه: له ام شریکه رض روایت دی چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه او ویل یې چې ده د ابراهیم علیه السلام اورته ورپوکل.
د کربوړي د وژلو په اړه نور روایات له ابوهریره رض، سعد بن ابي وقاص رض، ابن مسعود رض او یو همدا لوړ روایت دی چې له ام شریك رض څخه شوی دی. په دې روایاتو کې ځینې نکتې سره مشترکې او ځینې یې بېلې دي. مثلن: په لوړ روایت کې د ابراهیم علیه السلام ذکر کول د ځینو محدثینو په اند د بخاري د استاد عبید الله بن موسی په روایت کې راغلي دي چې د ابن جریج مدرج یې بللی دی. ځکه ابن جریج څخه نورو شاګردانو روایت کړی دی او دا جمله هغوی نه ده راوړې، نو ښکاره خبره ده چې دا شاګرد د حدیثو اخیستلو په فهم کې تېروتنه کړېده.
روی يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ القطان وَ محمد بن بَكْرٍ البرساني وَرَوْح بن عبادة قَالَوا: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ، أَنَّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابْنَ الْمُسَيِّبِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ، أَنَّهَا اسْتَأْمَرَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَتْلِ الْوِزْغَانِ فَأَمَرَهَا بِقَتْلِ الْوِزْغَانِ.(۳)

ژباړه: يحی، محمد، او روح درې واړو روايت کړی دی چې ابن جريج ويل موږ ته عبد الحميد حديث بيان کړ چې ده ته ابن مسيب خبر ور کړ، ام شريک رض هغه ته خبر ور کړ چې دې ويل: له رسول الله ص مې د کربوړي د وژلو په اړه اجازه وغوښته؛ نو هغه دکربوړي وژلو اجازه راکړه.

دې حديث کې هغه لوړه خبره نه شته په داسې حال کې چې درې کسانو روايت کړی دی، نو معلومه شوه چې هغه حديث کې تېروتنه شوې ده. بله نکته داده چې ام شريک له رسول الله ص د قتل اجازه غوښتې ده، له دې معلومېږي چې ام شريک رض له کربوړيو په تکليف شوې وه، نو هغې اجازه وغوښته چې بايد قتل يې کړم، رسول الله ص اجازه ور کړه؛ ځکه هغه ترې په عذابه وه. د مسلم او مسند له دې حديث څخه موږ په اثبات رسولای شو چې که له کربوړي يا هم بل شي څخه انسان ته تکليف رسېده، نو وژل يې روا دي.

خو که فرض کړو چې هغه لومړی حديث هم سهي دی، وروستی جمله يې د ابن جريج مدرج نه ده، نو بيا له دې لاندې مشکلاتو سره مخېږو:

له قران کريم سره يې ټکر واقع کېږي؛ ځکه قران کريم اصل بيانوي چې د يوه کس په ګنا بل کس نه نيول کېږي، دلته ولې يو حيوان د بل په ګنا نيول شوی دی؟

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (الانعام: ۱۶۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هر كس چې يو كار كوي گنا يې پر هغه ده، او هيڅ گنهكار د بل په گنا نه نيول كېږي.

د قران كريم دې اصل ته په كتو، كه موږ دا فرض كړو، چې كربوړي دا كار كړی دی، نو د نړۍ ټولو كربوړيو او ټول نسل تـه يـې ولـې سزا وركوله كېږي؟ كه له انسان سره دا معامله نه كېږي، چې عقل هم لـري، شعور هم لري، كتاب او نبي هم ورته راغلي دي او اصل مخاطـب هـم دی، نو له حيوان سره ولې دا د ظلم معامله وشي؟

قران كريم وايي چې پر ابراهيم عليه السلام باندې اللـه اور يـخ او سـالم كړ: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ (الانبياء: ٦٩)

ژباړه: موږ وويل: اې اوره! پر ابراهيم باندې يخ او سالم شه.

كه اور ابراهيم عليه السلام ته هيڅ زيان نـه وي رسـولی، يـا بيخـي گـرم شوی نه وي، نو بيا د كربوړي پوكل د څه لپاره و؟ د كربـوړي دا عمـل بيا د قران كريم له بل ايت سره واضح په ټكر كې راځي:

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلاَئِكَـةُ وَهُـمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ () يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ.

(النحل: ۴۹، ۵۰)

ژباړه: الله ته هغه څه سـجده كـوي چـې اسـمانو كـې دي او هغـه چـې ځمكه كې دي له حيواناتو او ملايكو، دوی د الله لـه عبادتـه لـويي نـه كوي، پر خپلو ځانو د دوی له ربه ډارېږي او هغه څه كوي چې امر يې ورته كېږي.

له دې ايت څخه معلومه شوه چې ملايكې او حيوانات د الله پر ښـودل شويو طريقو روان دي او كله يې هم مخالفت نه كوي. پوښتنه داده چې د قران له دومره صراحت سره څنگه ومنو چې كربوړي د اللـه يـوه سـتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيغمبر ته د دښمنۍ په سترګه کتل او د مشرکانو ملاتړ يې کاوه؟ تر دې ور هاخوا بله پوښتنه داده چې حيوانات د انسان د کفر او اسلام تميز نه شي کولای، که نه په حيواناتو کې تر ټولو ښايسته او انسان ته نژدې يې اس دی، هغه په تېره زمانه کې ډېر قيمتي و او انسان ته يې ډېر ارزښت درلود، مګر موږ ته ثابته ده چې د رسول الله ص او اصحابو په مقابل کې د مکې مشرکانو له اسانو کار اخيسته او هيڅ اس جنګ ته له تلو انکار نه دی کړی. له قران کريم او عقل څخه مخالفت د موضوعي حديث يوه علامه ده؛ مناسبه ده چې دلته له اصول الحديث څخه يوه قاعده رانقل کړم:

د- أو قرينة في المروي: مثل کون الحديث رکيك اللفظ، أو مخالفا للحس، أو مخالفا لصريح القرآن.(۴)

ژباړه: (د موضوعي حديث) څلورمه نښه د حديث په متن کې وي، مثلا: الفاظ يې رکيک وي، د حس (يا عقل) مخالف وي او د قران کريم د ښکاره نص مخالفت يې کړی وي.

دلته موږ وينو چې دا روايت په همدغو الفاظو نه يوازې د قران کريم مخالف دی، بلکې د عقل او حس مخالف هم دی. موږ تر اوسه هيڅ حيوان نه دی ليدلی چې مکلف وي؛ يا هم د مکلفو انسانانو غوندې اعمال يې کړي وي؛ بيا دې هغه ته سزا ور کول شوې وي؛ نه يوازې هغه؛ بلکې ټول نسل يې د يوې ګنا له امله عاق شوی وي.

بل لور ته د دې حديثونو مخالف کره روايات هم شته چې رسول الله ص يې د قتل امر نه دی کړی، حديث کې دي:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِلْوَزَغِ الْفُوَيْسِقُ» زَادَ حَرْمَلَةُ: قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ.(۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عائشې رض روایت دی چې رسول الله ص کربوړي ته فویسق نوم ور کړ، حرمله په خپله روایت کې زیاته کړې چې عائشې رض ویل: ما نه دي ترې اورېدلي چې د کربوړي وژلو امر یې کاوه.

که یو لور ته هغه حدیثونه دي، نو بل لور ته دا حدیثونه هم شته چې رسول الله ص د هغه د قتل امر نه دی کړی. موږ ولې یوازې د قتل حدیثونه بیان کړي دي او دغه روایت مو پټ کړی دی؟ ولې مو یوازې هغه د وژلو روایات منلي دي او دغه روایت مو په عمل او باور کې هیڅ ځای نه لري؟ په داسې حال کې چې د وژلو روایات له قران کریم سره ټکر دي، عقل یې نه مني، خپله له صحیحو روایاتو سره ټکر دي او تر خپل منځ هم موافقت نه سره لري. یو مثال یې د مسلم دا لاندې راوایات دي:

عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال : «مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ، وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ».

عَنْ سُهَيْلٍ، حَدَّثَتْنِي أُخْتِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً».

وفي رواية : عن سهيل، قال: حدثتني أختي أو أخي ، عن أبي هريرة، عن النبي -صلى الله عليه وسلم- أنه قال: "في الضربة الأولى سبعين حسنة".

ژباړه: له ابوهریره رض روایت دی چې رسول الله ص وویل: که چا په اول وار کربوړی قتل کړ، نو سل نیکۍ ور کول کېږي، په دویم وار کمې دي او په درېیم وار تر دې هم کمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلم له ابوهریره رض په بل روایت کې راغلي دي چې رسول الله ص وویل: په لومړي ویشتلو کې اویا نیکۍ دي.

او په درېیم روایت کې چې نورو کتابونو راوړی دی راغلي دي چې رسول الله ص وویل: د لومړي ویشتلو اویا نیکۍ دي. خو دلته بیا په سند کې خورا زیات مشکلات دي، معلوم نه دی چې سهیل حدیث له خوره بیانوي که له وروره، د مسلم په لومړي حدیث کې یې له پلاره حدیث بیاناوه، نو د دې حدیث په سند او متن دواړو کې مشکلات شته. که سل ومنو د اویا روایت به څه کوو، که اویا ومنو د سلو دا به څه کوو؟

قال النووي في شرحه: وقع في أكثر النسخ: (أختي)، وفي بعضها: (أخي) بالتذكير، وفي بعضها: (أبي). ... قالوا: ورواية: (أبي) خطأ).(٦)

ژباړه: نووي په خپله شرحه کې ویلي دي چې په زیاتره نسخو کې اختي (له خوره روایت) راغلی دی، په ځینو کې اخي (ورور) نارینه راغلی دی، په نورو کې بیا ابي (پلار یې) ذکر کړی دی... دوی ویلي دي چې له پلاره روایت یې خطا ده.

د ابوهریره رض روایت د سند او متن دواړو له لورې خورا زیات مشکلات لري، د سهیل راوي په اړه اما ذهبي وایي:

قال في ترجمته: وَمِنْ غَرَائِبِ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، حَدِيثُ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغاً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ" .(٧)

ژباړه: د سهیل له پلاره او هغه له ابوهریره رض په غرائبو کې دا روایت دی چې که چا په اوله پلا کربوړی قتل کړ.

تر دې وضاحت وروسته که د حدیثو له تعارضه ځان ساتل غواړو او هم یې د قران کریم له ټکر او عقل له تصادمه ساتل مناسب بولو، نو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ښه طریقه یې زما په نظر داده چې رسول الله ص ام شریک رض ته له دې امله د وژلو اجازه ور کړې وه چې هغه ترې په تکلیف وه، هغه ورغلې ده او په دې اړه یې پوښتنه هم ترې کړې ده، نو دا ټوله مسله د هغې د پوښتنې څخه را پیدا شوې ده. دا یوه خاصه پېښه ده چې د خاصې پوښتنې په ځواب کې راغلې ده؛ نه عمومي قانون چې که هر ځای مو کربوړی ولیده هغه به مړ کېږي.

په حدیثو کې د دې ډول مشکلاتو نور مثالونه هم شته، مثلن: پر مړي د ژړا په اړه راغلي روایت کې یو ځای ویل شوي دي چې که اهل یې وژاړي نو مړي ته له دې امله عذاب ور کول کېږي. دا حدیث په بخاري کې ابن عمر او خپله عمر رض څخه هم نقل شوی دی. اما ابن عباس یې له عایشې رض څخه نقل کوي چې دا حدیث د یوه یهودي په اړه راغلی دی چې جنازه یې تېریده، رسول الله ص هغه ته په اشارې وویل چې دوی پر ژاړي او هغه ته عذاب ور کول کېږي. له عائشې پوښتنه وشوه چې که عمومي شي، نو څه تاوان کوي؟ دې ویل چې تاوان یې له قران کریم سره ټکر دی، ځکه یو څوک د بل په ګنا نه نیول کېږي دا د قران کریم اصل دی، عایشې رض دا هم ویل چې دا د دې حدیث د بیان پر مهال له رسول الله ص سره موجوده وه او دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده. د کربوړي له روایت سره همداسې معامله شوې ده، پوښتنه ام شریک له دې امله کړې ده چې ترې په عذابه وه، ځکه که رسول الله ص عمومي د هغو د وژلو امر کړی وای، نو بیا پوښتنې ته اړتیا نه وه، بلکې هغې به هم وژلای. دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده، له دې امله نو د روایت متن او سند هم سم خوندي شوي نه دي. ځیني وایي هغه ضرري دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو فویسق هم بلل شوی دی او د وژلو امر یې هم شوی دی همدا شان د ثواب وعده هم ورکول شوې ده.

اما په فویسق کې یوازي کربوړی نه دی شامل، نور حیوانات هم دي لکه موږک. نو پر هغو د ثواب وعده یې ولې نه ده ورکړې؟ مار، لړم او غونډک تر کربوړي شل کرته زیات خطرناک دي؛ د هغو په اړه د یوې نیکۍ هم نه دي ویل شوي، اما د کربوړي په اړه د سلو، یا اویا نیکیو وعده شوې ده؟!

د علوم حدیث یوه قاعده دا هم ده چې پر واړه کار د زیات ثواب ژمنې هم د یوه حدیثو د موضوعیت نښه کېدای شي. وذلك كالأحاديث التي ترتب الثواب الكثير جدا على العمل القليل.(۸)

ژباړه: او دا لکه پر لږ عمل د ډېر زیات ثواب احادیث.

دلته د یوه کربوړي پر وژلو د سلو نیکیو ثواب هم پر یوه عمل د ډېر ثواب له جملې څخه دی چې د موضوعیت نښې له ورایه پکې ښکاري. د کربوړي په اړه راغلو روایاتو کې که صحیح حدیث وي، هغه یوازې هغه دی چې ام شریک رض تر تکلیف وروسته له رسول الله د قتل اجازه وغوښته، دا حدیث نورو کسانو ته په ناسم ډول رسېدلی دی یا هم وروسته راویانو کې داسې فاحشې تېروتنې ځینو کسانو کړې دي چې د روایت لوری یې یو مخ بلې خوا ته بدل کړی دی. هغه روایت چې د وژلو علت یې اور ته پوکل بیانوي، یا هغه چې د زیاتو نیکیو وعدې ور کوي کره نه دي، حتمن په راویانو کې یا قصدي غلطۍ شوې دي او یا هم تېروتنې دي، له دې امله نو که اړتیا نه وه د کربوړي وژل د ثواب په نیت نه ښه کار دی او نه دې د یوه ژوندي مخلوق پر وژلو له خدایه ثواب غواړي. د اړتیا له مخې د یوه غوایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلالول هم مباح کار دی، اما د ثواب کار نه دی، یو مار که څوک خوري هم وژل یې لازمي دي، اما له خدای دې د ثواب تمه نه لري.
ما په خپل ژوند کې د مار، لړم، غونډک، لنډۍ او غالبوزو ډېر خوړلي او چیچلي لیدلي دي، خو د کربوړي د خوړلو مې تر اوسه نه دي اورېدلي. نو څنګه د مار وژل د ثواب کار نه دی، خو د کربوړي پر وژلو یوه نیکۍ هم نه ده سل نیکۍ ور کول کېږي؟
د دې موضوع د احادیثو تر کتلو وروسته زه لومړی دې پایلې ته رسېږم چې د کربوړي پر وژلو هیڅ امر نه دی شوی، د رحمة للعالمین له شان سره دا مناسبه نه ده چې د یوه حیوان د درست نسل وژلو امر دې وکړي، لکه عایشې رض چې ویل، کربوړی یې بویسق بللی دی اما د وژلو امر یې ما نه دی اورېدلی. که تر دې وروسته بیا هم وژل فرض کړو، نو هغه یوازې په یوه صورت کې ممکن دي، چې ام شریک رض ته یې د هغې تر غوښتنې وروسته اجازه ور کړې وه. که زموږ په زمانه کې هم اړتیا د هغو مرګ ایجاباوه، نو نه یوازې چې کربوړی وژلای شي، بلکې نور حیوانات هم وژل کېږي اما د ثواب تمه دې نه کوي.
۲۰۱۹/سپتمبر/۷

سرچینې:

(۱)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال المسلم غنم یتبع بها شعف الجبال ح: ۳۳۰۷)
(۲)(بخاري کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی: واتخذ الله ابراهیم خلیلا...ح: ۳۳۵۹)
(۳)(المسند ح: ۲۷۳۶۵ ، صحیح مسلم ح:۲۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)(تيسر مصطلح الحديث، الفصل الثانى، تقسيم خبر الاحاد، المبحث الثاني، المطلب الثاني، الخبر المردود، د موضوعي حديث د پېژندلو بيان: ۱/ ۱۱۲)

(۵)(بخاري كتاب بدء الخلق باب خير مال مسلم غنم... ح: ۳۳۰۶، مسلم كتاب السلام باب استحباب قتل الوزغ ح: ۲۲۳۹)

(۶)(شرح نووي على مسلم، كتاب قتل الحيات وغيرها باب استحباب قتل الوزغ.)

(۷)"سير أعلام النبلاء: (۶/ ۱۷۱)

(۸)(الوسيط في علوم و مصطلح الحديث، اقسام الحديث من حيث القبول والرد، الحديث الموضوع، اثار الوضع السيئة: ۱/ ۳۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران کریم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشیري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، دار احیاء التراث العربي، بیروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سلیمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصریة، صیدا-بیروت.

۵) ابو عیسی، محمد بن عیس بن سورة، الجامع الکبیر سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بیروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن یزید القزویني، سنن ابن ماجه، دار احیاء الکتب العربیة.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحیح البخاري، دار المعرفة- بیروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱)نسائي، السنن الکبری، د ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب الخراساني، د شعیب الاناووط تر سرپرستي لاندې د حسن عبد المنعم شبلي په تحقیق، د الرساله موسسې چاپ بیرون، لومړی چاپ: ۲۰۰۱، ۱۲ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲)ابن بطال، شرح البخاري، د ابو الحسن علي بن خلف، د ابو تميم ياسر بن ابراهيم په تحقيق، د مكتبة الرشد سعودي رياض چاپ، دويم چاپ: ۲۰۰۳، لس ټوكه.

۱۳)نووي، المنهاج شرح صحيح مسلم، د ابو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف، دار احياء التراث العربي بيروت چاپ، د چاپ كال: ۱۳۹۲، اته ټوكه.

۱۴) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الكتب چاپ، لومړى چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوكه.

۱۵)كاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدين، ابو بكر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الكتب العلميه چاپ، دوم چاپ: ۱۹۸۶، ۷ ټوكه)

۱۶) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السلفي په تحقيق، د قاهرې د ابن تيميه مكتبې چاپ، دويم چاپ له تاريخ پرته، ۲۵ ټوكه)

۱۷)موصلي، مسند ابي يعلى، د ابو يعلى احمد بن علي التميمي، د حسن سليم اسد په تحقيق، د دار المامون للتراث دمشق چاپ، لومړى چاپ: ۱۹۸۴، دیارلس ټوكه.

۱۸)قرطبي، الجامع لاحكام القران(تفسير قرطبي)، د ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاري، د احمد البردوني او ابراهيم اطفيش په تحقيق، دويم چاپ: ۱۹۶۴، لس ټوكه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)دمشقي، تفسير القران العظيم، د ابو الفداء، اسماعيل بن عمر بن كثير القرشي، د سامي بن محمد سلامه په تحقيق، د دار طيبه للنشر والتوزيع چاپ، دويم چاپ: ۱۹۹۹، اته ټوکه.

۲۰) زحيلي ،القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فى المذاهب الاربعه، د محمد مصطفى، دار الفكر دمشق،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوکه)

۲۱)سيواسي، فتح القدير، د ابن الهمام، كمال الدين، محمد بن عبد الواحد، د دار الفكر چاپ، له تاريخ پرته.

۲۲) جديع، تيسر علم اصول الفقه، د عبد الله بن يوسف، د الريان اداري چاپ، بيروت لبنان، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، يو ټوك.

۲۳) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ كال، ۱۵ ټوكه)

۲۴)معجم الوسيط، د ابراهيم مصطفى، احمد الزيات، حامد عبد القادر، محمد نجار، د دار الدعوه چاپ.

۲۵) الثقافة السلامية، د اثراء د نشر و توزيع اداري لومړی چاپ: ۲۰۰۷.

۲۶) مجلة البحوث الاسلامية، مسلسل شميره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، كال: ۱۴۲۶هق.

۲۷)تحليل عن مفهوم الوسطية في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

۲۸) امالي، د ابن بشران، د دار الوطن رياض چاپ، د چاپ كال: ۱۹۹۷م.

۲۹) ملكيان، رابطه دين و اخلاق، د مصطفى، دانشگاه امام صادق، تهران ۱۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰)شاطبي، الموافقات، د ابراهيم بن موسی بن محمد الغرناطي، د ابو عبيده مشهور بن حسن په تحقيق، د دار ابن عفان چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، اووه ټوکه.

۳۱)علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام، د دوکتور جواد علي، د دار الساقي چاپ، څلورم چاپ: ۲۰۰۱، شل ټوکه.

۳۲)الباني، سلسلة الاحاديث الضعيفه والموضوعه واثرها السيئ في الامه، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د دار المعارف رياض چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۲، ۱۴ ټوکه.

۳۳)شوکاني، نيل الاوطار، محمد بن علي اليمني، د عصام الدين الصبابطي په تحقيق، د مصر- د دار الحديث چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۳، ۸ ټوکه.

۳۴)شيباني، العلل و معرفة الرجال، د ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل، د وصي الله بن محمد عباس په تحقيق، د دار الخارني رياض چاپ، دويم چاپ: ۲۰۰۱، درې جز.

۳۵)سقار، التکفير و ضوابطه، د منقذ بن محمود، د رابطه العالم الاسلامي چاپ.

۳۶)الباني، صفة صلاة النبي ص، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د مکتبة المعارف رياض چاپ.

۳۷)نعيمي، تيسير مصطلح الحديث، د ابو حفص، محمود بن احمد بن محمود طحان، د مکتبة المعارف چاپ، لسم چاپ: ۲۰۰۴، يوټوک.

۳۸)ذهبي، سير اعلام النبلاء، شمس الدين، ابو عبد الله، محمد بن احمد، د شعيب الارنووط تر سرپرستۍ لاندې د پوهانو د يوې ډلې په تحقيق، الرساله ادارې چاپ، دريم چاپ: ۱۹۸۵، ۲۵ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹)الوسیط في علوم و مصطلح الحدیث، د ابو شهبه محمد بن محمـد بن سویلم، د دار الفکر العربي چاپ، یو ټوک.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library